

Svein Lund

Sámi skuvla

vai

«Norsk Standard»?

Norgga skuvlaodastusat
ja sámi oahpahus

Davvi Girji

© Davvi Girji 2003

1. hápmi, 1. deaddileapmi

Almmuhuvvon Alitoahpu oahppogirjelávdegotti (Lærebokutvalet for høgare utdanning) doarjagiin.

Ovdasiidosárggastus: *Britta Marakatt-Labba*

Gráfalaš barggus vástida: *Davvi Girji OS, Pb. 13, NO-9735 Kárásjohka/Karasjok*

Prenten: *Ykkös-offset Oy, Suopma*

ISBN 82-7374-157-5

Ovdasátni

Dán girjji fáddá lea Norgga skuvlla ovdáneapmi ja bargu ovdánahttit sámi oahpahusa Norgga skuvlavuogádaga siskkobealde. Dán čálidettiin riidalit Ráddehus ja Sámediggi ovddeš dáruiduhttima buhtadusas. Seammás mii oaidnit čielga mearkkaid ahte dáruiduhttin ain joatká.

Dáruiduhttinhistorjjá berrejit buohkat Norggas dovdat. Dát guoská erenoamážit politihkariidda, geat mearridit galgá go leat vejolaš ráhkadit sámi skuvlla. Lei Stuoradiggi mii 1800-logus mearridii dáruiduhttinpolitihka. Lea Stuoradiggi mas odne lea ovddasvástádus loahpalaččat heaittihit dan heahpatlaš kapihtala Norgga historjjás ja divvut vahágiid. Danin áiggun oamastit girjji erenoamážit dálá Stuoradiggeáirasiidda. Sin lassin lea girji čállon vuosttažettiin sin várás, geat deaivvidit sámi oahpahusain oahppin, studeantan, oahpaheaddjin dahje skuvlahálddahas.

Oahpahus sámiid várás Norggas lea leamaš ja lea integrerejuvvon oassi Norgga skuvlavuogádagas. Danin Norgga ja sámi skuvlaovdánahttin ovdanbuktojuvvo dás buohtalagaid. Riikkaidgaskasaš tendanssat pedagogihkas ja oahpahuspolitihkas leat váikkuhan skuvlaovdánahttimii Norggas. Dát guoská erenoamážit oahpahuspolitihka rievdadeapmái 1980-logu loahpa rájes. Sámi bealde leat maiddáie viežžan inspirašuvnna eará riikkain, erenoamážit ruota, suoma ja ruošša sámiin ja eará álgoálbmogiin ja unnitlohkojoavkkuin. Dát ii unnimusat guoskka oahpahuspolitihka rievdadeapmái 1980-logu loahpa rájes. Dán girjjiis dađe bahábut ii leat sadji čilget riikkaidgaskasaš perspektiivvaid eambbo, fertet dušše čujuhit áigeguovdilis girjjálašvuhtii dán fáttás.¹

Ipmirdin dihte dálá skuvlla ja odastusaid mat leat hábmen dan, mii dárbbášit guokte juolggi. Nubbi juolgi lea historjá. Guokte vuosttaš kapihtala leat čoahkkáigeassu Norgga skuvlahistorjjás, mas erenoamážit deattuhuvvo oahpahus sámi ohppiid várás. Nubbi juolgi ges lea Norgga ja sámi oahpahusa prinsihpat. Dát giedahallojuvvo goalmát ja njealját kapihtalis. Dan vuodul guorahallat viđát kapihtalis 1990-logu oahppoodastustaid, sihke oppalaččat ja sámi perspektiivvas.

Lean bargan dánna girjjiin 4–5 jagi, ja dán áiggis lea dáhphuvvan ollu sihke norgga ja sámi skuvllas. Lean geahččalan čuovvut ovdánahttima 2002 čavčča rádjái, muhto in leat nagodan buot guovlluin oažžut mielde manimus rievdademiid.

Lean gohčodan girjji *Sámi skuvla vai «Norsk Standard»?*. Sihke mekanihkarin ja mekánalaš fágaid oahpaheaddjin lean vásihan ahte gávđno muhtin «Norsk Standard» juohke oktavuodas. Skruvvajeanggat ja luoddalođit leat standardiserejuvvon. Nu leat maiddáie tehnikkalaš sárgosat ja elektralaš ja pneumáhtalaš symbolat. Industrijabuvttadeamis lea diedusge dákkár standardiseren hui ávkkálaš, vai juohke M10-skruvva heive M10-muhtterii. Muhto eallima ii sáhte álo standardiseret seamma láhkái. Aisttan sámi sátnevádjasa: *«Rievssat lea girjái, muhto olbmo eallin lea vel girjjáseabbo»*². Mu gažaldat dasa lea: Lea go skuvla, odastusaid manjil, standardiserejuvvon nu ahte dasa eai čaga rievssahat eai ge eará girjás sivdnádusat?

Girjjiis leat ollu sitáhtat, ja gáldut leat dábálaččat dárogillii dahje dánsskagillii. Dalle lean bidjan originalsitáhtaid tekstii, ja juolgenohtan jorgalan daid sámegillii.

Dán girjji lea dušše leamaš vejolaš čállit vásáhusaid, máhtuid, kritihka ja evttohusaid vuodul, maid lean ožžon ollu olbmui. Danin háliidan giitit din buohkaid, daid gaskkas ovddeš ohppiid ja bargo-olbmáid Sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas, eará sámi skuvllaid ja sámi fáttáid oahpaheddjiid, Sámi oahpahusráđi/Sámedikki oahpahusossodaga ja Sámi Instituhta bargiid, Sámi allaskuvlla ja Akershusa allaskuvlla studeantaid ja oahpaheddjiid.

¹ Alfred O. Telhaug: Norsk og internasjonal skoleutvikling, 1992,

Gustav E. Karlsen: Utdanning, styring og marked, 2002,

Sámi oahpahusráđi: Buolvvas bulvii - čearddas čerdii, 1993

Sámi oahpahusráđi: Bilingual education among indigenous peoples and other minorities, 1998

² Sátnevájas Návuonas, gáldu: Ivar Bjørklund: Fjordfolket i Kvænangen, 1985, s. 5.

Girjji vuolggasadji lea guokte prošeaktabarggu maid čállen fidnopedagogihka váldofágas, 1998/99. Dáid lean maŋŋil bidjan čoahkkái, rievadan ja viiddidan, buori vehkiin referánsajoavkkus; Elfrid Boine ja Ardis Ronte Eriksen. Jan Henry Keskitalo lea lohkan mánusa ja addán fágalaš ja gielalaš rávvagiid. Dasa lassin leat máŋggas geat leat addán buriid rávvagiid ja kritihka.

Lean čállán girjji vuos dárogillii ja ieš jorgalan dan sámegillii. Jorgalemiin lean ožžon ollu veahki giellačehpiin, erenoamážit Elfrid Boine, Heaika Skum ja Laila Susanne Sara.

Illustrašuvnnat bohtet máŋgga sajis. Ollu giitu Britta Marakatt-Labbai, gii lea sárgon erenoamážit dán girjji várás. Giitu maidái dáiddáriidda, govvededjiide ja lágádusaide, geat leat suovvan min geavahit sin govaid ja sárgosiid.

Lágádus ja čáli livččii giitevaš jus buktibehtet midjiide lassedieđuid ja divvumiid. Soaitá bohtit odđa prentehus, soaitá dán vuodul ráhkaduvvot stuorát girji. Kommentaraid sáhtát sáddet lágádussii:

Davvi Girji
Poastaboksa 13
NO-9735 Kárášjohka
davvi@davvi.no

ja/dahje njuolga čállái:

sveilund@online.no

Sisdoallu

1	Sámimiššovnnas dáruiduhttimii	7	4	Sámi oahpahus	
1.1	Sámi oahpahusa ruohttasat	7	—	prinsihpat ja ulbmilat	62
1.2	Dáža oahpahusa idut	8	4.1	Mii lea sámi oahpahus?	62
1.3	Miššovdna ja oahpahus		4.2	Oahppoplánat ja sámi oahppu	66
	sámiid gaskkas	9	4.3	Sámi oahpahus ja didáktalaš	
1.4	Seahtoskuvllain álbmotskuvlii	12		gaskavuodajurddašeapmi	67
1.5	Rasisma, našunalisma ja dáruiduhttin	16	5	Ruovttoluotta «Norsk Standard»:ii?	74
1.6	Vuosteháhku dáruiduhttimii	22	5.1	Ođastusbárru	74
1.7	Internáhta áigi	24	5.2	Váikkuhusat sámi oahpahussii	79
1.8	Ođastuspedagogihka	25	5.3	Mánáidgárdi	79
1.9	Oahpahus álbmotskuvlla maŋŋil	30	5.4	Oktasaš láhka ja oahppoplánat	80
2	Sámi oahpahus šaddame	33	5.5	Vuoddoskuvla	84
2.1	Biegga jorgala	33	5.6	Joatkkaoahpahus	91
2.2	9-jagáš skuvla	36	5.7	Rávesolbmuidoahppu	96
2.3	Sámeigiella vuoddoskuvlii	38	5.8	Alit oahppu	98
2.4	Sámiid váikkuhusat skuvlii	42	5.9	Oahpposuorggi organiseren	101
2.5	Mánáidgárdit	43	5.10	Almmolaš vai priváhta?	103
2.6	Joatkkaoahppu	45	5.11	Jorgala go ovdáneapmi fas?	105
2.7	Rávesolbmuidoahppu	50	5.12	Ovddos vai maŋos?	105
2.8	Alit oahppu	51	5.13	Gávdnojedje go molssaeavttut?	107
2.9	Dilálašvuohta 80-logu loahpas	53		Mildosat	109
3	Oahppoplánat		M1	Dehálaš dáhpáhusat norgga	
	ja skuvlaodastusat Norggas	55		ja sámi skuvlahistorjás	109
3.1	Manne leat oahppoplánat		M2	Gáldut	
	nu dehálaččat?	55		ja eará ávkkálaš girjjálašvuohta	112
3.2	Oahppoplánamállet	55	M3	Oanádusat	117
3.3	Oahppoplánadásit	58			
3.4	Oahppoplánat				
	ovddit skuvlaodastusain	59			
3.5	Pedagogalaš riidu	60			

1 Sámemiššovnnas dáruiduhttimii

1.1 Sámi oahpahusa ruohttasat

Lea dábálaš jurddašit ahte sámi oahpahus lea juoga odas skuvllas, mii easka maŋimus logijagiid lea boahmán Norgga skuvllaide. Oktii jerren sámi joatkkaskuvlla luohkás goas oahppit jáhkke ahte vuosttaš háve oahpahuvvui sámegillii Norggas. Buohkat árvidedje 1960- dahje 70-logus. Sámi oahpahasas leat guhkes árbevierut, muhto guhkes dáruiduhttináigodaga maŋnil sáhtá leat váttis oaidnit daid. Mii sáhttit dadjat ahte dálá sámi ohppiid oahpahusa sámi sisdoalus leat guokte ruohttasat; eahpeformálalaš oahpahus sámi bearrašiin ja siiddain, ja sámegielat oahpahus girkus ja skuvllas 17- ja 1800-logus.

Ii oro goassege leamaš makkárga albma sámi skuvlavuogádat. Dološ áiggi sámii ledje organiserejuvvon siiddain. Sámi oahpahus lei bearrašis ja siiddas.³ Ollu rávesolbmui lei doaibma šaddi buolvva oahpaheddjin dahje bagadallin. Stuorabearraša lassin, mas sáhtte leat áhkut, ádját, muotát, siesát, čeažit jna., leat risteatnit ja ristáhčit leamaš dehálaččat sámi mánáid bajásgeassimis. Reanggat ja biiggát ledje, ere-noamážit boazodoalus, dehálaš oassin oahppovuogádagas. Nuppi bealde reaggat ja biiggát sáhtte ieža leat muhtin lágan oahpahallidilis, nuppi bealde fas sii ledje mielde oahpaheame bearraša mánáid.⁴

Sámi oahpahasas lei mánggalágán máhttu; duojis, bivddus, goahtehukseamis, álbmotdálkumis, málesteamis ja mánga eará fáttáin. Seammás sosialiserejuvvojedje mánát sámi servodahkii muitalusaiguin, luđiiguin ja oskkuin. Váldooahppanvuogit ledje searvat buot lágan geavatlaš bargguide, stoahkan mii lei rávesolbmuid barggu áđdestallan, muitaleapmi⁵ ja juoigan.

Ovdal koloniserema mis eai leat čálalaš sámi gáldut. Min diehtu dan áiggi sámi oahpahusa birra lea huksejuvvon das, maid miššonearat ja eará olggobealde olbmot leat čállán ja árbevierut mat leat ceavzán min áigái.

Juo vikiŋgaáiggiis álge norgalaš, ruottelaš, gárjilaš ja ruošša oaivámušat nu gohčoduvvon «finneferder» (sámemátkkit); sii geahččaledje vuollástit sámiid ja sámi guovluid vearrogáibidemiin ja rievideamiin. Maŋnil rahče buot stáhtat davvirikkain ja Ruoššas stivret nu stuora oasi Davvi-

Ain gávdnojit dološ sámi oskku muitomearkkat. Dás leat Romssa universitehta sámegielstudeanttat geahččame bálvvosrieggá Ivgus. (Govva: SL)

³ Asta Balto: Sámi mánáidbajásgeassin rievda, 1997

⁴ Aimo Aikio: Biigán ja reangun oahpahanvuohkin, 1999

⁵ Kerttu Vuolab: Sámi oahpahusa árvovuoddu, 1999

kalohtas dahje Sámis go vejolaš.⁶ Sii háliidedje ávkástallat rikkis luondduriggodagaid ja dahkat sámiid iežaset riikkaid riikavuložin ja stáhtaboargárin. Dán rájes lea leamaš riidu sámiid ja stáhtaid gaskkas, geain lea vuoigatvuohta sami guovlluid luondduriggodagaide.

Vuosttaš čuohtejagit maŋŋil go ránnjáálbmogat risttašuvvojedje, risttalašvuohta ii váikkuhan nu stuorrát sámiiide. Sámiin lei ain iežaset dološ osku. Muhtin guovlluin sámít ja dážat orro lahkalašgaid, omd. Helgelánddas ja Lulli-Romssas, eará guovlluin oktavuoha lei dušše gávppašeami ja vearu oktavuodas. Giellamáhttu čearddalaš erohusaid rastá lei dávjá dušše gávppašeami dárbut.

Mis eai leat čálalaš gáldut mat mitalit mo sámít vásihedje deaivvadeami dážain ja risttalašvuodain ovdal go miššovdna albmaláhkái álggahuvvui. Muhto 1600-logus Petter Dass čilge mo dákkár deaivvadeapmi sáhtii leat, dánkalaš–norgalaš girku báhpá bealis:⁷

*Det er at beklage; den Lappiske Slægt
Er meget med Hedenske Taage bedægt,
Hvor vel deres Præster formane*

...

*O give! vi vare bemæktiget saa,
Det Lappiske Tungemaal til at forstaa
Som Norsk eller Dansk til at tale!
Da kunde der blive Forhaabninger om,
At faae dem omvendt; ....*⁸

Ii mannan go logenare jagi maŋŋil go Petter Dass jámii, ovdal go miššovdna sámiid gaskkas álggahuvvui albmaláhkái, báhpáguin geat ledje oahppan sámegeala, aisttan Petter Dass «*Det Lappiske Tungemaal til at forstaa.*»

1.2 Dáža oahpahusa idut

Dážaid gaskkas, nugo sámiid gaskkas, mánát ohppe álggos bearrašis ja vuosttažettin dainna lágiin ahte serve rávesolbmuid bargui. Muhtin čállosat mat gullet boarráseamus dološdárogiel girjjálašvuhtii, nugo Rigstula ja Håvamål, mitalit dan áiggi mánáidbajásgeassima birra ja makkár árvvuid sii háliidedje fievrridit mánáide. Vikingaáiggis mii dovdat vuosttaš mitalusaid hoavdabártneid birra, geaid sáddejedje moadde jagi váhnemiin eret, bibmui. Dát biebmán lei muhtin muddui organiserejuvvon oahpahus, ee. ohppe dát bártneid lohkat ja čállit dološdárogiellii.

Organiserejuvvon oahpahusa álggaheapmi lea čadnon risttalašvuhtii. Juo 1000-logus gáibidii girku ahte buot mánát galge gásttašuvvot. Váhnemiin ja ristváhnemiin lei ovddasvástádus oahpahit mánáide guovddáš risttalaš «mánáaoahpa», vuosttažettiin oskkudovddastusa, Áhččimin ja Ave Maria. Go mánát ledje 7-jahkásaččat fertejedje mannat riipáide, nu ahte báhppa sáhtii iskat risttalašvuodamáhtu. Sii geat dalle eai máhttán cealkit dajahusaid bajiloavvi, sáhtte sáhkkoallat. Dát oahpahus lei dušše fal bajiloahppan. Ledje ain dušše báhpát ja muhtin eará badjeseahtoolbmot geat máhtte lohkat ja čállit.

1100-logu loahpa rájes álggahedje katedrálskuvllaid, álggos Nidarosii, Bergenii ja Osloi, maŋŋil eanet gávppiidda. Reformašuvnnas eanaš katedrálskuvllat rievdaduvvojedje latinskuvlan, muhto ii han sisdoallu eai ge bargovuogit rievdaduvvon. Dát skuvllat galge vuosttažettiin oahpahit báhpaid ja eará virgeolbmuid stáhtahálddašeapmái.

Sin várás, geat jáhkket ahte dárogiella dahje dánsskagiella álo lea leamaš buot dážaid skuvlalagiella Norggas, mii sáhttit bájudit Bergen katedrálskuvlla njuolggadusain 1600-logus:

⁶ Bjørn Aarseth (red): Grenser i Sameland, 1989

⁷ Petter Dass: Nordlands Trompet, 1994 (1739), s. 69. Petter Dass lei báhppa Lulli-Helgelánddas 1600-logu loahpageahčen.

⁸ Lea váivi, muhto sámisoška lea ollu gokčojuvvon báhkinaš mierkkáin, vaikko mo sin báhpát gohččot. Váre mis livččii fápmu ipmirdit sámegeala, nugo dárogiella dahje dánsskagiella hupmat! Dalle gal livčče doaivva jorgalahttit sin...

«Alle diciples i de øfuerste Lexier skal tale latin, naar de ere i Skolen; huo der taler eet andet Sprog Item, huo der taler u-flittig og u-blu Snack, huor wed de andre forargis, skal straffes alworlig, efter som Forseelsen er.»⁹

Martin Luther sávai ahte buohkat galge oahppat lohkat, vai ieža sáhtte lohkat Biibbala eatnigillii. Vaikko reformašuvdna čadahuvvui Norggas 1537:s, manai ain guhkes áigi ovdal go álbmoga eanetlohku máhtii lohkat. Risttalašvuohta, vuosttažettiin Luthera unna katekismasačča hámis, oahpahuvvui dan bokte ahte báhpas dahje luhkkárat čohkkejedje mánáid oahpahusa várás girkui moadde diimmu juohke sotnabeaivvi. Luhkkárat ožžo ovddasvástádusa oahpahit olbmuid lohkat, muhto bohtosat ledje nu ja nie, earret eará dan dihtii go luhkkáriin lei unnán oahppu. Man dehálaš katekismaoahppan lei, mii oaidnit katekismmas «Himmelveien» (Albmiluodda), almmuhuvvon 1690:

Spørsmål: Hvorhen kommer de som ikke vil lære Katekismen?

*Svar: Helvede.*¹⁰

Easka pietismmain¹¹, sullii 1700, šattai dábálaš jurdda ahte berre leat skuvla buohkaide. 1736 konfirmašuvdnanjuolggadusaiguin bodii gáibádus ahte sii geat galge konfirmerejuvvot fertejedje máhttit lohkat ja sis fertii leat máhttu risttalašvuodas. Dán vuodul bodii Norgga historjjá vuosttaš stuora skuvlaodastus; geatnegahtton álbmotseahtoskuvla¹² boaittoealde guovlluin, jagis 1739. Gávpogiin fas ii šaddan geatnegahtton skuvla ovdal badjel čuodi jagi maŋŋil.

Girkoráŋggáštus lei garas. 1735 rájes buot dearvvaš ássit Danmárkku–Norggas ledje geatnegahtton boahtit girkui juohke háve go lei sárdni. Sii geat eai boahán, sáhtte sáhkkoallat dahje biddjot heahppášanstoalpui girkoluohkás boahhte girkosotnabeaivvi.

1700-logus eatnasat ožžo hui unnán oahpahusa. Prinsihpas galgai skuvlaáigi leat 3 mánu jagis 7–10 jahkásaččaide, muhto duohtavuodas dávjá ii šaddan eambo go oktiibuot 2–3 mánu ovdal konfirmašuvnna. Boaittoealguovlluin oahpahusa váldohápmi lei johtiskuvla (dárogiillii: omgangsskole). Álggos lei stuora vuosteháhu skuvlla vuostá, ee. danin go iešgudetge skuvlabiire olbmot fertejedje máksit skuvlagoluid.

Skuvla lei hui čadnon girkui. Risttalašvuodamáhttu lei guovddáš fága. Lei dávjá luhkkár gii oahpahii ja báhpas lei bearráigeahčču. Álggos lei báhppa okto báikkálaš skuvlahálddahuš. Dalle go maŋŋil álgga-huvvui skuvlastivra, lei báhppa dán jodiheaddji, gitta 1889 rádjái.

Áibbas earálágán oahpahus lei oahpahalliortnet. Juo 1500-logu rájes organiserejuvvui oahpahalli-oahpahus gávpogiid giehtaduodjegildaid vuolde. Dát lei organiserejuvvon oahpahus mas lei oahpahallikontrákta ja sihke oahpahallis ja meastáris ledje čielga geatnegasvuodas. Meaštir oahpahii geavatláš barggu bokte, eai gávdnon sierra oahpaheaddjit.

1.3 Miššovdna ja oahpahus sámiid gaskkas

Dološ sagamuitalusat mitalit dážaid ja sámiid gaskasaš oktavuoda birra vikiŋgaáiggi rájes ja sámiid birra, geat orro lulábealde dálá lullisámi guovlluin. Trøndelag, Nordlándda ja Lulli-Romssa riddu lei Norgga gonagasriikka oassin dan rájes go Norga šattai riikan, birrasit 900. Dáin guovlluin fertejedje muhtin sámit leat ožžon oktavuoda risttalašvuodain juo 1000-logu rájes, muhto mii eat diede nu ollu dán birra. Unnimusat 1200-logu rájes lei Norgga stáhta viiddideapmi čadnon bargui oččodit sámiid

⁹ «Buot bajimus luohkáid oahppit galget hupmat latiinnagillii, dalle go sii leat skuvllas; sii geat hupmet eará giela, sii geat hupmet sahtedohko dahje snollet, mainna suhttatit earáid, galget ráŋggášuvvot, riikkuma mielde». Torill Steinfeld: På skriftens vilkår, 1986, s. 26.

¹⁰ Gažaldat: Gosa bohtet sii, geat eai hálit oahppat katekisma? Vástádus: Helvehii.

¹¹ Pietisma lei lutheránalaš moriiduslihkadus 1600-logu loahpa rájes. Váldojurdda lei ahte risttalaš morála ja persuvnnalaš ipmilbalolašvuohta boahá ovdal dogmáhtalaš oahppocealkagiid. Pietistat áigo moriidahttit buohkaid bestojupmái, siskkildas ja olggoldas miššovna bokte. Pietismma váldoáigodat Danmárkku-Norggas lei 1700-logu vuosttaš beali, muhto maiddá dan maŋŋil leat leamaš pietistalaš moriiduslihkadusat, ee. haugiánalaččat ja læstadiánalaččat.

¹² Dán skuvlašlájás ii lean dalle almmolaš sámegeiel namma, dárogillii gohčoduvvui «allmueskole». Dat lei skuvla geafes olbmuid várás, rikkis olbmuid mánat vázze eará skuvllaid.

risttalažžan. 1252:s čálii poavva Innocens IV gonagas Håkonii ahte jus son dagai sámiid risttalažžan, de sii galge gullat su juridikšuvdnii. Gonagas huksehii miššongirkuid Romssasullui ja Ofuhtii. Maŋŋil huksejuvvojedje girkut.

Romssa ja Finnmárkku riddui. Girkut galge bálvalit dážaid geat ásse rittus, seammás go báhpát galge geahččalit risttašit mearrasámiid. Muhto easka 1600-logu loahpas ja 1700-logu álggos šattai čavga girko-huksen sámi vuotnaguovlluin ja siseatnamis.

Boadus árra risttalaš váikkuhusas sámiide: Girkogovva meavrresgáris. (Gáldu: Aikio: Olbmot ovdal min)

Miššovdna lei dehálaš oassi rahčamis oažžut válddi Sámis. Go sámit gásttašuvvojedje, sii šadde maiddá stáhtaboargárin. Stáhtas, mii ceggii girku muhtin báikái, lei maiddá máilmmálaš fápmu. Ruošša ektui dát lei erenoamáš dehálaš. Doppe gos girku lei ortodoksa gulai eana Ruššii, gos girku lei evangelalaš gulai eana Ruttii dahje Dánmárkku–Norgii. Sihke Ruota ja Ruošša bealde lei doaimmalaš miššovdna 1500-logus. Njávdamii, mii dál gullá Mátta-Várjjaga gildii, huksejuvvui ruošša-ortodoksalaš girku juo jagis 1567.

Vuosttaš plánat álggahit oahpahusa Norgga bealde sámiide lei ahte gonagas Christian 4. jagis 1601 falai báhpaid $\frac{1}{3}$ logádasas jus sii válddášedje muhtin sámemánáid iežaset viesuide ja oahpahivčče sin, ja seammás bálkáhivčče sámeoahpaheddjiid geat galge bargat sámiid gaskkas duoddaris.¹³ Maŋŋil mii eat dovdda dan barggu bohtosiid, ja lea eahpesihkarvuotta šattai go das mihkkege. Ruota bealde 1606:s válde muhtin sámebártniid veagal, fievrridan dihte sin Uppsalai oahpahit sin báhppan. Eatnasat báhtaredje, ja ii oktage šaddan báhppan Sámis. 1632:s álggahuvvui vuosttaš skuvla erenomážit sámiid várás Ruotas. Vuosttaš dovddus organiserejuvvon oahpahus sámiide Norggas lei Roanddima bisma Erik Bredal bokte, 1600-logu gaskkamuttus, muhto boadus lei oalle heitot, jus oaidná dan miššovna bealis. Mitaluvvui velá ahte okta su ohppiin šattai «sáhtána buorimus vearjun ja stuorimus noaidin.»¹⁴

ABC-bok på Lappesko Tungomål lei vuosttaš girji mii prentejuvvui sámegillii. Dát girji gávdno Sámedikki oahpahusossodaga oahpponeavvočájáhusas. (Govva: SL)

Vuosttaš sámegiel girjiit prentejuvvojedje Ruotas jagis 1619. Dáid girjiid giella lei nu heitot ahte teaksta ii báljo lean ipmirdahtti go lohkkjuvvui sárdnestuolus. Ruota bealde sárdni ja skuvla lei buorre muddui sámegillii, ja stuora oassi báhpain ledje ieža sámit. Muhto skuvlla sisdoallu han ledje ruota eiseválddit ollislaččat mearridan. Ruota eiseválddit háliidedje ámmátolbmáid geain lei sámi duogáš sámi guovlluide, go sin mielas dát lei buorre vuohki integreret sámiid Ruttii. Dánka/norgga eiseválddit háliidedje baicce hálldašit dáža ámmátolbmáiguin. 1600-logu rájes čadahii dánka/norgga stáhta politihka man ulbmil lei čatnat sámi guovlluid Norgii nu ollu go vejolaš, nu ahte eai šattašii ruota ja ruošša stáhta vuollái. Danin vuoruhedje girko- ja skuvlahuksema. 1600-logu

gaskamuttu rájes bijai girku katekehtaid oahpahit muhtin sámi guovlluin. Sihke miššovdna ja skuvla ledje ankke biedggut ja das ledje unnán bohtosat, dan rádjái go Miššonkollegia Københámmenis bijai Thomas von Westena jodihit miššonbarggu sámiid gaskkas. Dát dāhpāhuvai stuora davviriikkalaš soadis (1700–20). Dalle lei unnimusat seamma dehálaš sihkarastit sápmelaččaid Dánmárkku riikkavuložin go beastit sin Ipmilii.

Von Westen álggahii skuvlla Roanddimii oahpahit miššonearaid Sápmai — Seminarium Scolasticum. Son sáddii miššonearaid ja oahpaheddjiid sámi guovlluide, Trøndelaga rájes Várjjaga rádjái, ja huksehii girkuid ja skuvllaid. Thomas von Westen ja su miššonearat sárdnidedje ja oahpahedje sámegillii. Sin

¹³ Kaare Rogstad: Streif i sørsamenes saga, 1980, s. 118

¹⁴ Leif Eriksen: Sámiid historjá 1850 rádjái, 1996, s. 152

gaskkas ledje maiddái olbmot geat dahke ollu eambbo go sárdnidit: Morten Lund jorgalii Luthera katekismma sámegillii. Knut Leem¹⁵ almmuhii vuosttaš sámegiel gramatihka ja stuora sátnegirjji, sámegielas—dánskkagillii—latiinnagillii. Jens Kildal ja Isaac Olsen leaba váldogáldut dasa maid mii dál diehtit dološ sámí oskku birra.

Miššonearat geavahedje garra vugiid luohthuhittit sámí oskku. Noiddiid ránggáštedje garrasit, muhtimat stevlejuvvojedje. Buot meavrresgáriid maid miššonearat gávdne, bolde dahje sáddejedje dávvirvuorkkaide, dábálaččat olgoriikii. Miššonearat ieža ledje dábálaččat dážat (norgalaččat dahje dánskalaččat), muhto sii bálkáhedje ollu sápmelaččaid oahpaheaddjin. Miššoneara Jens Kildala eamit lei sápmelaš. Miššonkollegia bálkáhii su oahpaheaddjin sámí nissoniidda,¹⁶ ja son dáidá leamaš vuosttaš dovddus sámí nissonlaš oahpaheaddji historjjás. Vuogádat mii huksejuvvui von Westena jodiheami vuolde guoskkai eanas sámiiide Norggas. Skuvlahuksen sámiiid várás lei dakko bokte árabut go dážaid eanetlogu várás. Muhtin sámí oahpaheaddjit oahpahedje maiddái dáža ohppiid.¹⁷

Girkus Thomas von Westen fertii rahčat nana fámuid vuostá, mat háliidedje ahte buot miššovna ja oahpahus galgai leat dárogillii/dánskkagillii¹⁸. Vuostefámuid gaskkas lei Roanddima bisma, Peder Krogh, gii čuoččuhii ahte «*Finnerne er meget begjærlige efter det norske Sprog*» ja ahte sii áiggi mielde sáhtte oahppat dan «*saa de nedlagde deres eget finske Talemaal*».¹⁹ Dalle go von Westen jámii 1727:s nagodedje su vuostálastit heaittihit miššonearaskuvlla ja easka jagis 1752 álggahuvvui fas, dalle namain Seminarium Laponicum. Ain dáruiduhtit jotke rahčama sámegiela vuostá, ja 1773 heitihuvvui loahpalaččat skuvla. Miššovnnas ii lean dušše ulbmilin dahkat sámiiid risttalažžan ja norgalažžan, muhto maiddái cieggadit sidjiide eará morála ja eará sosiála ortnega go dan mii sin gaskkas lei. Lei patriáarkalaš seahtoservodat mii galgai fievrriduvvot servodahkii, mii ollu eambbo go dáža servodat lei huksejuvvon dan ala ahte buot olbmot leat ovttárvosaččat. Okta gaskaoapmi dasa lei «Hustavlen» (viessotávvál), mii jorgaluvvui sámegillii ja prentejuvvui Luthera katekismii lasáhussan. Girjjis sámí skuvlagirjjiid birra, lea Baard Tvete govahallan dan nie: «— *Men når det fordres at tjenere, barn og barnebarn skal stå under husfarens velde, så stemmer ikke dette med samisk tradisjon og moraloppfatning. Heller ikke når det heter at mannen skal regjere kvinnen og forsørge henne, og hun skal være mannen underdanig. Slik har det aldri vært blant samer. ... Slik søktes gjennom katekisme og hustavle innpodet i samene en moral og sosial ordning som ikke stemte med deres egen moraloppfatning og livsmåte.*»²⁰

Lei girku mii čadahii vuosttaš skuvlaoahpahusa sámiiide. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

¹⁵ Maŋŋil lea boah tán ovdan ahte buorre muddui leat sámí geat leat čállán girjjiid, main lea Knut Leem almmulaš girječállin. Dávjá ledje sámí geat dahke barggu, muhto miššonearat ožžo gutni. Dát guoská maiddái Biibbala ja eará oskkulaš čállosiid jorgaleapmái.

¹⁶ Roald Kristiansen: Biografisk notis om Jens Kildal, <http://www.sv.uit.no/seksjon/religion/ansatte/hjemmesider/roald/kildal.htm>

¹⁷ Ovdamearka Aarbortes lea refererejuvvon girjjázis: Leif Elsvatn: Sameskolen midt i Norge, 2000

¹⁸ Dánskkagiella lei áidna čállingiella Norggas 1500-logu rájes gitta 1800-logu rádjái. Njálmmálaččat geavahuvvui sihke dárogiella ja dánskkagiella ja dáid seaguhusat.

¹⁹ Helge Dahl: Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814 til 1905. 1957, s.2 «*Sámí leat hui váibmilat dárogillii*»...»nu ahte heitihivčče iežaset giela»

²⁰ Baard Tvete: Skolebøker for samebarn i Norge fra Thomas von Westen til i dag, 1955, s. 26-27.

«— muhto go gáibiduvvo, ahte bálvát, mánát ja mánáidmánát galget leat dáluisida fámu vuolde, de dát ii heive sámí árbevirrui ja morálaipmárdussii. Ii ge go čállo ahte isit galgá mearridit eamida badjel ja fuolahit su, ja nisu galgá leat dievddu vuolebužžan. Nu ii goassege leat leamaš sámiiid gaskkas. ... Nu geahččaledje katekismma ja viessotávvala bokte cieggadit sámiiide morála ja sosiála ortnega mii ii heiven oktii sin iežaset morálaipmárdusain ja eallinlágiin.»

Eanaš oassi Sis-Finnmárkkus ii lean mielde von Westena miššovdnabarggus. Rádji ii lean vel mearri-duvvon, muhto eanaš oassi mat dál leat Guovdageainnu ja Kárášjoga gielddat, ja oassi Deanus lei 1751 rádjái Ruota girku vuolde. Danin ledje Ruota eiseválddit mat álggahedje vuosttaš girkuid ja vuosttaš skuvllaid deike. 1700-logu álggos huksejuvvui vuosttaš skuvla Ohcejohkii, ja dohko bohte maiddái moadde sámebártni guovllus mii dál gullá Norgii. Maiddái dán guovllus lei riidu oahpahus- ja girkogiela birra, gaskal sámegiela ja suomagiela.

1736 konfirmašuvdnanjuolggadusaid ja 1739 skuvlalága mielde, konfirmašuvdna geavahuvvui gaska-oapmin dáruiduhttimis. Ollu báhpát oaivvildedje ahte ii oktage galgan beassat konfirmerejuvvot jus ii máhttán dárogiela/dánskagiela. Dat dattege ii sáhte leat ollislaččat čadahuvvon, go seamma evttohus bodii fas moaddelogi jagi maŋgil.

Vuosttaš Norgga bealde sápmelaš gii oaččui alit oahpu lei Anders Porsanger, gii álggii Roanddima miššonskuvlla ja dan maŋgil logai báhppan Københámmanis 1761. Šattai farga riidu dáruiduhttiiguin, geat oidne sámi báhpa uhkádussan sin barggu vuostá. Dan rájes eai leat leamaš báhpát Norgga bealde geain lea leamaš davvisámegiella eatnigiellan.

1700-logus dahke ollu báhpát ja miššonearat stuora barggu jorgalit oskkolaš girjjálašvuoda sámegillii ja ovddidit áppes-girjjiid. Muhto dáruiduhttiid stuora vuostehágu geažil stuora oassi ii goassege prentejuvvon. Earret eará guoská dat vuosttaš sámegiel biibbaljorgaleapmái mii dahkkui Norggas.

Girjjiid gaskkas maid prentejedje ledje mánnga gáhppálaga mat eai goassege ollen sámi lohkkiiide. Moadde katekismagirjji almmuhuvvojedje dánskagiel ja sámegiel teavsttain. Jurdda lei ahte dát galggai geavahuvvot oahpahit sámiid lohkat dánskagiela ja hupmat dárogiela. Muhto dáid girjjiid giella lei nu guhkin eret beaivválaš dárogielas ahte lei veadjemeahttun atnit dan njálmmálaš gulahallamiin dážai-guin. Dan sadjái ohppe mánnga sápmelačča dárogiela gulahallama várás, almmá skuvlla ja girku veahki haga. Sii gohčodedje dan gávpedárrun.

1.4 Seahtoskuvllain álbmotskuvlii

Dánskkaáiggis ámmátolbmáin lei hui dehálaš rolla Norggas. Norggas ii lean iežas gonagasbearaš, hui unnán ádel ja gávpotboargárseahtu ii lean vel nu gievra. Ámmátolbmoseahtu bestii vuosttažettiin iežas birrasis, muhto ii oktage šaddan ámmátolmmájin latinskuvla- ja universitehtaohpahusa haga. Dat daga-hii ahte oktavuolta oahpahusa ja fámu gaskkas šattai čielgasit Norggas 1600–1800-logus go sihke ovdal ja maŋgil, ja čielgasit go mánnga eará riikkain, gos fápmu lei eambbo njuolga čadnon árbái.

Latinskuvla lei vuosttažettiin ámmátolbmoseađu skuvla, ja latinskuvla lei eaktun beassat universi-tehtii. Das lei mealgadii seamma sisdoallu 700 jagi ja das ledje paralleallat miehtá risttalaš máilmmi. Latinskuvllat ožžo ollu moaitámušaid, muhto bealuštedje iežaset buot árválusaid vuostá, ahte galggai lonuhit klassihkalaš gielaide eanet ávkkálaš máhtuin. Gávpogiin álggahuvvojedje 1700-logu loahpa rájes vuosttaš boargárskuvllat. Dát ledje skuvllat boargárseađu mánáide, geat jápmán latiinnagiela sadjái galge oažžut máhtu maid duodaid dárbbasedje. Latinskuvla lei dušše bártniid várás, muhto boargár-skuvllain ledje sihke bártniidluohkát ja nieiddaidluohkát, main muhtin muddui ledje iešgudetge fágat. Geafesolbmuide gávpogiin huksejedje álbmotseahtoskuvllaid, muhto easka 1848 šattai oppalaš skuvla-geatnegasvuolta gávpogiin.

1800-logu gaskamuttus lei ain oahppovuogádat juhkkujuvvon golmma parallealla luottaide, juo 7-jahkásažžan. Lei dábálaččat man sehtui olmmoš lei riegádan, eai fal attaldagat ja beroštumit, mat mearriede gude skuvlii oahppi biddjui. Gávpogiin vázze sullii 60 % álbmotseahtoskuvlla, 10 % latin-skuvlla, 20 % boargárskuvlla, ja sullii 10 % eai ožžon skuvlla oppanassiige. Báikegottis vázze sullii 90 % álbmotseahtoskuvlla, eanetlohku sis johttiskuvlla. Muhtin riggáin lei priváhtaohpahus mánáide, ja moadde proseantta fas eai ožžon makkárge oahpahusa.

Vuosttaš bistevaš álbmotseahtoskuvllat Norggas ledje vearki- dahje doaimmahatskuvllat, mat ledje čadnon ruvkkiiide ja stuora industriijafitnodagaide. Vuosttaš vearkiskuvla álggahii Kongsberga silbavearki 1627:s. Maŋgil mearriede eiseválddit ahte buot vearkkit main ledje eambbo go 30 bistevaš bargi fertejedje álggahit skuvlla. 1830-logus ledje badjel čuodi vearkiskuvlla Norggas, mii lei sullii bealli bistevaš skuvllain dan áigis.

Nubbi skuvlaodastusáigodat bodii čuohtejagi manjil, 1800-logu gaskamuttus. Álggos bodii 1848 gávpotskuvlalahka, mii earret eará buvttii odda fágaid; historjá, geografiija ja luonddufága. Dan manjil bodii 1860 boaittoskuvlalahka, gos bistevas skuvla galgai leat váldonjuolggadus. Stáhta váldii dál ovddasvástádusa ruhtadit álbmotseahthuskuvla, maid báikkálaš olbmot ovdal ledje ferten máksit. Skuvla-áigi viiddiduvvui 9–12 vahkkui jahkái. Farga bodii maiddá alit skuvllaid láchka (1869). Dan rájes latiinnagiella ii šat galgan leat geatnegas fága beassat universitehta lohkamiidda.

Skuvlla vuoruheapmi lei čadnon tehnikka ja ealáhusaid nana ovdánahttimii, ovtta bargiidlihkadusa ja našuvnnalaš dihtomiela ovdánahttimiin. 1800-logus hástaluvvui fápmu eanet hálttiin. Vuosttaš hástalus bodii boanddain, geat ožžo eanet áirasiid Stuoradiggái. Nubbi hástalus bodii vuosttaš bargiidlihkadusas, Thranitterlihkadus²¹, mii jagi 1851 sordjuvvui nu garrasit ahte dan manjil ii lean vejolaš hukset makkárge bargiidlihkadusa 20 jahkái.

Measta oktanaga Thranitterlihkadusain ledje eará stuimmit, mat suorggahedje eiseválddiid seamma ollu: Guovdageainstuimmit.²² Alimusriekti, mii 1854 dubmii sihke thranittalaččaid ja Guovdageainnu stuibmideddjiid, oinnii dáid stuimmiid stuorát oktavuodas:

«*De Forbrydelser, der den 7de og 8de November 1852 forøvedes i Kautokeino, ere for saa vidt værre end et Røvertog af en Horde af Vilde, som Gjærningsmændene i nærværende Tilfælde havde nydt christelig Undervisning, men lededes saa vel af Had og Hævntørst, som rimeligviis tillige af den blandt den laveste Klasse i Samfundet over en stor del af den civiliserede Verden utbredte Higen efter endog med Vold og Magt at nedbryde alle naturlige Skrænker mellem sig og de høiere Staaende, og derved fremtvinge en Lighed, som vilde tillintegjøre al Civilisation.*»²³

Dát stuimmit balde ámmátolbmáid ja boargárseadu nu ahte sii ipmirdedje ahte jus sii galge doalahit fámušet, fertejedje skuvlet álbmoga ámmátdoaimmaha eavttuid mielde: «*Uvidenheden er den farligste af alle samfundsopløsende krefter ... Det er de i kundskab, dannelse og rigdom høiere stillede samfundsklasser der have at stille sig i spidsen for og tage initiativet til de foranstaltninger, der skulle hæve folkenes masser i økonomisk, i intellektuel og sædelig henseende.*»²⁴ Danin sii álggahedje bargiidservodagaid, bargiidorganiseren mas ledje jodiheaddjit badjeseadus. Dáid jodiheddjiid gaskkas ledje ee. Eilert Sundt, Hartvig Nissen ja Ole Vig, guokte

Guovdageainstuimmit ledje inspirerejuvvon læstadiánalaš moriidusas, muhto Læstadius ieš dubmii stuimmiid. Dá lea Čohkkirasa girku áltártávval, mii čájeha Lars Levi Læstadius ja muhtin su máhttájeddiin. (Govva: John Åke Blind)

²¹ Thranitterlihkadus lei gohčoduvvon jodiheaddji mielde, Markus Thrane. Dát lihkadus organiserii oanehis áiggis birrasit 20000 bargiid, ee. gáibidedje oppalaš jienastanvuogavuoda. Thrane almmuhii Arbeiderforeningenes blad. Eiseválddit dulbme lihkadusa garrasit ja jodiheaddjit ožžo guhkes giddegasránggáštusaid.

²² 1852 Guovdageainstuimmiid duogáš lei ahte eiseválddit guhká ledje duolbman sámiiid. Šattai vel vearrát go rádjii giddejuvvui Norgga ja Suoma gaskkas 1851. Stuimmit ožžo oskkolaš hámi. Moriiduvvon olbmot, geat ledje Lars Levi Læstadiusa máhttájeaddjit, fallehedje Norgga eiseválddiid áirasiid Guovdageainnus ja godde gávpeolbmá ja leansmánni. Guokte stuibmejeaddji steavliduvvuiga ja earát ožžo guhkes giddagasránggáštusa. Leat čállojuvvon mánaga girjii stuimmiid birra: Reidar Hirsti: Sameoppørret, Nellejet Zorgdrager: De rettferdige strid, Magnar Mikkelsen: Kautokeinodokumentene, Idar Kristiansen: Korstog mot Kautokeino, Andreas Markusson: Hyrdene som for vill ja Olav Nordrå: Rød Høst. Ii oktage girji lea čállon ii ge jorgaluvvon sámegillii.

²³ «*Bahádagut, mat skábmamánu 7. ja 8. beivviid 1852 dahkkojedje Guovdageainnus, leat vel vearrát go villaid rievvárjoavkku stájadus, go dahkkit dán áššis ledje ožžon risttalaš oahpahusa, muhto jodihuvvojedje vašis ja mávssahangoikkus, nugo lea dábbálaš vuolit servodatseadus, stuora oasi siviliserejuvvon máilmmis, rahčat velá veahkeválddiin ja fámuin bilidit buot áiddiid iežaset ja alibuid gaskkas, ja dakko bokte bágget ovdan ovttaadássásašvuoda, mii duššadivččii buot sivilisašuvnna.*» Alimusrievtti diedáhus Gonagassii 14.2.1854 duomu birra. Magnar Mikkelsen: Kautokeinodokumentene, 1998, s. 309

²⁴ «*Diehtemeahttuvuohta lea váraleamus buot servodatseadut, mat leat alibun máhtu, liktodusa ja riggodaga dáfus, mat fertejit jodihit ja álggahit doaimmaid, mat galge bajidit álbmoga hivvodagaid ekonomalaččat, intellektualalaččat ja morálalaččat.*» Ole Jacob Broch, 1876. Norges historie, 1993, s. 386.

mañimusa leigga dovddus skuvlaodasteaddjit. Makkár oaidnu muhtin dáin badjeseađu álbmotčuvgejed-
djiin lei dábálaš olbmuid ektui, boahtá ovdan go Eilert Sundt čállá ahte made stuorát «*Vankundigheten*
og *Raaheden var der nede i Folkets dyb, desto viktigere var Skolens opgave.*»²⁵

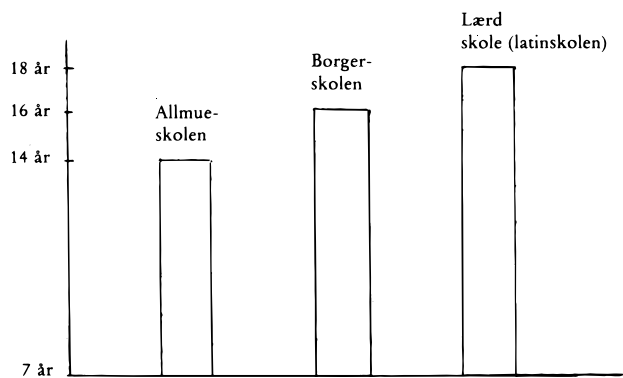
Magne 1860 lei stuora skuvlahuksen miehtá Norgga. Mánge
dán skuvllain ledje anus 1960-logu sentraliserema rádjái.
Frønes skole, Kilebygda, Telemarkkus lei anus 1863 rájes
1978 rádjái. (Govva: SL)

Loginare jagis, 1860- ja 70-logus, oaččuimet skuv-
lahuksema riikkadásis, mii ii leat leamaš ovdal ii
ge mañnil. Oassi boaittoheale ohppiin geat ožžo
oahpahusa bistevaš skuvllain lassánii 1853 rájes
1866 rádjái, 18 proseanttas 78 prosentii (!). Seam-
más lassánii oassi oahpaheddjiin geain lei oahpa-
headdjioahpahus 1850 rájes 1870 rádjái 24 pro-
seanttas 78 prosentii. Dainna go oahpaheaddjise-
minára šattai verráhin oahpaheaddjifidnui, šattai
riikkadássásaš bargomárkan oahpaheddjiide.

Odđa seminaristat buhtástahte boarráset
oahpaheddjiid, geain ii lean formálalaš oahppu,
muhto geain dábálaččat ledje ruohttasat báikkálaš
servodagas. Šattai maiddá seahtorievdadus oahpa-
headdjibestemis. Heajus oahpahuvvon ja skuort-
nasit máksojuvvon johtiskuvla oahpaheaddjit

ledje dávjá láigodálolašbártnit dahje earát geafes dilis. Dan rájes ledje dábálaččat eambo buorredilálaš
boandabártnit geat válde oahpaheaddjioahpu. Sullii 1850 rájes besse maiddá nissonat oahpaheaddjifid-
nui, álggos dušše nieiddaid giehtabargooahpahusas ja oahpahusas mii lei nieiddaluohkáin. Birrasit 1890
ožžo nissonat seamma vuoigatvuoda váldit oahpaheaddjioahpahusa go dievddut, ja vuoigatvuoda oah-
pahit buot álbmotskuvlla luohkáin. Álggos bohte eanaš nissonlaš oahpaheaddjit alit sosiála gerddiin,
boargarseađus dahje ámmátolbmáibearrašiin.

Seammás go skuvladoaimmahat viiddiduvvui 1860- ja 70-logus, lei maiddá struktuvrarietdadus, nu
ahte ovddit golbma parallealla molssaeavttu dađistaga ovttaštattojedje dassái go buot oahppit ledje ovt-
tas vuosttaš 7 jagi. Dát sárgosat čájehit mo skuvlastruktuvra rievdaduvvui 1800-logu gaskamuttu rájes.

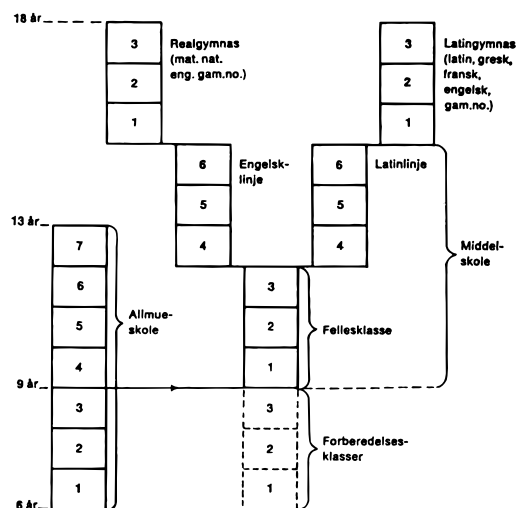
Skuvlavuogádat jagis 1850. (Dán ja boahpte 3 gova gáldu:
Baune: Den skal tidlig krøkes)

1869 rájes galge prinsihpas buohkat vázzit vuost-
taš golbma jagi ovttas. Muhto álbmotsehtoskuvla
lei heajus vuoddu joatkit gaskaskuvlii (middel-
skole). Danin álggahedje eanaš gaskaskuvllat pri-
váhta ráhkkananluohkáid, masa dušše riggáin lei
várri sáddet mánáideaset. Dát oahppit álge danin
gaskaskuvlii ovdamuniin daid ektui geat ledje váz-
zán álbmotsehtoskuvlla. 1869 odastusain biddjo-
juvvojedje boargárskuvla ja latinskuvla oktii ja
šattai alit oppalašskuvlan (høyere allmennskole)
dahje gaskaskuvlan + gymnásan.

1889 odastusain bodii doaba álbmotskuvla (folkeskole). 7-jagi skuvla geatnegahttui buohkaide. Norga
lei vuosttaš riika máilmmis mii mearridii nu guhkes skuvlageatnegasvuoda. Vuosttaš vihtta jagi galge
leat oktasaččat buohkaide. Dál bodii vuosttaš oahppoplána²⁶, 32 siidosaš dokumeanta mas ledje
njuolggadusat luohkkájuohkimiid, geahččalemiid, eksámeniid, ja ortnetnjuolggadusaid ektui. Buot
fágain ledje ulbmilat ja metodalaš rávvagat!

²⁵ «(made stuorát) diehtemeahtunvuohka ja roavisvuohka lei doppe álbmoga čienalvuodas, dade deháleabbo lei skuvlla
doaibma.» Edvard Befring: *Læring og skole*, 1994 s.158

²⁶ Udkast til skoleplaner for folkeskolerne, 1890. Oddasit almmuhuvvon ráiddus Skolehistoriske aktstykker, 1989.

Skuvlavuogádat jagis 1869

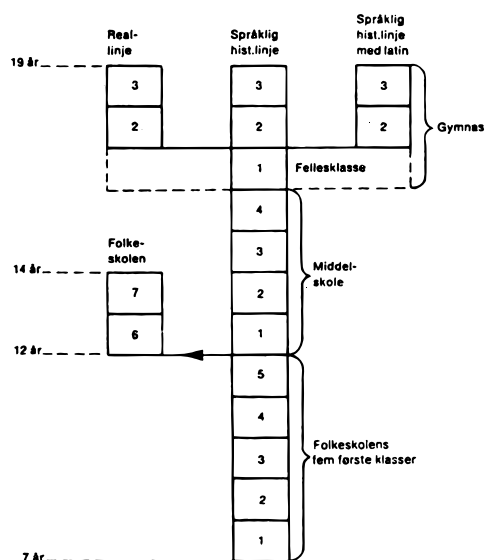
Lei čada gaskka politihkalaš riidu skuvlastruktuvrra birra. Olgešbellodat goazahii ja háliidii sierra mannola-ga sidjiide geat galge joatkit gymnásii, ja Gurutbellodat ja Bargiiddbellodat ges háliidedje oktasášskuvlla.

Jagi 1920 mearridii Stuoradiggi ahte geatnegahtton čieža jagi galge leat oktasážžan buohkaid. Jagi 1935 lei skuvlaminsttar ná:

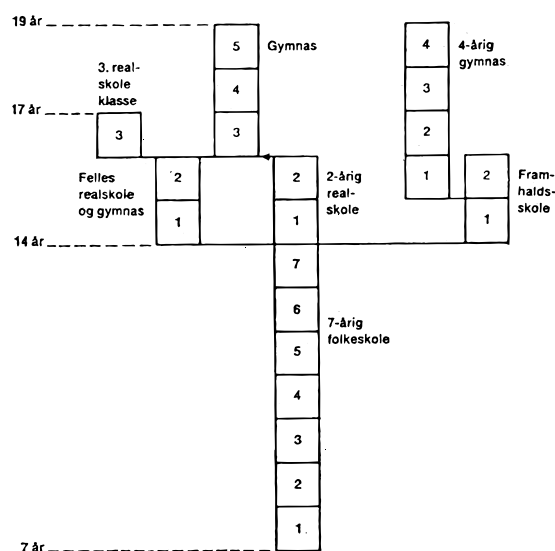
Šattai vuosteháhu viiddiduvvon skuvlavázzima vuostá, mii bodii 1800-logu gaskamuttu rájes. Dat bodii ee. ovdan go ohppiin lei stuora jávkan. Vuosteháhu lei erenoamáš stuoris Davvi-Norggas. Dáppe lei dávjá guhkki skuvlii, skuvlla sisdoallu lei guhkin eret beaivválaš eallimis ja bearrašat dárbbášedje mánáid ruovttubargguide.²⁷ Bággén dihte mánáid skuvlii geavahedje garra gaskaomiid nugo heahppášanstolppu ja ránggáštusviesu.²⁸

Seammás lei earálágán vuosteháhu; pietistalaš lávdeolmmáibirrassa vuosteháhu skuvlla odda máilmmálaš sisdollui. Ledje erenoamážit haugiánalaččat²⁹ geat vuostildedje ahte «*Verdslig Visdom ved Lov og Instruks påtvinges Almueskolene, og, sættes ligesaa nødvendig som religionsundervisningen, hvorav følger falsk Lære, Tro og et uchristeligt Levned i Øienslyst, Kjødslust og Hoffærdighed.*»³⁰ Muhtimat manne nu guhkás ahte álggahedje iežaset skuvllaid, earát gaiko «suttolaš» siidduid eret máilmmálaš lohkangirjjiin.³¹

1860-jagiid rájes šattai álbmotallaskuvla joatkkaoahppofálaldat dábálaš olbmuid. Álbmotallaskuvla deattuhii láddama ja ovdáneami, ii fal bajiloahppama. Álbmotallaskuvlalihkadus lei buorre muddui oassi norgalaš-našuvnnalaš lihkadusas, dávjá maiddái čadnon oddadárogielrahčamii.

Skuvlavuogádat jagis 1896

Skuvlavuogádat jagis 1935

²⁷ Geahča Edmund Edvardsen: Den gjenstridige allmue, 1989 ja Siw Hauge: Nordnorsk skulk og vestlandsk skoleglede, 1995

²⁸ Baune, 1995, s. 30

²⁹ Haugianalaččat lei pietistalaš lávdeolmmáilihkadus maid Hans Nielsen Hauge (1771-1824) álggahii.

³⁰ «Máilmmálaš viissisvuohta lága ja gohččuma bokte bággejuvvo álbmotsehtoskuvllaide, ja biddjo seamma dehálažžan go oskooahpu, man mielde čuovvu behtolaš oahppa, osku ja eahperisttalaš eallin čalmmiidbiebmamis, himus ja čavlláivuodas.» Roar Sanderud: Fra P. A. Jensen til Nordahl Rolfsen 1951, s.29.

³¹ Ovdamearka das makkár várálaš girjjálašvuohta mii sensurerejuvvui lei mitalus «En glad gutt», maid Bjørnstjerne Bjørnson lea čállán.

Skuvlagievkanoahpahus, Kampen skuvla, Oslo, 1890 (Gáldu: Norsk folkemuseum)

meahttun» olbmot iežaset háhkan dihte buoret čuvgehusa. Marcus Thrane álggahii čállinskuvllaid ráves-olbmuid várás Kristianias, mas dovddus kulturpersovnnat, nugo Aasmund Olavson Vinje ja Henrik Ibsen, ledje oahpaheaddjit.

Lullisámi skuvlagoahti (Gáldu: Aikio: Olbmot ovdal min)

Dat, maid mii dál gohčodit rávesolbmuidoahpun, gávdnui maiddái 1800-logus, muhto veahá eará hámis. Dalle dat gohčoduvvui dábálaččat álbmotčuvgehussan ja lei sorjjasmeahttun almmo-laš skuvladoaimmahagas. «Selskabet for folkeoplysningens fremme» (Searvi álbmotčuvgehusa várás) vuoddoduvvui juo 1851. Áiggis, goas ledje stuora seahtoerohusat ja seahtovuostálasvuodat dat báinnii maiddái álbmotčuvgehussii. Leat namuhan bargiidservodagaid ja eará doaimmaid maid badje-seahtu čadahii. Dakkar olbmot dovde dávjá iežaset dábálaš olbmuid bajábealde ja badjelgehčče «diehttemeahttun ja roavis» olmmošhivvodaga.

Muhto oktanaga organiserejedje dat «diehtte-

1880-jagiin álggahedje bargiidakademiiid ja 1890-logus ilmmai Bargiid čuvgehuslihttu (Arbeidernes oplysningsforbund — AOF). Dat doaibma lei vel eanemusat gávpogiin ja stuorit čoahkkebáikkiin ja ollii unnán muddui sámi guovlluide ja eará boaittoealde báikkiide.

1811 vuoddoduvvui Norgga vuosttaš universitehta, *Det kongelige Fredriks universitet*, Kristianias. Álggos ledje eanemusat teologat ja juristat geat ožžo oahpa das. Áiggi mielde viiddiduvvui eará fágaide, ee. šadde giellafáгат. 1866 oáččui universitehta professoráhta sámegielas, muhto ledje eanaš dáža báhpát geat lohke sámegiela, ádjánii guhkes áiggi ovdal go šattai universitehtafálaldat sámegielas sámiid várás.

1.5 Rasisma, našunalisma ja dáruiduhttin

Dan áiggi go eurohpalaš fámut koloniserejedje eanaš osiid máilmmis, ovddidedje ideologalaš bealušteami koloniseremii: Sii bukte risttalašvuoda báhkimiidda ja čuvgehusa vuolit kultuvrraide. Vilges nálli lei badjelfámolaš ja das lei danin vuoigatvuohta ja geatnegasvuohta mearridit eará olmmošnáliid badjel. Šlávvgávppešemiin Afrihkás Amerihkái bealuštedje eurohpalaš dominánssa eanet ahte eanet rasisttalaš ákkaiguin. Loahpageahčen 1700-logu rájes ovddiduvvojedje «diedalaš» teoriját čilgen dihte ahte olbmot ledje juhkkovuvvon hierarkalaš nállevuogádahkii.³² Maŋŋil go Charles Darwin 1800-logu gaskamuttus ovddidii teorijja šlájaid álgovuodu birra, su teorijat geavahuvvojedje maiddái olmmošservodaga birra. Čuoččuhuvvui ahte muhtin nálit ja muhtin servodatseadut ledje alit ovdánandásis go earát. Dát jurddašuvuohki gohčoduvvui maŋŋil sosialdarwinisman, ja das lei stuora váikkuhus Eurohpas.

«Diedalaš» rasisma guovddáš lei Davvi-Eurohpas, ja das biddjui danin germánalaš nálli hierarkii ja bajimussii. Sámit biddjojedje dábálaččat germánalaččaid vuolábeallái, ja suomelaččat/kveanat ja ruoššat daid gaskii. Ná celkkii muhtin norgalaš professor 1906:s Davvi-Norgga álbmogiid birra:

³² «Diedalaš» rasisma čilgejuvvo vudolaččat girjjis: Nils Johan Lavik: *Rasismens intellektuelle røtter*, 1998

«Finnerne synes at være svagt udviklede baade i aandelig og legemlig henseende... Nordmændene er de to andre racer overlegne, ogsaa i aandelig henseende synes den norske befolkning at være høit begavet, ... finner og kvæner, hvoraf navnlig de første gjør et overmaade usympatisk indtryk ved sit uskjønne og fremmedartede utseende ...»³³

Vaikko nálleteoriiijat ovdanbuktojedje objektiivu diedan, lei álo álbmotčearda, masa diedaolbmot ieža gulle, hierarkii ja gierragis. Davviriikkain lei «davviriikkalaš nálli» bajimusas, Duiskkas germanalaš nálli, Englánddas fas anglosaksalaš nálli. Lulli-Eurohpas hupme baicce oppalaččat «eurohpalaš náli» birra. Sámiid čatne dájvja «mongolalaš nállái». «Diedalaš» rasisma čuoččuhii ahte lei oktavuolta fysalaš ja vuoiŋgalaš iešvuodaid gaskkas.

Oaivvildedje ahte fysalaš iešvuodain, nugo rumašallodagas ja oaivehámis sáhtii maid dai gávdnat dieduid jierpmi ja psykologalaš iešvuodaid birra.

Seammaláhkái go juhke olbmuid alit ja vuolitárvvosaš náliide, lei jurdda ahte sáhtii juohkit seammaláhkái kultuvrraid, oskkuid ja gielaide. 1790:s celkkii bisma Johan Christian Schønheyder ahte sámegiella lei «*Aldeles ubrugt og uvant til aandelige Ideer*». Sámegiella lei «*indskrænket de sandselige og faa Ting hvormed disse uopdragne Mennesker i deres indskrænkede Brug av Naturen og Menneskelighedens Kræfter, behjelp sig*».³⁴

Dákkár vuolggasajiin šattai lunddolaš boadus ahte bajit nálli fertii stivret ja jodihit vuolit álbmogiid ovddosguvlui, rievdadit sin iežaset gova mielde. Oaččuimet davviriikkasaš variánta das maid engelas kolonistat gohčodedje «The white man's burden» (Vilges olbmá noadđi). 1774:s čálii bisma Bang ahte «*man først maatte gjøre mennesker av finnerne og saa kunde de bli kristne*».³⁵ Badjel čuohtejagi maŋŋil dát oaidnu lei seamma nanus, ja proavás Gjølme Máttá-Várjjagis celkkii ná: «*Lappfolket er et barnefolk i mer end en henseende. De står som folk på barnets umiddelbare, naive, uudviklede standpunkt, og det er fornorskningens formål at bringe dem frem til mands modenhed — om da dette er muligt. Dette er et stort og varigt mål å arbeide for.*»³⁶

Dánskalaš/norgalaš badjeseadus ii báljo lean oktage gii bijai gažaldatmearkka dasa ahte dáža nálli lei sámi náli bajábealde ja ahte dáža kultuvra lei mealgat bajábealde sámi kultuvrra. Velá «lappologat», geat čogge sámegiel sániid, sámi máidnasiid ja cukcasiid, čájehedje sin čállosiin ahte sii oidne sámiid vuolit álbmogin. Buohkat ledje ovttá oaivilis ahte sámii fertedje šaddat ristalažžan ja dážan. Soahpameahtunvuolta lei dušše das ahte galgai go álgit dáruiduhttimiin dahje lei go buoret risttašit sámiid sámegiela bokte ja dan maŋŋil dadistaga dáruiduhttit sin.

Fig. 26.

De inferiorer rasers nuværende udbredelse.	
Den samiske rasens isolasjonsområde.	
• indouamerikanske rasers isolasjonsområde.	
• austro-melanesiske	—
• dravidiske	—
• nigritiske	—

Nálleteoretihkarat gohčodedje sámiid vuollásaš dahje «inferiør» nállin. (Gáldu: Bryn: Menneskerasene)

³³ «Sámiid orrot leame unnán ovdánahttojuvvon sihke vuoiŋgalaččat ja rumašlaččat... Dážat leat badjefámolaččat guovtti eará náli ektui, maiddái vuoiŋgalaš oktavuodas orrot dážat leame alla návccalaččat, ... sámiid ja kveanat, man gaskkas erenoamážit vuosttažat leat hirkmat unohasat čalbmái sin romes ja amaslagan hámiin ...» Amund Helland: Topografisk-Statistisk Beskrivelse over Finnmarkens Amt, 1906

³⁴ «Áibbas geavtkeahhtá ja vánttaheapmi vuoiŋgalaš jurdagiidu. ... «gáržžiduvvon dán oaččalaš ja hárvve adaide maiguin dát bahánnihkanis olbmot, sin gáržžiduvvon luondugeavaheamis ja olmmošgotti fámuidda geavaheamis, veahkehit iežaset». NOU 1985: 14, s. 47

³⁵ «vuos ferte dahkat sámiid olmmožin ja dan maŋŋil sáhttet šaddat risttalažžan.» Hidle/Otterbech: Fornorskingen i Finnmark, 1917, s. 23

³⁶ «Sámieálbmot lea mánnáálbmot eambo go ovttá láhkái. Álbmogin sii čužžot máná ovttageardánis, collasis, eahpeovdánan dásis, ja lea dáruiduhttima ulbmil buktit sin ovdan olbmá láddanvuhtii - jus dat leš vejolaš. Dát lea stuora ja bistevaš ulbmil man ovddas bargat.» Aage Solbakk: Sámi historjá 2, 1997.

Loahpageahčen 1700-logu heitihuvvojedje manimus miššonearavirggit ja dan rájes dábálaš báhpát galge fuolahit sámiiid oahppama. Dát báhpát dábálaččat eai máhttán sámegiela. Seammás heite prentemis sámii girjjiid. Oahpaheaddjit ledje juogo dážat (norgalaččat dahje dánskalaččat) geat eai máhttán sámegiela, dahje sámii geat eai báľjo máhttán dánskagiela, maid sii dál bággehalle oahpahit. Boadus šattai nu go fertii šaddat. Ohppiide šattai unnán oahpahuš, ja dušše ránggáštušat sáhte doalahit skuvllaid jodus.

1800-logu áľggos árvvoštalle eiseváľddit fas politihka sámiiid hárrái. Oidne ahte čielga dáruiduhttinpolitihkka ii meinestuvvan ja ahte sámiiid máhttodássi dárogielas ja risttalašvuodas lei njedjan. Eará siva daša ahte politihkka rievdaduvvui, sáhtta maiddái leat leamaš ahte Ruota bealde eiseváľddit ledje eambbo miehtemiellasad sámegiela ektui. 1821:s mearridii Stuaradiggi vuoruhit oahpahuša sámiiide. Okta doaimmain lei áľggahit oahpaheaddjiskuvlla Runáššis (Trondenes), mas lei oahpahuš sámegielas. Das ledje friddjasajit stipeanddain sámegiela ohppiid várás, geat ledje geatnegahtton bargat 7 jagi čatanáiggi sámii guovllus. Sámegiel girjjit, mat ledje almmuhuvvon ovdal, prentejuvvojedje dál oddasit. Muhto dalle lei dáruiduhttin leamaš nu garas muhtin áiggi ahte go Niels Vibe Stockfleth 1820-logus áľggahii čuvgehusbarggu sámiiid gaskkas, ii gávdnon šat oktage báhppa gii máhtti sámegiela. Stockfleth ovddidii odda davvisámegiel čállinvuogi ja das son almmuhii 17 girjji, mii leai eambbo go dat mii oktii-buot dan rádjái lei prentejuvvon Danmárkkus/Norggas.

1800-logu gaskamuttus oažžugohte fas dáruiduhttit coavcci. Stuaradiggi dagai 1848 vuosttaš mearrádusa dáruiduhttima guvlui: «*Regjeringen anmodes om at anstille Undersøgelser om hvorvidt der skulle være Anledning at bibringe de norske Lapper, i sær de i Søndistrikten boende, Utdanning i det norske Sprog, at virke at dette Folks Oplysning, samt at meddele næste Storting Resultatet av disse Undersøgelser.*»³⁷ Evttoheaddji, Áľttá suohkanbáhppa Aars, ulbmil dáinna lei ahte dárogiella galggai boahit sámegiela sadjái, ii fal sámegiela lassin. Eai buohkat lean vel ovttá oaivilis dainna, stuaradikkimearrádus dahkkui oalle stuora unnitlogu vuostá. 1851 vuoddoduvvui «*Finnefondet*», mas lei ulbmil «*at bibringe Lapperne kyndighet i den Norske sprog*»³⁸. Dainna áľggii proseassa, mas dárogiella/dánsskagiella šattai oahpahušgiellan ja sámegiella dušše fal veahkkegiellan. Oahpaheaddjit geat barge viššalit nannet dárogiel máhtu ožžo oalle stuora báľkálasáhusa, lasáhus sáhtii leat sullii 40% báľkkás. Soames sámegiela oahpaheaddjit dattetge biehttaledje ohcat báľkálasáhusa Finnefondas.

Dáruiduhttinpolitihka ii lean vel áibbas ovttageardán. 1863 áľggahuvvui sierra oahpaheaddjiskuvla Áľttás buoridin dihtii oahpaheaddjiváľlli sámii guovlluide, muhto dát skuvla heaittihuvvui fas juo jagis 1870.³⁹ Romssa oahpaheaddjioahpahušas rievdadedje njuolggadusaid nu ahte dárogielagat maiddái sáhte oažžut friddjasajiid, jus čatne iežaset bargui sámegiel guovllus. Dát friddjasajit ožžo dakko bokte juste nuppelágán doaimma go ovdal; dat sihkaraste oahpaheddjiid geat eai máhttán sámegiela, ja geat šadde jegolaš neavvun dáruiduhttinbarggus.

Girjjit mat dál bohte sámegillii, lassin gramatihka, sátnegirjjiid ja guovttegiela appesa, ledje dušše fal risttalaš čállosat. Ii mihkkege prentejuvvon mii sáhtii čájehit sámiiid iežaset kultuvrra ja girjjálašvuoda. Sámegielprofessor J.A. Friis háliidii almmuhit lohkan-girjji originála sámii muitalusaiguin, ja sus lei dákkár girji gárvvis prentemii 1856. Muhto dál bissehii departemeanta dan, doppe háliidedje dušše lohkan-girjjiid main lei «*almindeligst belærende indhold*» (dábálaš bagadeaddji sisdoallu). Baard Tvete lea kommenteren dan ná: «*Friis måtte kjenne sine pappenheimere dårlig når han trodde at han kunne få utgitt og utbredt en lesebok med originale samiske fortellinger i skolen for samebarn. Det var jo så helt i strid med all offentlig tankegang at samene gjennom skolebøkene skulle få adgang å utvikle sitt eget, lese sine egne sagn og eventyr og tradisjoner.*»⁴⁰ Duppaltekstejuvvon lohkan-girji almmuhuvvui

³⁷ «*Ráđdehus bivdojuvvo lágiidit iskademiid livččii go vejolaš addit sámiiide, erenoamážit sidjiide geat orrot mearraguovlluin, oahpahuša dárogielas, bargat dán áľbmoga čuvgehusa ovddas, ja diedihit boahite Stuaradiggái dáid iskademiid bohtosiid.*» Tvete, 1955, s. 108.

³⁸ «*addit sámiiide máhtolašvuoda dárogielas*»

³⁹ Eambbo 1800-logu oahpahušgiellariiddu birra: Dahl, 1957

⁴⁰ «*Friis fertii dovdat iežas pappenheimeriid hejot go jáhkii ahte son sáhtii almmustahttit ja leavvadit lohkan-girjji mas ledje originála sámii muitalusat skuvllas sámemánáid várás. Dat han lei buot almmolaš jurddašemi vuostá, ahte sámii skuvlagirjjiid bokte galge beassat ovddidit iežaset, lohkat iežaset cuksasiid, máidnasiid ja árbevieruid.*» Tvete 1955 s. 133. Veardideapmái ledje dáža mánát 14 jagi ovdal ožžon P.A. Jensena lohkan-girjji, mii áiddu buhtadii moráľlisttalaš oskkolaš sisdoalu eanet máľľmmálaš ja kultuvrralaš ávdnasiiguin.

moaddé jagi das maŋŋil, muhto das lei juste dakkár bagadeaddji ja morálisttalaš teavsttat. Das ledje bihtát Norgga- ja máilmmehistorjjás, muhto ii mihkkege sámeálbmoga iežas historjjás.

1860-jagiid rádjái ledje buot sámegeiel teavsttat maid prentejedje Norggas čállon eará gillii ja jorgaluvvon sámegeillii. Jorgaleamit ledje dábálaččat dážaid bokte ja danin ollu báidnon dánstakielas. Sámit geat serve dan jorgalanbargui eai ožžon nu ollu gudni das. Vuosttaš dovddus sámi jorgaleaddji lei oahpaheaddji Nils Gundersen, gii jorgalii Luthera katekisma 1823. Birrasiid 1860 bodii Vogta biibbalhistorjá sámegeillii. Ovdasiiddu mielde dat lei «*Samas jorggaluvvom ovta Sabmelážast*». Dát namahis sápmelaš lei Lars Jakobsen Hætta, gii dalle čohkkái giddagasas Akershusa ladanis, Guovdageainstuimmiid geažil. Sullii oktanaga almmuhii Anders Johnsen Bakke⁴¹ girjji «Kristalaš Salbmagirje», mas son ieš lei čállán muhtin sálmmaid.

Sámegeiel oahppogirjjit ledje katekisma, áppes- ja sálbmagirjjit. 1728 rájes gitta 1800-logu lohppii almmuhuvvojedje 13 katekisma ja 10 áppes- ja lohkgirjji. Originála sámi girjjálašvuohta ii gávdon, visot lei jorgaluvvon. 1816 rájes gitta 1967 rádjái ledje eanaš oahppogirjjiin buohtalagaid teaksta dánstakgeillii/dárogillii ja sámegeillii.

Vaikko lei riidu oahpahuspolitihkas ja ledje hárve ja heajos sámegeiel oahpponeavvut, ohppe 1800-logus oalle stuora oassi sámiin lohkat ja belohakkii čállit sámegeiela skuvllas.

Maŋŋil 1814 lei Norga politihkalaččat čadnon Ruttii, muhto ain kultuvrralaččat ja gielalaččat Danmárukui. Duodaid dánstakagiella nannejuvvui skuvllas 1800-logu mielde. Nu guhkás go álbmotseahtoskuvlla oahpaheaddjit ledje boandabártnit, geat ledje ožžon veahá oahpahusa báhpas, sii geavahedje iežaset dárogiela oahpaheamis, ja geahččaledje iežaset suopmanis čilget ohppiide dánstakagiela teavstta sisdoalu. Muhto oahpaheaddjisemináras ohppe boahhtevas oahpaheaddjit hupmat «rievttes láhkái» girjji mielde ja oahpahit ohppiid hupmat girjegiela skuvllas. Dát giella gohčoduvvui dávjá «klokkeordansk» (luhkárdánstakagiella), dat lei dánstakagiella sániid ja čállinvuogi dáfus, muhto celkojuvvui dárogiela jienaiguin. Sámiide ja kveanaide lei dánstakagiela liigehehttehus go galge oahppat dárogiela, dan dihte go lei váttis oaidnit oktavuođa skuvlagielas ja dárogielas maid sii muđuid gulle dážaid gaskkas.

Go lea sáhka sámi skuvlahistorjjás lea dábálaččat sáhka sis-eatnamis ja vuonain. Muhto maidái olggut mearraguovlluin ledje mánga sámi oahppi, nu go dán skuvllas, sullos Stuora Skihččul (dárogillii Vinna) olggobealde Hammerfeasta. Govviduvvon 1907. Dát skuvla geavahuvvui ođdasit, Skihččul lei goalmát sadji gos dat lei anus. (Gáldu: Árbok 90 — Hammerfest Sørøysund)

I 1880 ledje ain sámi oahpaheaddjit Guovdageainnus, nugo dát guovttis, muhto dadistaga jávke sámi oahpaheaddjit ja dážat bohte sin sadjái. (Foto: Sophus Tromholdt)

⁴¹ Anders Jonsen Bakke: Jesus nabmi! Kristalæs salbmagirji : sabmelæccaidi / samas jorgeluvvom ja cara gæccojuvvom Jovn bardnest Anders Bakkest. 1860.

1800-logu mielde bohte stuora rievdadusat. Muorragálvvuid gávppašeami, mearrajohtolaga ja industriija šaddama bokte šattai iešrádáláš norgalaš boargársehtu. Dát boargarat dárbbasedje kultuvrra ja ideologii ja masa čatnat sin rahčamuša šaddat Norgga ekonomalaš, politiikkalaš ja kultuvrralaš rádde-sehtun. Kultuvrralaččat eai sáhtttán hukset Danmárkku eai ge Ruota árbevieruid ala. Fertejedje mannat norgalaš gálduide. Muhto eanetlohku Norgga álbmogis ledje geafes láigodálolaččat, eananláigolaččat, smávvadálolaččat, guolástusdárrolaččat, sahábargit jna. Sin kultuvra ii heiven njuolga boargárseadu salonggaide. Danin dat fertii «čijahuvvot». Ráhkaduvvui našunalromantalaš govva Norggas, mas Gudbrandsdalena stuoraboandda sotnabeaiveršuvdna symboliserii dáža kultuvrra. Dan gova olggobealde ledje dábálaš olbmot geafes dilis geat ovddastedje álbmotlaš kultuvrra ja álbmotlaš giela, «silli haga». Mihtilmas 1800-logu mañimus bealis lei šaddi našunalistalaš rávdnji Norggas. Dutkit čogge álbmot-máidnasiid, álbmotmusihka, álbmotdánssuid ja suopmaniid ja ollusat gilve ja ovdánahtte árbevirolaš dáža kultuvrra.

Boargárlaš našunalromantihkka lei iešalddis deattuhit dážavuoda, ii fal lihkadus ovdánahttit ovttas-dássásašvuoda álbmogiid gaskkas. Danin sáhtte maiddái muhtin Norgga našuvnnalaš iešstivrenrahčamus ovddimusain seammás garrasit ovddidit sámiid ja kveanaid dáruiduhttima. Sidjiide guktot lei ovddidit Norgga áššiid. Ovdamearkka dihtii lei Johan Sverdrup⁴² ángireamus dáruiduhttiid gaskkas. Stuoradiggeáirras, mañnil stáhtaministar, Johannes Steen, logai Stuoradiggedigáštallamis 1863: «*Det er en misforstaaet Humanitet at søge at kalle tillive og nære denne Nationalitet.... Den som stræbte at opelske den lappiske Nationalitet, var deres værste Fjende, thi han indviede dem til Undergang..... Den eneste Redning for Lapperne var at absorberes af den norske Nation.*»⁴³

Ovdal ledje eiseválddit dohkkehan ahte sámegiela ja suomagiela geavaheapmi lei dárbbaslaš «giella-seaguhusguovlluid» oahpahusas. 1800-logu loahpas šattai vel nannosit celkojuvvon ahte oahpahus galgai leat dárogillii. Bohte dájvjit odđa njuolggadusat giellaseaguhusguovlluid oahpahusa hárrái, ja juohke háve nannejuvvui dárogiella sámegiela ektui. 1879 mearridii Stuoradiggi ahte suopman, ii fal čállingiella galgai leat vuodđun dáža mánáid oahpahusas. Muhto dát han ii guoskan sámi mánáide, ja jagi mañnil bodii dát teaksta odđa giellanjuolggadusas: «*Selv om i en kreds flerheden af børnene ikke forstaar norsk, maa læreren dog alltid have de ovenfor givne bestemmelser for øye og således lade sig det være makt-påliggende, at det lappiske eller kvænske sprog ikke bruges i videre utstrækning end forholdene gjør uomgjængelig fornødent.*»⁴⁴

Eiseválddiid bealis deattuhuvvui ahte sámit fertejedje oahppat dárogiela, muhto ii oktage muitalan mo sii galge oahppat. Go oahppit galge oahppat dárogiela amasgiellan, eai ožžon geavatláš giellamáhtu das ahte lohkat ja bajiloahppat oskkolaš čállosiid. Muhtin sámi/kveana oahpaheaddji Guohcanuoris (Rotsund) Romssas, geahččalii buoridit dili ja čálii bagadallama sámiide dárogielaoahppama várás.⁴⁵ Son fertii ieš goasttidit prentema ja girji ii leavvan viidát. Vaikko mo deattuhuvvui ahte sámi mánát galge oahppat dárogiela, dáruiduhttit eai dahkan maidege láchit dárogielaoahpahusa pedagogalaččat, eai fal ohppiide eai ge oahpaheddjiide. Easka 1960-logus, dalle go sámegielaoahpahus fas álggahuvvui skuvllas, almmuhedje skuvlaeiseválddit girjjáža mas ledje rávvagat oahpaheddjiide mo oahpahit sáme-mánáide dárogiela.⁴⁶

1800-logu loahpas ledje «sirdinguovlluin» («overgangsdistrikt»)⁴⁷ oahppogirjiit buorre muddui duppal-tekstejuvvon. Muhto seammás celkkii njuolggadus ahte oahppit eai galgan oahppat lohkat sámegiela. Muosáid (Måsøy) ja Goaskinvákki (Kjelvik) skuvlakommiššuvnna jodiheaddji celkkii dán veadje-

⁴² Johan Sverdrup lei stáhtaministar Norggas 1884-1889 ja gohčoduvvui «parlamentarismma áhččín».

⁴³ «*Lea boastuipmirduvvon olmmošvuohka geahččalit ealáskahttit ja biepmat dán čearddalašvuoda.... Son guhte ražašii sámi čearddavuoda buoridit, livččii sin vearrámus vašálaš, go son láidestivččii sin hevvui. .... Áidna gádjun sámiide livččii absorberejuvvot Norgga našuvdnii.*» Eivind Bråstad Jensen: Fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold. 1991, s. 23

⁴⁴ «*Vaikko muhtin biires mánáid eanetlohku ii ipmir dárogiela, ferte oahpaheaddji ankke álo leat dihtomielas bajábealde addojuvvon mearrádusaid ja dan láhkái diktii dan leat vuommis, ahte sámegiella ii ge kveanagiella geavahuvvo eambo go dilálašvuodat dahket vealtemeahtun dárbbaslažžan.*» Dahl, 1957

⁴⁵ O.J. Reiersen: En kort Veiledning for Finnerne i at lære norsk / Vänekað vuosatus samelaččaidi oappat daru. Tromsø 1867

⁴⁶ Toralf Pedersen: Norsk for samisktalende: en veiledning for lærere, KUD 1967

⁴⁷ «Overgangsdistrikt» ledje guovllut gos dáruiduhttin doaimmai, nu ahte olbmot ledje molsugohtán giela. Eiseválddit mearridedje makkár gielddat galge definerejuvvot sirdinguovllun. Ledje maiddái sámi guovllut gos ii lean lohpi geavahit sámegiela oppanassiige, ja guovllut (Sis-Finnmárkkus) gos dáruiduhttin ii lean vel ollen nu guhkás go sirdinguovlluin.

meahttun dili birra 1887: «Under Forudsetning af at Forældre og Foresatte kan læse Lappisk, og børnene lærer at læse Lappisk paa Skolen, saavel som norsk, vil Anvendelse af Lærebøger med dobbelt Sprogtekst tjene til at fremme den hjertelige Tilegnelse af Kristendommens Sandheder, befordre Fremgang i Forstaaelsen af Norsk, samt knytte Hjemmet nærmere til Skolen. Men i modsat Fald, d.v.s. dersom Børnene ikke tillades at lære at læse eller i det minste

Vuosttaš skuvla Ánnejogas (Vestre Jakobselv) Várjjagis, govva lea 1890-logus. (Govva: Ellisif Wessel/Norsk folkemuseum)

stave Lappisk, skjønnes ikke hvad man opnaar ved Anvendelsen af den dobbelte Sprogtekst. Hvad Børnene ikke kan læse, tjener dem ikke bedre end det som aldrig er blevet trykt.»⁴⁸. Jus oahppit dattetge lohke sámegiela teavstta, de dan gohčodedje girjjiid boasttogeavahussan.

Gávdnojedje guokte spiehkastaga, «*fjellfinner*» (boazosápmelaččat) ja «*sinker*» (duihmmiit). Davvesiidá (Lebesby) skuvlakommiššuvdna árválii 1887 ahte «*man formodentlig gjør rettest i at samle saavidt muligt alle en Kredses Sinker paa et lappisk Parti*»⁴⁹. Duihmmiit, geaidda dattetge ii ábuhan oahpahit dárogiela, galge beassat čuovvut sámegiela teavstta. Duodaid movttidahtti doaibma sámi mánáid dárogieloahppamii! Jus ipmirdedje juoidá dárogielas, de eai galgan iktit dan, go sii besse lohkat eatnigiela dušše nu guhká go eai ipmirdan dárogiela.

Nuortalaččat Njávdamis šadde Norgga skuvlavuogádaga olggobeallái, dassái go dohko huksejuvvui internáhta 1902. Dat dattege ii mearkkaš ahte sii eai ožžon makkárge oahpu. Báhppa Ščekoldin jorgalii muhtin ruoššagiela oahppogirjjiid nuortalašgillii ja anii daid go oahpahii Njávdáma searvegottis, mas dan áiggi ledje sullii 130 olbmo. 1900-logu álggus čállojuvvui: «*Skoltefinnene i Neiden er gresk katolske, og presten i Boris Gleb besøger dem. ... Skolterne sender ikke sine børn i norsk skole, ja man har hidtil ikke forsøkt at bringe lovens bestemmelse til udførelse ligeoverfor dem*»⁵⁰

Dalle go Norsk Finnemisjon vuodduuvvui jagis 1888⁵¹, lei dan ulbmil gaskkustit risttalašvuoda sámiide sámegillii. Maŋŋil Sámemiššovna giellapolitihkka lea leamaš molsašuhtti ja miššovna siskkobeaalde lea leamaš riidu giellapolitihka ektui. Garraseamus dáruiduhttináiggis, birrasiid 1910–20, deattuhedje sámemiššovna áirasat ahte searvi ii áigon vuostálastit eiseválddiid politihka. 30-logus celke ahte

⁴⁸ «Dainna eavttuin ahte váhnemat ja biebmováhnemat máhttet lohkat sámegiela, ja mánát ohppet lohkat sámegiela skuvllas, ja maiddái dárogiela, sáhtta duppalktejuvvon oahppogirjjiid geavaheami ovddidit risttalašvuoda duohtavuodaid váimmolaččamus oamasteami, dagahit ovdáneami dárogiela ipmárdusas, ja čatnat ruovttu lagabui skuvlii. Muhto nuppi dilis, dat lea jus mánát eai beasa oahppat lohkat dahje unnimusat stávet sámegillii, de eat ipmir maid olle dainna duppalis giellateavstta geavahemiin. Maid mánát eai máhte lohkat, ii veahket sin buorebut go dat mii ii goasssege leat prentejuvvon...» Tveite 1955, s. 216

⁴⁹ «dáidá buoremus, jus vejolaš, livččii čoaggit buot dan biire duihmmiid ovttá sámi joavkun.» Tveite 1955, s. 215

⁵⁰ «Njávdáma nuortalaččat leat greikka katolalaččat, ja Geavhja (Boris Gleb) báhppa galleda sin. ...Nuortalaččat eai sádde mánáideaset dáža skuvlii, ja ii leat vel dán rádjái geahščaluuvvon čadahit lága mearrádusa sin ektui.» Amund Helland: Norges land og folk, 1906 - Finnmarkens amt II s. 147

⁵¹ Norsk Finnemisjon ja Det norsk-lutherske Finnemisjonsforbund (vuoddoduvvon 1910) ovttastahte 1926 ja šadde Norges Finnemisjonsselskap. 1966 rievdaduvvui namma, šattai Norges Samemisjon.

Báhppa Ščekoldin lágiidii skuvlla nuortalaš ohppiide Norgga ja Ruošša rádjeguovllus. Dá «Øvre Skolteby» 1898. (Govva: Ellisif Wessel/Norsk folkemuseum)

Den samiske ungdomsskolen, manñil Den samiske folkehøgskolen/Sámi álbmotallaskuvla, lei mánga jagi áidna skuvla Norggas mii attii oahpahusa sámegielas. Dát govva čájeha skuvlla vuosttaš oahppibuolvva, 1936/37. (Govva: Bertrand Nilsen/Norsk folkemuseum)

«*Samenes eget sprog benyttes i den utstrekning som det anses nødvendig*».⁵² Sámemiššovdna geavahii buorre muddui sámegiela sárdnunbarggus, muhto sosiála ásašusat ja dearvvašvuodaášašusat maid miššovdna jodihii dáruiduhtte sihke giellalaččat ja kultuvrralaččat. Sámemiššovdna jodihii stuora oasi Finnmárkku ja Davvi-Romssa dearvvašvuodavuođadagas gitta 1980-logu rádjái.⁵³ Sámemiššovdna lea okto dahje ovttas eará miššonorganisašuvnnaiguin jodihan golbma skuvlla: Havika lullisámeskuvla (1910–47), Øytun álbmotallaskuvla (1917–) ja Sámi álbmotallaskuvla (1936–2000). Dál cealká Sámemiššovdna: «*Samemisjonen ser det som en oppgave å ta vare på samisk språk og kultur*».⁵⁴

1.6 Vuosteháhkku dáruiduhttimii

1883 mitaluvvui diedáhusas «Indberetning om Almueskolevæsenets Tilstand paa Landet i Tromsø stift» ahte «*Lapperne har ingen Sympati for Fornorskningsarbeidet*».⁵⁵ Čuohtejagimolssa rájes organiseregohte sámít ieža bealuštit gielaset ja kultuvrraset. Guovddážis dán opposišuvnnas ledje

⁵² «*Sámiid iežas giella geavahuvvo dan muddui go oidno dárbblašlažžan*» Norsk Finnemisjonselskaps Årbok 1931–33

⁵³ Ardis Ronte Eriksen: «Det er samene selv som har bedt oss å komme» — Om Samemisjonen i helsetjenesten, 1980

⁵⁴ «*Sámemiššovdna bargun lea váldit vára sámegiela ja sámekultuvrra*» Gáldu: <http://www.samemisjonen.no>

⁵⁵ «*Sámiin ii leat makkárge miehtemiella dáruiduhttinbarguin*» Tvete 1955, s. 217

muhtin dain hárve sámiin geat 1800-logu loahpas ožžo oahpaheaddjioahppu, ovdal go Romssa seminára friddjasajit gessojedje ruovttoluotta. Dovddusepmosiid gaskkas lei Anders Johnsen Bakke (Skiervá), Anders Larsen (Návuotna ja Ráhkkerávju), Isak Saba (Unjárga), Henrik Kvandahl (Ofuohtta), veahá manñil Per Fokstad (Deatnu). Seammás lei maiddá riidu sámi skuvlla ovddas lullisámi birra, gos Elsa Laula Renberg ja Daniel Mortensson leigga guovddáš ovddasteddjiid gaskkas. Sámi aviissain mat bohte dan áiggi ledje mánja artihkala dáruiduhttima vuostá.⁵⁶

1906 stuoradiggeválggas lei Finnmárkku Bargiid-bellodagas sierra sámeprógrámma, gos ee. celkojuvvui: «*Folkeskolen: Samisk skal være undervisningssprog hele skoletiden ut i alle fag undtagen norsk. Norskundervisningen skal begynde først fra barnets 12. aar.*»⁵⁷ Isak Saba válljejuvvui Stuoradiggái dán prógrámmas, muhto Stuoradikkis oáčui unnán doarjaga bellodagastis.

Sámi organisašuvnnat, mat ihte áiggis 1910–20 ja golbma sámi riikkačoahkkima mat lágiiduvvojedje 1917–21 gáibidedje skuvlla eatnigillii ja ahte dárogiella galggai oahpahuvvot amasgiellan.

Sámi organisašuvnnaid gáibádusat guske vuosttažettiin skuvllaid oahpahusgillii. Per Fokstad dáhtui eanet. Son evttohii 1924 parlamentáralaš skuvlakomiššuvnna⁵⁸ ovdii sámi skuvlaplána. Skuvllas galggai leat sámi sisdoallu ja sámeigiella oahpahusgiellan. Fokstad čujuhii juohke fágas makkár sámi sisdoallu plánas galggai leat. Deanu sámiid searvi doarjjui su evttohusa, muhto muđuid son ii ožžon ollu doarjaga. Parlamentáralaš skuvlakomiššuvdna nammadii lávdegotti mii galggai árvvoštallat vejolaš rievadásaid «giella-seaгуhusguovlluid» skuvlaortnegii. Dát lávdegoddi hilggui Fokstada evttohusa dainna ákkain ahte son gáibidii ovdánahttit sámi vuoinjalaš kultuvrra, «*noget som ikke finnes*».⁵⁹

Henrik Kvandahl ražai sámi oahpahusa ovddas 1900-logu álggos. Son lei oahpaheaddji Ofuohtas ja čálii moadde girjji sámi historjjá birra. (Gáldu: Tromsø Museum)

Per Fokstad lei sámi skuvlapolitihkar geas leat leamaš eanemus višuvnnat. Jagi 2000 son lei váldopersuvnnaid gaskkas Beaivváš Sámi Teahtera bihtás «Eatni váibmu vardá». Dá neaktá Ingor Ánte Áilo Gaup Per Fokstad. (Govva: SL)

⁵⁶ Muittalægje (1873–75), Nuorttanastte (1898–), Sagai Muittalægje (1904–12), Waren Sardne (1910–27), Samealbmug (1921–22). Eambo sámi aviisahistorjjá birra sáhtá gávdnat das: Liv Inger Somby: Mediagirji. 1998

⁵⁷ «Álbmotskuvla: Sámeigiella galgá leat oahpahusgiellan olles skuvlaáiggi buot fágain erret dárogielas. Dárogieloahpahus galgá álgit easka máná 12. jagis.»

⁵⁸ Parlamentáralaš skuvlakommišuvdna doaimmai 1922 rájes 1927 rádjái ja attii mánja čilgehusa, man vuodul ráhkaduvvojedje odda skuvlalágit 1930-logus.

⁵⁹ «*juoga mii ii gávdno*». Fokstada skuvlaprógrámma lea prentejuvvon girjjis Aage Solbakk: -dasto eallin gohčču min soahtái, 1999, s. 116-124. Digaštallan Fokstada skuvlaprógrámma birra lea čilgejuvvon girjjis: Tvete, 1955, s. 243-247.

Dážaid gaskkas ledje maiddái olbmot geat vuostálaste dáruiduhttima, ee. Konrad Nielsen, maŋŋil professor sámegielas. Báhppa Jens Otterbech ja oahpaheaddji Johannes Hidle almmuheigga 1917 čállosa Fornorskningen i Finmarken, mas čálliba ovdasánis: «.. *Paa denne maate er dette lille folk søkt berøvet ved statens hjælp det helligste og høieste et folk eier — sit morsmaal. Vi føler os forvisset om at det norske folk, naar det faar hel og sand oplysning om dette forhold, ikke længer vil fortsette slik. Det er os uværdig*». ⁶⁰ Otterbech dáhtui geassit ovdan sámi kultuvrra árvvuid, ja almmuhii maiddái girjji man namma lei «Kulturverdier hos Norges finner» (Norgga sámiid kulturárvvut).

Dát girjjit álggahedje almmolaš digaštallama moatti riikkaaviissas, gos Otterbech oaččui doarjaga moadde skuvla- ja girkolbmui ja belohakkii boazodoalloinspektevra Kristian Nissenis. Muhto eiseváldit eai rievddadan politihka ja jotke dáruiduhttima nugo ovdal.

1.7 Internáhta-áigi

Jagi 1860 skuvlaláhka celkkii ahte galggai leat unnimusat okta bistevaš skuvla juohke gielddas ja ahte johtiskuvla galggai leat spiehkastat. Dattetge ledje ollu Davvi-Norgga gielddat skuvlaviesu haga nu maŋŋit go čuohtejagimolsašumis, ja mánŋa johtiskuvlla ledje jodus vel moaddelogi jagi.

Dávjá oahppit, geat eai orron skuvlabáikkis, biddjojedje orrut priváhta olbmuid lusa. Eiseválddit eai lean duhtavaš dainna priváhta orrumiin, oaivvildedje ahte dat attii ohppiide heajos eavttuid ruovttubargui ja ahte sii dávjá eai ožžon doarvái borramuša. Oahppit orro dábálaččat olbmuid luhte, gain lei seamma kultuvrralaš ja gielalaš duogáš go váhnemiin, ja dát soaitá leamaš dehálaš sivva dasa ahte stáhta dadistaga anii priváhta orruma unohassan, go ulbmil lei dáruiduhttin.

Jagis 1895 ledje 4 % mánáin Finnmárkkus geat eai ožžon makkárga skuvlla, ja jávkan lea guovtte geardde stuorit go riikadásis. Oarje-Finnmárkku riddui ceggejuvvojedje 1860-logu rájes moadde gielddalaš internáhta. ⁶¹

1877 lei Girkodepartemeantta doaimmahushoavda inspekšuvdnamátkkis Finnmárkkus. Son gávnnašii ahte dilli lei heittot ja evttohii čuoovvovaš doaimmaid:

- 1 *Nannet bistevaš skuvllaid gielddain.*
- 2 *Buoridit bearráigeahču suohkanbáhpa dahje eará bearráigeahču bokte.*
- 3 *Vuoddudit sierra skuvladirektevraámmáha Finnmárkku ja Romssa osiid várás.*
- 4 *Guhkit oahpahasáigi, erenoamážit dárogielas.*
- 5 *Virgáibidjat dáža oahpaheddjiid.* ⁶²

Čoahkkin departemeanttas 1899, guovddáš ja báikkálaš skuvlaeiseválddiid gaskkas, evttohii internáhtahuksenplána Finnmárkui. Ii oktage sápmelaš ii ge kveana lean mielde dán čoahkkimis. Oalle farga álggahuvvui internáhtahuksen; álggos Máttá-Várjjagii, dan maŋŋil Sis-Finnmárkui ja sámi/kveana vuotnaguovlluide. Riddoguovlluin, gos eanetlohku ledje dážat, bohte easka maŋŋil mielde plánii. Deháleamos eiseválddiide lei sihkarastit ráji nuorttas ja dáruiduhttit sámiid ja kveanaid. Oktiibuot huksejedje Finnmárkui 22 stáhtalaš ja 28 gielddalaš internáhta ovdal 1940.

Strand internáhtta Máttá-Várjjagis lei vuosttaš stáhta-internáhta mii huksejuvvui. Dál boares internáhttavisti lea dávvirvuorká, mii ee. čájeha báikkálaš sámi árbevieru. (Govva: SL)

⁶⁰ «..Dán láhkái lea stáhta geahččalan rievdiid dán unna álbmogaččas dan divraseamos ja alimus maid olmmoščearda sáhtta oamastit - eatnigielaš. Mii dovdat vissáit ahte Norgga álbmot, go oažžu ollislaš ja duohta čuvgehusa dán dili birra, ii šat háliit joatkit nie. Dat lea heahpat midjiide».

⁶¹ Ingjerd Tjelle: Bortsendt og internert, 2000, s.12

⁶² Lydolf L. Meløy: Internatliv i Finnmark, 1980, s. 19

Maŋŋil go ledje huksejuvvon internáhtat miehtá fylkka, ii lean vel internáhtta Kárášjogas. Mánngas háliidedje baicce priváhta orruma mánáidasas ja gielddalaš eiseválddit celke ahte «*vi vil ikke ha noen planteskole for norsk språk og kultur*»⁶³. Danin maŋiduvvui internáhtahuksen ja easka 1951 lei Kárášjoga internáhtta gárvvvis.

1970-logu rájes unniduvvui internáhttadoaibma dadistaga, dan dihtii go ássan sentraliserejuvvui, kommunikašuvdna šattai buoret ja huksejedje muhtin giliskuvllaid. Moadde internáhta ledje ain jodus gitta 1999 rádjái, go heaittihedje Guovdageainnu ja Kárášjoga internáhtaid.

Internáhtat ledje fámoláš neavvut dáruiduhttimis, sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat. «*Plasseringen av de store internatbygningene i de små bygdene ble en slags norsk kulturell maktdemonstrasjon fra myndighetene. Her skulle de vise at det norske var overlegent de fattigslige hjemmene til kvener, finlendere eller samer.*»⁶⁴ Ahte dáruiduhttin, ii ge beroštupmi ohppiid skuvlavázzimis lei váldo-jodihanfápmu internáhtahuksema duohken, boahtá ovdan das ahte muhtin sajiin fertejedje maiddá oahppit geat orro skuvlla lahka orrut internáhtas.

«Internáhta — stuoris go balddonas» lávllui Nils Aslak Valkeapää, ja internáhtta han sáhtii leat balddihahtti mánáide geat 7-jahkasažžan sáddejuvvojedje deike. Dá lea Guovdageainnu internáhtta, nugo lei jagis 1940. (Govva: Elisabeth Meyer/Norsk folkemuseum)

Eatnasiidda geat leat vásihan internáhtaeallima lei dat negatiiva vásáhus. Moadde sámi girječállii leat válddahallan sin deaivvadeami internáhtain, erret eará Inga Ravna Eira:⁶⁵

Internáhtta

*In vajáldahte goassege
lohkka lanjaid
maid rahpe dusse idjii
feaskára
gos beivviid stoagaimet
geallára
gos gámadeimmet
stobu
mii lei dušše
oahpaheaddjiide*

*In vajáldahte goassege
veahhta suohkada
goike láibevajahasaid
meastospainna
amas borramušaid*

*In vajáldahte goassege
DDT hája
maid savdnje
oaivái
sisbáiddi ja
buvssaid sisa
guotta ala
maŋŋil lávggodeami*

*In vajáldahte goassege
gildosiid
mearrádusaid
bealkkahallamiid
rángumiid*

*In vajáldahte goassege
mo váillahin
askki
buorresteami
liekkus sániid
muitalusaid*

1902 oaččui Finnmárku skuvladirektevraámmáha. Finnmárku lei vuosttaš fylka mas lei sierra skuvladirektevra, muđui lei okta skuvladirektevra gudege bismagottis. Sivva dasa lei dušše fal dáruiduhttinbargu. Finnmárku galggai oahpahusministtar Wexelsen mielde «*nationaliseres, legges som provins til landet.*»⁶⁶ Skuvladirektevrrat Bernt Thomassen (1902–20) ja Christen Brygfeld (1923–33)

⁶³ «Mii eat hálit makkárge šaddoskuvlla dárogiela ja dáža kultuvrra ovddas.» Tjelle, 2000, s. 15

⁶⁴ «*Stuora internáhtavisttiid bidjan unna gilážiidda šattai muhtin lágán dáža kultuvrralaš fápmočájeheapmi eiseválddiid bealis. Dás galge čájehit ahte dáža lei bajábealde kveanaid, suomelaččaid ja sámiid geafes ruovttuid ektui.*» Tjelle, 2000, s. 14

⁶⁵ Divtta lean ožžon girječállis. 2002 dat ii leat vel almmuhuvvon. Eará girjjiid gaskkas, mat leat govvaheallan internáhtaeallima, sáhtá namuhit Ellen Marie Vars: Kátjá, 1986 ja Kerttu Vuolab: Čeppari čaráhus, 1994

⁶⁶ «*našunaliserejuvvot, biddjot provinsan riikii*»

Internáhta boradanlanjas (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

Stáhta oahppakántuvrras, Finnmárkkus, leat buot Finnmárkkus skuvladiirektivruid govat seainnis. Dá leat gurutbealde Bernt Thomassen (1902–20), olggešbealde Chr. Brygfjeld (1923–33). (Govva govain: Erik Lysberg)

leigga goappašat hui ángiris dáruiduhttit. Thomassena stivrejumi vuolde hilgojuvvojedje sápmelaččat ja olbmot geat máhtte sámegiela go ohce oahpaheaddjivirggi sámegiela guovlluin. Daid hárve sámegiela oahpaheddjiid galge sáddet skuvllaide gos oahppit eai máhttán sámegiela. Reivves Guovdageainnu suohkanbáhppii son čálii 1903: «*En lærerinne ville jeg som sagt ønske skolen, men også at vedkommende måtte ha litt kunnskap i lappisk — såvidt at begrepene kunne uttrykkes heri, når det ellers gikk tungt, men fremfor alt: ingen lappisk født! Til en slik kan heller intet ekstraordinært Finnfondsbidrag fåes, vet De.*»⁶⁷

Brygfjeld čielgasit badjelgeahčai sámiid: «*De få individer som er igjen av den opprinnelige lappiske folkestamme er nu så degenerert at det er lite håp om noen forandring det bedre for dem. De er håpløse og hører til Finnmarkens mest tilbakesatte og usleste befolkning og skaffer den største kontingent herfra til vore syndsasyler og åndssvakeskoler.*»⁶⁸ Brygfjeld lei Helgelánddas eret ja sus lei alddis lullisámi duogáš⁶⁹, maid son geahččalii čiegadit dan láhkái ahte fallehii visot mii lei sámi. Ovda go Brygfjeld šattai skuvladiirektevran, son lei skuvlajodiheaddjin Davvesiid. Doppe rissii skuvlajodiheaddji internáhtaohppiid jus gulai sin sámasteame gaskaneaset, velá astoáiggis.⁷⁰

1902 rájes lei Guovdageaidnu áidna gielda gos lei lohpi atnit sámegiela teavstta vuoddun risttalašvuodaoahpahussii. Mudui galgai buot oahpahus leat dárogillii, ja áinnas oahpaheddjiiguin geat eai máhttán sámegiela.

Diktačáli Nils Collett Vogt čilggii 1918:s čielgasit dáruiduhttinpolitihka ulbmila:

*Ett sprog i Finnmarken! Det er maalet. I de sidste ti aar, og særlig da etter internaternes oprettelse, har fornorskningsarbeidet heroppe for alvor tat fart. Saa langt er man nu kommet, at de fleste av den yngre generation taler norsk med lethed, og gaar utviklingen i samme spor som hittil, vil inden tyve aar kanske maalet være naadd. Under disse forhold at ville indføre lappisk og kvænsk i norske skoler er intet andet end forloren sentimentalitet, opalet i feminine hjerner sydpaa.*⁷¹

⁶⁷ «Muhtin nisuohpaheaddji sávasin skuvlii, nugo lohken, muhto maiddái ahte sus galgá leat veahá sámegielmáhttu - dan made ahte sáhtá čilget doahpagiid, go muduid šattai beare lossat, muhto vuosttažettiin: ii oktage sápmelažžan riegeádan! Dakkárii ii sáhte ge oážžut erenoamáš doarjaga Finnfondas, diedát.»

Anton Hoëm / Arild Tjeldvold: Etnopolitikk som skolepolitikk 1980, s.49.

⁶⁸ «Dat hárve ovttaskasolbmot mat ain leat báhcán álgovuđolaš sámii álbmotčearddas leat dál nu bázahallan ahte lea unnán doaivva sidjiide oážžut rievdadeami buoret guvlu. Sii leat doaivva haga ja gullet Finnmárkku eanemus bázahallan ja heajumus olbmuid ja addet stuorimus joavkku dás min oaivelámisasylaide ja mielaheapmeskuvllaide.» Jensen, 1991, s. 67

⁶⁹ Brygfjeldas sámii duogáš ii oro leamaš dovddus Finnmárkkus ii ge manjit áiggi historihkariid gaskkas. Lean ožžon dan diedu Jan Brygfjeldas, Oslos.

⁷⁰ Tvete, 1955, s. 224

⁷¹ «Okta giella Finnmárkkus! Dat lea ulbmil. Manimus logi jagi, ja erenoamážit manjil go internáhtat leat álggahuvvon, lea dáruiduhttinbargu dáppe badjin duodaid mannan johtui. Nu guhkás leat dál ollen, ahte eanaš nuorat buolvvas dárustit álkít, ja jus ovdáneapmi manná seamma luotta mielde go dán rádjái, soaitit olláshuhtán ulbmila guoktelogi jagi sisa. Dákkár dilis dáhttu buktit sámegiela ja suomagiela sisa norgga skuvllaide ii livčče go áigahaš sentimentalitehta, vuolggahan njinnjelaš vuoinjamasain lulde.» Nils Collett Vogt: Smaa breve fra Finnmarken, 1918, s. 20

Lullisámi ohppiid skuvladilli lei erenoamáš váttis dan dihte go lullisámit orro biedgguid viiddis guovllus. Muhtin lullisámi oahppit šadde áibbas iehčanassii dáža ohppiid gaskkas giliskuvllain. Ovdal uniuvdnaloahpa jagis 1905 sáddejedje mánnga lullisámi váhnema mánáideaset Ruota bealde sámeskuvllaide (nomadskola). Jagi 1910 huksejuvvui internáhtaskuvla lullisámi ohppiid várás Havikas, Namsosa lahka. Dát lei lullisámiid sávaldaga mielde, muhto skuvla ii šaddan nugo sii ledje sávvan. Šattai baicce čielga dáruiduhtinskuvla, maid álggos Siskkitmiššovdna (Indremisjonen), maŋŋil Sámemiššovdna jodihii. Lullisámit álggahedje danin lullisámi skuvlalávdegotti 1939 ja 1951 vuodduuvvui gaskaboddosaš skuvla lullisámiid várás Aarbortes (Hattfjelldal), lullisámi davimus guovllus. Seammás jotkkii bargu oažžut lullisámi skuvlla Trøndelagii, ja 1968 rahppojuvvui lullisámeskuvla Snåases.

1700- ja 1800-logus dáruiduhttin lei addán unnán bohtosiid, muhto 1900-logus sámit duodaid molsugohte giela. Mángasat geahččaledje dál neaktit dážan ja biehttalit sin sámi duogáža. Internáhtat adde eahpitkeahttá beaktileabbu dárogieloahpahusa go ovdal, muhto sivat dasa ahte dáruiduhttin dál vuoti-godii, gávdnojit seamma ollu skuvlla olggobealde. Dehálaš dáruiduhttindoaibma lei 1902 eananláhka, mii dušše dohkkehii eananvuovdima Finnmárkkus olbmuid geat «*kan tale, læse og skrive det norske Sprog og benytte dette til dagligt Brug.*»⁷²

Gávppašeapmi Davvinuorta-Ruoššain (Pomor-gávppašeapmi) lei leamaš hui dehálaš mearrasámiide. Go dát gávppašeapmi bissehuvvui Ruošša revolušuvnna maŋŋil, šattai geafivuohta sámi riddoguovlluin. Eanandoalu ja guolásteami ođasmahttin lei loana ja doarjaga duohken, muhto duohtavuodas vuoruhedje dážaid ovdal sámiid. «*Alternativene var samisk armod og norsk velstand.*»⁷³

Seammás govvidedje dutkit sámiid ja kveanaid unnitárvosažžan. Negatiiva miellaguottut, maid eiseválddit mánnga jagiid gilve, bibme álbmotlaš ovdagáttuid ja nállevalaheami. Sodiid gaskkas «jávkkai» sámi álbmot ollu riddosuohkaniin. Vearrámus ovdamearka han lea Návuohta, gos álbmotlohkan 1930 almmuhii 863 sápmelačča ja 325 kveana, muhto dušše 20 jagi maŋŋil registrerejuvvojedje dušše 5 sápmelačča ja 2 kveana. Dážaid hivvodat stuorui seamma áiggis golmmaid gerddiin.

Romssa museum lea dán láhkái čájehan identitehtamolsuma Návuohtas. Gurut bealde jagi 1930 álbmotlohkan, olgeš bealde jagi 1950. (Govva: SL.)

Dan áiggi go dáruiduhttinlinjá vuittii, 1880-logus, lei Gurutbellodat garraseamos dáruiduhttinbellodat. Olgešbellodat fas goazahii veahá ja bealuštii muhtin muddui sámegiela geavaheami skuvllas.⁷⁴ Bargiidbellodat oaččui árrat stuora doarjaga Davvi-Norggas, muhto bellodat lei álggu rájes juohkásan sámi áššiin. Nuppi bealde lei vuosttaš sámi stuoradiggeáirras, Isak Saba. Nuppi bealde fas bellodaga seamma-áigásaš stuoradiggesáirras Alfred Eriksen, Gálssas (Karlsøya, Troms) eret. Son doarjjui nannosit «nállehygiena» (rasehygiene)⁷⁵ ja 1911 son vuostildii juolludeami sámegiel professoráhtii dainna ákkain ahte

⁷² «*máhttet hupmat, lohkat ja čállit dárogiela ja atnit dan beaivválaččat.*»

⁷³ «*Molssaeaktun lei sámi geafivuohta ja dáža buorredilli.*» Jensen, 1991, s. 47

⁷⁴ Jensen, 1991, s. 31

⁷⁵ Nállehygiena: Teoriija ja politihkka «diedalaš» gokčasa vuolde, mii galgai «buoridit» olbmosea ee. «unnitárvosaš» olbmuid steriliserema bokta. Nállehygiena ovdánahttui Duiskkas 1800-logu loahpas ja oaččui stuora doarjaga Norggas, gos geavahuvvui veagalválddi steriliseret tateriid. Nállehygiena lei dehálaš oassin nazistaid ideologiijas go luohttehuhte juvdalaččaid ja romaálbmoga.

sámi álbmotjoavku ii leat addán nu ollu Norgii ahte dat lea ánsšášan professoráhta.⁷⁶ 1900-logu vuosttaš bealis ii ovttaga bellodagas lean oktasaš opposišuvdna dáruiduhttima vuostá.

Ovdal ja maŋŋil Norgga luovvaneami Ruotas lei Norggas nana našunalistalaš mielladilli. Bodii maid-dái ovdan skuvlagirjjiin, erenoamážit maŋŋil go Norga šattai iešmearrideaddji riikan ja našunalisma beasai headuškeahtá leabbut skuvllas. Muhtin oahppogirječálli celkkii 1910 njuolggadusaid mo oahpahus galggai nannet našunaldovddu: «*Vort folks skjæbne ned igjennem tiderne maa fremstilles klart og livagtig; vi maa følge fedrene baade i strid og fred, i onde som i gode dage, føle, tænke og leve med dem. Da vækkes og utvikles fædrelandskjærligheten.*» Son várrii erenoamážit dan vuostá ahte seaguhit eará riikkaid historjjá, vai ii gease ohppiid jurdagiid eret das mii lei gullevaš Norgii. Skuvla galggai nannet našuvdnahuksema, dalle lei dehálaš nannet buot našuvnnalaš áššiid ja geanohtahttit sihke báikkálaš ja riikkaidgaskasaš áššiid. Skuvla našuvdnahuksejeaddjin lea leamaš vudolaš jurdda maid mii gávdnat gitta min áiggi rádjái, ja erenoamážit oaidnit dán jagi 1993 oppalaš oahppoplánas.

Dáruiduhttinproseassa dovdomearka lei ahte skuvlamánát heite geavaheames sámi biktasiid. Goappašiid govat leat Unjárgga skuvllas, vuosttaš 1921, nubbi 1947/48. (Gáldu: Varanger árbok 1998)

1.8 Ođastuspedagogihka

Stirdon bajiloahppanskuvla ja garra ránggáštusvuogit ožžo garra kritihka, sihke ohppiin, váhnemiin ja pedagogalaš birrasiin. Kritihka bodii maid ovdan čáppagirjjálašvuodas, ee. Alexander Kiellanda romána Gift bokte (1883). Maŋŋil go 7-jagáš álbmotskuvla lei čadahuvvon, šattai skuvladigaštallamis sáhka skuvlla sisdoalus ja bargovuogis.

Molssaeavttut bajiloahppanskuvlla ektui bodii namaiguin nugo ee. ođastuspedagogihka (reform-pedagogikk), doaibmapedagogihka (virksomhetspedagogikk) ja bargoskuvlaprinsihppa. Ledje mánge odde pedagogalaš háltti. Oktasaš lei sávaldat ahte oahppit galge leat doaimmalaččabut, eai fal passiiva vuostáiváldit geat dušše bajil ohppe visot mii lei girjjiin. Njunuš ovddasteaddji Norggas lei Anna Sethne, gii logai: «*Å lære ved å gjøre gir sikrere kunnskaper enn å lære ved å huske.*»⁷⁷

Dát kritihka váldojuvvui buorre muddui vuhtii 1936 skuvlalágain ja 1939 normalplánaiguin. 1936 skuvlalágain lei okta stuora ceahkki ovddosguvlui, ohppiid bealis: «*Kroppslig refsing må ikke nyttast.*»⁷⁸ Dán rájes máhttu ja jegolašvuolta ii šat galgan cábmjuvvot ohppiide rissiin, rottegiin ja čujonasaguin. Go odne lohka 1939 boaittoálbmotskuvlla normalplána, lea čálbmáičuohcci man «odda-áigásaš» plána pedagogalaš jurddašuvuohki lei. Dás deattuhuvvo joavkobargu, oahppan barggu bokte, ahte oahppit ieža galget ohcat ja gávdnat diedu. Dás gávdnojit cealkagat mat sáhtášedje 1990-logu digaštallamis go lea sáhka ahte ohppiin galgá leat ovddasvástádus iežaset oahppamii: «*Viktig for å halda*

⁷⁶ Solbakk, 1997 s. 168

⁷⁷ «*Oahppan dahkama bokte addá buoret máhtuid go oahppan muitima bokte.*» Baune, 1995, s. 67

⁷⁸ «*Rumašlaš ránggášteapmi ii galgga geavahuvvot.*»

interessa ved lag og for å eggja arbeidshugen er det at elevane får vera med og leggja plan for arbeidet og drøfta arbeidsoppgåvene og framgangsmåten.»⁷⁹ Duohtavuodas dattege eai dáhphuvvân nu stuora rievdadusat go teorijas. Dávjá lei vuosteháhkku odastuspedagogihka vuostá, sihke oahpaheddjiid ja báikkálaš skuvlaeiseválddiid bealis. Eanetlohku mis, geat vácciimet álbmotskuvlla dán normalplána áigge, eat báijo dovdda dan skuvlla maid vácciimet sitáhtas bajábealde.

Ain lei stuora erohus boaitto- ja gávpotálbmotskuvlla gaskkas, vaikko boaittoálbmotskuvlla diibmolohku dál lassánii mealgat. Seammás dáhphuvvai sentraliseren, unnimus boaittoálbmotskuvllaid heaittihedje.

1880-logu rájes jodihii Gurutbellodat skuvlaodastusaid. Maŋŋil šattai Bargiidbellodat jodiheaddjin hábmēt Norgga skuvlapolitihka measta olles 1900-logus. Muhto bellodagas eai soabadan skuvlaáššiin. Vuostálasvuohtha fidnopedagogalaš ja akademalaš oahppoárbevieruid gaskkas lea mannan bellodaga rastá. Ole Georg Gjøsteen deattuhii «*at arbeiderklassens barn skulle få en så god allmenndanning som mulig, slik at de kunne hevde seg på lik linje med barn fra de høyere samfunnsklassene.*»⁸⁰ Su vuostá čuoččui erret eará Edvard Bull, gii ii oaidnán ulbmilin ahte bargiidseahu galggai beassat boargárseadu skuvlii, muhto baicce dáhtui hukset skuvlavuogádaga bargiidseadu árvvuid ala; solidaritehta, oktavuohtha ja ovttasbargu. Son dáhtui ásahit oahpahusa eambo fidnoeallima ektui ja hukset eanet fidnoskuvllaid.

Guovttis Bargiidbellodaga njunuš skuvlapolitihkariin maŋŋil soadi eaba ge soabadan dán áššis. Juosgo Birger Bergersen (Girku- ja oahpahasministtar 50-logus) ákkastii oktasašskuvlla ovddas ahte dat galggai «*dahkat álkbun nuoraide oasálastit min oktasaš kulturárbbis*», deattuhii Helge Sivertsen (Girku- ja oahpahasminister 60-logu álggos) sosiála oktavuoda oktasašskuvllas, jávkadit sosiála earuid ja ahte danin lei dehálaš «*å sikre seg at ungdomsskolen ikke ble dominert av den høgre skolen og preget av det som av mange ble oppfattet som akademisk snobberi*».⁸¹

Dan maŋŋil leat leamaš iešgudet oaivilat dan ektui goabbá linjá lea vuoitán. Skuvlahistorihkar Tove Aarsnes Baune geahččala artihkalis «*Fra Gjøsteen til Hernes*» analyseret maŋit odastusaid guovtti linjá digastallama ektui ja čuoččuha ahte 1939 normalplána lei dán guovtti kompromissa, muhto 9-jagáš skuvlla huksehus buore muddui lei Bulla linjá vuoutu: «*Og det ble Bulls linje, om enn i en «avmarxifisert» versjon, som syvende og sist seiret da den ni-årige grunnskolen fant sin form.*»⁸² Muhto eai buot dutkit leat ovttá oaivilis dákkár analysii. Ovdamearka dihtii čállá Liv Mjelde: «*Integreringen av realskolen og framhaldskolen i 1959 ble gjennomført på realskolens premisser. Den akademiske utdanningstradisjonen ble den dominerende i den nye 9-årige skolen.*»⁸³

Ollu dán vuostálasvuodain mii gávdnat oahpaheddjiid ja ohppiid servviid siskkobeaide ja daid gaskkas. 70-, 80- ja 90-logus mii gávdnat Oahpaheaddjisearvi, Fágaoahpaheddjiidsearvi ja YLI⁸⁴ buorre muddui Bulla/Sivertsena bealde, ja Lektorsearvi, maŋŋil NUFO⁸⁵ ja NGS⁸⁶ eambo Gjøsteena/Bergersena oainnu bealde.

Odastuspedagogihka jurdagat, ahte oahppi duogáš eanet galgá leat vuodđun oahpahasas, ii olus váikkuhan sámi ohppiid oahpahussii. 1898 giellainstruksa lei ain fámus, gitta 1959 rádjái. Parlamentáralaš skuvlakommiššuvdna attii cealkamuša sámiid ja kveanaid oahpahusa hárrái. Eanetlohku dáhtui joatkit dáruiduhttinpolitihka, muhto lei unnitlohku mii dáhtui eambo vuhtii váldit sámejiela. Okta dain lei ovdalis namuhuvvon Edvard Bull, nubbi lei Gitta Jønsson⁸⁷.

⁷⁹ «Dehálaš doalahit beroštumi ja ovddidit bargomiela lea ahte oahppit besset searvat bargoplánemii ja ságastallat bargobihtáid ja bargovugiid birra. «Normalplan for landsfolkeskolen, 1940, s.13.

⁸⁰ «ahte bargiidseadu mánat galget oažžut nu buori oppalaš oahpahusa go vejolaš, nu ahte sii sáhtte birget ovttá dásis mánáiguin geat bohtet alit servodatseaduin.» Baune, 1995, s.50

⁸¹ «sihkarastit ahte nuoraidskuvla ii dominerejuvvo alit skuvllas ja báidnojuvvo das maid mánggas ipmirdit akademalaš čaváláivuohthan.» Baune, Skolen, 1997/98, s. 69

⁸² «Ja šattai Bulla linjá, vaikko «marxistakehtes» veršuvnnas, mii loahpalaččat vuittii dalle go 9-jagáš skuvlla gávnnai iežas hámi.» Baune, Skolen, 1997/98, s. 67

⁸³ «*Realskuvlla ja joatkinskuvlla integreren 1959:s čadahuvvui realskuvlla eavttuid mielde. Akademalaš oahppanárbevierru beasai domineret odda 9-jagáš skuvlla.*» Liv Mjelde: *Fra hånd til ånd. Om arbeid og læring i yrkesutdanningsperspektiv* 1988, s. 22

⁸⁴ YLI - Yrkesskoleelevenes og lærlingenes interesseorganisasjon - Fidnoskuvllaohppiid ja oahpahalliid beroštupmesearvi

⁸⁵ NUFO - Norsk undervisningsforbund - Norgga oahpahuslihttu

⁸⁶ NGS - Norges gymnasiastsamband - Norgga gymásaohppiidovttastus

⁸⁷ Gitta Jønsson, Romssas eret, stuoradiggeáiras, Bargiidbellodat.

1936 álbmotskuvlalahka ii buktán makkárge rievdadusa sámiiide, kveanaide šattai vel vearrát, go ii lean šat vuoigatvuohta atnit kveanagiela veahkkegiellan. Boaittoálbmotskuvlla normalplána (N39), mii lei anus dan rádjái go 9-jagáš skuvla álggahuvvui, ii lean báidnon das ahte galggai váldit vuhtii sámii ohppiid. Ii galgan ovddiduvvot makkárge erenoamáš pedagogalaš fáladat sin várás. Normalplánas lea bienain čilgejuvvon makkár fáttát galget oahpahuvvot. Dattege ii báljo namuhuvvon plánas Davvi-Norgga, ii sámeálmoga, ii ge boazodoalu birra. Lean dušše gávdnan Davvi-Norgga ovttá oktavuodas, historjáfága vuolde lea namuhuvvon ahte Ruotta geahččalii váldit Finnmárkku 1600-logus. Dárogieplánas lei dárogiella ja eatnigiella seamma.

1.9 Oahpahus álbmotskuvlla maŋŋil

Go álbmotskuvla šattai oktasaš skuvlan buohkaide, galggai buot joatkkaoahpahus huksejuvvot dan ala. Boargárskuvlla ja latinskuvlla bajimus luohkáid rievdadedje gaskaskuvlan (maŋŋil realskuvla) ja gymnásan. Oktii buot lei dát «alit oppalašskuvla» (høyere allmennskole) dábálaččat 5 jagi⁸⁸. Maŋŋil 2 jagi realskuvlla sáhtii juogo váldit realskuvlla 3. luohká ja oažžut realskuvlaeksámena, dahje joatkit gymnásii. Gymnásas ii lean šat latiinnagiella geatnegahtton, sáhtii válljet latinlinjá dahje reallinjá, maŋŋil maiddá engelas-, norrøn- ja luonddufágalinjá.

Jagi 1916 bodii nubbi mannolat examen artiumii; 4-jagáš boaittogymnása. Dát lei internáhtaskuvllain báikegottiin, ohppiide geat ledje vázzán álbmotallaskuvlla dahje joatkinskuvlla. Álggos lei stuora vuosteháhu boaittogymnásajurdagii. Gávpotboargárseadus oaivvildedje mánggas ahte dát vuolidivččii dási akademalaš ohppui. Dalá girko- ja oahpahusministtar Just K. Qvigstad⁸⁹ gohčodii evttohusa «revolusjonært», mii ii lean gudnesátni su bealis. Boaittogymnásain lei buorre muddui oddadárogiella oahpahusgiellan. Muhtimat biste dassái go buot gymnásat šadde joatkkaskuvlan.

Sidjiide geat eai áigon universitehtii, ledje guokte vejolaš oppalaš joatkkaoahpahusa; «fortsettelseskole»/«framhaldsskole»⁹⁰ (1–2 jagi) ja álbmotallaskuvla (jahki). Jagi 1890 skuvlalahka dagahii vejolažžan álggahit «fortsettelses»-skuvllaid. Maŋŋil dát skuvlašládja gástašuvvui «framhalds»-skuvlan. Joatkinskuvlafálaldagaid sisdoallu sáhtii leat molsašuhtti.

Muhtimat ledje geavatalaš fáladagat, earát adde dušše joatkkaoahpahusa teorehtalaš fágain mat ledje álbmotskuvllas. Maŋimus jagiid go joatkinskuvla gávdnui, lei gielddain vejolašvuohta dahkat dan geatnegahtton ohppiide geat eai joatkán eará skuvllaid.

Álbmotallaskuvllat deattuhedje erenoamážit dáža kultuvrra ja árbevieru. Vuosttaš skuvla, man namma lei Sagatun, vuoddoduvvui 1864, ja moatti jagis bohte álbmotallaskuvllat miehtá riikka. Álbmotallaskuvllaid gaskkas Norggas gávdnojit golbma váldošlája: «Albma» álbmotallaskuvllat, mat ledje grundtvigalaččat dahje friddjamielat (dg: frilyndte) (omd. Trondarnes Hardtas, Vågan Lofuohtas), risttalaš nuoraidskuvllat (omd. Øytun Muosáidsullos, maŋŋil Álttás, Sámi álbmotallaskuvla Kárášjogas) ja amtaskuvllat (omd. Solhov Ivgumuotkkis, Svanvik Máttá-Várjágis). Norgalaš-našunalisttalaš bajásgeassin lei erenoamáš nanus álbmotallaskuvllain mat ledje guovlluin gos orro eará álbmogat go dážat, ja dáruiduhttin lei dáid skuvllaid váldoubmil. Miellaguoddu boahtá čielgasit ovdan fylkamánni Backe cealkámušas 1924, go bijai Solhov Álbmotallaskuvlla odđa vисти vuoddoageadggi: «*Mitt inntrykk er at ikke hele befolkningen alltid er slik som den burde være. Det er spesielt den med mongolsk islett som ikke er så energisk som ønskelig er.*»⁹¹ Sámit

⁸⁸ Realskuvla rehkenaston belohakkii oassin gymnásas, nu ahte hupme 5-jagáš gymnása birra, mas guokte vuosttaš luohká seammás lei realskuvla. Áiggi mielde leat leamaš mánga variántta: 4-, 5- ja 6-jagáš gymnása ja 2-, 3- og 4-jagáš realskuvla. Realskuvla gohčoduvvui maiddá muhtin áiggi gaskaskuvlan (middelskole). Dát leat dárkileabbu čilgejuvvon girjiis: Kjell Andersen: Allmennutdanning og yrkesutdanning i Norge 1999

⁸⁹ Just Knud Qvigstad (1853 - 1957), Ivgumuotkkis eret. Romssa oahpaheaddjiskuvlla rektor, Romssa museuma sámi ossodaga jodiheaddjin, girko- ja oahpahusministtar, Olgešbellodat. Čokkii sámi máidnasiid ja cuksasiid ja čálii girjiid sámegiela ja kultuvrra birra.

⁹⁰ Skuvla, mii dárogillii gohčoduvvui «fortsettelsesskole» / «framhaldsskole», ii lean almmolaš sámegiel namma. Dás mii gohčodit dan joatkinskuvlan, maid ii galgga seaguhit joatkkaskuvllain, mii lea skuvla 9-jagáš vuoddoskuvlla maŋŋil, 1976 rájes, dárogillii «videregående skole».

⁹¹ «*Mu ipmárdus lea ahte olles álbmot ii álo leat nu go berrešii leat. Lea erenoamážit oassi mas lea mongolalaš goda mii ii leat nu návccalaš go livččii sávahahtti.*

ja kveanat galge eará sániiguin bajásgressojuvvot ja rievdaduvvot dážan. Dát orru leamaš mánja Davvi-Norgga álbmotallaskuvlla ulbmilin.

Oahpahallivuogádat lea boarráseamus fidnooahppu. Álggos ožžo oahpahallit olles oahpahusa geavatlaš barggu bokte. 1800-logu álggu rájes bodii oahppofitnodaga geavatlaš oahpahussii lassin teorijaoahpahus oahpahalliskuvllas. Oahpahalliin lei olles bargovahkku, mii sáhtii leat eambbo go 60 diimmu. Dasa lassin lei oahpahalliskuvla sotnabeaivvi dahje eahkedis. Easka 1900-logu gaskamuttus dohkkehuvvui oahpahalliskuvla bargoáiggi oassin, dalle šattai dábalaš ahte oahpahallit vázze skuvlla beaivvi vahkkus. Oahpahallivuogádat huksejuvvui álggos giehtaduodjefágain, maŋŋil industriijafágain ja belohakkii gávpe- ja kántorfágain.

Geavatlaš fidnooahpahus skuvllas álggahuvvui priváhta álggas Christianias 1800-logu gaskamuttus, fágain nugo snihkkárbargu, muorravárven ja guštačatnan. 1910 álggii 5 mánnosaš ovdaskuvla ruovde- ja metállabargiide, ja dadistaga šattai dábalaš mánja giehtaduodje- ja industrifágain vázzit jahkebeale dahje jagi vuđolaš barggahatskuvlla ovdal go čálii oahpahallikontrávtta. Giehtaduodjefitnodagain lei jagi 1913 giehtaduodjeláhka (handverksloven) mii muddii oahpahallidiliid, muhto industrifitnodagain oahpahalliid eavttut eai ásahuvvon ovdal go oahpahalliláhka (lærlingeloven) bodii 1950. Giehtaduodjeláhka ja maŋŋil oahpahalliláhka gusttui vuosttažettiin gávpogiidda, mii dagahii ahte dušše soames sámi nuorat ožžo fidnooahpahusa oahpahallikontrávttain.

Eanandoalloskuvllat ledje vuosttaš fidnoheivehuvvon ollesáiggeskuvllat, vuosttaš bodii 1825:s. Eanandoalloskuvllaid vuodul bohte dadistaga vuovdedoallo- (skogbruk-), gilvvagárde- (hagebruk-), meierija- ja dálloalloskuvllat (husholdningsskoler). Maŋŋil bohte earret eará mearraolmmáiskuvllat, gávpeskuvllat ja ruovttuduodjeskuvllat (husflidsskoler).

Girko- ja oahpahusdepartemeanta nammadii 1919 lávdegotti čilget gaskavuoda oppalašoahpahusas ja fidnooahpahusas. Jodiheaddji lei Bargiidbellodat-politiikkár Johan Gjøstein. Dás mii dovdát bargiidservvodagaid ja Gurutbellodat-politiikkariid ákkaid birrasiid 1870. Liv Mjelde govvida sin ákkaid ná: *«Man måtte utvide skoletilbudet så arbeiderklassen gjennom skoletilbudet kunne få en forståelse for at alle i samfunnet hadde felles interesser, altså at de særegne klasseinteressene ikke eksisterte.»*⁹²

Easka 30-jagiid álggogeahčen álggahuvvui albmáláhkái bargu lágiidit fidnooahpahusa skuvllas. Ledje golbma iešgudetgelágán fámut, mat iešgudetge motiivvaid vuodul háliidedje ovddidit fidnooahpu:

- Industriija dárbbasii eambbo gelbbolaš bargiid ja gávnnaš ahte lei váttis oahpahit oahpahalliid álggu rájes.
- Bargiidlihkadus dáhtui bajidit geavatlaš barggu árvvu ja buoret oahpahusa bargiid várás.
- Ráddehus dáhtui lásihit buvttadusa ja produktivitehta gelbbolaš industrijabargiid bokte.

Nuppi bealde lea leamaš vuosteháhku geavatlaš fágaoahpahusa dohkkeheami vuostá sihke akademalaš birrasis ja stáhtabyrokratiijas.⁹³

Barggahatskuvllaid lohku eambbo go duppallastejuvvui 1935 rájes 1945 rádjái. Fidnoskuvlaláhka mearriduvvui jagi 1940, ja bijai vuodu fidnoskuvllaid viidáset huksemii maŋŋil soadi. Váldonjuolggadussan lei fidnoskuvla jahkásaš. Fágain mat ledje oahppofágit sáhtii dalle joatkit 2–3 jagi oahpahallin, lassin oahpahalliskuvlla. Áiggi mielde ovddiduvvo mánnggalágán fidnooahppofálaldagat. Vuoddoduvvui fidnooahpporáddi, mas lei fápmu dohkkehit oahpahallifágaid.

Solvov álbmotallaskuvla Ivgumuotkkis álggahuvvui 1912 ja lei dehálaš gaskaoapmi dáruiduhtit sámi ja kveana nuoraid Romssas. (Gáldu: Hauge: Her bor mitt folk)

⁹² «Fertii ovddidit skuvlafálaldaga nu ahte bargiidseahku sáhtii oažžut ipmárdusa ahte buohkain servodagas ledje oktasaš beroštumit, nappo ahte erenoamáš seahtberoštumit eai gávdnon...» Mjelde, 1988, s.108

⁹³ Dán mii leat oaidnán ee. riiddus Odastus 94 birra ja riiddus ovddit fágaserviid NUFO ja Fágaoahpaheddjiidsearvi gaskkas gelbbolašvuoda dohkkeheami birra.

Mánŋa stáhtalaš ja gielddalaš etahta huksejedje dadistaga iežaset etahtaskuvllaid. Boarráseamus lei Krigsskolen (Soahteskuvla), 1750 rájes, maŋŋil bodii telegrafistaoahpahus 1855, Stáhta politiskuvla 1920, Jernbaneskolen (Ruovdemádiiskuvla) 1913 ja Poastaskuvla 1937. Dain ledje iešgudetge sisaváldin-njuolggadusat ja skuvlavuogádagat ja daid gaskkas ii lean makkárge ovttastahttin. Eanaš etahtaskuvllat ledje Oslos, ja olbmot sámi guovlluin oalle hárve ožžo oahpahusa dáin skuvllain.

Finnmárkkus ledje ovdal soadi oalle unnán oahppofálaldagat álbmotskuvlla maŋŋil. Muhtin suohka-niin lei joatkinskuvla ja dušše moattis lei realskuvla. Eai gávdnon giehtaduoji ja industriija fitnoskuvllat, gávpeskuvllat eai ge gymnásat. Lei gal eanandoalloskuvla Deanus (1918 rájes), guolleindustriija fága-skuvla ja ruovttuduodjeskuvla Várggáin (Vardø), dáloeamitskuvla Álttás ja olles 4 álbmotallaskuvlla. Hammarfeasttas lei oahpahalliskuvla ja Girkonjárggas ges teknihkalaš eahketskuvla.

2 Sámi oahpahus šaddame

Nuppi máilmmesoadi maŋŋil rievdaduvvui dadistaga Norgga politihkka sámiid ektui. Dáruiduhttin ii lean šat Norgga sámeapolitihka čielga váldoulbmilin, ja danin stáhta ii šat vurohan oahpahusa sámiid várás seamma ollu go ovdal. Dál álggii áigodat maid Anton Hoëm lea govvidan ná: «*Juohke háve go guovddáš eiseválddit leat plánegoahtán odđa skuvlaodastusa sii leat vajálduhtán ahte orrot sámit Norggas.*»⁹⁴ Vaikko eiseválddit juo 50-logus prinsihpalaččat rahpe vejolašvuoda addit skuvllas sámiid sáme- gillii ja kultuvrii, fertejedje sámi organisašuvnnat ja skuvlaolbmot rahčat garrasit duohtandahkat dan.

Dát kapihtal čilge Norgga skuvlla ovdáneami, ja erenoamážit skuvlafálaldaga sámiid várás, oddasit- huksema rájes 1980-logu loahpa rádjái. Maŋimus logenare jagi ovdáneapmi boahtá easka 5. kapihtalis.

2.1 Biegga jorgala

Vaikko giellainstruksa bázi ja dáruiduhttinpolitihka ain lei fámus, sáhtii ovdal soadi earuhit rievda- demiid vuosttaš iduid. 1933 šattai Lyder Aarseth Finnmárkku skuvladirektevran, maŋŋa go Christen Brygfeldt heittii. Aarseth lei leamaš oahpaheaddji Guovdageainnus ja ieš oahppan sáme- giela. Son geahččalii sáme- giela geavaheami veahkkegiellan vanahit nu guhkás go vejolaš njuolggadusaid siskko- bealde, ja soadi maŋŋil son evttohii mánga doaimma nannen dihte sámiid dili skuvllas.

Nuppi máilmmisoadis lei leamaš guovttesuorat váikkuhus dáruiduhttinprosessii. Mánŋa máná masse oahpahusa soadi geažil. Dát dagahii ahte skuvlla dáruiduhttin ii váikkuhan nu garrasit sidjiide. Nuppi bealde mielde- disbuvttii Finnmárkku ja Davvi- Romssa eváhko odđa ceahki dáruiduhtti- mis. Dan botta go ledje eváhkot dárogiet guovl- luin, dáro- stišgohte mánga sáme- gielat váhnema mánáideaset, ja jotke dárosteames go máhce ruoktot. Boaldin ja oddasethuksen dagahii ahte sámi erenoamášvuodát huksen- ja eallinlági dáfus buorre muddui jávke dán guovllus.

Seammás dagahii soahtii nazismma vuostá ahte boares rasistalaš ja sosialdarwinistalaš guottut eai lean šat dohkálaččat. Sámit ja kveanat ledje dasa lassin soahtejagiin čájehan ahte sii ledje unnimusat seamma «buorit norgalaččat» go dážat. Dát attii odđa vuodu jurddašišgoahtit eará láhkái skuvla- politihkas sámiid ektui.

1948 bođii Skuvladoaimmahaga ovttastahttin- lándegotti (Samordningsnemnda for skoleverket) čilgehus sámi skuvla- ja čuvgehusgažaldagaide. Dát lei historjjálaš dokumeanta danin go dás vuosttaš háve geahččaledje guorahallat sámi

Lyder Aarseth bođii Lulli-Norggas Guovdageidnui oahpaheaddjin 1913 ja šattai Finnmárkku skuvladirektevran 1933. Sus lei eambo posiitiiva oaidnu sáme- giela ja sámi kultuvrra hárrái go ovddeš skuvladirektevrrain. (Gáldu: Solbakk: Sámi historjá 2)

⁹⁴ Anton Hoëm, Unjárggas eret, lea leamaš professor pedagogihkas Oslo Universitehtas ja Sámi allaskuvllas. Son lea leamaš guovddážiis sámi skuvladutkamis. Dát cealkámuš lea kurssas Odastus 94 birra, sámi joatkkaskuvllaid oahpaheddiid várás, Kárášjogas 1994.

skuvlaáššiid ovdagáttuid haga, almmá dáruiduhttima skuvlla váldoulbmilin. Čilgehus miediha ahte skuvla maid sámi mánát leat ožžon ii álo leat leamaš buoremus sidjiide ja čállá ee.: «*Opplæringa har her berre tatt omsyn til dei borna som tala norsk, og det har skapt mange kompleks og mindremannskjensle hos sameborna. Den kulturelle og åndelege påverknaden har ikkje vorte så sterk og god som han burde vera.*»⁹⁵

Vaikko Ovttahttinlávdegotti sánit orrot leame litnásat, mañit áiggi sámi oahppoplánaid digaštallama ektui, lei dát stuora lávki ovddosguvlui dan áiggi ektui go skuvlaeiseválddit hupme sámiid ja kveanaid birra dego «amas álbmotčeardan» main ii lean náka iehčanassii oamastit makkárge kultuvrra. Ovttahttinlávdegoddi celkkii baicce:

«*Ein må vera klar over at samane har budd her i landet frå dei eldste tider, og har krav på opplæring av borna sine etter same prinsipielle reglar som andre norske borgarar. Skal samane få full nytte og personlig utvikling av skolegangen, må dei få høvelige lærebøker på morsmålet, først og fremst da ABC.*»⁹⁶

Vaikko čalle ahte sámiin lei vuoigatvuohta oažžut oahpahusa seamma njuolggadusaid mielde, ii lean jurdda ahte sámegiella galgai leat ovttađassáša dárogielain skuvllas. Sámegiella galgai vuosttažettiin geavahuvvot pedagogalaš veahkkeneavvun nannet dárogieloahpu. Ovttahttinlávdegotti cealkámušat ledje meastá dušše Finnmárkku ektui, sámit eará guovlluin riikkas orrot leame vajálduvvon.

Ovttahttinlávdegoddi ávžžuhii fas álggahit sámi oahppogirjjiid buvttadeami, oahpahit sámi oahpaheddjiid ja álggahit joatkinskuvla ja álbmotallaskuvlla sámiid várás. Dás čadahuvvui dušše oassi. 1951 bodii sámi áppes, mainna Margarethe Wiig lei bargagohtán juo ovdal soadi. 1949 girko- ja oahpahusministtar Lars Moen álggahii barggu ráhkadit sámi lohkanirjji. Lohkanirjelávdegoddi bargagodii jagi mañnil, muhto issoras byrokratiija dihte, mas visot fertii bienas bitnii dohkkehuvvot departemeanttas, lohkanirjji vuosttaš oassi almmuhuvvui easka 1965 ja nubbi oassi 1975.⁹⁷ Dát golbma girjji ledje dalle áidna mat ledje čállon erenoamážit sámiid várás ja sámi birrasa birra. Muhto dat ledje maidái vuossáđas čállon dárogillii, ja dan mañnil jorgaluvvon sámegillii. Muđuid bohte sámegillii dušše fal moadde guovttegielat girjji risttalašvuodamáhtus.

Margarethe Wiiga guovttegielat lohkanirjjiid ledje guhká measta áidna sámegiel oahppogirjjiid. Dán sárggastusas lei álggos maidái Suoma leavga ja sápmelaš Suoma bealde. Muhto oahpahusdepartemeanta bággii lágádusa sihkkut dan, politihkalaš sivaid geažil.⁹⁸

1953 rájes lei fas sámegieloahpahus Romsa oahpaheddjiskuvllas, ja sámit geat lohke sámegiella doppe ožžo stipeandda, jus čatne iežaset vihtta jagi bargui sámegielat guovllus.

Gielddaid politihkariid gaskkas lei ollu vuosteháhu Ovttahttinlávdegotti evttohusaid ektui, ahte galgai leat sámegiel oahpahus ja sámegiel oahppogirjjiid. Vuostálastin lei erenoamáš garas Kárášjogas, gos giellastivra celkkii ovttašjienalaš mearrádusas: «*En ser det videre slik at den samisktalende befolkning er en del av det norske folk, og for å skape grunnlag for den fastboende samisktalende befolknings økonomi, ønsker vi for denne en undervisning med fullstendig språklig fornorsk-*

⁹⁵ «*Oahpahus lea dás dušše váldán dárogiel mánáid vuhtii, ja dat lea ráhkadan mánga kompleavssa ja unnitárvvosašdovddu sámemánáid gaskkas. Kultuvrralaš ja vuoigatvuođa váikkuhus ii leat leamaš nu nanus ja buorre go berrešii leat.*» Tilráđing om samiske skole- og opplysningsspørsmål. Vår Skole 15.1.1949

⁹⁶ «*Ferte muitit ahte sámit leat orron dás riikkas doložiid rájes, ja sis lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa mánáideaset seamma prinsihpalaš njuolggadusaid mielde go eará norgalaš boargáriin. Jus sámit galget oažžut ollislaš ávkki ja persovnnalaš ovdáneami skuvlavázzimis, de sii fertejit oažžut vuogas oahpponeavvuidd eatnigillii, vuosttažettiin áppesa.*»

⁹⁷ Terje Henninen: Oversyn over forhistorien til «Samisk-norsk lesebok» og «Lærebok i skriftlig norsk for samebarn». Skoledirektøren i Finnmark, 1976

⁹⁸ Aage Solbakk lea muitalan dán historjja Min Áiggi 01.08.2002

ning som mål.»⁹⁹ Dát vuostálastin váikkuhii dasa ahte dušše fal unna oasáš Ovttaštahhtinlávdegotti evttohusain čadahuvvui vuosttaš jagiid siste. Skuvlaárgabeaivvis ledje unnán rievádusat dan logenare jagi ovdal go fas buollái riidu sámiid oahpahusa birra.

Oassin eiseválddiid sámeapolitihka oddasit árvvoštallamis lei 1956 sámelávdegotti nammadeapmi. Lávdegotti evttohus bodii 1959 ja botkkii dáruiduhttinlinjá. Evttohusa vuoddoaidnu lei: «*Den samiske livsformen er et ledd i hele landets struktur. Begge folkegruppene (samer og nordmenn) skal respektere hverandre.*»¹⁰⁰ Evttohusaid gaskkas lei gáhttet sámegeiela ja kultuvrra, oahpahus sámegeielas ja sámegillii, sámegeiel oahppogirjiit, sámi joatkkaskuvlasuorgi ja stipeandaortnet sámi nuoraid várás.

Sámelávdegotti evttohus buvtii garra digaštallama, erenoamážit Finnmárkkus, gos Bargiidbellodat-politihkkárat garrasit vuostálaste lávdegotti evttohusa. Fas lei vuostálastin skuvlapolitihka rievdadeapmái čielgaseamus Kárášjogas. Beassážiid 1960 lágiiduvvui álbmotčoahkkin, mii ee. celkii:

Sámit dovdet iežaset gullat riikka álbmogii eai ge dáhto sierravuoigatvuodaid ja sierrageatnegasvuodaid riikkaálbmoga ektui. Čoahkkin ii doarjjo man ge láhkai komitea sámeapolitihka boahtteáiggi ulbmila, ja dáhttu juohke láhkai vuostálastit doaimmaid mat galggašedje bisuhit Sis-Finnmárkkus sámi servodaga.

Čoahkkin vuostálastá sierra sámi orgánaid ásaheami ja dáhttu heaittihit Finnmárkku Sámerádi. Dát leat joavdelasat. Mii eat sáhte eat ge dáhto orustahttit ovdáneami, mii odne čielgasit rievdá dan guvlui ahte dárogiela geavaheapmi lassána, maiddái sámi ruovttuin. Mii dáhtut garrasit deattuhit ahte sámegeiella ii galgga geavahuvvot eará go veahkkegiellan.

*Mii gáibidit ahte jagi 1898 Girkodepartemeantta skuvlanjuolggadus galgá leat min báikki skuvlla boahtteáigge njuolggadussan.*¹⁰¹

Dát gohčoduvvui maŋŋil «beassášstuibmin». Dan maŋŋil máŋggas leat jearran man muddui čoahkima cealkámuš attii rievttis gova das maid eanaš olbmot Kárášjogas oaivvildedje. Dál šattai garra riidu gielddalaš orgánain. Sihke Kárášjoga skuvlastivrra ja maŋŋil gielddastivra mearridii, unnimus vejolaš eanetloguin, hilgut Sámelávdegotti evttohusaid ja gáibidit ahte dáruiduhttin galggai joatkašuvvat.¹⁰² Maiddái eará gielddain ledje negatiiva cealkámušat Sámelávdegotti vuostá, ja stuora vuostálastin dagahii ahte vaikko guovddáš eiseválddit sániiguin dorjo lávdegotti váldojurdagiid, lei konkreta evttohusaid gaskkas oalle unnán mii čadahuvvui 1960-logus.

1959 álbmotskuvlaláhka celkkii ahte sámegeiella sáhtii geavahuvvot oahpahusgiellan «departemeantta mearrádusa mielde», muhto vuosttaš jagiid dát ii mieldeisbuktán makkárge geavatlaš rievdadusaid. Sámelávdegotti evttohusa vuodul celkkii Stuoradiggi 1963 ahte sámit galge oažžut buoret vejolaš-

1958, go dát govva válđojuvvui Kárášjoga álbmotskuvla, lei sámegeiella dušše dohkkehuvvon veahkkegiellan dárogieloahppamis. (Foto: Virginia Davidson/Norsk folkemuseum)

⁹⁹ Særutskrift av møteboka for Karasjok skolestyre, sak 72/49. «*Oaidná nu ahte sámegeielat olbmot leat oassin norgga álbmogis, ja ráhkadan dihte vuodo sámegeielat dáloniid ekonomijja, mii háliidit sidjiide oahpahusa mas lea ollislaš dáruiduhttin ulbmilin.*» Fuomáš ahte mearrádus lea dušše sáhka «den fastboende samisktalende befolkning» dahje dáloniid birra. Hálddahasa evttohusa lei álggos dušše «den samisktalende befolkning». Čoahkkimis ákkastallojuvvui ahte johttisámiid searvi juste lei gáibidan oahpahusa sámegillii. Cealkámuš rievdaduvvui danin ja boadus lei ahte skuvlastivra ii cealkán maidege johttisámiid oahpahusa birra. Muhto lei čielggas ahte gieldda fápmopolitihkarat maiddái háliidedje ollislaččat dáruiduhttit johttisápmelaččaid. (Diehtu Bjørn Aarsethas.)

¹⁰⁰ «*Sámi eallinláhki lea oassi olles riikka struktuvrras. Goappašat álbmotjoavkku (sámit ja dážat) galget atnit nubbi nuppi árvvus.*»

¹⁰¹ Aage Solbakk: Sámi historjá 2, 1997, s. 234

¹⁰² Giellapolitihkkariidu mii lei Kárášjogas, Ovttaštahhtinlávdegotti ja Sámeomitea evttohusaid vuodul, lea čilgehuvvon Lydolf Lind Meløy girjiis: Finnmark - slik eg opplevde landet og folket, 1984.

vuodaid ávnnaslaš ja kultuvrraš šaddamii. Sámelávdegotti evttohus, Stuoradiggediedáhus ja Oahpahuslávdegotti evttohus šadde veahkkeneavvun sámiid politihkalaš barggus oaččuhit ipmárdusa sámiid skuvlafálaldaga buorideapmái.

2.2 9-jagáš skuvla

Áigi maŋŋil soadi lei báidnon sosialdemokrátalaš soabadeamis, mas hálddašeaddji Bargiiddbellodat dohkkehii muddejuvvon kapitalismma, ja stuorimus opposišuvdnabellodat Olgešbellodat fas dohkkehii eambo stáhtastivrema ja čálgostáhta bajáshuksema. Dehálaš oassi dán miedáhusas barggu ja kapitála, márkana ja plána, olgeš ja gurut gaskkas lei jáhkku máhttui ja dutkamii ja sávaldat mealgadit nannet oahpahusvuogádaga.¹⁰³

Oahpahusvuogádat galgai sihkarastit ekonomalaš ovdáneami, dan bokte ahte eanet mánát ožžo eambo oahpu. Dát guoskkai bargiideadu, boaittoealguovlluid, unnitlogujoavkkuid ja doaibmahettejuvvon mánáide. Váldoášši lei kvantitehta, ii fal kvalitehta dahje skuvlla sisdoallu.

Vuosttaš áiggi soadi maŋŋil deháleamus lei oddasithukset ja čadahit mearrádusaid mat ledje dahkkon ovdal soadi, nugo 1940 fidnoskuvlaláhka ja 1939 álbmotskuvlla normalplánat. Skuvladoaimmahaga ovttahttinlávdegoddi (Samordningsnemnda for skoleverket) doaimmai 1947 rájes 1952 rádjái ja buvttii olles 19 evttohusa. Bohte lágat álbmotallaskuvllaid, erenoamášskuvllaid ja reiveskuvllaid birra. Ovttahttinlávdegoddi barggu vuodul álggahuvvui viiddis geahččalan- ja ovdánahttinbargu. 1954 mearridii Stuoradiggi lága skuvlla geahččaladdanbarggu birra. Dáinna vuoddoduvvui Skuvladoaimmahaga geahččaladdanráddi (Forsøksrådet for skoleverket), ráddi mii doaimmai 30 jagi ja mas lei stuora váikkuhus skuvlaovdánahttimii. Ovdal ledje skuvlaodastusat bohtán kommiššuvdna-čilgehusaid ja gula-skuddamiid vuodul, dál galge vuos leat geahččaladdamat main diedalaččat galge ráhkaduvvot čoahkkáigeasut. Alfred Telhaug čálii 50- ja 60-jagiid oahpahusodastusaid birra: «*Helge Sivertsen var bannerfører for en bred allianse som omfattet sosialdemokratiet, lærerne med deres organisasjoner og betydelige deler av den pedagogiske forskningen.*»¹⁰⁴

Stuorimus skuvlaodastus soadi maŋŋil lei 9-jagáš skuvla. Dát bargu álggahuvvui juo 1954.¹⁰⁵ Álggos besse gielddat, mat ieža háliidedje, lágiidit 9-jagáš skuvlla. 8. ja 9. luohkás välljejedje oahppit guovtti suorggi gaskkas: G-suorgi lei gymnásaráhkanahhti ja duohtavuodas boares realskuvlla joatkka. Y-suorgi lei fidnoráhkanahhti ja seammaláhkái joatkinskuvlla joatkka. Y-suorggis lei 9. luohkás liiba spesialiseret eanandoalus, gávppašeamis, giehtaduojs dahje dálldoalus. Sierra plánat dáid jagiid várás bohte easka 1960, 9-jagáš skuvlla geahččaladdama oahppoplánain.

Vaikko Ovttahttinlávdegoddi lei geažidan buoret guottuid sámiid hárrái, sami dilit eai báljo namuhuvvon 1960 oahppoplánas. Eai galgan sami oahppit eai ge eará oahppit oažžut makkárge dieduid sáme-giela, sami historjjá ja kultuvrra birra. Sáme-giella ii gávdnon fágan, historjjá vuolde namahuvvui norrøna osku, muhto ii fal sami osku. Risttalašvuodas ii lean sátni ge lestadialaš osku birra. Eanandoalu välljenfága plánas ii lean mihkkege boazodoalu birra. Dušše fal ovttasajis plánas, 7. luohká geografiija vuolde, lei čállon ahte oahppit sáhtte lohkat girjji sámiid birra ja bájudit dan sisdoalu. Sámit ledje dalle namuhuvvon ovttas dásis go «eskimoer», «negrer i Afrika» ja «negrer i Amerika». Sii geat ráhkadedje dán plána eai sáhttán leat jurddašan dan ahte dát maiddái galgai gustot sami ohppiide ja sami oahpaheddjiide.

1959 bodii Álbmotskuvlaláhka, mii vuosttaš háve lei oktasaš láchka gávpot- ja boaittoskuvllaid várás. Dál besse gielddat dahkat 9-jagáš skuvlla geatnegahtton skuvlan. Ledje dájá gielddat main ovdalis ii lean skuvlafálaldat 7. luohká maŋŋil, mat álggos čadahedje 9-jagáš skuvlla. Dadistaga hilgojuvvui suorgejuohkin ja oahppit juhkkosedje kursaplánaid mielde, deháleamus teorifágain. Kursaplánajuohkin

¹⁰³ Dát čilgejuvvo girjjiis: Alfred O. Telhaug: Utdanningsreformene — Oversikt og analyse, 1997, siiddu 27 rájes.

¹⁰⁴ «*Helge Sivertsen lei govda lihtu láidesteaddji, man mielde ledje sosialdemokratiija, oahpaheadjit ovttas sin servviiguin ja stuora oasit pedagogaš dutkamis.*» Telhaug, 1997, s. 33

¹⁰⁵ St.meld.9-1954: Om tiltak til styrking av skoleverket

lei nuoraidskuvlla váldohápmi dan rádjái go 1974 Minsttarplána čadahii oktasaš oahpahusa ja pensuma buot fágain. 1969 vuoddoskuvlálágain láhkavuodustuvvui 9-jagáš skuvla, muhto easka 1974 lei geatnegahtton 9-jagáš skuvla čadahuvvon miehtá riikka.

Muhtin sámi gielddat ledje vuosttažiid gaskkas mat álggahedje 9-jagáš skuvlla. Deanus, Unjárggas ja Buolbmagis dat dáhpáhuvai juo 1957:s, Kárášjogas ges jagi manñil. Muhto buohkat han eai liikon dasa. Dan áiggi čadahuvvui iskadeapmi eanaš Finnmárkku gielddain váhnemiid guottu birra viiddiduvvon skuvlageatnegasvuoda ektui. Measta buot gielddain lei stuora eanetlohku viiddideami bealis, muhto Kárášjogas ledje badjel 50 % ja Guovdageainnus ges badjel 75 % dan vuostá.¹⁰⁷ Vuosteháhu viiddiduvvon skuvlageatnegasvuoda vuostá lei stuorimus boazodoalus. Doppe oidne skuvlla amasin, ja eai háliidan eambo skuvlla go dat mii lei dárbbášlaš ja vealtameahtun. Skuvla ii addán oahpahusa sámi kultuvrras ja sámegielas, muhto baicce doalvvui ohppiid das eret. Skuvlavázzin lei njuolga eastadeaddjin vuoddoealáhusaid barggu ektui. Muhtin muddui geahččaledje nuoraidskuvllat muhtin sámi gielddain buoridit dan dili. Dan botta go nuoraidskuvla lei juhkkjuuvvon surggiide, álggahuvvui Kárášjoga nuoraidskuvllas boazodoallosuorgi. Dat bisttii dušše moadde jagi, go farga jávkái olles nuoraidskuvlla suorgejuohkin. Manñil fálojuvvui boazodoallu ja mohtoroahppa válljenfágan Kárášjogas ja Guovdageainnus, muhto dušše moatti váhkkodiimuin.

Oktanaga 9-jagáš skuvllain bodii skuvllaid čohkken. Čuođit unna giliskuvllaža heaittihuvvojedje ja stuora guovddášskuvllat huksejuvvojedje daid sadjái. Belohahkii geavahedje pedagogalaš ákkaid, ahte šattašii buoret fáladat ohppiide, muhto seammas skuvlačohkken lei dehálaš oassin eiseválddiid čohkkenpolitihkas, mii 50- ja 60-logus guoskai eanaš servodatbeliide. Dalá Finnmárkku fylkkamanni, Kolbjørn Varmann, logai ná: «*Skal vi få et godt undervisningstilbud i Finnmark, må vi ha store skoler som er sentralt plassert.*»¹⁰⁸ Dát čadahuvvui buorre muddui, dalle go 9-jagáš skuvla bodii Áltái, šattai álggos oktasaš nuoraidskuvla olles gieldda várás. Skuvlačohkken buvttii dadi-staga ollu vuostehágu, erenoamážit váhnemiid bealis. Ii báljo oktage skuvlaášši leat dan made beroštahtán váhnemiid ja báikkálašservodagaid. Unna skuvllažiid heaattiheapmi miellddisbuvttii mánngga sajis ahte oktavuohhta skuvlla ja báikkálašservodaga gaskkas hedjonii. Šattai váddáseabbo čatnat oahpahusa ohppiid ruovttobirrasii. Ohppii-

«Da klokka klang, så fort vi sprang og ingen sto igjen og hang»¹⁰⁶ Guovdageainnu álbmotskuvla 1957. (Govva: Leslie Marr/Norsk folkemuseum)

Kárášjoga nuoraidskuvllas lei boazodoallosuorgi ja das lei geasseskuvla vai oahppit besse searvat johttimiidda. Dá oahpaha Bjørn Aarseth nuoraidskuvlaohppiid Billavuonas Porsággus 1959. (Govva: Virginia Davidson/Norsk Folkemuseum)

¹⁰⁶ «Go biellu čuođjalii, viegaimet nu jodánit ja ii oktage báhcán». Boares dárogiel skuvlálávlla.

¹⁰⁷ Anton Hoëm: Makt og kunnskap. 1971 s. 72

¹⁰⁸ «Jus mii galgat oažžut buori oahpahusfálaldaga Finnmárkui, mis fertejit leat stuora skuvllat guovddáš báikkiin.» Tor Edvin Dahl: Samene i dag og i morgen. 1970, s. 184

de sámi giliin, geat fertejedje mannat skuvlii dárogielat čoahkkebáikkis, lei skuvlačohkken vel okta lávki dáruiduhttimis. Guovddášskuvllain bilkidedje dávjá sámi ohppiid ja sii geahččaledje gokčat sámi identitehtaset vai dohkkehuvvojit dážaid gaskkas.¹⁰⁹

Dadistaga jávkka ovttamielalašvuohta mii lei leamaš logijagiid mañnil soadi. Bargiidbellodat hástali risttalaččaid go unnidii risttalašvuoda diibmologu ja rabai vejolašvuoda válljet eallinoaidnooahpahusa molssaeaktun. Hástali sin geat háliidedje seastit boares gilvohallanskuvlla gos dušše oasáš nuorain besse sisa, go heaittihii árvosániid mánáidskuvllas, heaittihii erenoamášskuvllaid ja mañnil maiddá nuoraidskuvlla kursaplánaid. Dainna idii odda olgešopposišuvdna skuvlaáššiin.

60-logu loahpa rájes šattai maiddá gurutopposišuvdna, buorre muddui ohppiid ja studeanttaid gaskkas. Sii fallehedje fápmodiliid skuvllas ja muhtin fágaid sisdoalu. Dát opposišuvdna belohahkii suttai oktii Boaittobeal-Norgga šaddi opposišuvnnain skuvlačohkkema vuostá, ja šaddi pedagogalaš opposišuvnnain oahpaheddjiid ja fágapedagogaid gaskkas. Dán opposišuvnna ovddimusaid gaskkas sáhtta namuhit Mosse Jørgensen¹¹⁰, Eva Nordland¹¹¹ ja Nils Christie¹¹².

1939 normalplánat, gávpotálbmotskuvlla ja boaittoálbmotskuvlla várás, čadahuvvojedje easka soadi mañnil. 1960 bohte gaskaboddosaš plánat 9-jagáš skuvlla várás, muhto 1974 šattai vuosttaš háve bistevas oktasaš plána olles vuoddoskuvlla várás. Doaba normalplána molsojuvvui dál minsttarplánan, ja odda plána gohčoduvvui M74. Nammarievdadus árválii ahte gudde bienas bitnii bajiloahppama. Dál galggai leat «čujuheaddji rámmaplána». Dát «*åpnet for en frihet i valg av lærestoff som en ikke har hatt verken før eller siden i norsk skole*».¹¹³

Geahččaladdanráddi lei miehtá áiggi leamaš sosialdemokráhtalaš pedagogihka vuolgaheaddjin, ja olgeš bealde čurvo eanet ahte eanet «ráfi skuvllaide». 1981 válggaid mañnil šattai boargárlaš čoahkálđat-ráddehus, ja dat heaittihii farga Geahččaladdanrádi. Ágga lei ahte ráddi doaimmai čohkkejeaddjin, ja ahte geahččaladdanbargu galgai dáhpáhuvvat báikkálaččat. Muhto lea eahpidahti vaikkuhii go heaittiheapmi báikkálaš geahččaladdandoaimmaid lassáneapmái.

1984 álggahii Willoch-ráddehus barggu odda minsttarplánain, mii álggos gohčoduvvui M85. Dan plána birra šattai ollu riidu, erenoamážit dalle go dalá girko- ja oahpahusministtar Kjell Magne Bondevik seaguhii iežas njuolga plánabargui ja bággii moadde dehálaš rievdadusa. Rievdadusat nannejedje risttalašvuoda guovddáš saji skuvllas. Bondevik sihkuhii plánas ahte oahppit galge oažžut hárjehusa váikkuhit servodatovdánahttimii, sihkuhii fáttáid ON ja olmmošvuoigatvuodaid birra ja oaččuhii mielde ahte skuvla galgai nannet «rievttes giellageavaheami». Digaštallui nu garrasit ahte lea čállojuvvon olles girji dan birra.¹¹⁴

1987 Minsttarplána (M87), mii bodii gaskaboddosaš plána mañnil, šattai mángga láhkái miedáhus. Plána árválii makkár fáttáiguin buohkat galge bargat, muhto dan siskkobealde galgai juohke skuvla ovdánahttit báikkálaš oahppoplána. Galgai eambo deattuhit árvuud ja guottuhápmema. Seammas deattuhii plána ahte skuvla galgá čadnojuvvot báikkálaš servodahkii. Garra fágajuohkin luvvejuvvui belohahkii, ee. dan bokte ahte šadde viiddis fágat nugo o-fága ja sierra diimmut «geavatlaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš bargu».

2.3 Sámegiella vuoddoskuvlii

Odda álbmotskuvlalágain, mii mearriduvvui 1959, rahppojuvvui vuosttaš háve čuodenare jagis, prinsihpalaččat vejolašvuohta geavahit sámegiella oahpahusgiellan. § 37.8 čuodjá: «*Etter avgjerd frå departementet kan det nyttast samisk som opplæringsmål i skulen*».¹¹⁵ Dattege manai olles 8 jagi ovdal

¹⁰⁹ Dát lea govviduvvon mánggalágan girjjalašvuodas, omd. Arvid Hansen: Áhkidis dálvi 1975 ja Øyvind Haaland: Kulturmøte som pedagogisk problem 1977

¹¹⁰ Mosse Jørgensen lei Forsøksgymnaset álgaheaddji ja rektor ja lea čállán girjjiid skuvlaáššiid birra

¹¹¹ Eva Nordland lei professor pedagogihkas.

¹¹² Nils Christie, kriminologa, čálii girjji «Hvis skolen ikke fantest».

¹¹³ «*rabai oahppofáttáid válljenfriddjavuhtii, mii ii leat leamaš ovdal ii ge mañnil Norgga skuvllas*» Liv K. B. Tønnesen, Norsk utdanningshistorie, 1995, s. 103

¹¹⁴ Svein Sjøberg: En ny mønsterplan for grunnskolen blir til. Kampen om M-85, 1986

¹¹⁵ «*Departementa mearrádusa mielde sáhtta sámegiella geavahuvvot oahpahusgiellan skuvllas*».

go dát čadahuvvui. 1967 álggahuvvui álgooahpahas sámegillii ja sámegielas Kárášjoga ja Guovdageainnu skuvllain. Eiseválddiid ulbmil dainna ii lean nannet sámegiela, muhto nannet ohppiid dárogielmáhtu. Dalá sámí skuvlaáššiid konsuleanta, Odd Mathis Hætta, válddahalai 1972:s doaimmaid sámí ohppiid várás ná: «*Særtiltakene har ... vært særtiltak for å bedre norsk-kunnskapene hos samiske elever. Også samisk begynneropplæring er et ledd i dette, nemlig et pedagogisk middel for å komme bort fra det samiske!*»¹¹⁶

1969 vuoddoskuvlalága rievdadusa mielde ii lean šat dušše departemeanttas vuoigatvuohta suovvat sámegieloahpu, muhto váhnemiin lei vuoigatvuohta gáibidit dan. § 40.7 celkkii: «*Born av foreldre som nyttar samisk som daglig talemål, skal gjevast opplæring i samisk når foreldra krev det. Dei to siste åra i grunnskolen kan elevar med samisk talemål velje samisk som ei av målformene.*»¹¹⁷ Vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas gustui aiddo dušše mánáide geain ledje sámegielat váhnemat, eará sánii-guin vuosttašgieloahpahussii. Skuvlajagi 1972/73 álggahii Guovdageainnu mánáidskuvla maiddáí oahpahusa sámegielas nubbingiellan. Juridihkalaš vuoddu bodii golbma jagi das maŋŋil, go § 40.7 rievdaduvvui danin: «*Barn i samiske distrikter skal gis opplæring i samisk når foreldrene krever det*»¹¹⁸.

Vaikko eiseválddit ledje rievdadišgohtán skuvlapolitihka sámíid ektui, vajálduvvojedje sámít ollásit vuoddoskuvlla odda normalplánaevttohusas, mii bodii 1970. Bohte garra moaitámušat dan vuostá, erret eará Guovdageainnu skuvlarádis, muhto dattetge šattai 1971 gaskaboddosaš minsttarplánas hui unnán sámí mánáid oahpahusa birra. 1972 lágiiduvvui čeahkkin minsttarplána birra, gos sámí skuvlajodihead-djit ja oahpaheaddjit bukte garra kritihka gaskaboddosaš plána vuostá. Dát dagahii ahte Geahččaladdan-ráddi nammadii sierra lávdegotti, mii galgai evttohit konkrehta doaimmaid nannet oahpahusa sámí ohppiide. Boadus lei ahte sámegiella ja sámí oahppit ožžo ollu buoret saji 1974 Minsttarplánas (M74). Loahpalaš plána ovdasánis celkojuvvo ná: «*I samsvar med ønsker som er kommet fram i Stortinget og på annet hold, er innslaget om samisk kultur og historie styrka gjennom hele planen.*»¹¹⁹ Dás gávdno plána sámegieloahpahusa várás ja álgokapihttalis skuvlaservodaga birra lea oassi giellaseaguhus-guovlluid skuvlla birra («Skolen i språkblandingsdistrikter»). Das deattuhuvvo ahte sámegielat oahppit fertejit beassat geavahit sámegiela sihke oahpahas ja asttoáiggis, dan ektui go ovdal oahppit sáhtte ránggášuvvot jus sámástedje skuvllas. Galgai deattuhit sámegiela vuoddoskuvlla vuolit luohkáin ja dasto dárogiela alit luohkáin (M74, s. 69). Lea dušše guokte vuosttaš jagi ahte sámegieloahpahas galgá «*tilsvare den undervisningen norsktalende elever får i norsk*»¹²⁰. Vaikko dohkkehuvvui oahpahas sámegielas, lei dárogiella dattege váldogiellan sámegielat mánáid oahpahas 1980-logu gaskamuttu rádjái.

M74 cealká sámegiela birra: «*Gjennom hele grunnskolen bør det være nær sammenheng mellom samisk og andre fag. På de laveste klassetrinnene bør spesielt kristendomskunnskap, heimstadiære og samisk være knyttet nært til hverandre. Også seinere, når norsk overtar plassen som dominerende undervisningsspråk, bør samisk og orienteringsfagene til en viss grad gjensidig støtte hverandre. Både i samfunnsfagene og naturfagene bør det inngå fagterminologi i samisk ...*»¹²¹

Dál ii lean šat nu ahte dárogiella lei buohkaid eatnigiella Norggas, ja M74:s lea sierra plána «dárogiella amasgiellan». Dás ii earuhuvvon riikkas riegeáduvvon ja sisafárrejuvvon unnitloguid gaskkas, orru leame nu ahte buohkain geain lea eará eatnigiella go dárogiella galge geavahit dán plána.

¹¹⁶ «Erenoamáš doaimmat leat ... leamaš erenoamáš doaimmat buoridin dihte sámí ohppiid dárogielmáhtu. Maiddáí sámegiel álgooahpahas lea oassin dás, namalassii pedagogalaš gaskaoapmi sealggi jorgalahttit sápmelasvuhtii.» Odd Mathis Hætta: Norsk skolepolitikk i samiske områder de siste 25 år. En oversikt. Girjji: Meløy m.fl.: (red): Melding om skolene i Finnmark 1945–70, 1972, s.37

¹¹⁷ «Mánát, geaid váhnemat geavahit sámegiela beaivválaš hupmangiellan, galget oažžut oahpahusa sámegielas go váhnemat gáibidit dan. Vuoddoskuvlla guokte maŋimus jagi sáhttet oahppit, geain lea sámegiella hupmangiellan, válljet sámegiella nubbin giellahápmi.»

¹¹⁸ «Mánát sámí guovlluin galget oažžut oahpahusa sámegielas go váhnemat gáibidit dan.»

¹¹⁹ «Sávdagaidda mielde mat leat bohtán ovdan Stuoradikkis ja eará sajiin, lea oassi sámí kultuvrra ja historjjá birra nannejuvvon miehtá plána.»

¹²⁰ «Vástidit dan oahpahussii maid dárogielat oahppit ožžot dárogielas»

¹²¹ «Olles vuoddoskuvlla čada berre leat lagas oktavuohta sámegiela ja eará fágaid gaskkas. Vuolimus luohkáin berrejit erenoamášii fágat risttalašvuodamáhttu, ruoktobáikeoahpahas ja sámegiella lahka čadnojuvot. Maiddáí maŋŋil, go dárogiella šaddá váldogiellan oahpahas, berre sámegiella ja birasfágat muhtin muddui nannet nuppit nuppiid. Sihke servodatfágain ja luondufágain berre leat mielde sámegiel fágaterminologijja ...» (s. 125)

Sámi dilit ledje bohtán fágaplánaide dainna lágiin ahte leat rávvagat mo heivehit oahpahusa «giellaseaguhusguovlluin» ja dainna go sámít namuhuvvojít muhtin sajiin oktasašpensuma fáttáin. Orrot leame sullii seamma ollu sámi fáttát M74:s go das mii 23 jagi maŋŋil gohčoduvvo sámi fáttát O97 našuvnnalaš oahppoplána mielde. Musihkkafága vuolde lea listu mii čájeha sámi lávlagiid ja lávlagiid mat leat jorgaluvvon sámegillii. Hápmenfágas lea «*oversikt over formingsdisipliner der det er utviklet en særegen samisk tradisjon*»¹²². 8. ja 9. luohká válljenfágaid gaskkas lei okta fága mas lei sámi sisdoallu; boazodoallomáhttu.

Odda vuoddoskuvlalága rievdadusain, mii bodii 1985, oaččui sámegiella stáhtusa oahpahušgiellan: § 40.7 «— *Barn i samisk distrikter skal få opplæring i eller på samisk på barnetrinnet. Eleven velger selv om han/hun vil ha samisk som fag på ungdomstrinnet.*»¹²³

Maiddái dás rievdaduvvui čadaheapmi ovdal láhkateavstta, go stuora oassi oahpahas lei leamaš sámegillii ovdal go bodii láhkavuoddu dasa. Vuoddoskuvlla odda minsttarplánas (M87) ledje sierra fágaplánat sámegiella vuosttašgiellan ja nubbingiellan, ja dárogiella nubbingiellan sámi ohppiide. M87 earuha dárogielplánaid gaskkas, ohppiid várás geain lea sámegiella vuosttašgiellan ja eará gielalaš unnitloguid várás. Guovttegielatvuohta šattai dál sámi oahpahusa ulbmilin (M87, s. 34). Láhkateavstta dajaldat «sámi guovlu» ii leat goassege čielgasit definerejuvvon, ja danin lea leamaš ollu riidu dulkomiidda. Moatti sajis leat eiseválddit biehtalan addit sámegielloahpu, dainna ákkain ahte gielda, sin oainnu mielde, ii leat «sámi guovlu».

Eiseválddiin lei dávjá unnán diehtu sámi ássama birra, olggobealde «sámi guovllu». Vuosttaš sámegielloahppit Skániin vulge Osloi ovddanbuktit markasámi kultuvrra Oahpahasdepartementii ja Norgga kulturráddái. (Govva: Asbjørg Skåden)

1987 Minsttarplána earuhii vuosttaš háve sierra sámi oahppoplánaid, našuvnnalaš oahppoplánaid ektui. 1988 almmuhuvvui Minsttarplána nubbi oassi, mas ledje sámi fágaplánat čieža fágas. Dat geažuhii maiddá sierra oahpponeavvuid oahppoplánaid ollašuhttimis, vaikko dát ii álo čadahuvvon. Seammás báhce našuvnnalaš oahppoplánaide muhtin fágain fáttát sámiiid birra, nugo birasfágas mánáidskuvllas ja servodatfágas nuoráidskuvllas. Eará fágain, nugo musihkas ja hábmemis, váldojedje sámi fáttát dál eret ja gávdnojedje dan rájes dušše sámi oahppoplánain. Našuvnnalaš oahppoplánain, man mielde maiddá eanetlohku sámi ohppiin oaččui oahpahusa, lei baicce unnit sisdoallu sámi áššiid birra M87 mielde go M74 mielde.

¹²² «listu mii čájeha hábmenurggiid main lea ovddiduvvon erenoamáš sámi árbevierru.»

¹²³ «— Mánát sámi guovlluin galget oažžut oahpahusa sámegillii dahje sámegiella mánáiddásis. Ohppi vállje ieš háliida go son lohkat sámegiella fágan nuoráiddásis.»

Vuosttaš sámegieloahpahus lei davvisámegiell guovllus, muhto dadistaga bodii maiddáí fáldat lohkat lullisámegiela ja julevsámegiela. Lullisámegiella addui vuos nubbingiellan Snåase ja Aarborte sámeskuvllain, manjil maiddáí muhtin dábálaš vuoddoskuvllain lullisámeguovllus. Snåases ožžo maiddáí moadde oahppi lullisámegiela vuosttašgiellan 1980-logu loahpa rájes.

Álggogeahčen 80-logu álggahuvvui moatti Divtasvuona skuvllain oahpahus julevsámegiela nubbingiellan. Sámi mánáidgárdi, mii álggahuvvui Ájluktii 1989, mielddisbuvttii julevsámegiela ealáskahttima. 1991 sáhte danin álggahit vuoddoskuvlaoahpahas mas julevsámegiella lei vuosttašgiellan.

Hehttehus sihke julev- ja lullisámegieloahpahussii lea leamaš oahppogirje- ja oahpaheaddjivátni. Skuvlajagi 1983/84 lei lullisámi guovllus dušše okta sámegiela oahpaheaddji geas lei oahpaheaddjioahpahus ja julevsámiguovllus ges ledje guovttis.¹²⁴ Easka 1983 šattai vejolaš oahpahedjiide oahppat julevsámegiela Norggas.

Ella Holm Bull lei mánga jagi Snåase lullisámeskuvlla rektor. Son lea maiddáí čállán lullisámegiell oahppogirjjiid. (Gáldu: Rogstad: Streif i sørsamenes saga)

Måsske, Divtasvuonas lea čielgamus julevsámi gilli. Måsske skuvllas lea oahpahuvvon julevsámegiella 1980-logu álggu rájes. (Govva: SL)

¹²⁴ Edel Hætta Eriksen, Forsøksnytt 1–2, 1984, s. 6.

¹²⁵ Geahča omd. Tor Edvin Dahl: Samene i dag og i morgen, 1970, gos muhtin dáruiduhttinustitlaš sámiet celket oainnuset.

2.4 Sámiid váikkuhusat skuvlii

Leat álo leamaš Norgga eiseválddit mat leat stivren skuvlla sámi guovlluin. Eanaš áiggi lea ollásit leamaš dáža skuvla, man ulbmil lei dáruiduhttit sámiid nu ollu go vejolaš, sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat. Dát lea diedusge báidnán sámiid guottuid skuvlla ektui. Mii sáhttit earuhit golmmalágán guottuid:

- aktiiva doarjja
- geassádeapmi
- bargu rievdademiid ovddas

Lea leamaš oalle unnán aktiivalaš doarjja skuvlii, dan hámis mii das lea leamaš. Muhtin sámit leat doaimmalaččat bealuštan dáruiduhttinpolitihka¹²⁵, muhto eahpitkeahtta leat dážat jodihan dáruiduhttima. «Beassášstuimmiin» Kárášjogas 1960, sámelávdegotti vuostá, ledje gal sámit geat háliidedje joatkit dáruiduhttima, muhto ledje dážat geat váldofápmun vuostálaste sámegielloahpu.

Dábálemus reakšuvdna sámiid beales dáža skuvlla ektui lea leamaš geassádeapmi. Lei stuora jávkan ja go oahppit ledje skuvllas sii eai dahkan eambbo go dat mii lei áibbas vealtameahttun. Geatnegahtton skuvlavázzima maŋŋil eatnašat háliidedje nu unnán oktavuoda skuvllain go vejolaš. Go ieža šadde váhnemin ja ožžo skuvlamánáid, velte áinnas váhnenčoahkkimiin. Historjá, maid Konrad Nielsen bájjuda, lea áiggis gaskal sodiid, muhto sáhtášii maiddáit leat leamaš ollu máŋit áiggis:

«Mun áiggun dadjat dan ovddit hállái, ahte dat lea din iežadet ášši, go mánát eai oahpa. Mu mielas orru nu, ahte dál ohppet sakka buorebut mánát go dalle go mii leimmet skuvllas. Muhto go dii ieža prentebehtet juo mánáid váibmui, dalánaga go áddegohtet maidege, ahte eai skuvllat leat mahkkege, gal son mánát, go vanhemiin gullet ahte eai skuvllat leat mahkkege, jáhkket dan, ja eai ge beroš oahppat: mii lea vel dáppege ohppat? Son lea áhčis gullan, ahte ii skuvllas leat eará go joavdelasat, dadjá mánná, ii ge beroš diedusge das mii doppe oahpahuvvo. «Gosa vel daid joavdelasaiguin ge?»¹²⁶

Anton Hoem čoahkkáigeassá dáruiduhttinbarggu bohtosiid ná:

«...det sikret myndighetene tak over undervisningen, men stimulerte samenes motvilje mot denne. Sagt noe paradoksalt: I de sentrale samiske områder var det fremste resultat av myndighetenes fornorskingsbestrebelse gjennom skolen fra 1870 til 1960, en fullstendig fornorsket skole og en avvisende samisk befolkning.»¹²⁷

Lestadialaš osku lea leamaš nanus sámiid gaskkas. Lestadialaččat leat geavahan sámegiela čoakkálmásain ja dan bokte leamaš mielde seailluheames sámegiela. Dattetge leat lestadialaččat unnán beroštan das ahte skuvla galggai addit oahpahusa sámegillii. Sii leat baicce beroštan das ahte skuvllas galggai nana risttalaš sisdoallu ja sii leat vuostálastán osiid skuvlla máilmmálaš sisdoalus. Guovdageainnus vuostálaste lestadialaččat 1970-logus garrasit juoigama skuvllas. Muhtin sajiin leat lestadialaččat odđa áiggis álggahan priváhta vuoddoskuvllaid. Ankke han lea geassádeapmi leamaš dábálemus guoddu. Dávjá leat lestadialaš sárdneolbmát leamaš vuostemiellaset buot skuvlamáhtu ektui: «Predikantene avviste den intellektuelle fornuft og skolens lærdom som overordnede verdier. Slik som undervisningen fungerte, kom man allikevel til kort. Ingen kan lese seg til Guds frelse, hevdet de omvendte... Livets sannhet fremkom ikke ved fornuftens gjerninger i skolestua, men ved åpenbaringer.»¹²⁸

Skuvlaáššit leat leamaš dehálaččat sámi servviide, sihke vuosttaš organiserenáigodagas, sullii 1900–25, ja dan rájes go sámit fas organiseregohte iežaset soadi maŋŋil. Norgga boazodoallosápmelaččaid riikkasearvi vuodduuvvui 1948. Vuosttaš riikkačoahkkimis searvi gáibidii sierra skuvllaid

¹²⁶ Konrad Nielsen, 1979, bd.2, s. 156. Lean heivehan dan dálá sámegiel čállinvuohkái.

¹²⁷ «...dat sihkkarasttii eiseváldiide válddi oahpus, muhto ovddidii sámiid vuostehágu dan vuostá. Veahá paradoksaláččat daddjon: Guovddáš sámi guovlluin lei ovddimus boadus eiseváldiid dáruiduhttinrahčamusas skuvlla bokte áigodagas 1870-1960, ollislaš dáruiduvvon skuvla ja goađuhis sámi álbmot.» Tønnesen, 1995, s. 98

¹²⁸ «Sárdneolbmát hilgo intellektualalaš jierpmi ja skuvlla oahpa bajit árvun. Nugo oahpahus doaimmai, ii ankke lihkostuvvan. Ii oktage sáhte lohka bakte oažžut lpmila bestojumi, čuoččuheadje jorgaluvvon olbmot... Eallima duohtavuohta ii boahtán ovdan jierpmi daguid bokte skuvlastobus, muhto oainnâhusaid bokte.» Ivar Bjørklund: Fjordfolket i Kvænangen, 1985, s. 316

johttisámemánáide ja sámi sisdoalu skuvllas. 50- ja 60-logus šadde báikkálaš sámisearvvit, mat 1968 álggahedje Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR). Searvvis ledje skuvlaáššit váldoáššiid gaskkas álggu rájes ja NSR gal lea leamaš deháleamus politihkalaš fápmu sámi oahpahusa bealis.

Davviriikkalaš dásis doalvvuhedje sámekonferánsat 1953 rájes sámiid gáibádusaid oažžut sámegiela ja sámi sisdoalu skuvllas. 1989 mearridii 14. sámekonferánsa sámi oahppo- ja skuvlapolitihkalaš prográmma.

Sámi oahpaheaddjit ja eará skuvlaolbmot leat ovttasbargan sihke riikkadásis ja davviriikkalaš dásis ovdanbuktit gáibádusaid eiseválddiide, lonuhit vásáhusaid ja ovdánahttit oahpahusvugiid ja oahpponeavvuid sámegieloahpahusa várás. Dehálaš dáhpháhus lei davviriikkasaš sámeoahpaheaddjičoahkkin Mázes 1965. Molssaevttolaš lihko-stuvvamiin leat sámi oahpaheaddjit rahčan oaččuhit norgga oahpaheaddjiorganisašuvnnaid bargat sámi oahpahusa bealis.

Stuorra ceahkki ovddosguvlui sámi oahpahussii lei Sámi oahpahusráði (SOR) álggaheapmi, 8.12.1975 gonagaslaš resolušuvnna bokte. Oahpahusráði álggaheapmi lei guhkit áiggi barggu boadus, masa sámi searvvit ja sámi skuvlaolbmot ledje váikkuhan. 1977 oaččui Oahpahusráđdi čállingotti Guovdageidnui. Sámi oahpahusráđdi lei departemeantta ráđdeaddi orgána, mas lei oalle unnán fápmu. SOR:is lei ovddasvástádus almmuhit oahppogirjiid sámegielas ja sámegillii. Álggos dat guoskkai dušše davvisámegiel girjiide, maŋŋil maiddái julev- ja lullisámegiel girjiide.

Sámi oahpahusa ovdáneapmi M87 oktavuodas lei čielgasit čadnon Sámi oahpahusráði vuoddodeapmái. Dán rádi bokte sámit besse vuosttaš háve ieža searvat skuvlaodastusbargui. Sámi oahpahusráđdi lea buorre muddui ráhkadan sámi oahppoplána evttohusaid, muhto oahpahusdepartemeanta lea dávjá bidjan oalle gáržžes rámmaid, ja departemeantas lea maiddái leamaš loahpalaš mearridanvái.

Riidu sámegiela ja sámi sisdoalu birra lei vuosttažettiin ja garraseamus vuoddoskuvllas. Dadistaga bohte maiddái sullásaš gáibádusat eará skuvlašlájain, mii áigut dál geahččat mii dáhpháhuvai eará váldoguovlluin; mánáidgárddis, joatkkaoahpahusas, alit oahpus ja rávesolbmuidoahpahusas.

NSR lea leamaš dehálaš váikkuhanjoavku oaččuhit sámi oahpahusa — Dá leat ovddeš NSR-jodiheaddjit govviduvvon NSR:a riikkačoahkkimis 1984. (Govva: SL)

Edel Hætta Eriksen lei Sámi oahpahusráði vuosttaš direktvra. (Govva: Min Áigi)

2.5 Mánáidgárddit

Otná mánáidgárddiin leat moadde historjjálaš máttu. Boarráseamus máddu lea mánáidasylat, mat ledje mánáidvurkenásahusat gefiid várás. Dávjá dat ledje čadnon fabrihkaide ja ruvkkiide gos mánga nissona barge. Vuosttaš mánáidasyla Norggas vuoddoduvvui 1837:s Roanddimis. Nubbi, mii bodii jagi maŋŋil, lei čadnon Gávvuona veaikeverkii Álttás. 1883 rájes álggahuvvojedje mánáidkruppát, ollesbeaiveásahusat mánáide vuollil golbma jagi, maid Frelsesarmeen ja eará oskkolaš ásašusat jodihedje. Gávpogiidda

buorredilálaš guovlluin álggahedje priváhta mánáidgárddiid 1800-logu loahpa rájes. Dát lei stoahkanfálaldat pedagogalaš jodiheami vuolde, mas lei beaivválaš rahpanáigi 3–4 diimmu.

Nuppi máilmmesoadi maŋŋil váldigohte eiseválddit badjelassas osiid beaiveásahusain ja dađistaga ovddiduvvojedje gielddalaš ollesáigemánáidgárddit, ja boares mánáidasylat ja mánáidkruppát heaittihuvvojedje. Vuosttaš mánáidgárddiid Finnmárkkus álggahedje Áltái 1951 ja Honesváhkái 1953. Jus veardida mánŋa eará riikka ektui, álggahuvvui mánáidgárdehuksen maŋŋit Norggas. Dušše 3 % ovdaskuvlamánáin lei muhtin lágán mánáidgárdefálaldat dalle go stáhta birrasiid 1970 reguleregodii mánáidgárddiid. 70-logus lassánii mánáidgárdehuksen mealgat, 1980:s lei 21 % mánáin mánáidgárdefálaldat, 1990:s 37 % ja 2000:s ges 52 %.

Norggas leat njuolggadusat árbevirolaččat unnibut stivren mánáidgárddi go skuvlla. Easka 1975 rájes stivrejuvvojedje mánáidgárddit lága bokte ja dalá mánáidgárdeláhkka ii ge addán nu ollu njuolggadusaid dasa mo doaibma ja oahpahuš galgá leat. Riidoášši lea leamaš galgá go mánáidgárddiin leat risttalaš ulbmilparagráfa. Dát hilgojuvvui álggos 1975:s, muhto mearriduvvui 1983:s. Eará našuvnnalaš njuolggadusat eai gávdnon ovdal go mánáidgárddiid rámmaaplána mearriduvvui 90-logus.

Sámi guovlluin dagahii 60-logu moderniseren ja almmolaš bargosajiid huksen ahte ollu eambbo nissonat ožžo bálká barggu. Dát mielddisbuvttii ahte dás maid oaidnigohte dárbbu mánáidgárddiide. Vuosttaš mánáidgárddi gos oppanassiige geavahuvvui sámegeiella, álggahuvvui Guovdageainnus 1969. Gielda dat jodihii mánáidgárddi, muhto visti oktan neavvuiguin lei skeaŋka Norsk Folkehjelpas, doarjagiin muhtin Lulli-Norgga gielddain ja ruhtačoaggimiin maid Oslo gávpegymnása oahppit ledje čadahan. Gieldda mearrádusain ii celkojuvvo mihkkege giela birra mánáidgárddis. Mánáidgárddi huksejuvvui áibbas dáža mánáidgárdemálla mielde, eai gávdnon stohkosat eai ge girjjit sámi birrasis. Sámegeielat ja dárogeielat mánát ledje ovttas. Stuora oassi mánáin bohte bearrášiin main lei dárogeiella ruovttogiellan. Bargit ledje guovttegeielat dahje ovttageielat dárogeielagat. Dárogeiella šattai danin álkít váldogiellan mánáidgárddis. Mánŋa sámegeielat váhnema ledje gáddálasat, muhtimat ipmirdedje mánáidgárddi doaimman mii galggai álgit dáruiduhttima juo 3-jagi agi rájes.¹²⁹

Vuosttaš čielga sámi mánáidgárddi lei Guovdageainnu johtti mánáidgárddi, mii álggii 1971 ja vuosttažettiin lei jurddašuvvon johttisámemánáid várás. Dás ledje dušše sámegeielat mánát ja dušše sámegeielat bargit. Dalle go gieldda goalmmat mánáidgárddi álggahuvvui Mázes 1977, šattai dat maid oalát sámegeielat.

Unjárgga sámi mánáidgárddi lei okta vuosttažiid gaskkas guhte jorgališgodii giellaovdánahtima dáruiduvvon guovlluin. (Govva: SL)

Eará gielddain sámi guovlluin álggahedje mánáidgárdehuksema veahá maŋŋil, muhto maiddái doppe lei dárogeiella ja dáža kultuvra mii hálldašii vuosttaš mánáidgárddiid. Dábálaččat ii lean ge almmolaš digaštallan dan birra, makkár rolla sámi ja kveana kultuvrras ja gielas galggai leat mánáidgárddis. Muhtin sajiin álggahedje danin báikkálaš sámesearvit dahje váhnenjoavkkut sámi mánáidgárddiid. Muhtimat dain leat dađistaga sirdojuvvon gieldaide.

Vuosttaš almmolaš dokumeanta mii namuhii sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga lei NOU 1972:39: Førskoler. Dás namuhedje sámi diliid oanehaččat, ja čujuhedje dasa ahte sámegeielat mánáin leat váttisvuodát go álget skuvlii, dainna go sii máhttet nu unnán dárogiela. Lávdegoddi čujuhii dasa ahte lea

čuolbma galgá go geavahit dárogiela vai sámegeiela mánáidgárddiin, muhto ii háliidan oaiivvildit das maidege. Skuvladoaimmahaga geahččaladnanráddi, mii 1974 evttohii geahččalan- ja ovdánahttinbarggu sámi guovlluin, miediha: «*Når det gjelder viten som kan legges til grunn for en utvikling av tjenlige førskoletilbud for samiske barn, står en bort imot på bar bakke*». ¹³⁰ 1975 mánáidgárdeláhkka ii namut sámi diliid sániin ge.

¹²⁹ Historjá dán mánáidgárddi birra ja eará mánáidgárdehukseamiid birra, gielddain mat maŋŋil šadde sámegeiella hálldašanguovlun, sáhtá lohkat dán váldofágabarggu: Marianne Storjord: Fra nødhjelp til folkehjelp, 2000

¹³⁰ «*Go guoská diehtu, man vuodul sáhtášii ovdánahttit vuogás ovdaskuvlafálaldagaid sámi mánáid várás, ii báljo obage gávdno*». Storjord 2000, s. 68

Vuosttaš čilgehus erenoamážit sámi mánáidgárddiid birra bodii prošeavttain «Nærmiljø-barnehage» (Lagasbiras-mánáidgárddi) 1974–77. Dás čilgejuvvojedje sámi mánáidgárddiid vejolaš doaibmamáillet, ja celkojuvvui ahte mánáidgárddit sámi guovlluin galge huksejuvvot sámegeiela ja sámi kultuvrra vuodul.

Dalle go ovdaskuvlaoahpaheaddjioahppu álggahuvvui Álttás 1978, deattuhuvvui oahpahit ovda-skuvlaoahpaheddjiid sámi guovlluide, ja bealli vuosttaš buolvvas ledje sámegeielagat.

Sámi mánáidgárddit ruhtaduvvojedje vuosttaš áiggi seammalahkái go eará mánáidgárddit Norggas. 1981 rájes addojuvvui stáhtabušeahtas unna juolludeamáš doaimmaide sámi mánáid várás. 1985 rájes lea stáhta addán erenoamáš doarjaga sámi mánáidgárddiide, dát doarjja galgá gokčat liigegoluid mat sámi mánáidgárddiin leat.

Gávdnojit mánnggalágán sámi mánáidgárddit: Olles mánáidgárddi sáhtta leat sámi dahje sáhtta leat sámi ossodat dáža mánáidgárddis. Muhtin mánáidgárddiin lea dušše sámegeiella, earát leat guovttegielat dahje dárogiella lea váldogiellan ja das lea álgoohpahus sámegeielas. Gaskkohagaid digaštallojuvvo maid sáhtta gohčodit sámi mánáidgárdin.

Maidái sámegeielat mánáidgárddit molsašuvvet gielalaš dilálašvuodaid mielde. Muhtin guovlluin, nugo Guovdageainnus, lea sámegeiella nu hálddašeaddji ahte velá sáhtta integreret ovttaskas dárogielat mánáid bilitkeahttá sámegeiela mánáidgárddi váldogiellan. Guovlluin gos sámegeiella lea rašis dilis, sáhtta sámi mánáidgárddi leat dehálaš giellaealáškahttimii. Nu lea báikkiin nugo Unjárggas, Divtasvuonas ja Skániin. Doppe ferte miehtá áiggi bargat viššalit ovddidit ja doalahit sámegeiela atningiellan. Mánát máhttet dájvja eambo sámegeiela go váhnemat, ja mánáidgárddi lea áibbas dárbbaslaš jus mánát galget šaddat guovttegielagin. Doppe gos báikkálaš servodaga biras lea dárogielat, nugo Romssas ja Oslos, lea dájvja mánáidgárdemánáin sámegeiella ruovttogiellan, muhto mánáidgárddi lea dehálaš ovddidit giela danin go muđui lea unnán giellaovdánahttindoarjja ruovttu olggobealde.

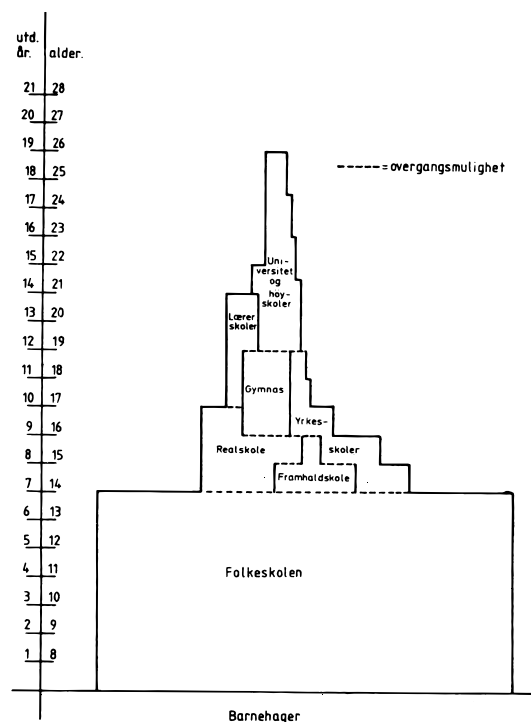
2.6 Joatkkaoahppu

Mánnga skuvlašlájain oktasášskuvlii

Soadi maŋŋil leat lassánan sakka oahppit joatkkaoahppodásis. Oahppilohku šattai čieža geardde stuorát 1935 rájes 1985 rádjái ja dál leat measta buot 16–18-jahkásaš nuorat joatkkaoahpahusas.

Dan dásis maid mii odne gohčodit joatkkaoahppun, ledje ovdal mánnga skuvlašlájja; giehtaduoji ja industriija fidnoskuvllat, gymnása, gávpeskuvla, eanandoalloskuvla, dáloeamitskuvla, ruovttoduodjeskuvla, mearalaš skuvllat, etáhtaskuvllat ja skuvllat dearvvašvuoda- ja sosialbargiid várás. 1940 fidnoskuvlaláhka, mii fápmustuvai easka soadi maŋŋil, gustui mánngga skuvlašlájjaide; barggahatskuvllat sihke ovdal ja maŋŋil oahpahallanáiggi ja oahpahallanáiggi vuolde, álgo-teknihkalaš skuvllat, teknihkalaš fágaskuvllat ja teknihkalaš skuvllat. Álbmotallaskuvla lei ovdal ollu deháleabbo go odne.

Joatkkaskuvlafálaldat gávdnui ovdal vuosttažetiin gávpogiin. Dasa lassin ledje muhtin boaitto-gymnásat main lei internáhtta. Hui ollu gielddain ii lean fálaldat 7-jagáš álbmotskuvlla maŋŋil dahje sin alimus fálaldat lei jagi joatkinskuvla. Finn-

1945 lei hárve bealli nuorain geat ožžo oahpahusa 7-jagáš álbmotskuvlla maŋŋil ja alit oahppu lei várrejuvvon unná elihtaža várás. (Gáldu: Telhaug: Utdanningsreformene)

márkkus lei joatkkaskuvlafálaldat erenoamáš heittot. Doppe álggahuvvui vuosttaš gymnása easka 1948. Vuosttaš giehtaduoji ja industriija fidnoskuvllat ceggejuvvojedje sullii oktanaga Áltái, Hammarfestii ja Girkonjárgii 1947–48, ja válđoášši lei oahpahit huksenbargiid ođđasithuksema várás. Nu maŋjit go 60-logus ledje Finnmárkkus nu hárve realskuvla- ja gymnásasajit ahte «Meget godt» gaskamearalaš árvosatnin álbmotskuvllas muhtumin ii lean doarvái buorre beassat sisa lagamus realskuvlii.(!) Skuvla-jagi 1962/63 vázze 6,3 % Finnmárkku jahkebuolvvas gymnása 3. luohká, Oslos lei oassi dalle 36,8 %, dahje 6 geardde eambbo.¹³¹

Jurdda doalvut oktasašskuvlajurdaga viidáseappot vuoddoskuvllas joatkkaoahpahussii mii sáhttit vuohhtit 50- ja 60-jagiid njunuš skuvlapolitihkaris, Helge Sivertsen. Juo Bargiidbellodaga 1955 kulturpolitihkalaš prográmmas, man hábmemis Sivertsenis lei guovddáš rolla, celkojuvvo ahte ii leat doarvái oažžut 9-jagáš oktasašskuvla, muhto dát fertii čujuhit ovddosguvlui viidásit oahpahussii «*på enhets-skolens grunn, enten det er i teoretiske eller praktiske fag*»¹³². 60-logus barge moadde almmolaš lávdegotti guorahallamiin mo joatkkaoahpahus galggai organiserejuvvot maŋnil go 9-jagáš skuvla lei čadahuvvon. Steen-lávdegoddi (1967–70) háliidii bidjat oktii buot joatkkaoahpahusa ovttarobi vuollái ja dainna vuoddudit iešguđetge oahppokultuvrraid oktiisuddama; akademalaš ja geavatláš.

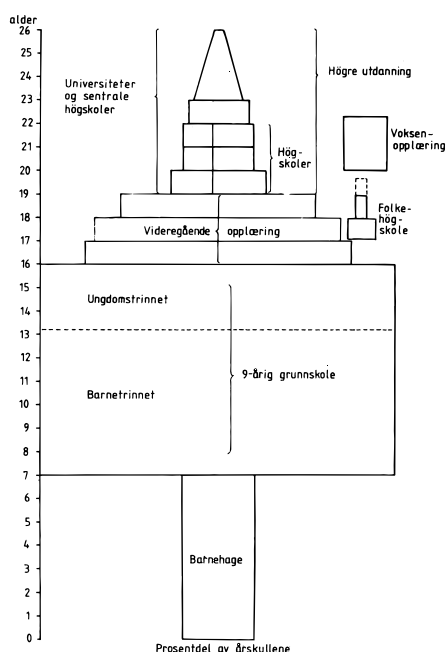
Ollu evttohusat dán lávdegottis čadahuvvojedje 70-logus, eará evttohusat fas čadahuvvojedje easka moaddelogi jagi maŋnil, nugo vuoigatvuohta 3-jagáš joatkkaoahpahussii buohkaide, friddja oahppoluoddaválljemiin ja liiba háhkat sihke oppalašoahpahusa ja fidnogealbbu.¹³³ Steenlávdegotti evttohusat gal ožžo oalle buori vuostaiváldima. Šattai stuorit vuosteháhu Schønberglávdegodái. Dát lávdegoddi háliidii bidjat fidnofágaid oktii viidát vuoddokurssaide, man Fidnoskuvlaohppiid ja oahpahalliid beroštusorganisašuvdna (YLI) vuostálastii garrasit. Dán lávdegotti evttohusat čadahuvvojedje belohakkii 70-logu loahpas, maŋnil manai Odastus 94 vel guhkeliid seamma háltái.

1971 rájes geahččaluvvui oktasašskuvla joatkkadásis. Álggahuvvojedje oktiibiddjon vuoddokurssat, main guovtti jagis ožžo gymnása vuosttaš jagi ja vuosttaš jagi muhtun fidnofágas. 1974 mearriduvvui joatkkaoahpahusláhka ja 1976 rájes jávke mánga boares skuvlašlájja ja šadde ođđa joatkkaskuvlla

suorggit. Dattege eai buot skuvlašlájat searvan dán háve. Veahkkedivššárskuvllat biddjojedje easka joatkkaskuvlla vuollái birrasiid 1980 ja eanandoalloskuvllat 80-logu loahpas. Álbmotalla-skuvllat ja etahtaskuvllat eai searvan oktiibidjamii.

Álggos stuorámuš rievdadusat ledje hálldahuslaš dásis. Ohppiin ja oahpaheddjiin ledje válđonjuolggadussan ain seamma oahppoplánat go ovdal. Vel mánga jagi lohke ahte ledje fidnoskuvllas, gávpeskuvllas dahje gymnásas. Ovttaštahttit dakkár iežálágán árbevieruid ii sáhte dahkat moatti beaivvis, ja sihke oahpaheddjiid ja ohppiid searvvit ledje huksejuvvon boares skuvlašlájaid stuktuvrra mielde gitta 1990-logu álggus.

Áigodagas 1920–60 lea stuorimus oassi giehtaduodje- ja industriijaoahpahas oahpahalliortnega bokte. 60-logus njiejai oahpahallilohku. Steen-lávdegoddi evttohii 1970 heaittihit oahpahalliortnega, ja addit skuvlii ovddasvástádusa lágiidit olles fágaoahpahusa ja fágareivviid. Dát ii goassege čadahuvvon, baicce goargnugodii fas oahpahallilohku. 1980 bodii bargoeallima fága-

Norgga oahpahusvuogádat 1985/86. 80-logu gaskamuttus lei geatnegahtton skuvla viiddiduvvon 9 jáhkái ja lei stuora eanetlohku nuorain mii válddii ovttarobi dahje moadde jagi joatkkaskuvla. Alit oahppu lei maiddái šaddán olámuttos eanebuidda go moaddelogi jagi das ovdal. (Gáldu: Telhaug: Utdanningsreformene)

¹³¹ Narve Fulsås: Universitetet i Tromsø 25 år, s. 40

¹³² ovttašskuvlla vuodis, leš go teorehtalaš vai geavatláš fágat. Torstein Harbo: Norsk skole i europeisk perspektiv, bd. 1, s. 41

¹³³ Forsøksrådets planskisse «Undervisning og utdanning i språkblandingsområder».

oahpahusláhka oahpahallilága sadjái. Oahpahalliláhka gustui dušše unnitlohkui riikka gielddain, muhto bargoeallima fágaoahpahusláhka galggai gustot buot guovlluide. Ovddasvástádus čadahit lága sirdojuvvui gielddain fylkkadássái. Juohke fylka fertii álggahit fidnooahpahuslávdegotti, mas lei ovddasvástádus sihke oahpahallišiehtadusaid ja fága- ja sveinnageahččalemiid ovddas.¹³⁴ Háhkan dihte oahpahallisajiid, go fitnodagat eai sáhttán okto váldit ovddasvástádusa, sáhtte dál vuoddoduvvot oahpahusrieggát ja oahpahuskántuvrrat, mat ožžo stáhtadoarjaga. Seammás stuoriduvvui stáhtadoarjja oahpahallifitnodagaide. Oahpahalliortnet lei ovdal vuosttažettiin ráddjon giehtaduodje- ja industriijafágaide. Dál šadde oahpahallifáгат áibbas eará surggiin, nugo fuoláhusbarggus, mánáid- ja nuoraidbarggus, vuovdimis ja bálvaleamis.

Ovdal ledje joatkkaskuvllat vuosttažettiin leamaš gávpogiin. Dál huksejuvvojedje ollu joatkkaskuvllat boaittobealguovlluide. Doppe gos ii lean vuoddu álggahit olles skuvllaid, šadde filiálat. Muhtin filiálain ii lean go okta luohkká. Muhtin riddobáikkis sáhtii omd. leat oppalašfága dahje guolásteami ja bivdima vuoddokursa. Stuorimus rievdadus gal lei Finnmárkkus, 1970-logu loahpas ledje olles 17 gieldda 20 gielddas main lei muhtinlágán joatkkaoahppofálaldat.

Joatkkaoahpahuslága mielde lei fylkkagielddain geatnegasvuolta lágiidit buot nuoraide fálaldaga váldit golbma jagi joatkkaoahpu. Muhto duohtavuodas lei ollu mii váillui dasa ahte buohkat ožžo golbmajagáš bisakeahtes oahpu. Mánja suorggis lei dušše jagáš dahje guovttejagáš fálaldat, dahje lei beare unnán sadji joatkkakurssain. Mánngas ožžo danin dušše ovttá jagi dan suorggis maid háliidedje. Sii šadde dalle eret skuvllas dahje válde vel ovttá dahje guokte vuoddokurssa. Ledje beare unnán oahpahallisajit ja oahpahus bargoeallimis lei unnán ovtastuvvon oahpuin mii lei skuvllas. 80-logu loahpas šattai ain čielgasit ahte juoga ferte dahkkot fidnooahpahusa struktuvrrain ja eiseválddit plánegohte odđa odastusa.

Sámi joatkkaoahppu

Skuvladoaimmahaga ovttahttinlávdegoddi evttohii 1948 hukset joatkinskuvlla sámiid várás Guovda-geidnui. Dat álggahuvvui 1950 ja lei jodus dan rádjái go 9-jagáš vuoddoskuvla bodii gildii 1966. 1952 álggahuvvui Statens heimeyrkesskole for samer (Stáhta ruovttofidnoskuvla sámiid várás) Guovda-geidnui. Oahpahusgiella lei dárogiella, nugo lei vuoddoskuvllas dan áiggi, muhto sisdoallu lei álggu rájes eambbo heivehuvvon sámi diliide go dan mii šattai maŋŋil. Skuvla ii lean álggu rájes dábálaš fidnoskuvla mii galggai oahpahit fágabargiid. 1956 čilgejuvvo skuvla ná: *Denne skolen tar bl.a. sikte på å lære samisk ungdom å arbeide med husflid for å skaffe seg biinntekter*¹³⁵ Jurddašedje nappo ahte

Statens heimeyrkesskole for samer lei álggu rájes dán visttis. Govviduvvon 1956. (Foto: U. Fürst/Norsk folkemuseum)

1960 sirdtii Statens heimeyrkesskole for samer dán vistái, mii dál lea oassin Sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas. (Foto: Asbjørn Nesheim/Norsk folkemuseum)

¹³⁴ Giehtaduodjefágain lea árbevirolaččat sveinnageahččaleapmi ja sveinnareive, industrifágain ges lea fágageahččaleapmi ja fágareive. Odne ii báljo leat eará erohus go namma. Dalle go odđa fágat, mat eai leat giehtaduodje- eai ge industriijafáгат, biddjojuvvojit bargoeallima fágaoahppolága vuollái, geavahit doppe maid doahpagiid fágageahččaleapmi ja fágareive.

¹³⁵ «Dán skuvllas lea áigumuš oahpahit sámi nuoraid bargat dujiin háhkan dihte liigedietnasa.» Thor With: Samiske skolespørsmål, 1956, s. 100

oahppit galge mannat ruovttoluotta vuoddoealáhusaide, boazodollui ja eanandollui, ja geavahit skuvla-máhtu liigebargui. Dan rájes go skuvla oaččui iežas visttiid 1960 ledje golbma bistevaš suorggi: ruovde- ja metallabargu, muorrabargu ja goarrun ja goddin. Dál álggii duodaid moderniseren Sis-Finnmárkkus, ja skuvla «odastuvvui» čuovvut seamma oahppoplánaid go muđui riikkas. 1962 rájes lei oahpahus barggahatskuvlla plánaid mielde, mii mielddisbuvttii ahte erenoamáš sámi doaimmat jávke. Finnmarkku sámeráddi (Samisk råd for Finnmark) vuostálasttii dan rievdadeami, muhto dat ii ábuhan.

1968 rádjái ledje buot suorggit jahkásaččat, dalle viiddiduvvui muorrabargu joatkkakurssain, ja 1971 rájes lei jahkebeallásaš dálloallosuorgi. Maŋnil go huksejuvvojedje odda barggahagat 80-logu álggus šattai maiddá mekánalaš fágain guovttijahkásaš fálaldat. Šattai guovttijahkásaš ceahkkosuorgi ja dađistaga vuoddokurssat gávpe- ja kántorfágain ja oppalaš fágain. 80-logus heaittihuvvui goarrun/goddin ja dan sadjái bodii sámi duodji, mii dađistaga viiddiduvvui golmmajahkásaš oahpahussan ja oaččui dohkkehuvvon fágareiveortnega 90-logu álggus.

Stáhta boazodoalloskuvla vuoddoduvvui 1968 ja sajáiduvai Giehtavutnii (Kvæfjord), Lulli-Romssas, dassái go skuvla jagis 1981 sirdojuvvui Guovdageidnui. Skuvllas ledje álggu rájes hui unnán ressurssat, ja dušše okta oahpaheaddjivirgi (!) 1984 rájes. Dalle viiddiduvvui guovtti virgái, muhto skuvllas ii vel lean dohkkehuvvon oahppoplána ii ge oktage dohkkehuvvon oahppogirji. Skuvla gulai eanandoalu fágaskuvllaide ja lei Eanandoallodepartemeanta vuolde, dan rádjái go 1988 biddjojuvvui oktii Sámi joatkkaskuvllain, Guovdageainnus. Odda skuvla gohčoduvvui Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla. Dalle boazodoallossuorgi viiddiduvvui jahkásaš oahpahusas golmmajahkásaš ohppui, muhto dattege suorgi ii ožžon fágareivestáhtusa.

1969 álggahedje vuosttaš sámi gymnásaluohkáid Kárášjohkii. Lea mearkkašanveara ahte Finnmarkku fylkadiggi lei sámi gymnása álggaheami vuostá, muhto ráddehus mearridii ahte galgá leat odda gymnása Kárášjogas. Álggos gohčoduvvui skuvla «Karasjok gymnasklasser med samisk», maŋnil šattai «Karasjok gymnas» ja 1976 rájes «Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas».

Skuvllas leat miehtá áiggi leamaš sihke sámegielat ja dárogielat oahppit, ja ollu jagiid ledje buohtalas luohkát gymnásas (maŋnil oppalašfágalaš suorggis) parallealla luohkát, maidda oahppit juhkkovedje

giela mielde. Sámegielat luohkát ožžo dalle oahpa-husa sámegillii dain fágain gos gávdnui sámegielat oahpaheaddji, ja mas ledje doarvái oahppit guovtti jovkui. Dattege dáhpuhuvai mángga fágas ahte sámegielat oahpaheaddjit oahpahedje dárogillii giellaseaguhuvvon luohkái.

1980-logu álggos viiddiduvvui fálaldat gávpe- ja kántorfágain ja dearvvašvuoda- og sosiaalfágain/veahkkedivššáriin. Dát suorggit oahpahuvvojedje dábalaččat dárogillii, go buot luohkái ledje oahppit geat eai ipmirdan sámegiela, ja ii lean ruhta juohkit luohkáid.

Olles skuvlla historjjá čađa lea geahččaluvvon ovddidit sámi sisdoalu fágain nugo historjjás, risttalašvuodas ja geografijas. Departemeanta dohkkehii ahte skuvla geavahii 10–25 % fágasisdoalus sámi diliide.

Guovdageainnu fidnoskuvllas lei sámegieloahpahus álggu rájes, 1952. Dát lei 15 jagi ovdal go sámegiella šattai fágan vuoddoskuvllas. Skuvlla plána mielde sámegiella lei geatnegahtton fága buot surggiin 60-logu gaskamuttu rádjái. Sullii oktanaga go sámegiella beasai vuoddoskuvllii jávkai sáme-

Dán ávvočállosa almmuhii Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas 1994. (Olgošgovva: Kjell Sarre)

giella buorre muddui fidnoskuvllas. Dalle go mun ledjen oahppin skuvllas 1974/75, lei dušše suorgi goarrun ja goddin mas lei sámegielloahppu. Mii geat vácciimet eará surggiid ja eat máhttán sámegiela oaččuimet fáldaldaga čuovvut álgokurssa mii lei goarrun ja goddin-ohppiid várás. Guovtti diimmus vahkus, eahkedis, oaččuimet vuosttaš álgoahpahusa sámegielas. Oahpaheaddji lei luoikkahuvvon vuoddo-skuvllas, go fidnoskuvllas ii lean oktage oahpaheaddji geas lei gealbu oahpahit sámegiela.

Maŋŋil go skuvla oaččuoi oppalaš fágaid šattai fáldaldat sámegiella vuosttašgiellan, nubbingiellan ja C-giellan. Boazodoallosuorggis lea leamaš sámegielloahpahus dan rájes go boazodoalloskuvla sirdojuvvui Guovdageidnui 1981. Easka 1989 šattai sámegiella fas geatnegahtton fágan buot surggiin.

Kárášjoga gymnásas lei sámegielfága skuvlla «gálvomearkan», ja álggu rájes measta áidna mii earuhii skuvlla eará gymnásain. Sámegielas lei álggus stáhtus válljenfágan, maŋŋil oalgegiellan (sidemål). Vahkkodiibmolohku dan golmma jagis lei 2 + 2 + 2. Oahpahuvvui guovtti joavkkus; eatnigiellan ja amasgiellan. 1974 šattai skuvla «odastusgymnása» ja álggahuvvui oahpahus sámegielas váldogiellan (hovedmål). Diibmolohku šattai dalle 4 + 4 + 4 váldogiellan ja 4 + 3 + 3 oalgegiellan.

Dárogielas čuvvo sámi oahppit norgga dábálaš oahppoplánaid 1974 rádjái. Dalle álggahii Kárášjoga gymnása unniduvvon dárogielpensuma. Oahppit geain lei sámegiella váldogiellan dahje oalgegiellan eai šat dárbbášan váldit čálalaš oahpahusa dárogiela oalgegielas. Dárogielas, nugo sámegielas, galge ohppiin leat 4 vahkkodiimmu juohke jagi váldogiellan ja 4 + 3 + 3 oalgegiellan. 80-logus bohte sierra oahppoplánat dárogielas nubbingiellan sámegielaigiidda. Ledje sierra plánat oppalašfágaid ja gávpe- ja kántorfágaid várás. Fidnofágalaš surggiin ges eai lean sierra plánat, dát oahppit fertejedje čuovvut oktasaš našuvnnalaš dárogielplánaid gitta Odastus 94 rádjái.

Juo 70-logu álggos ledje jurdagat geahččat dáid skuvllaid ovttas, ja 1971 evttohii muhtin čilgehus Geahččaladdanrádis bidjat daid oktii oktan ovttadahkan¹³⁶. 70- ja 80-logus bohte moadde čilgehusa sámi joatkkaoahpahusa birra. Geahččaladdanráddi buvttii 1974 plánahápmástusa, mas evttohii Sis-Finnmárkku geahččaladdanregiuvdnan joatkkaoahpahusa várás. Lávdegoddi mii guorahalai joatkkaoahpahusa sámiid várás (Einejord-lávdegoddi) ávžžuhii juo 1975 ahte sámegiella ja kulturhistorjá galgai leat mielde diibmoplánas maiddáid dálldoallo-, ruovttoduodje-, giehtaduodje- ja industrifágain. Ankke manai guhkes áigi ovdal go dat čadahuvvui. Maŋŋil giedahalai Sámekulturlávdegoddi skuvlaáššiid ja loahpas bodii Doaibmaplána sámi nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái 1987. Dán doaibmaplána boadusin šattai Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla geahččaladdanskuvlan golmma jahkái ja skuvla oaččuoi oalle ollu ruda ovdánahttinbarggu várás.

1970-logus ožžo moadde oahppi sámegielloahpahusa Oslo rávesolbmuidrealskuvllas ja gymnásas. 1980-logu gaskamuttus fállagohte muhtin fylkka-gielddalaš joatkkaskuvllat Finnmarkkus ja Romsas davvisámegiela nubbingiellan.

Julevsámegiella ja lullisámegiella leat leamaš oahpahuvvon joatkkaskuvllas 80-logu álggu rájes, nubbingiellan ja C-giellan. Julevsámegiela dáfus dát oahpahus lea eanemusat leamaš Hábmara joatkkaskuvllas. Lullisámegiella lea oahpahuvvon Mossere (Mosjøen) joatkkaskuvllas Nordlánddas ja moatti joatkkaskuvllas Trøndelagas. Dávjá seamma oahpaheaddji lea oahpahan moatti skuvllas.

1987/88 ledje oktiibuot 177 oahppi geain lei sámegiella fágan joatkkaskuvllas. Sihke sámi ja fylkka-gielddalaš joatkkaskuvllain leat leamaš váttisvuodat go leat leamaš unnán gelbbolaš oahpaheaddjit ja váilevaš oahpponeavvut. 1990 rádjái eai lean oppanassiige čállon sierra oahppogirjjit sámegielas joatkkaskuvlla várás.

Sámi duodji lei guovddášis skuvllas go ruovttofidnoskuvla álggahuvvui Guovdageidnui 1952. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

¹³⁶ Forsøk og reform – 23 Videregående skoler i Nordland, Troms og Finnmark. s. 185

Sámi álbmotallaskuvla dahje Den samiske folkehøgskole (ovdal Den samiske ungdomsskole) Kárášjogas álggahuvvui 1936 ja lei Norges Finnemisjon (1966 rájes Norgga Sámemiššovdna) mii oamastii ja jodihi skuvlla. Priváhta skuvlan eksámeniid haga sáhtii dát skuvla addit fálddagaid beroškeahhtá guovddáš mearriduvvon oahppoplánain. Danin sáhtii maiddá skuvla addit fálddaga sámegiela ja kultuvrras áiggis go dát ii ožžon saji almmolaš skuvllain. Váldoášši skuvlaoamasteaddji bealis lei dattege risttalaš sisdoallu. Skuvla jodiheaddjit ledje dážat 1986 rádjái. Dan maŋŋil ledje skuvllas sámi jodiheaddjit. Dan rájes deattuhuvvui eambbo sámi sisdoallu ja skuvlla miššondoaibma ii lean šat nu guovddášis go ovdal.

2.7 Rávesolbmuid oahppu

Odda oahpposuorgi

Rávesolbmuid oahpahus lei ovdal priváhta álgga duohken. Almmolaš oahppovuogádaga oassin rávesolbmuid oahpahusas leat ollu oanehit árbevierut go eará golbma váldoskuvlašlájain; vuoddoskuvla, joatkkaoahpahus ja alit oahppu. Easka 1960-logu álggus jurddašišgohte Norgga eiseválddit «eallinagi oahppan» perspektivvas. Stuoradiggeproposišuvnnas 92-64/65 dat celkojuvvui ná: «*Inntil for forholdsvís få år siden var det en ganske alminnelig oppfatning at den fagutdanningen en mann eller kvinne hadde skaffet seg i ung alder, ville strekke til for hele livet. Dette synet stemmer ikke lenger med forholdene i dag.*»¹³⁷ Dat proposišuvdna lei vuosttaš almmolaš dokumeanta mii lei rávesolbmuid oahpahusa ollislaččat árvvoštallan, ja perspektiivvat mat das bohte ovdan leat leamaš čujuheaddji otná rádjái. Stuoradiggeproposišuvdna sárggui dáid hástalusaid:

- *Likestilling av voksenopplæring og annen opplæring*
- *Mulighet for å dokumentere kunnskaper og ferdigheter uansett hvordan man har ervervet seg dem.*
- *Likestilling av formell og uformell læring. Økonomiske tilrettelegginger som gir reelle muligheter for voksne å ta opplæring.*
- *Et av de viktigste voksenopplæringstiltaka er permisjon fra arbeid for å ta utdanning*
- *Bruk av eksisterende undervisningsinstitusjoner for voksenopplæring.*¹³⁸

Stuoradiggeproposišuvdna čujuhii dárbbui oazžut sierra lága rávesolbmuid oahpahusa birra, muhto dat bodii easka 1976.

Stuoradiggediedáhusas 45-80/81 bodii ovdan ahte lei leamaš ovdáneapmi dan 15 jagis mat ledje mannan dan rájes go vuosttaš háve dát gažaldagat ollislaččat digastallojuvvojedje. Gávnnahuvvo ahte lassi- ja viidáset oahpahus lea šaddan dábálaččabun ja oasseáige oahpahus lea huksejuvvon. Celkojuvvo ahte stuorit oassi boahktevaš šaddi oahppodárbbus berre «*dekkes gjennom opplæringstilbud for voksne, heller enn gjennom forlenget grunnopplæring.*»¹³⁹

1985 bodii sierra čielggadeapmi máhtu ja gálgga duodašteami birra. Dat čájehii rávesolbmuid dárbbu duodaštit maid sii máhttet dán ektui:

- *Eksamen innafor høgre opplæring*
- *Formell kompetanse som kvalifiserer for bestemte stillinger i arbeidslivet*
- *Avkorting i studie- og læretid*
- *Inntak til videregående opplæring eller høgre opplæring*
- *Å kunne vurdere egen utvikling*¹⁴⁰

Vaikko das ledje mánnga buori evttohusa, dát čilgehus leai meastá duššas, go lei hui unnán mii čadahuvvui. Easka birrasit 15 jagi maŋŋil dáhpáhuvvagoahhtá juoga mii guoská duodaštan ortnegiidda.

¹³⁷ «Gitta oalle hárv jagi dás ovdal lei oalle dábálaš ipmárdus ahte dat fágaoahpahus maid muhtin olmmái dahje nisu lei háhkan nuorran, lei doarvái olles eallimii. Dát oaidnu ii šat heive otná diliide.» St.prp 92-1964/65 s.4

¹³⁸ – Rávesolbmuid oahpahusa ja eará oahpahusa dásseárvu. – *Vejolašvuohta dokumenteret máhtuid ja gálggaid mo dál ain leaš háhkan daid. – Formálalaš ja eahpeformálalaš oahppama dásseárvu. Ekonomalaš heiveheami mat addet duohta vejolašvuođaid rávesolbmuid gazzat oahpu. – Deháleamus doaibma rávesolbmuid oahpahusas lea virgelohpi váldit oahpu.*

– *Geavahit oahpahusasáhusaid mat juo gávdnojit rávesolbmuid oahpahusa várás.* NOU 1986:23, s. 17

¹³⁹ «gokčojuvvo rávesolbmuid oahpahusfálddagaiuin, guhkiduvvon vuoddooahpahusa sadjái» St.meld. 45-80/81, s.9

¹⁴⁰ – *Eksámen alit oahpus. – Formálalaš gealbu mii gealbuda dihto virggiide. – Lohkan- ja oahppahalliáiggi oanideapmi. – Sisabeassan joatkkaoahpussii dahje alit ohppui. – Máhttit árvvoštallat iežas ovdáneami.* NOU 1986:23, s.20

Sámi rávesolbmuidohppu

Namahuvvon čilgehusain ja evttohusain rávesolbmuidohpahusa birra sáhtta duššas oheat plána mo ovddidit rávesolbmuidohpahusa sámiide. Guovddáš plánenbarggus ii váldon vuhtii ahte sámiin lea erenoamáš stuora dárbu rávesolbmuidohppui, danin go eanaš rávis sámít eai leat oahppan lohkat ja čállit eatnigielaset ja danin go sámiin maŋimus jagiid rádjái lea leamaš ollu heajubut vuoddohpahus go riikkagaskamearis.

Rávesolbmuidohppodoaimmat mat leat álggahuvvon sámiide, leat válđoáššálaččat leamaš báikkálaš ja sámi álggas ja lea dávjá leamaš váttis oažžut ipmárdusa ja juolludemiid guovddáš eiseválddiin.

60- ja 70-logus čadahuvvojede mánga rávesolbmuidohppokurssa sámi guovlluin dahje sámi guovlluid lahka, ee. Áltta AMO-guovddáša bokte. Muhto buot dain kurssain lei oahpahus dárogillii ja sisdoallu lei nugo muđui Norggas.

Okta dehálemus rávesolbmuidohppodoaimmain erenoamážit sámiid várás lea leamaš ovdakursa alit oahppui. 1977 rájes lágiiduvvui ovdakursa čadnon oahpaheaddjioahpahussii Álttas, nu ahte sii geat cevze kurssa sihkkaraste saji oahpaheaddjialaskuvlii. 80-logus rievdaduvvojede kurssat addit oppalaš lohkeangealbbu. Álggos ledje kurssat jagáš, muhto dát šattai beare oanehis áigi, erenoamážit dan dihtii go galge addit lohkeangealbbu sámegeielas eará fágaide lassin. Stuora oassi ohppiin ii lean leamaš sámegeiella skuvllas ovdal. Kurssat viiddiduvvojede danin beannot jahkái, ja velá dát lei hui vátna áigi olbmuide geain lei váilevaš vuoddohppu. 1983/84 lágiiduvvui vuosttaš háve ovdakursa julevsámi guovllus, čadnon Budeajju oahpaheaddjiohppui.

Guovddáš skuvlaeiseválddit leat unnán muddui váldán ovddasvástádusa addit rávesolbmuidohpahusa sámegeielas daid ollu sámiide geat dáruiduhttinpolitihka geažil juogo ollásit leat massán gielaset dahje eai leat oahppan lohkat ja čállit eatnigielaset. Dakkár oahpahus lea buorre muddui hoigojuvvon oahppoorganisašuvnnaide. Stuorimus eanjkildoaimmat leat leamaš reivekurssat Davvin (álgoahppu) 1983 rájes ja Sámás (čállinoahppu) 1985 rájes. Dat lei ovttasbargu NRK, Folkets Brevskole ja NKS gaskkas.

1980 álggahede sámi organisašuvnnat sierra sámi oahppoorganisašuvnna, Sámi oahppolávdegoddi (SOL). SOL lea lágiidan mángaid sámi giella- ja duodjekurssaid, ja maiddá earálágán kurssaid. Álggos lei SOL ovttasbargu Norgga boazodoallosápmálaččaid riikkasearvvi ja Norgga sámiid riikkasearvvi gaskkas. Muhto moadde jagi maŋgil NBR geassádii ja SOL lea dál dušše NSR oahppoorganisašuvdna. Sámiid eatnansearvvis (SLF) lea iežas oahppoorganisašuvdna, muhto das lea leamaš hui unnán doaimma.

Kurssat duojs ja boazodoalus leat lágiiduvvon báikkálaš álggas, ii leat leamaš makkárga guovddáš plána mo hukset gealbbu dain fágain.

2.8 Alit oahppu

Studeantalaskan ja struktuvrariievdadus

«Alit oahppu» lea oktasaš doaba, mii lea váldon atnui maŋimus logijagiid. Seamma láhkái go joatka-oahpahusas, de leat alit oahpus oktiibidjan ollu oahppoluottaide, main leat hui iesgudetlágan duogáš ja kultuvra. 1800-logu gaskamuttus eai lean go 500 studeantta Norggas. Juste soadi maŋgil ledje sullii 10 000 studeantta, 1980 ledje 75 000 ja 2000 sullii 190 000. Stuora oassi dán laskama duogázis lea das go muhtin skuvllaid definerejedje allaskuvlan, nu ahte omd. oahpaheaddjiskuvlaoahppit ja buohccedivššároahppit šadde studeantan. Dattetge mitalit logut ahte mealgat eanet nuorat leat ožžon alit oahpu go ovdal.

Dehálaš sivva studeantalaskamii lei Stáhta loatnakássa álggaheapmi (álggos *Statens lånekasse for studerende ungdom*, maŋgil *Statens lånekasse for utdanning*), mii vuoddoduvvui 1947. Dan bokte besse maiddá nuorat, geain eai lean rikkis váhnemat, gazzat alit oahpu. Loatnakássa lei mearrideaddji eaktu dasa ahte maiddá sámi nuorat sáhtte oheat universitehtii ja allaskuvlii.

Stuora studeantaohcan dagahii ahte stáhta fertii hukset eanet fálddagaid olggobealde universitehta-gávpgiid Oslo (universitehta 1811 rájes) ja Bergen (universitehta 1946 rájes). 1968 mearridii Stuaradiggi danin vuodduid universitehtaid Roanddimii ja Romsii. Roanddin universitehta lei álggos Norgga tehnikkalaš allaskuvlla ja Norgga oahpaheaddjiallaskuvlla oktiičaskin. Romssa universitehta vuoddu-deapmi ges mearkkašii hukset juoidá áibbas oddasa.

Dan rádjái ii lean leamaš alit oahppu Davvi-Norggas, erret muhtin profešuvnaoahput mat eai vel gáibidan lohkankealbbu, nugo oahpaheaddji-, buohccedivššár- ja inšenevráohppu.

Maid mii dál gohčodit alit oahpahussan lei ovdal biedggus mánga skuvlašlájjas, oassi dain ii lean ge allaskuvlastáhtus. Skuvlašlájain, nugo universitehta, oahpaheaddjiskuvla, buohccedivššárskuvla ja tehnikkalaš skuvllat, ledje iešgudetge lágat ja sisaváldinnjuolggadusat. Dasa lassin lei guovddáš ovddas-vástádus alit oahpuin biedgguid mángga departemeanttas. Ovdamearkka dihtii lei Gávpeallaskuvla Gávpedepartemeantta vuolde, bátnedoavttiroahpahus lei ovdal 1910 Justisdepartemeantta (!) vuolde ja dearvvašvuodaoahpahus Sosiáldepartemeantta vuolde. Ovttahttin Girko-, oahpahus- ja dutkan-departemeantta (GOD) vuollái lei eaktu dasa ahte alit oahppu dadistaga lea šaddan oktan vuogádahkan mas leat oktasaš lágat. 1980-logu loahpas lei visot GOD vuolde, erret Eanandoalloallaskuvla ja Šibit-doavttirallaskuvla, mat ain ledje Eanandoallodepartemeantta vuolde.

Ottosenlávdegotti evttohusaid (1965–70) vuodul rievdadedje dadistaga alit oahpu vuogádaga. Vuosttaš doaibma lei guovlluallaskuvllaid álggaheapmi. Vuosttažat álggahuvvojedje 1968:s. Dat galge vuosttažettiin addit oanehis, fidnoheivehuvvon lohkanfálddagaid. Dadistaga šadde oahpaheaddji- ja inšenevraskuvllat ja mánga dearvvašvuoda- ja sosiálfágaskuvlla allaskuvlaoahppun¹⁴¹. Boadusin ledje ollu allaskuvllat, muhtin áiggi ledje badjel 200. Vuodduvvojedje regionála allaskuvlastivrraid ovttahttit skuvllaid iešgudetge regiuvnnas (dábálaččat fylkkas). Ottosenlávdegotti sávaldat lei ovttahttit stuorit regionála ášahussan, muhto dát ii čadahuvvon vuosttaš vuorus.

70- ja 80-logis ihte odda fágat, nugo guolástusfága Romssa universitehtas ja Finnmárkku ja Nordlándda allaskuvllain, ja lohkanfálddagat informatihkas/dihtoroahpahusas. Muhto árbevirolaš universitehtafágain ledje rievdadusat sisdoalus, pedagogihkas ja bargovugiin oalle unnit. Mihtilmasvuohtha universitehtain leat leamaš nana konservatisma ja čuohtejágiid boares árbevierut nugo grádavuogádat latiinnagiel namaiguin nugo cand. mag., cand. philol. ja sullásaš. Vaikko pedagogihkka šattai universitehtafágan 1930-logus, easka 90-logus gáibiduvvui ahte maiddá universitehtaoahpaheaddjiin ferte leat geavatláš pedagogalaš oahppu.

Sámi fáldat

Romssa universitehtas lea leamaš dehálaš rolla sámi alit oahpus. Dá lea Sámi studeantaid searvi ceggen lávu universitehtašilljui besten dihte odda miellahtuid. (Govva: SL)

Alit oahpus leat vuosttažettiin čuovvovaš ášahusat mat oanehis dahje guhkes áiggi leat fállan oahpa-husa mas lea sámi sisdoallu: Oslo ja Romssa universitehtat ja Finnmárkku (Álttá), Romssa, Nordlándda (Bodeaju), Nesna ja Davvi-Trøndelaga (Levanger) allaskuvllat.

Oslo universitehta plánain lei «lappisk og kvænsk» 1848 rájes, muhto oahpahus lei eanemusat jurddašuvvon dáža báhpaide, geat galge bargat sámi guovlluin. Oslo Universitehtas sámegiela lea álo leamaš stáhtus amasgiellan ja nu manjit go 1970-logus sáhtii sámegiela vuoddofágaeksámenis vástidit dárogillii(!) Muđui lea Oslo universitehtas leamaš hui unnán sámi sisdoallu, spiehkastat lea muhtin dutkamuš Pedagogalaš dutkaninstituhtas ja sámi kulturmáhttu fáddán etnologijaoahpahusas.

Dárbu lágiidit oahpahusa sámegielas, sámii historjjás ja kultuvrras geavahuvvui dehálaš ággan vuoddudit Romssa universitehta. Muhto dát vajálduvvui buorre muddui go universitehta bodii johtui. Sámegiela-oahpaheaddji Harald Gaski celkkii 1990: «*Det blir ikke et nord-norsk universitet av å ligge i landsdelen, det blir heller ikke et samisk universitet av å ligge i Sápmi. ... ofte kan ein sette spørreteikn ved om ein forstår noko meir om landsdelen etter å ha studert her.*»¹⁴²

Sámi diliit bohte ovdan fágain sámegiella, historjá ja sosialantropologijja. Muhtin áiggi lei fálaldat mii gohčoduvvui sámii lohkat/čearddalaš gaskavuodát (samiske studier/etniske relasjoner), muhto dát heaittihuvvui 80-logu loahpas sosialantropologijja buorin. Eará fágain lei sámii diliide hui unnán sadi. Romssa universitehta ovdanbuktojuvvo iežas 25-jagi-ávvoirjii dehálaš faktorin sámii kultur-ovdáneamis¹⁴³. Dat gal lea muhtin muddui duohta, muhto lea eahpidahtti berrejit go universitehta jodiheaddjit oázžut gudni das. Baicce leat sámii studeanttat ja oahpaheaddjit ferten rahčat garrasit oázžut sadi dan universitehtas mas galggašii erenoamážit leat ovddasvástádus sámegielas ja kultuvrras. Easka 1988 šattai sámegielfágas vejolaš čállit váldofágabarggu sámegillii, ja dan áiggi ii lean vel oktage sierra orgána mas lei ovddasvástádus universitehta oahpahusa ja dutkama sámii sisdoalu ovddas.

1973 bodii čilgehus oahpaheaddjioahpahusa birra sámeguovlluid várás¹⁴⁴, lávdegottis «Utvalget til å utrede spørsmålet om samisktalende lærere.» Seamma jagi vuoddoduvvui Áltta oahpaheaddjiskuvla (manjil Áltta oahpaheaddjiallaskuvla, dál Finnmárku allaskuvla), ja das lei álggu rájes sierra sámii ossodat¹⁴⁵. Ossodat oáččui ovddasvástádusa dasa ahte sámegielaat dábálaš oahpaheaddji- ja ovdaskuvla oahpaheaddjistudeanttat oázžot oahpahusa sámegielas ja kultuvrras. Eará fágain fertejedje sámegielaat studeanttat čuovvut dábálaš oahpahusa dárogillii.

Sihke studeanttat, sámii oahpaheaddjit ja sámii ásašusat ledje duhtameahttumat sámii oahpahusa eavtuin allaskuvllas. Sii dovde ahte sámii oahpaheaddjioahpahusas eai lean dohkálaš diliit ja ahte allaskuvlla jodiheaddjit vuostálaste sámii oahpu. NOU-čilgehus 2000:3 Sámi oahpaheaddjioahpahusa birra čilgii diliit ná: «*I stor grad brukte høgskolen kravet om allmenn kompetanse som begrunnelse mot ønskene fra det samiske samfunnet.*»¹⁴⁶ Oktii celke buot sámii ossodaga oahpaheaddjit eret virgiineaset. Boadus lei ahte departemeanta bivddii Finnmárku guovllulaš allaskuvlastivrra guorahallat sámii oahpaheaddji-oahpu. Nammaduvvui lávdegoddi, maid Anton Hoëm jodihii, mii 1984 evttohii sierra sámii allaskuvlla. Ovtta sámii organisašuvnnaid gáibádusaiguin dat dagahii ahte 1988 mearriduvvui vuoddudit sámii allaskuvlla Guovdageidnui.

Álttas buoridedje sámii oahpahusa diliid veahá manimus jagiid ovdal go sámii oahpaheaddjioahpahus sirdojuvvui Guovdageidnui. 1985 šattai sierra oahppo-jodiheaddji sámii fálaldagaid várás, ja 1986 rájes fálluojuvvui duodjeoahpu.

Árrat 80-logus álge oahpaheaddjiallaskuvllat Bodeajjus ja Levangeris oahpahit julevsámegiela ja lullisámegiela, muhto goappašiid sadiin lea leamaš váttis doalahit bistevaš fálaldaga oahpaheaddjiváni geažil.

Statens lærerskole i forming, Oslos, fála 1986 rájes hábmema váldofága mas lea vejolaš válljet sámii duoji dutkanfáddán.

2.9 Dilálašvuohta 80-logu loahpas

1980-logu mielde oáččui sámegiella ollu stuorit sadi skuvllas. Logijagi álggus sámegiella lei dušše álgo-oahpahusa várás ja oalgegiella nuoraidskuvllas ja joatkkaskuvllas. Gávccilotjagi loahpas lei sámegiella dohkkehuvvon vuosttašgiellan ja (unnimusat prinsihpalaččat) oahpahusa váldogiellan. 1988 rájes ledje

¹⁴¹ Oahpaheaddjioahpahus šattai allaskuvla 1973, sosiálbargioahpahus 1978 og buohccedivššároahpahus 1982

¹⁴² «*I šatta davvi-norgalaš universitehta danne go lea Davvi-Norggas, ii ge šatta sámii universitehta danne go lea Sámis. ... dávjá sáhtá jearrat ipmirda go studeanta eambo riikkaosi birra manjil go lea lohkan dáppe.*» «Klassekampen, 19.9.1990, s. 10

¹⁴³ Narve Fulsås: Universitetet i Tromsø 25 år, 1993, s. 305

¹⁴⁴ «Utredning om lærerutdanning for samedistriktene»

¹⁴⁵ Áltta oahpaheaddjioahpahusa sámii ossodaga ovdáneapmi lea čilgejuvvon das: NOU 2000:3

¹⁴⁶ «*Buorre muddui geavahedje allaskuvla gáibádusa oppalaš gelbbolasvuoda birra ággan sámii servodaga sávaldagaid vuostá.*» NOU 2000:3 Samisk lærerutdanning s. 25

vuoddoskuvllas sierra sámi oahppoplánat čieža fágas, ja dalle ráhkadišgohte maiddái sámegielat oahpponeavvuid dáid plánaid mielde.

Joatkkaskuvllas lei jodus ovtastuhttinproseassa. Sámi joatkkaskuvla, Guovdageainnus biddjui 1988 oktii Stáhta boazodoalloskuvllain ja jagi manjil šattai oktasaš stivra guovtti sámi joatkkaskuvlla várás. Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla lei álggahan ovdánahttinbarggu, man ulbmil lei ráhkadit eanet sámi skuvlla ja lei jodus bargu ovdánahttit strategalaš plána. Sámi joatkkaskuvllat ledje álggahan proseassa, mii plána mielde galggai nannet skuvllaid sámi profiila sakka moatti jagi sisa. Nugo mii oaidnit 5. kapihttalis, ii šaddan nu.

1989 álggahuvvui Sámi allaskuvla, mii dagahii ahte šattai vejolaš oažžut sihke dábálašoahpaheaddji- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpu mas sámegiella lei váldogiellan oahpahusas. Ledje maiddái stuora plánat viiddidit allaskuvlla mánnga eará oahppofálaldagaiguin.

Dát ovdáneapmi lei juste álgán, ja sámi skuvllat eai lean vel gávdnan bistevaš hámi, ovdal go 90-jagiid ođastusbárru bođii skuvlla badjel ja gomihii ollu das maid sámi oahpahus lei vuoitán. Dasa mii ollet easka 5. kapihttalis. Vuos áigut guorahallat muhtin prinsihpaid mat leat vuoddun sihke Norgga oahpahussii ja oahppoplánaide ja erenoamážit sámi oahpahussii.

3 Oahppoplánat ja skuvlaodastusat Norggas

Dál bisánit veahá Norgga ja sámi skuvlahistorjjá ovdanbuktimis. Áigut geahčadit skuvlla oahppoplánaid ja eará stivrengaskaomiid ovdáneami váldosárggosiid ja prinsihpaid mat leat dáid duohken. Daid mii digaštallat dán kapihtalis oppalaččat ja boahhte kapihtalis erenoamážit sámi oahpahusa ektui.

3.1 Manne leat oahppoplánat nu dehálaččat?

Norgga skuvla lea oahppoplánaskuvla. Buot riikkain leat njuolggadusat mat mearridit mo oahpahus galgá leat almmolaš skuvllain, muhto molsašuvvá riikkas riikii ja skuvlašlájás skuvlašládji man bienalaš ja geatnegahtti njuolggadusat leat. Norggas oahppoplánat čavgadit stivrejit oahpahusa ja stivrejupmi lea čavgejuvvon dadistaga 1999 rádjái. (Geahča kap. 5.12 mii dalle dáhpáhuvai.) Jus veardida eará riikkaid ektui, leat mánnga eará riikkas, omd. Suomas, olu unnit bienalaš oahppoplánat go Norggas. Dehálaš oassi Norgga skuvlahistorjjás lea riidu dan birra makkár oahppoplánat mis galget leat ja mii galgá leat oahppoplánaid sisdoallu.

Oahppoplánat stivrejit mánnggaláhkái beaivválaš bargguid skuvllas, dat leat oahpaheddjiid váldoreferansa go plánejit makkár fáttáid galget giedahallat diimmuin. Dat váikkuhit maiddá bargovugiide. Muhtin lágán oahppoplánat stivrejit bargovugiid eambbo go earát. Dasa dáidet mánnga oahpaheaddji ja oahppi vuosttaldit ja dadjat ahte dájvja leat oahppogirjjit eai ge oahppoplánat mat mearridit. Dat gal sáhtta leat duohta, muhto oahppoplánat stivrejit oahppogirječáliid, ja njuolga dahje eahpenjuolga dat stivrejit geahččalemiid, eksámeniid ja fágageahččalemiid, oahpaheddjiid oahpahusa ja ohppiid lohkama ja oahppama.

Girjjis «Læreplanpraksis og læreplanteori» čállá Bjørg Brandtzæg Gundem ahte

*«læreplanen til enhver tid vil være et speilbilde av det samfunnet ser på som verdifullt, nyttig, ønskelig og passende, og som derfor skolen skal bidra å utvikle. Dette gjelder både for holdninger, ferdigheter og kunnskaper. Sentralt i denne sammenheng blir derfor hvilke oppfatninger som får gjennomslag i læreplanen når det gjelder syn på danning, kunnskap, læring og undervisning så vel som menneske- og samfunnssyn.»*¹⁴⁷ Man muddui sámi oahppit galget oažžut oahpahusa mii lea huksejuvvon sámi kultuvrra, sámegiela ja sámi historjjá ala, lea ollu dan duohken mii lea ja mii ii leat čállon oahppoplánain.

90-logu stuora skuvlaodastusaiguin leat vuodđoskuvla, joatkkaoahpahus ja rávesolbmuidoahpahus ožžon oktasaš oppalaš oahppoplána ja leat ráhkaduvvon odđa oahppoplánat buot fágaid várás buot dásiin. Lea maiddá ráhkaduvvon rámmaplána mánáidgárdi várás ja odđa oahppoplánat mánnga fágas alit oahpus, ii unnimusat oahpaheaddjioahpus. Danin ferte oahppoplánaguorahallan leat guovddážiis dáid odastusaid guorahallamis. Erenoamážit guoská dat sámi oahpahussii.

3.2 Oahppoplánamállet

Dalle go mii, oahpaheaddjin dahje oahppin, oažžut muhtin oahppoplána maid mii fertet čuovvut, lea hárve čielggas midjiide makkár jurddašeapmi lea oahppoplána huksema duohken. Dábálaččat dát ii leat celkon čielgasit oahppoplánas, ja oahppoplánabargus lea unnán muddui leamaš rabas digaštallan man prinsihpaid vuodul galgá hukset plánaid. Joatkkaskuvlaoahpaheaddjin serven ieš Odastus 94

¹⁴⁷ «oahppoplána juohke áiggis speadjalastá dan maid servodat oaidná árvvolažžan, ávkkálažžan, sávahahttin ja vuogasin, ja maid skuvla danin galgá leat mielde ovddidit. Dát guoská sihke guottuide, gálggaiide ja máhtui. Guovddážiis dán oktavuodas lea danin makkár oainnut vuitet oahppoplánas mii guoská oaidnui liktadusa, máhtu, oahppama ja oahpahusa hárrái ja velá olmmoš- ja servodatoainnu.» Bjørg B. Gundem: Læreplanpraksis og læreplanteori, 1990, s. 33

oahppoplánaid gulaskuddanprosessii. Digaštalaime ja moittiimet fáddáválljema, mihtuid ja váldomomeanttaid, muhto in muite digaštallama plánaid váldoprinsihpaid birra. Almmolaš našuvnnalaš ođastusárvvoštallan ii ge bidjan gažaldagaid oahppoplánaprinsihpaide.

Leat ovdánahtton ollu teorijat oahppama ja oahpahusa birra, ráhkaduvvon mánnga málle oahpahusa ja oahppoplánaid várás ja addon mánnga čilgehusa dasa makkár oktavuoha lea pedagogalaš ja filosofalaš hálttiid gaskkas. Lea váttis bidjat daid ovttageardánis vuogádahkii ja pedagogihkaoahppogirjiid čáliin leat hui sierralágán ovdanbuktinvuogit. Jus háliidat lohkat eambo didáktalaš hálttiid birra ja filosofíija ja pedagogihka oktavuoda birra, gávnnat dan earret eará girjiin maid Hiim&Hippe, Gudem ja Øzerk leat čállán.¹⁴⁸

Dán girjis eat áiggo geahččalit buktit ovdan buot vejolaš pedagogalaš hálttiid. Áigut baicce čájehit makkár jurddašepmi lei 90-logu ođastusaid duohken ja ahte gávdnojedje ja gávdnojit molssaeavttut dáidda. Danin čilgen dás dušše oanehaččat moadde málle mat leat geavahuvvon govvidit iešgudetlágán oainnuid pedagogihkas ja oahppoplánabarggus. Dát šaddet roavva álkkidahttimat, ja sáhttit dušše ávžžuhit lohkkiiide guorahallat dáid áššiid dárkkileappot dainna go lohkat daid gálduid masa čujuhit dás.

Ulbmil–gaskaoapmi- vai gaskavuodamálle

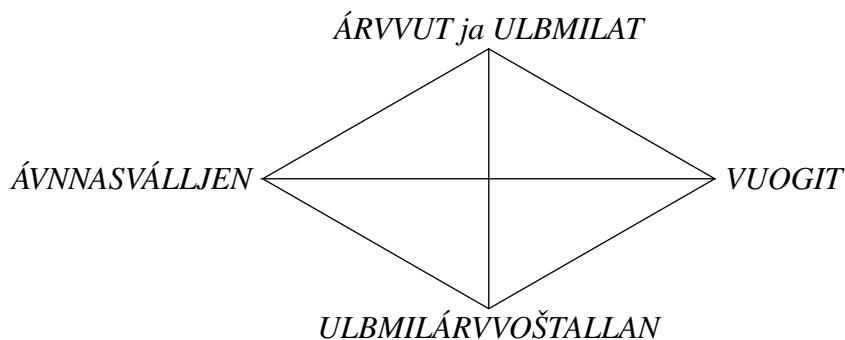
Theo Koritzinsky juohká oahppoplánamálliid roavvásit guovtti jovkui: «*Det finnes mange teorier blant pedagoger, utdanningsbyråkrater og -politikere om hvordan opplæring og læring faktisk skjer eller bør skje. Vi kan grovt skille mellom mål–middel-teorier og relasjonsteorier.*»¹⁴⁹

Koritzinsky govvida ulbmil–gaskaoapmi-málle ná:

Ulbmil → Ávnnasválljen → Vuogit → Ulbmilárvvoštallan

Ulbmil–gaskaoapmi-málle oaidná oktageardánis oktavuodaid ulbmiliid, gaskaomiid ja bohtosiid gaskkas. Oahppit ja studeanttat šaddet objeaktan, ja oktavuoha oahpahusa ja oahppanbohtosiid gaskkas galgá leat vejolaš einnostit ja mihtidit. Mii sáhttit dadjat ahte ulbmil–gaskaoapmi-málle lea ulbmilstivrenprinsihppa geavahuvvon oahppoplánain. Kapihtalis 5.1. čájehit mo ulbmilstivren šattai Norgga stáhtahálddahusa váldoprinsihppan ja mo ulbmil–gaskaoapmi-málle geavahuvvui oahppoplánain 1990-logus.

Ulbmil–gaskaoapmi-málle vuostá bidjá Koritzinsky álkiduvvon didáktalaš gaskavuodamálle:

Dát málle gávdno mánngga hámis, ja mii áigut geahčadit eará veršuvnna 4. kapihtalis.

Erohusa dan guovtti málle gaskkas bidjá Koritzinsky tabellii ná:

¹⁴⁸ Hilde Hiim og Else Hippe: *Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling*, 1993; Bjørg B. Gudem: *Skolens oppgave og innhold*, 1998; Kamil Øzerk: *Opplæringsteori og læreplanforståelse*, 1999.

¹⁴⁹ «*Gávdnojit mánnga teorija pedagogaid, oahpahusbirokráhtaid ja -politikariid gaskkas mo oahpahus ja oahppan duodaid doaibmá dahje berre doaibmat. Sáhttit roavvásit earuhit ulbmil-gaskaoapmi-teorijaid ja gaskavuodateorijaid.*» Theo Koritzinsky: *Pedagogikk og politikk i L97*, 2000 s. 19. Tabeallat leat jorgaluvvon seamma girjis, s. 20-21.

Iešvuodat	Mállet	
	Ulbmil–gaskaoapmi-mállet	Gaskavuodamállet
Ulbmildoaba	deattuhit aiddolaš ja čielga ulbmilhamuhemiid	deattuhit sihke mihtidahtti ulbmiliid ja viiddis ulbmiliid ja árvvuid
Máhttooaidnu	deattuhit mihtidahtti máhtuid ja konkrehta gálggaid	deattuhit viiddis máhtuid, gálggaid ja guottuid, maiddái daid maid ii sáhte mihtidit
Oahppan-oaidnu	deattuhit oahpaheddjiid oahpahusa/ gaskusteamii, oahppoplána ja oahppogirjiid guovddáš fágaávdnasiid mielde	deattuhit ohppiid oahppaneavttuid ja sin beroštumiid ja iešdoaimmaid
Árvvoštallan	deattuhit objektiivva árvvoštallaneavttuid ja olahusaid/bohtosiid mihtidemiid/árvoortnema	deattuhit mánnggabealát árvvoštallaneavttuid ja viiddis árvvoštallama sihke proseassain ja buktagiin

Dán tabeallas dovdat mánnga riidogažaldaga 90-logu skuvlaovdánahttimis ja oahppopolitihkas. Nu go Koritzinsky cealká, «...kan det hevdes at sentrale trekk ved 1990-åras mest rigide målstyringsmodeller langt på vei følger opp en mål–middel–didaktikk der idealet er klarest mulig sammenheng mellom entydige opplæringsmål, valg av detaljerte hovedmomenter og arbeidsmåter i fagene og målbare læringsresultater.»¹⁵⁰

Mihtilmasvuolta oahppoplánas mii lea ráhkaduvvon ulbmil–gaskaoapmi-málla mielde, lea oahppan-ávdnasiid čavga juohku fágaide, modulaide ja fáttáide. Dát lea čadnon meannopsykologijii (atferdspsykologi) ja oahpahusteknologijii ja huksejuvvo ulbmilstivrenprinsihpa vuodul.

Proseassa- ja dilálašvuodamállet

Björg Brandtæg Gundem¹⁵¹ bidjá ulbmil–gaskaoapmi-málla vuostá guokte málla, mat leat sullasaččat:

Proseassamálla eai leat dárkilis ulbmilat vuolggasadjin, muhto oahpaheami máhttoasisdoallu ja ohppiid dássi ja beroštumit. Norgga oahppoplánat eai leat goassege ollásit ráhkaduvvon dan málla mielde, muhto mii sáhttit dadjat ahte M-87 muhtin muddui huksejuvvui proseassamálla vuodul, ee. dainna lágiin ahte deattuhii báikkálaš oahppoplánabarggu.

Dilálašvuodamálla lea ohppiid dilálašvuolta vuolggasadjin. **Dilálašvuodaguorahallama vuodul** hábme ulbmiliid, vállje oahppoávdnasiid ja organiserema. Dát málla deattuha kultuvrralaš beliid.

Doaibmavuodustuvvon oahppoplánamálla¹⁵²

Eanaš málliid leat ráhkadan olbmot geain lea duogáš vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvlla oppalašfágalaš oahpahusas. Joatkkaoahpahusa oktiibidjamiin ja erenoamážit Odastus 94:in leat seamma oahppoplánaprinsihpat buktjuvvon maiddái fidnooahpahussii. Doaibmavuodustuvvon (funksjonsbasert) oahppoplánamálliin, maiddái gohčoduvvon fidnovuodustuvvon (yrkessentrert) oahppoplánamálla, geahččalit ráhkadit oahppoplánaid man vuoddu lea fidnooahpahusa erenoamášvuodat. Vuolggasadji lea fidno-doaimmat maid oahppi galgá oahppat hálddašit ja plánat ráhkaduvvojat dan vuodul. Dát dagaha ahte ferte buorre muddui jurddašit fágaidgaskasaččat ja prošeaktavuodustuvvon. Sáhtá dadjat ahte dát málla lea proseassamálla ovdánahttin, heivehuvvon fidnofágaide. Plána lea áigeguovdil sihke joatkkaoahpahusa fidnofágalaš surggiide ja allaskuvllaid ja universitehtaid profešuvdnoahpuide. Odda fidnofága-oahpaheaddjioahpahusa plánat leat belohakkii ráhkaduvvon dákkár málla mielde.

¹⁵⁰ «... sáhtá celkojuvvot ahte 1990-logu čavgamus ulbmilstivrenmálliid guovddáš iešvuodat buorre muddui čuovvolit ulbmil-gaskaoapmi-didaktihka, man ideála lea, nu čielgasit go vejolaš, oktavuolta oktageardánis oahppoulbmiliid, bienalaš váldomeantaid ja bargovugiid fágain ja mihtidahtti oahppanbohtosiid gaskkas.»

¹⁵¹ Gundem, 1998, s. 174

¹⁵² Doaibmavuodustuvvon oahppoplánaid birra sáhtát lohkat girjiis: Hilde Hiim ja Else Hippe: Å utdanne profesjonelle yrkesutøvere. 2001. kap 5

Máhttokodat

Engelas dutki Basil Bernstein hupmá guovtte lágán oahppoplánaid birra, dahje guokte vuogi mo organiseret skuvlla oahppoávdnasiid. Dán son gohčoda máhttokodan. Vuogádat, man ala engelas skuvla lea huksejuvvon, son gohčoda kollektšuvdnaskoda, dán vuostá son bidjá nu gohčoduvvon integrerejuvvon máhttokoda.¹⁵³

Dimenšuvdna	Kollektšuvdnakoda	Integrerejuvvon koda
oahppanávdnasat oahpahushápmi oahppi joavkkut oahppiválljen árvvoštallan bearráigeahččovuoddu oahpaheaddjirolla	čadnon fágii gaskkusteadđji ovttalágán ráddjejuvvon ovttalaš sadji hierarkiijas sorjjasmeahtun	fágaidgaskasaš čuolbmavuodustuvvon mánnggalágán viiddis mánnggalágán persuvnnalaš gaskavuohta gaskanassorjevaš

3.3 Oahppoplánadási

Oahppoplána ii leat dušše dat mii lea čállon muhtin báhpárii ja maid Oahpahusdepartemeanta lea mearridan. Jus oahppoplána galgá čadahuvvot, dat sáhtá oažžut mánnga hámi ja variántta luottas jurdagis doibmii. Amerihkalaš oahppoplánadutki John I. Goodlad lea sárgon vihtta oahppoplánadási.¹⁵⁴

- Jurdagiid oahppoplána
- Formálalaš oahppoplána
- Ipmirduvvon oahppoplána
- Čadahuvvon oahppoplána
- Vásihuvvon oahppoplána

1 Maid oasti dingui

2 Maid bagadalli ipmirdii

3 Mii prošehterejuvvui

4 Mii prográmerjuvvui

5 Mii buktojuvvui

Okta ášši lea ráhkadit plána, eará lea čadahit dan. Maiddái oahppoplánain sáhtá šaddat guhkes gaska jurddašuvvon plána ja čadahuvvon plána gaskkas. (Gáldu: Dihtoráigečála Enter)

Buot dát perspektiivvat oahppoplánaisskadeamiide sáhttet leat miellagiddevaččat maiddái sámi oahpahusa dáfus. Dás áigut dušše geahčadit moatti dain:

- Jurdagiid oahppoplána
  - Formálalaš oahppoplána
  - Čadahuvvon oahppoplána
- Sámi oahpahusa bajit prinsihpat
Konkrehta oahppoplánat fágain
Mii oahpaheaddjis lea vuoddu čadahit

¹⁵³ Tabealla lea jorgaluvvon girjjis: Gundem, 1998, s. 259.

¹⁵⁴ Dát dási leat čilgejuvvon dárkkileabbo ee. girjjis Hiim & Hippe, 1993, s. 142-145

Sámi oahpahusa oktavuodas šaddet dalle golbma stuora gažaldaga:

- Mii lea jurdagiid oahppoplána sámi oahpahusa várás?
- Vástida go formálalaš oahppoplána jurdagiid oahppoplánii?
- Vástida go čadahuvvon oahppoplána formálalaš oahppoplánii?

3.4 Oahppoplánat ovddit skuvlaodastusain

Áiggiid čada leat oahppoplánat ráhkaduvvon iešgudetge málliid mielde. Norggas mii dovdat doahpagiid nugo «normalplána», «minsttarplána», «fágaplána», «rámmaplána» dahje dušše «oahppoplána». Nammarievdadusat leat belohahkii muitalan oahppoplána huksehusprinsihpaid rievdadeami birra, muhto dat ii leat álo leamaš áibbas čielggas, ee. danin go oahppoplánat dábálaččat lea soabadusat iešgudetge hálttiid gaskkas. Iešgudetlágán oahppoplánaprinsihpat bohtet čielgasepmosit ovdan vuoddoskuvlla oahppoplánain, ja áiggun danin dás váldoáššálaččat čujuhit vuoddoskuvllaplánaide.

Jus mii geahčadit Norgga oahppoplánaid daid málliid ektui maid lean namuhan bajábealde, mii sáhttit oaidnit tendeanssaid dasa ahte iešgudetge mállet leat leamaš hálddašeaddji iešgudetge plánain.

1858 ja 1890 álbmotskuvlla oahppoplánat adde váldolinjjáid oahpahussii, mat de galge lasihuvvot báikkálaččat.¹⁵⁵ Duohta dilis geavahedje dattege plána dávjá njuolga, almmá báikkálaš heivehemiid haga. Dađistaga nannejuvvui oahppoplánabarggu guovddáš jodiheapmi, ja ledje dávjá hui bienalaččat listejuvvon maid oahppit galge oahppat. Easka 1980-logus deattuhuvvojedje fas báikkálaš oahppoplánat ja báikkálaš heiveheapmi. Nugo mii galgat oaidnit 5. kapihtalis, ii mannan dalle mánga jagi ovdal go ovdá-neapmi máhcai fas guovddáš stivrejupmái.

Oahppoplánain ovdal 1939 deattuhedje oalle ovttabeallásaččat máhttosisdoalu ja «*kunnskap ble langt på vei oppfattet som noe gitt som skulle overføres elevene*».¹⁵⁶ 1939 álbmotskuvlla normalplána deattuhii eambo bargovugiid, oahppidoaimmaid skuvllas ja ahte oahpaheapmi galgai lágiiduvvot ohppiid eavttuid mielde. Seammás doalahii sisdoalu unnimusgáibádusaid, mii dagahii ahte šattai váttis čadahit namuhuvvon pedagogalaš prinsihpaid.

1974 minsttarplána rájes gudde unnimus meari plánaid ja ráhkadišgohte čujuheaddji rámmaplánaid. 1974 plána lea mángga láhkái miedáhus, mas leat belohahkii vuosttildeaddji oainnut oahpahusas.¹⁵⁷ Gundem¹⁵⁸ veardida mo M74 ja M87 oidnet gaskavuoda skuvlla ja servodaga gaskkas. Okta váldokapihtal M74:s gohčoduvvo «Skuvlaservodat», muhto vástideaddji kapihtal M87:s gohčoduvvo «Skuvla servodagas». Son dulko dan nu ahte vuoddoskuvla M87 mielde eanet galgá vuhtii váldit servodaga skuvlla birra, ii fal unnimusat báikkálašservodaga. «*Den nære sammenheng mellom skole og samfunn illustreres indirekte ved at fem av de tjuefire kapitlene i fagplandelen går på undervisning knyttet til etniske og språklige minoriteter i det norske samfunn. ... Av spesiell interesse er det å merke seg at i tillegg til at man tar opp spørsmål knyttet til lokalsamfunn i dette kapitlet, er det under den generelle delen også et eget kapittel om 'Lokalt utviklingsarbeid'.*»¹⁵⁹

Norgga oahppoplánat eai leat goassege ollásit ráhkaduvvon proseassamálle mielde, muhto sáhttit dadjat ahte M87 buorre muddui rabai vejolašvuoda, danne go deattuhii báikkálaš oahppoplánabarggu. Báikkálaš oahppoplánabargu lea vuosttažettiin leamaš vuoddoskuvllas. Joatkkaskuvllas ii leat báikkálaš oahppoplánabargu seamma muddui ožžon coavcci.

90-logu odastusaiguin šaddá ulbmil–gaskaoapmi-málle čielgasit hálddašeaddji Norgga skuvllain. Juo 80-logu lohpas sáhtii oaidnit man guvlui lei manname, nugo Gundem čálii 1990: «*Også skolen er*

¹⁵⁵ Dán lean čállán Gundem, 1990, vuodul, s. 52

¹⁵⁶ «*máhttu buorre muddui ipmirduvvui gárvves diehtun mii galgai sirdojuvvot ohppiide*» Hiim & Hippe, 1993, s. 127

¹⁵⁷ Tangerud, 1980, Hiim & Hippe, 1993, s. 123

¹⁵⁸ Gundem, 1990, s. 37

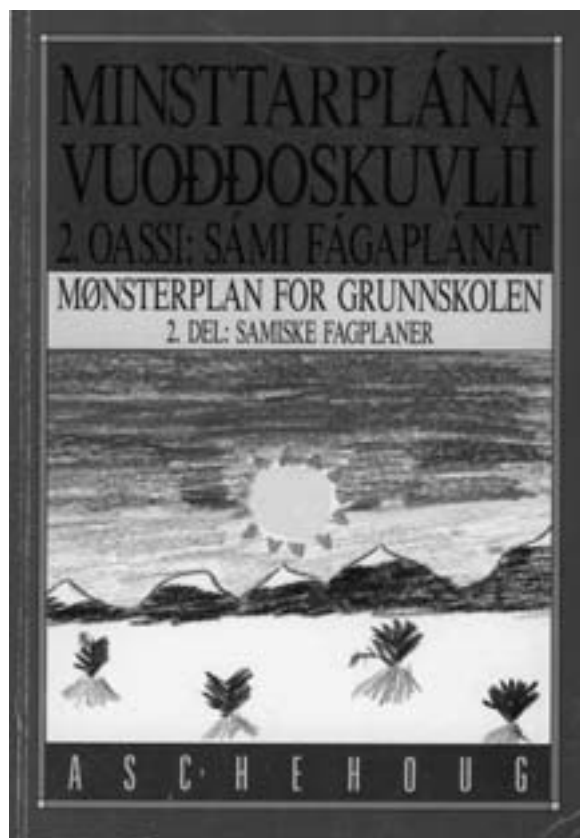
¹⁵⁹ «*Lagas oktavuotta skuvlla ja servodaga gaskkas govviduvvo eahpenjuolga dainna ahte vihtta kapihtala, guokteloginjeallji kapihtalis, fágaplánaosis guoská oahpahussii čadnon čearddalaš ja gielalaš unnitloguide norgga servodagas. ... Erenoamáš miellagiddevaš lea ahte dasa lassin go dán kapihtalis giedahallá gažaldagaid čadnon báikkálaš servodahkii, lea maidái oppalaš oasis sierra kapihtal 'báikkálaš ovdánahttinbarggu' birra.*» Gundem, 1990, s. 37

M-87:i bohte sámi fágaplánat našuvnnalaš plánaide lassin: «Sámi fágaplánat leat nubbin oassin minstarplánii ja dat plánat leat heivehusat dábálaš plánain.»¹⁶⁰

*på vei til målstyring»*¹⁶¹. Ođđa oahppoplánaide ráhkadeamis, álggos joatkkaskuvllas ja maŋŋil vuoddoskuvllas lei ulbmilstivren bajit prinsihppan. Ođastus 94 oahppoplánabarggus ledje hávit go KUF badjelmeari stivrii oahppoplánajoavkkuid mat háliidedje bargat eará pedagogalaš jurddašeami ja oahppoplánajurddašeami mielde.

3.5 Pedagogalaš riidu

Didáktalaš hálttit ja oahppoplánamállet maid mii leat namuhan dás čájehit ahte gávdnojit mánggalaččán oainnut mo organiseret oahpu. Jus mii geahččalit čorget tendeanssaid ja bidjat daid vuostálagaid tabellii, šaddá ná:

A	B
ovttageardin	pluralisttalaš
našuvnnalaš	báikkálaš, regiuvnnalaš
guovddáštuovvon (sentraliserejuvvon)	lávdaduvvon (desentraliserejuvvon)
máhttoskuvla	ovdánahttingskuvla
gilvvohallanskuvla	ovttasbargoskuvla
teoriijaskuvla	geavattalaš skuvla
akademalaš	fidnovuodustuvvon
ulbmil–gaskaoapmi-pedagogihkka	proseassajurddašeapmi, ođastuspedagogihkka
politihkar- ja hálldahusstivrejuvvon	oahpaheaddji- ja oahppistivrejuvvon

Árvvusge mánggas vuosttaldit ja dadjet dat han lea issoras álkiduvvon ja njeallječieget jurddašeami. Ja diedusge ii leat álo nu ovttageardán. Mánŋa oktavuodain geahččalit eatnasat gávdnat gaskamearálaš čovdosa dahje lotnolasvuoda, ovdamearkka dihtii ovttastit teoriija ja praksisa. Gažaldat lea dalle maid áigu eanemusat deattuhit, makkár beali háliida vuosttažettiin nannet.

Historijá čada leat leamaš riiddut buot dain guovlluin. Riidu lea leamaš politihkkariid, oahpaheddjiid ja fágapedagogaid gaskkas, ja muhtumin dat lea maiddái beroštahttan stuorit osiid álbmogis. Dát soahpameahttunvuodat leat olles maŋimus čuohtejagi mannan eanaš politihkalaš bellodagaid rastá. Vuostálasvuodaid mii leat maiddái oaidnán oahpaheddjiid ja ohppiid servviin.

Vuosttaš kapihtalis oinniimet ahte boares skuvla lei válđoáššalaččat A-skuvla, bajábealde tabealla mielde. Nuppi kapihtalis oinniimet tendeanssa rievdadit skuvlla B-skuvlla guvlui. Vidát kapihtalis mii

¹⁶⁰ Minsttarplána vuoddoskuvlii 2. oassi: Sámi fágaplánat, 1989, s. 7

¹⁶¹ «Maiddái skuvla lea jodus ulbmilstivrema guvlui» Gundem, 1990, s. 86, dán girjji vuodul: Grue: Ledelse og målstyring i skolen, 1988

áigut geahččat mo ovdánahttin 90-logus lea jorgalan B-skuvllas ruovttoluotta A-skuvlii ja mo dat lea váikkuhan sámi skuvlii.

Bajábealde tabeallas ii leat mihkkege njuolga sámi skuvlaáššiid birra. Eahpenjuolga dat gal dattege lea, go dat gažaldagat duodaid váikkuhit sámi ohppiid skuvlaárgabeivái ja eavttuide addit sámi oahpahusa.

Dovddus pedagogalaš ja filosofalaš teorijat leat hábmejuvvon guhkkin eret sámi birrasis ja filosofat eai báljo leat jurddašan erenoamážit čearddalaš ja kultuvrralaš unnitloguid birra. Dattege filosofalaš ja pedagogalaš vuoddu ja oahppoplánamállet bidjet eavttuid sámi máhtu gaskusteapmái, sámegiela ja kultuvrra ovdánahttimii skuvllas. Sámegielas ja kultuvrras leat buoret vejolašvuodát pluralistalaš, lávdaduvvon skuvllas, mas lea báikkálaš kultuvra ja servodat vuoddun, go skuvllas mii lea ovttahámát, čohkkejuvvon ja man ulbmil lea nannet riikka árvvuid ja oktavuoda. Fidnopedagogalaš oahppanvuohki, man vuoddu lea oahppan barggu bokte, livččii maiddáí lagat sámi oahppoárbevieruid go akademalaš oahppanvuohki. Dán vuodul mii mannat viidáseabbot ja geahčadit muhtin prinsihppagažaldagaid mat lea erenoamážat sámi oahpahussii.

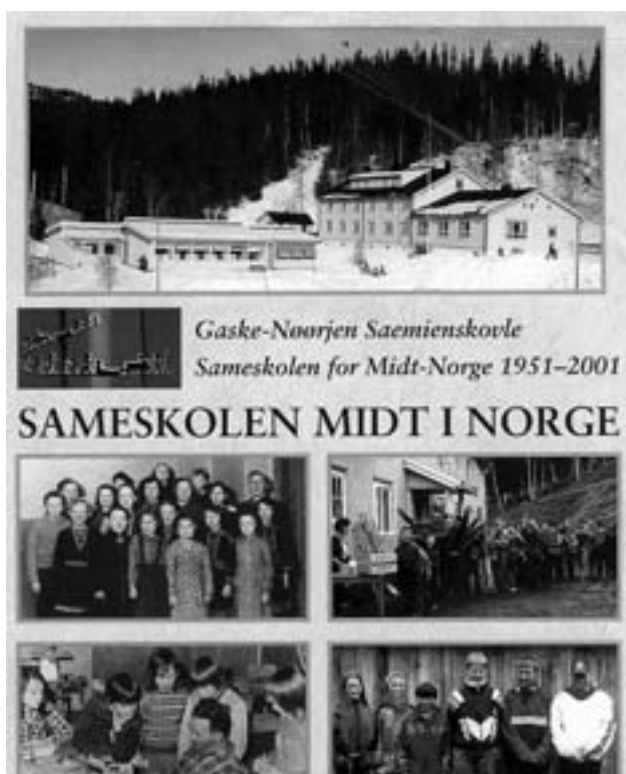
4 Sámi oahpahus — prinsihpat ja ulbmilat

Sámi oahpahus — mii bat dat lea? Lea go dat oahpahus sámiide, sámegillii, sámi diliid birra? Dán kapihtalis mii digaštallat iešgudetge lágán sámi oahpahusa, mo oahppoplánat bidjet eavttuid sámi oahpahusa várás ja mo sáhtá geavahit didáktalaš gaskavuodajurddašeami málle sámi oahpahusa ektui.

4.1 Mii lea sámi oahpahus?

Sámi skuvlaáššiid oktavuodas geavahuvvojit mánga doahpaga govvidit oahpahusa mii earrána «Norsk Standard»:is dainna go das lea muhtin lágán heiveheapmi sámegiela ja kultuvrra ektui. Mii sáhttit gávdnat doahpagiid nugo «sámi skuvla», «sámi oahpahus», «skuvllat main leat sámi oahppit», «oahpahus sámiid várás», «sámegiela oahpahus» jna. Dávjá ipmirdit eiseválddit ja sámi áirasat daid doahpagiid sisdoalu goabbatládje, seammás go riidu skuvlla sisdoalu birra sáhtá boahit ovdan riidun dan birra makkár doahpaga galgá geavahit. Ovdamearka dasa lea ahte almmolaš sátnegavaheapmi lea rievdan; «joatkkaoahpahus sámiid várás» sadjái lea boahán «sámi joatkkaoahpahus».¹⁶²

Muhtin skuvllaid namas lea mielde «sámi» ja dat leat vuoddoduvvon erenoamážit sámiid várás. Vuoddoskuvllas dát guoská Gaska-Romssa sámeskuvlii ja guovtti lullisámeskuvlii; Aarbortes (Hattfjell-dal) ja Snåases. Gávdnajit guokte sámi joatkkaskuvlla ja okta sámi allaskuvla. Muhto namma ii leat iešalddis makkárge dáhkádus ahte das lea sámi sisdoallu. Ii ge leat nu ahte buot skuvllat main ii leat «sámi» namahus álo leat unnit sámi skuvllat go dat main lea sámi namma.

Sámeskuvla Aarbortes sáhtii jagi 2001 ávvudit 50 jagi ja almmuhii dalle dán girjjáža.

Sámi oahpahusráddi ja vuoddoskuvlla sámi oahppoplána lea defineren sámi skuvlla skuvlan mii čuovvu sámi oahppoplánaid. Dakkár definišuvnna vuostá sáhtá vuosttaldit:

- 1 Dál lea dušše vuoddoskuvla mas leat sámi oahppoplánat. Na ba eará skuvlašlájat?
- 2 Vaikko buore muddui leat sámit mat leat hábmen sámi oahppoplánaid, de leat dat dahkkon oahpahusdepartemeantta gáržžes rámmaid ja njuolggadusaid siskkoabealde, ja lea maidái departemeanta mii loahpalaččat lea mearridan daid. Sáhtá danin jearrat addet go sámi oahppoplánat duodaid sámi skuvlla vai dušše Norgga našuvnnalaš skuvlla beallesámi variántta.

Loahpas: Hupmat go mii dan birra ahte muhtin skuvla formálalaččat lea geatnegahtton bidjat sámi oahppoplána skuvlla oahpahusa vuoddun, vai dan ahte skuvla geavatlaččat duodaid **čuovvu** dan? Eará sániiguin: Lea go sáhka jurdagiid oahppoplánas, formálalaš oahppoplánas, ipmirduvvon oahppoplánas, operašunaliserejuvvon oahppoplánas vai čadahuvvon oahppoplánas?¹⁶³

¹⁶² Jon Eldar Einejorda logaldallan, refererejuvvon seminárraporttas Sámi máhttu - sámi joatkkaoahpu vuoddun 2.-3.12.1998.

¹⁶³ Dát doahpagat leat Goodlad oahppoplánateorijaid mielde. Dat leat fas čilgejuvvon ee. váldofágabarggus: , Johan Daniel Hætta: Samisk kunnskap – Samisk grunnskole, 1997, s.16-17 ja girjjis: Gundem, 1998, s. 210-217.

Ole Henrik Magga logai 1994: «Vi er kommet dithen at mange snakker om en samisk skole. Sannheten er vel heller at det vi i dag har, er ikke «en samisk skole», men en slags delvis oversettelse av norsk skole. Og dessverre er heller ikke oversettelsen så fullstendig og god. Vi har ingen samisk skole i dag verken når det gjelder innhold eller organisering.»¹⁶⁴

Jus mii čuovvut Magga ii leat nappo sámi skuvla juoga mii gávdno dál, muhto juoga man guvlu bargá. Sámi guovlluid skuvlla leat álo dážat ráhkadan. Eanas áiggi skuvlahistorjjás lea ulbmil leamaš jávkadit sámegeiela ja sámi kultuvrra. Manjit áiggi lea sámi sisdoallu unnit dahje eanet dohkkehuvvon, muhto rámmaid siskkobealde maid Stuoradiggi ja guovddáš skuvlaeiseválddit leat bidjan. Ii leat goassege gávdnon sámi skuvla dan mearkkašumis ahte sámi organat leat beassan ráhkadit dan skuvlla maid ieža háliidit, iežaset giela, kultuvrra, servodat- ja ealáhuseallima vuodul.

Bargu oazžut duohta, iešrádalaš, sámi skuvlla ii leat ollen guhkelii go dasa ahte jurdda lea vuolgga-huvvon. Johan Daniel Hætta lea dahkan sámi oahppoplána-sárgosa¹⁶⁵, mas son geahččala čájehit prinsih-paid man ala dákkár oahppoplána berre huksejuvvot. Dat lea čállojuvvon ovdal go 1997 sámi oahppo-plánat ráhkaduvvojedje. Nugo mii oaidnit 5. kapihtalis, dát plánat eai lean huksejuvvon iešheanalís sámi vuodu ala, muhto našuvnnalaš oahppoplánaid heiveheapmin.

Go mii dán girjjis atnit doahpaga «sámi oahpahus», eat hukse dan normatiivalaš, muhto deskriptiivalaš definišuvnna ala. Earáiguin sániiguin eat huma ideálalaš sámi oahpahusa birra, muhto dan birra mii doaibmá dál. Dás mii dadjat ahte sámi oahpahus lea oahpahus skuvllain ja eará oahppoásahusain mat galget čuovvut sámi oahppoplánaid ja/dahje main lea erenoamáš sámi ulbmil, ja dasa lassin oahpahus erenoamáš sámi fágain eará oahppoásahusain.

Skuvlaeiseválddit eai leat ráhkadan makkárge dássejuogu man mielde sámi sisdoallu skuvllas sáhtta organiserejuvvot. Nugo mun ipmirdan dan, lea váldoáššálaččat sáhka dáin njealje dásis:

1 Erenoamáš skuvllat **sámi ohppiid várás.**

Golbma vuoddoskuvlla, guokte joatkka-skuvlla ja okta allaskuvla leat vuoddoduvvon erenoamážit sámi ohppiid/studeanttaid várás. Dain lea aŋkke hui unnán doaibmafriddja-vuohta ja leat váldonjuolggaduslaččat stivrejuvvon seammá njuolggadusaid mielde go skuvllat dáža ohppiid várás.

2 Erenoamáš ortnegat **sámi guovlluin.**

Dát guoská vuosttažettiin vuoddoskuvllii, masa leat ráhkaduvvon sámi oahppoplánat mat gustojit buot ohppiide sámegeiela hálddašanguovllus.

3 Fálaldat **sámi ohppiide** dábálaš dáža skuvllain lohkat sámegeiela fágain, dárogiella ohppiide geain lea sámegeiella ja vejolaš eará fágaid main lea sámi sisdoallu.

4 Sámi fáttát; oahpahus sámi diliid birra **buot ohppiide miehtá riikka**, našuvnnalaš oahppoplánaid mielde. Oahpahuslágas lea Sámediggi ožžon fámu hábmet dakkár fáttáid vuoddoskuvlla várás, rámmaid siste maid oahpahusdepartemeanta lea bidjan. Duohtavuodas dát fáttát leat oalle biedggus ja sáhtedohko vuoddoskuvlla oahppoplánas O97. Joatkkaohpahusas ii leat sullásaš, doppe leat sámi dilit dušše namuhuvvon loginare plánas, 400 oahppoplánaid gaskkas.

Sámi olgobiras lea dehálaš oassi sámi mánáidgárddis ja skuvllas. Dá lea Váhčir sámeskuvla, Ruotas. (Govva: SL)

¹⁶⁴ «Mii leat ollen dohko ahte mánggas hupmet sámi skuvlla birra. Duohtavuoha gal lea baicce ahte dat mii mis lea odne, ii leat «sámi skuvla», muhto muhtin lágán jorgaleapmi dáža skuvllas. Ja dade bahábut ii ge leat jorgaleapmi nu ollislaš ja buorre. Mis ii leat makkárge sámi skuvla dál, ii sisdoalu ii ge organiserema dáfus.», Ole H. Magga: En samisk skole. Logaldallan oahpahuskonferánssas, Guovdageaidnu 31.10.–1.11.1994

¹⁶⁵ «... skuvla ferte rievdaduvvot. Oahppoplánat ja sámi dárbbut» Girjjis: Balto (doaim.): Máhttu ja gelbbolašvuohta Sámis, 1996

Daid dásiid gaskkas árvvoštallojuvvojit dásit 1–3 sámi oahpahussan. Dássi 4 guoská dábálaš dáža oahpahusa sisdollui. Dát lea dehálaš sihke dan dihte go dáža oahppit dárbbasit oahppat sámi kultuvra- ja servodatdiliid birra ja danin go leat ollu oahppit geain lea sámi duogáš, geat odne eai gártta ovttaga dan golmma vuosttaš dási vuollái. Hálddašanguovllu olggobealde oahpahusláhka ja fágaid oahppoplánat eai earut skuvllaid gaskkas main leat ja main eai leat sámi oahppit. Oppalaš oahppoplána cealká ahte sámi kultuvrras galgá leat ovdánahttinsadji **skuvllain main leat sámi oahppit**. Dan sáhtá ipmirdit guovtte láhkái; ahte dát skuvllat galget dahkat erenoamáš doaimmaid sámi ohppiid várás, dahje ahte dat galget nannet sámi sisdoalu buot daid skuvllaid ohppiide.

Stáhta politihkalaš prinsihpat sámi oahpahusas

Dalle go oahpahus sámegiela ja sámegillii álggahuvvui 1967, ledje eiseválddiin pedagogalaš ákkat. Oidne ahte oahppit álkkit ohppe dárogiela ja ipmirdedje oahpahusa dárogillii jus sii álggos ožžo oahpahusa sámegillii. Sámi birrasiin, gos rahče olahit sámegiela oahpahusa, ledje viidát perspektiivat. Oidne sámegiela ja kultuvrra iešalddis árvun, ja sávve ahte dát galgai leat sámi ohppiid oahpahusa vuoddun seammá dásis go dárogiella ja dáža kultuvra lea dáža ohppiid oahpahusa vuoddun. Muhto guhkkinn eret lei dát eiseválddiid áigumuš.

70-logu rájes álge eiseválddit miedihit ahte skuvlaplánat *«neppe imøtekommer de krav som samene har om en opplæring bygd på deres eget språk og kultur»*¹⁶⁶. Dattetge galgai vel mannat 15 jagi ovdal go dát ipmárdus váikkuhii almmolaš stivrendokumeanttaide. 1987 minstarplána celkkii ná: *«Skoletilbudet for samisk barn bygger på det grunnleggende prinsippet at skole skal være en integrert del av samfunnet. Samenes etniske identitet, knyttet til sosiale og kulturelle forhold, danner en viktig forutsetning for læring. Ved å ta utgangspunkt i den samisk kulturen vil skolen på den ene side styrke elevenes identitetsfølelse og selvtilitt, og på den andre side være med på å bevare og videreutvikle den samisk kulturarven.»*¹⁶⁷ Dát lea okta dain čielgaseamus prográmmacealkámušain sámi oahpahusa várás mii goassege lea boahán almmolaš dokumeanttas guovddáš eiseválddiin. Ole Henrik Magga celkkii dása: *«Men vi må vel konstatere at praktiseringen av planen neppe oppfyller målsettingene.»*¹⁶⁸

Go eiseválddit 1980-logu loahpas prinsihpas dohkkehde ulbmila hukset sámi skuvlla, dát lei oassin norgga sámpolitihka vudolaš rievdadusas. 1987 mearriduvvui Sámeláhka, 1988 Vuoddolága sámeaparagrafa (§ 110 A) ja 1989 välljejuvvui vuosttaš Sámediggi.

Norgga stáhta lea Vuoddolága mielde geatnegahtton *«láhčit dili nu ahte sámi álbmot sáhtá sihkkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras og searvodateallimis»*.¹⁶⁹

Dan botta go eiseválddit ovdal dušše ledje giedahallan «sámegielat norgalaččaid» eaŋkilolmmožin, celkojuvvui dál ahte sámii maiddái lea álbmotjoavku mas lea iežas servodateallin. Šaddagoahtá sáhka ahte sámii leat kollektiiva vuoigatvuodat álbmogin. Go skuvllas lea nu guovddáš sadji sihke giella- ja kulturgaskusteamis ja servodateallimis, de dát paragrafa eahpitkeahhtá fertii maiddái oažžut konsekvanssaid skuvlii. Dattetge mii leat 90-logus dájvá oaidnán ahte sihke byrokráhtat ja politihkarat leat láhtten dego ulbmil livččii juste nuppi láhkái.

Dehálas dáhpašus Norgga stáhta sámpolitihka rievdadeamis lei go Stuoradiggi ratifiserii ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid hárrái. Dát konvenšuvdna lea Norggas dovdduseamos eanan- ja čáhcevuogitvuodaid olis, muhto das leat maiddái stuora váikkusat oahpahuspolitihkii. Áiggun dás erenoamážit čujuhit artihkaliidda 27 ja 28:

¹⁶⁶ «illá deavdá gáibádusaid mat sámii leat oažžut oahpahusa huksejuvvon iežaset giela ja kultuvrra ala.» Innstilling 287 Girko- ja oahpahuslávdegottis.

¹⁶⁷ «Skuvlafálaldat sámi mánáid várás hukse dan vudolaš prinsihpa ala ahte skuvla galgá leat integrerejuvvon oassi servodagas. Sámiid čearddalaš identitehta, čadnon sosiála ja kultuvrralaš diliide, hábme dehálaš oahppaneavttu. Váldime vuolggasaji sámi kultuvrras, nanne skuvla nuppi bealde ohppiid identitehtadovdu ja iešluohttámušvuoda, ja nuppi bealde fas lea mielde suodjalit ja viidásit ovdánahttit sámi kulturárbbi.»

¹⁶⁸ «Muhto mii han fertet duodašit ahte plána geavaheapmi illá deavdá ulbmiliid.» Magga, 1994, s. 2

¹⁶⁹ Vuoddoláhka, § 110 A, bodii 1988.

27. artihkkal

- 1 Dáid álbmogiid oahpahusprográmmaid ja oahpahusfálaldagaid galgá ovddidit ja ollášuhttit singuin veahkkálagaid vai dát prográmmat ja bálvalusat gallehit sin sierranasdárbbuid, ja daidda galget gullat sin historjá, diehtu, teknologijja, árvosystemat ja maiddá sin sosiála, ekonomalaš ja kultuvrralaš viggamušat.
- 2 Ovddasvástideaddji eiseválddit galget dáhkidit dáid álbmogiid lahtuid skuvlema ja osolašvuoda skuvlenprográmmaid plánemis ja ollášuhttimis dainna ulbmilin ahte dát álbmogat dadistaga sáhttet váldit ain stuorit ovddasvástádusa dáid prográmmaid jodiheamis.
- 3 Dasa lassin ráddehusat galget dovddastit dáid álbmogiid vuoigatvuoda vuodđudit iežasat skuvlenásahusaid ja -bálvalusaid dainna eavttuin ahte dákkár ásahusat devdet unni- mus norpmaid maid ovddasvástideaddji eiseválddit leat ráddálagaid dáiguin álbmogiiguin ráhkadan.

28. artihkkal

- 3 Galgá bidjat johtui doaimmaid mat seailluhit ja ovddidit dáid álbmogiid iežaset gielaide ahtanuššama ja geavaheami.

Stuora gažaldat lea man muddui dát bajit ulbmilat oidnojit oahppoplánain ja árgabeivviin maid sámi oahppit vásihit skuvllas. 5. kapihtalis mii geahččat mo dát prinsihpat váldojuvvojit vuhtii oahpahuslágas ja oppalaš oahppoplánas.

Sámi oahpahusas galgá leat sihke sámi ja našuvnnalaš norggalaš sisdoallu. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

Sámiid ulbmil sámi oahpahussii

Norgga Sámediggi lea dahkan mánnga mearrádusa oahpahusáššiin, muhto ii leat goassege ráhkadan makkárge prinsihpaprogramma sámi oahpahusa várás.

Dat mii buoremusat ovddasta sámi skuvlapolitihka dáidá leat sámi oahppo- ja skuvlapolitihkalaš programma, maid davvirriikkaid sámekonferánsa mearridii 1989¹⁷⁰. Vuosttaš vihtta čuoggá «Bajásgeassima ja oahpahusa váldoulbmilat» čudjet ná:

- 1 *Sámi mánáid ja nuoraid bajásgeassin ja oahpahus galgá huksejuvvot dan vuodu ala ahte mii sámit leat álbmot eará álbmogiid ovttadássásažžan. Mánáide ja nuoraide galgá šaddaduvvot sápmelaš iešdovdu. Mánát ja nuorat galget bajásgeassojuvvot ja oahpahuvvot nu ahte sii sihke dáhttot ja sáhttet deavdit min oktasaš dohkkehuvvon ulbmiliid.*
- 2 *Mánát ja nuorat galget bajásgeassima bokte ja oahpahusa bokte oamastit sámi álbmoga kultuvrralaš árbbi ja dábbalaš olmmošvuoda vuoddoárvvuid. Sámi mánáid ja nuoraid oahpahusas galgá deattuhit sámiid árbevieruid, luonddu suodjaleami ja álbmogiidgaskasaš ráfibarggu.*
- 3 *Mánáid ja nuoraid oahpaheapmi galgá leat min servodaga lunddolaš oassi ja deavdit min servodaga vuododárbbuid sihke ealáhusaid ja kultuvrra dáfus.*

¹⁷⁰ Sámeráddi: Sámi oahpahus- ja skuvlapolitihkkálaš programma, 1989

- 4 Oahppiide galgá addot diehtu máilmmie birra mas mii eallit ja áddejupmi makkár sadji sámiin lea servodagas ja makkár sadji sámi álbmogis lea eará álbmogiid searvvis. Oahppit galget hárje-
huvvot ovtasbargat guhtet guimmiideasetguin ja nuppiid sámiiiguin. Earenoamážit galgá oktasaš-
bargu rájáid rastá ovddiduvvot oahpahusas. Oahppit galget bures oahpásmuvvat dan oktasaš-
bargui mii sámiin lea gaskaneaset ja eará eamiálbmogiiguin.
- 5 Sámi nuoraide galgá šaddaduvvot hálgu ássat ja bargat Sámis. Oahppiide galgá addojuvvot diehtu
ja máhttu dakkár ealáhusain ja fitnuin ahte sii birgejit Sámis ja sii galget oahppat ávkin atnit
báikegotti ásašusaid, sámiid oktasaš ásašusaid ja davviriikkaid ásašusaid.

Prográmma cealká mo sámit sáhtášedje ovdánahttit sámi oahpu, jus beasašedje dahkat dan beroškeahtta oahpahusas ja oahpahusvuogádagain mat juo leat gudege riikkas gos sámit orrot. Sámi oahpahus mii gávdno baicce ii leat ovdánahtton sorjjasmeahtton riikkaid oahpahusas, muhto heaiveheapmin Norgga, Ruota, Suoma dahje Ruošša skuvlavuogádagas. Dat dagaha ahte sámiid sávaldagat hábmet iežaset oahpahusa olles áiggi šaddá vuostálasvuodas gáibádusain ahte gudege riikkas galgá leat oktasaš našuvn-
nalaš oahpu.

4.2 Oahppoplánat ja sámi oahppu

Bájuheimmet ovdal Bjørg Brandtzæg Gundem sániid ahte «oahppopláná juohke áiggis speadjalastá dan maid servodat oaidná árvvolažžan, ávkkálažžan, sávahahttin ja vuogasin». Jus mii sirdit dan sámi oahpahussii, čuožžilit gažaldagat:

- Maid mitalit oahppoplánat sámi oahppiide ja sin oahpaheddjiide dan ektui maid servodat oaidná árvvolažžan, ávkkálažžan, sávahahttin ja vuogasin?
- Celket go oahppoplánat ahte sámi máhttu lea árvvolaš, ahte lea sávahahtti máhttit sámegiela, ahte lea ávkkálaš máhttit birget luonddus árbevirolaš sámi vuogi mielde?
- Dahje celket go oahppoplánat ahte dát lea juoga mii ii leat buorre, juoga unnitárvvosaš, juoga áiga-
haš mas ii leat makkárga árvu odđááigasaš servodagas?
- Dahje eai bat loga maidege, dego sámit ja sin máhttu ja kultuvra ii gávdnoše Norggas?

Ruotas leat sierra sámeskuvllat 1.–6. luohká várás. Dá leat Sámi allaskuvlla studeanttat galledeame Girona sámeskuvlla. (Govva: SL)

Oahppoplánat sáhttet leat mielde hábmemis sámi ohppiid guottuid, sihke álcceseaset, ja stuoraservo-dahkii. Dat sáhttet maiddá leat mielde ráhkadeames dahje rievdadeames guottuid sámiid, sámegiela ja kultuvrra ektui ohppiin geat gullet eanetlohkoálbmogii dahje eará čearddalaš unnitlohkoavvkuide Norggas. Oahppoplánat váikkuhit oahpaheddjiid guottuid, ja sii dovvo daid fas viidasit ohppiide. Prográmmacealkámuš konvenšuvdnahámis, láhkaparagráfa dahje oppalaš oahppoplána rievdata hui unnán muddui oahpahusa maid oahppit ožžot, jus dát ii konkretiserejuvvo ja čállojuvvo gudege fága oahppoplánaide.

Danin leat oahppoplánagažaldagat guovddášis ovddidan dihte sámi identitehta ja iešdovddu ja váikkuhit guottuide sámi kultuvrra ja sámi vuoigatvuodaid ektui, sihke sámiid gaskkas ja eará Norgga álbmotjovkkuid gaskkas.

Dávja leat odda odastusat ja oahppoplánaevttohusat ráhkaduvvon almmá olbmuid haga, geain lea máhttu sámi skuvlaáššiid birra. Go evttohusat sáddejuvvojit gulaskuddamii, bohtet sámi skuvlaolbmot ja sámi organisašuvnnat ja dadjet: «Na ba mii?» De álgá rahčan oažžut mielde ovttat cealkaga das, nuppi cealkaga dos dahje oažžut vuoigatvuoda dahkat spiehkastagaid sámi oahpahussii. Nugo mii leat oaidnán historjjálaš čilgehusas vuoddoskuvla oahppoplánat eai báljo namuhan sámiid sániin 70-logu rádjái. Maiddá M74 vuosttaš evttohusas ledje sámit vajálduvvon, muhto kritihka manjil bohte sámi fáttát muhtin oahppoplánaide. M87:s ráhkaduvvojedje sierra sámi oahppoplánat, muhto našuvnnalaš plána sámi fáttáid buorrin. Dat čájeha ahte sámi sisdoallu oahppoplánain ii sáhte leat juogo-dahje, muhto ferte leat sihke-ja; **sihke** sierra oahppoplánat sámi ohppiid/guovlluid/skuvllaid várás **ja** sámi fáttát našuvnnalaš oahppoplánain. 5. kapihtalis mii geahčadit mo oahppoplánat mat bohte odda odastusaiguin 90-logus válde vára sámi sisdoalu.

4.3 Sámi oahpahus ja didáktalaš gaskavuodajurddašeapmi

4.3.1 Gielahis ja kultuvrrahis málle

Kapihtalis 3.2 namuheimmet didáktalaš gaskavuodamálle ja čájeheimmet álkidahtton hámi das. Muhtin oddaset pedagogihkagirjjit bidjet gaskavuodamálle molssaeaktun ulbmil–gaskaoapmi-málle ektui. Dan botta go ulbmil–gaskaoapmi-málle oidnet oahppoplána ulbmiliid áidna vuolggasadjin oahpahusplánemii, deattuha gaskavuodamálle earret eará ohppiid ja oahpaheddjiid eavttuid ja oahpahusa rámma-eavttuid. Mii galgat dás geahččat mo dát málle sáhttá geavahuvvot sámi oahpahusa ektui.

Gaskavuodamálle leat pedagogat geavahan ollu. Málle lea beakkán pedagogihkaoahpahasas, muhto várra ii leat šat seamma bivnnut departemeantta oahpahasstrategaid gaskkas. Sáhttá dadjat ahte lea vissis vuostálasvuohta gaskavuodamálle ja ulbmilstivrema gaskkas. Sáhttá maiddá dadjat ahte gaskavuodamálle sáhttá dipmadit ovttabealálaš ulbmilstivrema ja sihkarastit ahte eará bealit vuhtiiváldojit oahpahasas.

Gaskavuodamálle gávdno iešgudetge variánttain, ja dán geavaheddjiid gaskkas sáhttet muđui leat hui iešgudetlágán oainnut didaktihkkii. Leat mánnga vuogi maiguin sáhttá dulkot ja geavahit dan málle. Didáktalaš gaskavuodamálle máttuid sáhttá ee. gávdat duiskalaš pedagoga Paul Heimannas, gii bidjá guhtta didáktalaš váldodoahpaga:¹⁷¹

- *oahpahusa intenšuvdna, áigumuš dahje ulbmil*
- *oahpahusa sisdoallu*
- *vuohki/organisieren*
- *oahpponeavvut/medieválljen*
- *ohppiid ja oahpaheddjiid antropologalaš/psykologalaš eavttut*
- *sosiála ja kultuvrralaš eavttut oppalaččat*

Dán oktavuodas lea mearkašahhti ahte son, daid málliid vuostá mat leat ovdánahtton Norggas, deattuha antropologalaš ja kultuvrralaš eavttuid.

¹⁷¹ Hiim & Hippe, 1993, s 46

Norggas lea gaskavuodamálle vuosttašettiin čadnon Bjørndal & Liebergii¹⁷², geat ovdanbuktiba dan ná: *Ulbmilat, Fágasisdoallu, Oahppandoaimmat, Didáktalaš eavttut, Árvvoštallan*

Didáktalaš gaskavuodamálle — nugo eanaš pedagogihka-studenttat Norggas ohppet dan. (Sárggastus Hiim ja Hippe girjjis Undervisningsplanlegging for yrkeslærere)

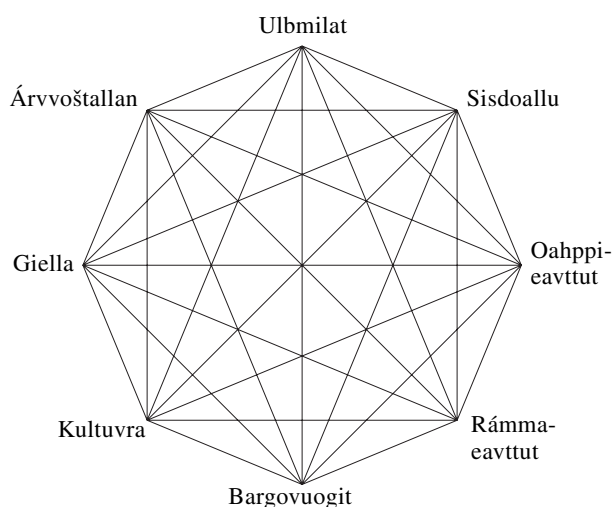
Gaskavuodamálle oaččui 80-logus muhtin lágán autoratiiva sajádaga norgga skuvlapolitihkas, ja dat geavahuvvui eret eará čálloš *Retningslinjer for utarbeiding av fagplaner for videregående skole* (Njuolggadusat joatkkaskuvlla fágaplánaid ráhkadeapmái) (1989). Málles leat dás guhtta oasi; *didáktalaš eavttut* leat juhkkjuvvon guoktin *oahppi- ja oahpaheaddjieavttut ja rámmaeavttut*. Dát njuolggadusat bohte ovdal go ulbmilstivren duodas bággejuvvui norgga skuvlii. Jurdda didáktalaš gaskavuodajurddašeami duohken lea ahte «ingen av de didaktiske kategoriene bør få en ensidig styrende funksjon, slik som f.eks. målene har hatt det innenfor mål–middel–modellen.»¹⁷³ Dalle go GOD 1993 ráhkadii odđa njuolggadusaid, ii lean šat gaskavuodamálle mielde. Soaitá ii heiven go ulbmilat galge leat áidna mat stivredjedje oahppoplánaid ja oahpahusplánema.

Gaskavuodamálle dahje ollisvuodamálle lea ovdanbuktojuvvon mállen mii siskkilda buot ádaid maid ferte vuhtiiváldit oahpahusa plánedettiin. Heimann lea namuhan kultuvrralaš beali, muhto norgga málliin orru dát áibbas váilume. Boadusiin sáhtá danin šaddat málle ovttagielat ja monokultuvrralaš oahpahussii.

4.3.2 Málle gielain ja kultuvrrain

Go galgá ráhkadit njuolggadusaid, plánet ja čadahit oahpahusa sámiid dahje eará gielalaš ja kultuvrralaš unnitloguid várás, ferte giella ja kultuvra leat guovddášis. Dát guoská buot oahpahusplánema dásiide; fága- ja diibmojuohkimii, oahppoplánaide ja oahppogirjjiid ráhkadeapmái, skuvlavisttiid huksemiidda, oahpaheaddjivirggiid almmuheapmái ja oahpaheaddji beaivválaš deaivvadeapmái ohppiiguin. Sámi oahpahusas eai galgga sámi oahppit ja oahpaheaddjit dárbbasit muittuhit iežaset leahkima maŋŋil go

visot juo lea plánejuvvon ja bušehterejuvvon «Norsk Standard» mielde. Áiggun evttohit ahte geavahit čuovvovaš málle, oidnosin dahkat sámi ohppiid ja ohppiid eará kultuvrralaš ja gielalaš unnitlohkojavkkuin:

Giella

Okta váldoulbmil sámi oahpahusas lea doaibmi guovttegielatvuohta, sihke ohppiide geain lea sámeigiella vuosttašgiellan ja ohppiide geain lea sámeigiella nubbingiellan. Oahppoplánat celket ahte sihke sámeigiella ja dárogiella galget leat neavvofágat, muhto dan sáhtá dušše čadahit jus oahppit besset geavahit goappašiid gielaid maidái

¹⁷² B. Bjørndal ja Sigmund Lieberg: Nye veier i didaktikken, Aschehoug 1978

¹⁷³ Hiim ja Hippe 1993, s. 52

eará fágain go giellafágain. Lea ulbmil ahte oahppit galget hálddašit fágaideaset sihke sámegillii ja dárogillii. Dat dagaha ahte giellafáktor ferte leat mielde buot oahpahusplánemis.

Go oahpaheaddjit plánejit iežas oahpaheami ja oahpaheaddjjoavkkut fágaidgaskasaš doaimmaid, ferte giellageavaheapmi leat guovddázis. Álggus ferte jearrat:

- Mii gielaide (okta dahje eanet) galgá geavahuvvot oahpahusas?
- Makkár váikkuhusat leat giellaválljemis oahpponeavvuid, diehtogirjiid ja njálmmálaš gálduid geavaheapmái?
- Lea go njálmmálaš ja čálalaš giellaipmárdus ja giellageavaheapmi iešalddis okta ulbmilin oahpahusas?

Deháláš odastus giellaoahpahusas ja buorre doarjja skuvlla nubbigielaoahpahussii leat leamaš sámi giellaguovddážat, mat leat álggáhuvvon guovlluin gos sámegielgeavaheami lea unnon. Dalle go vuosttaš giellaguovddáš vuoddoduvvu Leavnnjas 1994, lei dát reportáša Min Áiggis (Govva ja teaksta: SL)

Kultuvra

Skuvlla kultuvrralaš bealli ferte siskkildit sihke ávnnaslaš kultuvrra nugo duoji, málestanárbevieruid ja huksenvieruid ja vuoŋŋalaš kultuvrra nugo osku, musihka, dábiid ja vieruid. Dákkár perspektiivvas fuomáša ahte erenoamáš sámi dilit sáhttet leat mielde maiddá fágain gos mánggas dábálaččat eai jurddaš leat čadnon kultuvrii; nugo lášmmohallamis, psykologijjas, mekánalaš fágain ja matematihkas.

Kultuvra guoská maiddá ohppiid ja oahpaheddiid gaskasaš ovtasdoaimmanvugiide. Oahpaheaddjit, geain lea eará kultuvrralaš duogáš go ohppiin, sáhttet dávjá meaddit, ovdamearkka dihtii jearrat ohppiin gažaldagaid mat sin kultuvrras eai leat vuohkkasat. Oahpaheaddji gii lea Lulli-Norggas eret sáhtta omd. jearrat muhtin oahppis galle bohcco su bearrašis leat. Nuoladit ovtas eará ohppiiguin lášmmohallama oktavuodas sáhtta leat váttis ášši ohppiide sihke læstadianalaš ja muslimalaš birrasis.

Kultuvra ja giella váikkuha dávjá maiddá dán málle eará guđa oassái, ja dás áiggun čájehit moadde áigeguovdilis ovdamearkka ja čuołmma guđesge.

Oahppieavttut

Ohppiid eavttut galget leat vuoddun sámi skuvlii. Ovdal go bidjá ulbmiliid, sisdoalu ja bargovugiid, ferte dovdat ohppiid vuodu. Skuvlahistorjjás lea beare álki gávdnat ovdamearkkaid dasa ahte skuvla ii leat bidjan ohppiid eavttuid vuoddun. Sámi oahpahusas mii gávdnat ohppiid geain leat hui iešguđetlágán giellalaš ja čearddalaš duogáš. Makkár giella dahje gielat oahppis lea ruovttus, mánáidgárddis ja ovdaskuvlaagi stoahkanbirrasis váikkuhit oahpahusgiella válljemii ja man bures dát giella/gielat doibmet oahpahusas.

Ohppiin lea iešguđet čearddalaš duogáš, ja iešguđetlágán dihtomiella čearddalaš duogáži. Go oahppit bohtet skuvlii, sis leat buorre muddui váhnemiid guottut mielde. Muhtin váhnemat oaivvildit ahte lea buorre jus oahppit besset deaivat sámi kultuvrra skuvllas, muhto earát eai soaitte hálit biddjot njunnálaga sámi duogážiin mii lea leamaš duvdon eret moatti buolvvas. Danin ii leat, erenoamážit mánáidgárddis ja vuoddoskuvllas, dušše sáhka oahppieavttuin, muhto maiddá váhneneavttuin. Váhnemiid guottut leat dávjá áibbas mearrideaddji dasa makkár mokta ohppiin leat oahppat ja geavahit sámegiella ja oahppat fáttáid main lea sámi sisdoallu.

Oassi hálddašanguovllu ohppiin, muhtin skuvllain velá eanetlogus, lea dáža, kveana dahje eará ii-sámi duogáš. Dás lea varra ahte váhnemat ja oahppit bidjet iežaset olggobeallái oahpahusa sámi sisdoalu ektui. Ohppiid oahppanmokta lea maiddá ollu mánáid- ja nuoraidbirrasa guottuid duohken. Sáhtta leat váttis nuoraide, geain lea sámegiella ja sámi kultuvra ruovttus, muhto geain mudui lea dárogielat biras, doalahit sámegiella ja sámi kultuvrra jus sin olbmáid gaskkas leat ollu negatiiva miellaguottut sámegiella vuostá.

Ulbmilat

Ii leat ráhkaduvvon makkárga oahppoplána ii ge eará dokumeanta, mii ollislaččat giedahallá sámi ohppiid oahpahusa, ii fal oahpahusdepartemeantas ii ge sámi ásašusain. Danin ii gávdno mearriduvvon oktasaš váldoulbmil sámi oahpahusa várás.

Makkár ulbmiliid galget dalle sámi skuvllaid oahpaheaddjit vuhtiiváldit? Dása gávdnojit unnimusat golbma gáldu, mat belohahkii ollistit nuppit nuppiid, belohahkii leat vuostálagaid:

Oktasaš ulbmilat maid guovddáš eiseválddit leat addán buot oahpahusa várás Norggas.

Erenoamáš ulbmilat sámi oahpahusa várás, nugo leat celkojuvvon ee. vuoddoskuvlla sámi oahppoplánain ja sámi joatkkaskuvllaid ulbmiliin.

Sámi oahpahuspolitihka ulbmilat, nugo sámi organat leat hábmen daid.

Oahpahuslágas leat dušše oppalaš ulbmilat olles riikka várás. Áidna maid dás sáhtta geassit ovdan mii lea posiitiiva sámi oahpahusa hárrái lea ahte «*opplæringa ... skal fremje menneskeleg likeverd og likestilling, åndsfridom og toleranse*», ja ahte «*opplæringa skal tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven og lærlingen*». Nuppi bealde deattuhuvvo dás ahte «*opplæringa skal ... støtte opp under eit felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag*», man sámi gulaskuddanásahusat duššas vuostáldedje ovdal go láhka mearriduvvui.

Vuoddoskuvlla, joatkkaoahpahusa ja rávesolbmuidoahpahusa oppalaš oahppoplánas leat sámi ohppiid oahpahusa várás oalle láivves ulbmilat: «*Sámegiella ja kultuvra leat oasis dán oktasaš árbbis. Norggas ja Davviriikkain lea erenoamáš ovddasvástádus sámegiella ja kultuvrra várjalit. Dát árbi galgá beassat ovdánit skuvllain gos leat sámi oahppit, vai nanne sámiid identitehta ja min oktasaš máhtu sámi kultuvrra birra.*»¹⁷⁴

Jus galgá gávdnat čielga geatnegahtti ulbmiliid, ferte nappo mannat iešguhtege skuvlašládji. Vuoddoskuvlla várás leat biddjojuvvon oalle alla ulbmilat sámi oahpahussii. Ulbmilat leat celkojuvvon nu gohčoduvvon «sámi šaldis»; «*Prinsihpat ja njuolggadusat vuoddoskuvlla oahpahussii sámi oahppoplánaid mielde*».

Oktasaš skuvlla oassin lea sámi skuvla huksejuvvon dan prinsihpa ala ahte oahpahus galgá leat oktasaš ja ovttadássásaš ja ahte oahpahusa álginsadjin ja vuonjun galget leat sámi servodaga iešvuohta ja dárbbut. Oahpahusas galgá leat dakkár sisdoallu ja dakkár kvalitehta mii addá vuoddomáhtuid, mii dahká kultuvraárbbi eallin, mii movttiidahtta váldit atnui báikkálaš kultuvrra ja addá mánáide ja nuoraide miela leat aktiivvalažžan ja hutkájin sámi servodagas ja dárju servodagas. Oahpahus galgá duddjot posiitiivvalaš iešdovdo-ovdáneami ja doaibmi guovttegielalašvuoda. Buori ja posiitiivvalaš iešgova hábmen addá govda oainnu, gierdiluoda ja postiivvalaš guottuid sihke iežas gillii, servodahkii ja kultuvrii ja earáid kultuvrii ja posiitiivvalaš guottuid ovttasbargui eará servodagaid ja kultuvrraid olbmuiquin.»¹⁷⁵

Go galgá árvvoštallat man muddui dát ulbmilat leat čuvvojuvvon skuvllas, berre erenoamážit geahččat «*ahte oahpahusa álginsadjin ja vuodđun galget leat sámi servodaga iešvuohta ja dárbbut*». Dát gal ollásit vástida gáibádusaiguin mat leat boahtán sámi ásašusain, ja manná ollu guhkelii go addit sámi kultuvrii veahá saji skuvllas mii muđui lea «*álginsadjin ja vuodđun*» dáža stuoraservodagas.

Sámi joatkkaskuvllain lea čuovvovaš ulbmil: «*Sámi joatkkaskuvllat galget leat ressursaguovddážin sámi joatkkaoahpahussii ja ollášuhttit dárbbuid ja gáibádusaid maid ohppiin leat sámi servodaga, riikkaservodaga ja máilbmesservodaga miellahtun. Skuvla galgá nannet ohppiid sámi identitehta ja addit sidjiide vuodu fievrredit sámi kulturárbbi viidáset. Sámi joatkkaskuvllain lea erenoamáš ovddasvástádus addit oahpahusa sámegiella ja sámegillii, sámi kultuvrras, historjjás ja fidnoeallimis, ja addit*

¹⁷⁴ Oahppoplána vuoddoskuvlii, joatkkaoahpahussii, rávisolbmuid oahpahussii - obbalaš oassi. s. 9

¹⁷⁵ Prinsihpat ja njuolggadusat vuoddoskuvlla oahpahussii sámi oahppoplánaid mielde. 10-jagáš vuoddoskuvlla sámi oahppoplánat, s. 58.

ohppiide gelbbolašvuoda válljet fidnu ja doaibmabáikki vaikko gos sámi servodagas, riikaservodagas ja máilmmeservodagas.¹⁷⁶

Seammás leat dát skuvllat olles joatkkaoahpahusa njuolggadusaid ja oahppoplánadoaimma vuolde, mii sáhtta boahit vuostálagaid ulbmilparagrafain. Skuvlaárgabeaivvis šaddet danin baicce fágaid oahppoplánaid ulbmilat mat stivrejit.

Sisdoallu

Skuvlla sámi sisdoallu sáhtta prinsihpalaččat boahit ovdan iešgudetge dásiin:

- sámi suorggit (omd. boazodoallo ja duodji)
- sámi fágat (suorgefága/válljenfága muđui našuvnnalaš suorggis, omd. oahppoplána sámi kultur-máhttu joatkkaskuvllas)
- sámi oahppoplánat (sierra oahppoplánat fágain mat juo gávdnojit našuvnnalaš dásis, omd. luonddufága, musihkka, dearvvašvuohta- ja sosialfága)
- sámi oahppogirjjit ja eará oahpponeavvut
- sámi fáttat našuvnnalaš oahppoplánain (guoská fágaide main ii leat sámi oahppoplána ja ohppide geat eai čuovo erenoamáš sámi oahppoplána fágas)
- álgga ovttaskaš skuvlahálddahas, ossodagas/fágasekšuvnnas, oahpaheaddjijoavkkus ja oktagaslaš oahpaheaddjis, oahppoplána doarjagiin dahje doarjaga haga.

Molsašuvvá fágas fágii man stuora oassi sisdoalus sáhtta dahje berre leat erenoamáš sámi sisdoallu. Deháleamus lea ahte buot oahppoplánajoavkkut, oahppogirječállit ja oahpaheaddjit jerret: Makkár sámi sisdoalu berret mii bidjat dán fágii? Jáhkkinis ii leat oktage fága vuoddoskuvllas ja hui hárve fága joatkkaoahpahusas main ii sáhte muhtin muddui leat sámi sisdoallu.

Oahpaheaddjit geat háliidit addit oahpahemiineaset sámi sisdoalu rahčet oahpponeavvovániin ja oppanassiige gáldovániin. Mánja fágas gávdnojit gáldut maid oahpaheaddjit leat čoaggán, muhto unnán lea almmolaččat olámuttos.

Mánáidgárddiid várás lea bohtán girji mas leat jurdagat guovttegielat mánáidgárddiide.¹⁷⁷

Vuoddoskuvlla várás čujuhit sámi oahppoplánat, ja Sámi oahpahusráddi/Sámediggi ja Oahppanguovddáš (Læringssenteret) leat almmuhan girjjážiid main leat ávžžuhusat mo oahpahit sámi oahppoplánaid ja našuvnnalaš oahppoplánaid sámi fáttaid mielde. Dattege váilu ain ollu ovdal go buot fágain ja dásiin leat oahppogirjjit mat čájehit fágaid sámi sisdoalu.

Joatkkaoahpahusa várás gávdnojit ain unnit oahppogirjjit. Ovdamearkkat makkár sámi sisdoallu sáhtta leat muhtin fágain sáhtta gávdnat omd. seminárraporttas «Sámi máhttu — sámi joatkkaoahpu vuoddu»¹⁷⁸ ja árvvoštallanraporttas «Samisk videregående opplæring under Reform 94»¹⁷⁹.

Alit oahpu várás leat muhtin fágain almmuhuvvon ávdnasat maid sáhtta geavahit, muhto ii ovttasge leat ovddasvástádus oahpponeavvovdánahttimii, go alit oahpu gahččá Sámedikki oahpahusossodaga ovddasvástádusa olgobeallái.

Rámmaeavttut

Manjil go oahppieavttut, ulbmilat ja oahppoplánat leat čielgasat, leat ain mánja rámmaeavttu mat váikkuhit dasa man muddui sáhtta addit buori oahpahusa sámi ohppiide:

- sámi arkitektuvra ja fysalaš skuvlabiras (vistehápmi, plánačoavddus, sajádat luonddu ja báikkálašbirrasa ektui, herven)
- sámi skuvllat dahje sámi oahpahus dáža skuvlla siskkobealde

¹⁷⁶ Sámi joatkkaskuvllaid stivrra strategalaš plána 1996–2000.

¹⁷⁷ Kamil Z. Øzerk / Randi Juuso: Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárddiide, 1999

¹⁷⁸ Sámi máhttu — Sámi joatkkaoahpahusa vuoddu. Sámi joatkkaskuvllaid stivra, 1999

¹⁷⁹ NSI: Samisk videregående opplæring under Reform 94. Diedut 7-2000

- sámi metodalaš bagadusat (bagadus sámi fágain ja sámi oahppoplánaid mielde dahje našuvnnalaš oahppoplánaid heiveheapmi sámi diliide)
- sámi oahppogirjjit ja eará oahpponeavvut (oahppogirjjit sámegillii ja/dahje mas lea sámi sisdoallu/heiveheapmi).
- ekonomii ja mii addá liibba geavahit guosselogaldalliid, mátkkiid, lonuhallama ja bargohárjehallama.

Dehálaš rámmaeavttut sámi oahpahussii lea skuvlavisti ja skuvlašillju. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

Gaskavuodamálle eanemus geavahuvvon variánttas gohčoduvvo okta faktuvrrain *oahppi- ja oahpaheaddjieavttut*. Mun in hálit bidjat daid oktii, muhto baicce dahkat oahppieavttuid gaskavuodamálle sierra váldoassin. Skuvla lea ohppiid, ii fal oahpaheddjiid várás, ja ohppiid eavttut galget leat olles oahpahusa vuoddun. Dan oaidninsajis ahte ohppiin lea vuoi-gatvuolta oažžut oah-

pahusa mearriduvvon ulbmiliid mielde, lea oahpaheddjiid fágalaš ja olmmošlaš gealbu okta rámmaeavttuin. Lea muhtun stuora erohus oahppi- ja oahpaheaddjieavttuid gaskkas: Ohppiid eavttut leat nu go leat. Skuvla ii sáhte gáibidit eará ohppiid, muhto ferte heivehit oahpahusa daidda ohppiide mat leat. Muhto skuvllas ja skuvlaoamasteaddjis lea geatnegasvuolta gozihit ahte rámmaeavttut leat dohkalaččat, daid gaskkas oahpaheaddjieavttut. Jus muhtin skuvllas eai leat doarvái oahpaheaddjit geain lea dárbblaš gealbu oahpahit oahppoplánaid ektui, de lea skuvllas geatnegasvuolta oanehit áigái lágiidit ohppiide earálágán oahpu, guhkit áigái gozihit ahte oahpaheaddjit ožžot dárbblaš gealbba.

Oahpaheaddjit geain lea sámi identitehta leat mearrideaddji sámi skuvlla hápmemis. Sámi oahpaheaddjit, geat ieža leat bajásšaddan sámegielain, kultuvrrain ja dorvolaš identitehtain, leat buoremus eavttut doalvut dáid viiddáseppot ohppiide. Dattege dárbbášit maidái dákkár oahpaheaddjit konkrehta máhtuid sámi sisdoalus maid sii galget gaskkustit. Sii leat dábálaččat ieža vázzán dáža skuvlla, ja dárbbášit dávjá lasseoahpahusa hálddašit sámi fáttáid ja sámi heiveheami iežaset fágain. Ii báljo leat oktage skuvla, mas buot oahpaheddjiin lea sihke sámi giella- ja kulturduogáš. Sámi skuvllain leat dievva oahpaheaddjit geain lea sámi duogáš, muhto máhttet unnán sámegiela, ja vel eanet oahpaheaddjit geain lea dáža, kveana dahje eará čearddalaš duogáš. Maidái oahpaheddjiid gaskkas mii gávdnat olbmuid geain leat negatiiva guottut sámi kultuvrra ektui, ja mii gávdnat sin, geat eai báljo diede maidege sámi diliid birra.

Jus oahpaheddjiin galget leat eavttut addit oahpahusa sámi oahppoplána dahje sámi skuvllaid ulbmila mielde, fertejit sii oažžut skuvlema dasa. Jus sii eai leat ožžon dan vuoddooahpus, fertejit oažžut dan lasseoahppun. Jus gaska jurdagiid oahppoplána ja vásihuvvon oahppoplána gaskkas ii galgga šaddat birgetmeahttun stuoris, dárbbášuvvo duodaid ražasteapmi das.

Jus muhtun oahpaheaddjis eai leat eavttut addit oahpahusa mas lea sámi sisdoallu, dát ii sáhte bealuštit ahte dát sisdoallu čuhppojuvvo eret. Dalle lea skuvlla ovddasvástádus gozihit ahte geavahuvvo guosselogaldalli dahje eará vuogit olláshuhttin dihte oahppoplána ulbmiliid.

Oahpaheddjiid lassin leat maidái skuvlla eará bargit dehálaččat skuvlabirrasii. Internáhtaskuvllain lei dáruiduhttináiggis dehálaš ahte dáloeamit lei rivgu. Sámi skuvllas leat bargit nugo viessohoiddár, kántorbargit, bassit, kantiidnabargit ja vejolaš internáhtabargit seamma dehálaččat hábmet sámi skuvlabirrasa.

Bargovuogit

Sihke Odastus 94 ja Odastus 97 deattuhit odda bargovugiid molssaeaktun árbevirolaš távvaloahpaheami ektui; prošekt bargu, fágaidgaskasaš bargu, diehtjuohkinteknologiija geavaheapmi ja ahte oahppit ieža galget gávdnat dieduid. Nannejit go vai geahpedit go dákkár bargovugiid geavaheapmi sámi sisdoalu oahpahusas? Dasa lea váttis vástidit oppalaččat. Dat mii vuosttažettiin sáhtá nannet sámi oahpaha lea resurssaid ávkkástallat olggobealde skuvlla, mátkkiid, bargohárjehallama ja guosselogaldalliid bokte. Sámedikki oahpahusossodat, Sámi allaskuvla ja sámi giellaguovddážat leat deattuhan báikkálaš-servodaga resursaolbmuid sisageassima skuvlii. Lea dehálaš ávkkástallat olbmui geain lea buorre kultuvra- ja giellamáhttu, muhto geain dávjá váilu formálalaš gealbu. Sámi allaskuvllas leat álggahan ovdánahttinbarggu dan birra, ovtta muhtin vuoddoskuvllaiguin.

Jus oahppit ieža galget viežžat dieduid čálalaš gálduin, goit internehta bokte, sáhtá odne leat hui váttis gávdnat dieduid sámegillii ja/dahje mas lea sámi čalmmusteapmi. Dás dárbbasuvvo ražasteapmi jus odda teknologiija ja odda oahppovuogit galget nannet, eai ge fal geahnohahttet sámegiela ja skuvlla sámi sisdoalu.

Oahppanguovddáš (Læringsenteret) lea 2001 almmuhan girjjáža vuoddoskuvlla sámi oahppoplánaid birra, mii ovdamearkkaiguin čájeha mánga buori bargovuogi maid skuvllat mat geavahit dán oahppoplána leat čadahan.

Sáhtá go hupmat sierrá sámi pedagogihka ja erenoamáš sámi bargovugiid birra? Otná sámi skuvllas gal leat bargovuogit ja pedagogihka hui sullasaš dan maid mii gávdnat dáža skuvllain. Leat stuora hástalusat sámi oahpaheddjiide ja erenoamážit Sámi allaskuvlii ovdánahttit bargovugiid sámi bajásgeassin- ja oahppoarbevieru vuodul.

Árbevirolaš lohkanpahus dáruiduhttináiggi. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

Árvvoštallan

Go oahpaheaddji formálalaččat ja eahpeformálalaččat árvvoštallá ohppiid, lea dehálaš ahte oahppit árvvoštallojuvvojit iežaset kultuvrralaš ja gielalaš duogáša ektui. Dat mii ovttá oahppái lea diehttelas, sáhtá leat hui váttis, ipmirmeahtun dahje velá njuolga gudneheapme eará oahppái. Go addá geahččalemiid ja bidjá árvosániid lea dehálaš ahte sámi fáttat oahpahusas maiddái bohtet ovdan. Ovdamearkan sáhtá namuhit ahte gálggat ja máhtut guovttegielatvuodas, dulkomis ja jorgaleamis galget deattuhuvvot dárogielfága árvvoštallamis. Danin berre kritihkalaččat árvvoštallat guovddáš eksámeniid ja guovddáš/regiuvnnalaččat stivrejuvvon sensornammadeami sámi oahpahusas.

Oahpahus ja árvvoštallan skuvllas hukse dan ala ahte oahppit álget sullii seamma dásis. Dávjá ii leat dilli nu sámegielaohpahusas, gos erenoamážit nubbingieljoavkkus sáhttet leat oahppit geain lea hui iešgudetlágán gielalaš duogáš. Šaddá dalle dávjá vuostálasvuolta galgá go árvvoštallat oahppi oahppoplána mihtuid ektui vai oahppi persuvnnalaš giellaovdáneami ektui.

Árvvoštallame muhtin sámi skuvlla dahje sámi oahpaha oppalaččat lea maiddái ášši mii bohtá lassin skuvlaárvoštallamii oppalaččat. Jus galgá árvvoštallat oahpaheddjiid gealbbu, lea álki lohkat lektoriid ja adjunktaid, muhto mihá váddasat mihtidit man muddui oahpaheaddjit dovdet sámi kultuvrra. Sámi oahpaha árvvoštallanproseassa Odastusaid 94 ja 97 oktavuodas čájeha ahte gažaldagat maid ferte cegget dákkár árvvoštallamis leat áibbas earát go dat mat jerrojuvvojit našuvnnalaš árvvoštallamis.

5 Ruovttoluotta «Norsk Standard»:ii?

2. kapihtala loahpas lei 1980-logu loahpa dili čoahkkáigeassu, dalle go sámi oahpahus lei mannan dehálaš lávkkiid ovddosguvlui, earret eará M87 sámi oahppoplánaid ja Sámi allaskuvlla vuoddudeami geažil. Sámi joatkkaskuvllain ledje álggaheame barggu ovdánahttit sámi sisdoalu. Buot golmma skuvlašlájás orui ovdánahttin manname dan guvlui ahte šaddá eambbo sámi sisdoallu, stuorit sámi iešstivre ja sámi oahpahus mii lei sakka earálágán dáža oahpahusas go dat mii lei leamaš dan rádjái.

1980-logu loahpa rádjái nannejuvvui maiddá báikkálaš oahppoplánabargu, mii M87:s lei guovddáš prinsihppa. Joatkkaskuvllain ovdánahttojuvvojedje eanet ja eanet fáldadagat, dávjá báikkálaš ja regiuvnnalaš dárbbuid mielde. Alit oahpus bohte mánnga guovloallaskuvlla, mat dagahedje ahte alit oahppu šattai olámuttos miehtá riikka.

Gudmund Hernes finai oahpahusministtarin oktii Sámi oahpahusrádis. Dá son lea ovttas Sámi oahpahusrádi Kristine Nystadiin ja Sámedikki Ole Henrik Maggain. Gaskavuohta ii oro leame erenoamáš váimmolaš, ja nu ii lean ge. (Gáldu: Sámi oahpahusráddi 20 jagi)

Sihke dáža skuvla ja erenoamážit sámi skuvla lei 70- ja 80-logus leamaš jodus eret Norsk Standard:as. Oktii buot mii sáhttit dadjat ahte mánggabealátvuohta Norgga oahpahusfálaldagas ii goassege leat leamaš stuorit go dalle. Muhto eai buohkat lean duhtavaččat dainna, ja sii, geat háliidedje standardiserejuvvon ja rávndjelinjá-hámát skuvlla, ledje dál oažžume coavcci fas. Dan sii duodaid dahke 1988, Hernes-lávdegotti evttohusain, «*Med viten og vilje*»¹⁸⁰. Skuvla galgai dalle ruovttoluotta Norsk Standard:ii. Dát bodii čuohcat sihke Norgga oahpahussii oppalaččat ja sámi oahpahussii erenoamážit.

Dán kapihtalis ovdanbuvttán vuossodastusaidda oktasaš dovdomearkkaid, dan manjil mo ođastusat leat doaibman iešguđetge oasi oahpahusvuogádagas, mánáidgárddi rájes universitehta ja ráves-olbmuid oahpahusa rádjái.

5.1 Odastusbárru

Loginare jagis dáhpáhuvvu Norgga oahpahusvuogádagas stuorit rievdadusat go goassege ovdal nu oanehis áiggis. Ná ovdanbuvttii oahpahusdepartemeanta 90-logu skuvlaodastusaidda dalle go odastusproseassa lei sullii gaskamuttus: «*Store forandringer er underveis i det norske opplæringsverket. De spenner fra innføring av skolefritidsordninger over reform '94 for videregående opplæring til etablering av et Norgesnett for høyere utdanning. ... Den struktur som skoleverket får, må avledes av det innhold som skal formidles. Tiltakene som iverksettes, må derfor ikke komme som bitvis endringer, men som omfattende reformer under et samlet sikte. Enheten og kontinuiteten i opplæringsverket må markeres i den progresjonen som legges inn i opplæringen og sammenføyningen mellom ulike trinn og skoleslag.*»¹⁸¹

¹⁸⁰ NOU1988:28 Med viten og vilje

¹⁸¹ «*Stuora rievdadusat leat jodus Norgga oahpahusdoaimmas. Dat gustojit skuvlaastoáigeortnegiid sisabuktima rájes, joatkkaoahpahusa Odastusa 94 ja alit oahpu Norggafierpmádaga rádjái. ... Dat struktuvra maid skuvladoaimma oažžu, galgá leat sisdoalu duohken mii galgá gaskustuvvot. Doaimmat mat čadahuvvojit eai galgga boahit rievdadussan veahážiid mielde, muhto viiddis odastussan ollislaš ulbmila vuodul. Oahppodoaimma oktavuohka ja kontinuitehta ferte markerejuvvo progresjuvnnas mii biddjo oahpahussii ja iešguđetge dásiid ja skuvlašlájaid oktiibidjamii.*» Stortingsmelding 29 (1994-95) Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole - ny læreplan, s. 1

Lei nappo muhtin oktasáš politihkka odastusaid duohken, muhto mii dat politihkka lei? Dat ii leat álo leamaš nu čielggas sidjiide, geaidda odastusat galge čuohtat; oahpaheddjiide, ohppiide/studeanttaide ja váhnemiidda, ii ge sidjiide, geain lei ovddasvástádus čadahit odastusaid; fylka- ja gielpapolitihkarat ja skuvlabyrokráhtat buot dásiin.

Oahpahus lea čavgadit ovttahttojuvvon buot dásiin, earret eará dainna go vuoddoskuvla, joatkka-skuvla ja rávesolbmuid oahpahus lea ožžon oktasáš oppalaš oahppoplána. Odastusat muhtin skuvlašlájás leat váikkuhan eará skuvlašlájáide, nugo omd. fidnofágaoahpaheaddjioahpahus moadde jagi manñil heivehuvvui Odastus 94:ii ja dábálašoahpaheaddjioahpahus fas Odastus 97:ii. Dát addá vuodu hupmat oahpahusodastusbáru birra. Dán báru álgu lei Herneslávdegotti evttohus. 2000 ja 2001 leat boahtán evttohusat universitehtaid grádastruktuvrra, sámi oahpaheaddjioahpu, fágaskuvllaid ja álbmotalla-skuvllaid birra. Dalle go dát evttohusat čadahuvvojit, lea olles oahpahusvuogádat odasmahtton moadde-nuppelot jagis.

Skuvlaodastusaid duohken lei Hernesa ja su bálvváid oktasáš plána¹⁸². Sii geahččaledje nu bures go nagodedje čadahit odastusaid olles leavttuin, dárbbasmeahtton seaguhusa haga, muhto eai sáhtán eastadit ahte earát maiddái besse váikkuhit odastusdoaimma osiide. Earret eará dárbbasedje olbmuid skuvllain ráhkadit oahppoplánaevttohusaid. Oahpaheaddji- ja oahppisearvvit seaguhedje iežaset dán bargui ja stuoradiggeáirasat maid dagahedje muhtumin ahte boadus ii álo šaddan juste nugo departemeanta lei plánen. Lei molssašuddi odastusas odastussii ja skuvlašlájás skuvlašládji man muddui kritihkka válđojuvvui vuhtii. Dan mii oaidnit čielgasit skuvlla sámi sisdoalu dáfus.

Danin ii leat doarvái guorahallat loahpalaš mearrádusaid. Leat odastusaid vuosttaš evttohusat dahje gulaskuddanevttohusat mat čájehit makkár skuvlla oahpahusdepartemeantta politihkalaš jodiheaddjit háliidedje. Go guorahallá 90-logu odastusaid lea okta dain deháleamus gažaldagain: Šattai go boadus, skuvla mii lei jahkeduhátmolssumis, unnit dahje eanet Norsk Standard go dan maid odastusaid strategat ledje plánen?

«Eambbo máhttu eanebuidda»

1987 skábmamánu čálii Gudmund Hernes sáhkavuoru Aftenpostenis, gos hábmii iežas gáibádusaid skuvlii, maid áiggui geahččalit čadahit go moadde jagi das manñil ieš šattai oahpahusministtarin:

«*Mine ønsker for skolen er derfor:*

- *Mer trening*
- *Mer struktur*
- *Mer standardisering*
- *Mer arbeidsdisiplin*
- *Mer faglig konsentrasjon*
- *Mer krav til innsats fra elevene*
- *Mer krav til engasjement fra foreldrene»*¹⁸³

Aftenposten ovdanbuvttii sáhkavuoru Gudmund Hernesa govain ja govvateavsttain gos čálii ahte Hernes dainna eahpenjuolga hilggu Bargiidbellodaga skuvlapolitihka.

Jus mii bidjat dan tabellii, maid čájeheimmet kapihtalis 3.5, oaidnit ahte dát lea čielga prográmma-cealkámuš máhttoskuvla ja ovttageardán skuvlla ovddas, sáhtá maid gohčodit dán ovdáneapmin B:as A:ii, dan guvlui maid dás lean gohčodan «Norsk Standard».

¹⁸² Geahča artihkkala: Egil Frøyland: Hernes og hans tjenere, HIAK 1998

¹⁸³ «*Mu sávdádagat skuvlii leat danin:*

- *Eambbo hárjehallan*
- *Eambbo struktuvra*
- *Eambbo standardiseren*
- *Eambbo bargodisipliidna*
- *Eambbo fágalaš konsentrašuvdna*
- *Eambbo gáibádusat ohppiid árjai*
- *Eambbo gáibádusat váhnenberoštupmái»*

Harbo, 1997, bd.1, s. 89

Dán áiggi lei Hernes ieš jodiheaddjin muhtin almmolaš lávdegottis, mii galggai mealgadit váikkuhit boahttevaš skuvlapolitihkkii. Lávdegoddi almmuhii jagi maŋnil evttohusa «Med viten ja vilje», NOU 1988:28. Herneslávdegoddi lei nammaduvvon árvvoštallat alit oahpu, ja lávdegotti oktiibidjan lei diedusge dán mielde. Dattetge lávdegoddi manai iežas mandáhta olggobeallái ja evttohii rievdadusaid maiddái eará skuvlašlájaide.¹⁸⁴ Earret eará evttohii lávdegoddi sisabuktit «*fagplaner i grunnskolen enkelte fag som er mer presise enn i dagens veiledende rammeplaner i Mønsterplanen*».¹⁸⁵

Dán evttohusa vuodul bodii Stuoradiggediedáhus 43, 1988–89, «*Mer kunnskap til flere*». Eambbo máhttu eanebuidda — muhto makkár máhttu? Lei vuosttažettiin «vuoddomáhttu», giellafágat ja realfágat, mii galggai nannejuvvot, muhto man ovdii?

Mánnávuoda ovdii. 6-jahkásaččat galge skuvlii, skuvlaáigi galggai viiddiduvvot vuolimus luohkáide ja seammás ollášuvvot asttuáigeortnegiin.

Ollisvuoda ja pedagogihka ovdii. Hálidedje lonuhit mánáiddási luohkkáoahpaheaddji fágaoahpaheddjiiguin juohke fágas lokten dihte fágalaš dási.

Geavatlaš fágaid ovdii. Joatkkaskuvllas šattai gorálaččat eambbo teorijja ja unnit geavatlaš bargu fidnofágain. Vuoddoskuvllas šadde geavatlaš fágat eambbo teorehtalaččat.

Válljenvejolašvuoda ovdii. Sihke joatkkaskuvllas ja oahpaheaddjioahpahusas lei diedáhusa mielde beare stuora válljenvejolašvuhta.

Dáinna čuovvolii lávdegoddi čielgasit Hernesa prográmmacealkámuša, maid son buvttii ovdan jagi ovdal.

Norgga pedagogalaš árbevierus, go buoremusat doaimmahuvvo, lea oahppi beroštupmi guovddázis. Dat lea čielgasit celkojuvvon 1976 rávesolbmuidoahpahuslágas: «*Målet for voksenoppleringen er å hjelpe den enkelte til et mer meningsfylt liv*».¹⁸⁶ Logi jagi das maŋnil lei Hernesa prográmmacealkámušas, evttohusas «Med viten ja vilje», áibbas eará vuolggasadji: «*Utfordringen for norsk kunnskapspolitikk er at landet ikke får nok kompetanse ut av befolkningens talent*».¹⁸⁷ Ii lean šat oahppi dahje eaŋkilolmmoš guovddázis, muhto «riika», mii galggai geavahit álbmoga attáldagaid nannet gilvohallannávcca máilmmemárkanis. Hernes ii lean fuomášan dán iehčanassii. Deháleamus inspirašuvnna son lei viežžan USA:s, gos raporta «A Nation at Risk», 1983:s, seamma ákkastallamiin lei evttohan sullásaš rievdadusaid skuvlapolitihkas.¹⁸⁸

Beaktilvuolta

1980-logus bodii beaktilvuodagáibádus guovddázii norgga skuvladigaštallamii. Dát lea čielgasit čadnon riikkaidgaskasaš tendensii bidjat ekonomalaš šattu, dietnasa ja beaktilvuoda ovddimussii. Skuvla šattai dan oktavuodas vuosttažettiin bargofámu buvttadeaddji ealáhusaid várás. Dát buvttadeapmi galggai nugo buot eará buvttadeapmi čadahuvvot nu unnán «input»:ain dahje goluin ja nu ollu «output»:ain dahje bohtosiin go vejolaš. Beaktilvuodagáibádus biddjui bajábeallai sávaldagaid ahte oahpahus galggai nannet ovttadássásašvuoda ja oahppi persovnnalaš ovdánahttima ja čálgu.

Skuvlavuogádat galggai šaddat rávdnjelinjáhamát, ii fal dušše dainna go suorgestruktuvra šattai álkibun, muhto máiddái ahte eanet oahppit manne njuolga 3-jagáš oahpahusa čada. Sávve ahte nu ollu oahppit ja studentat go vejolaš galge mannat njuolga oahpahusa čada dárbbasmeahtun spiehkastemiid ja bisánemiid haga.

¹⁸⁴ Harbo, 1997, bd. 1 s. 82: «*I serien Norges offentlige utredninger ble det høsten 1988 utgitt en innstilling som uten tvil må sies å markere et veiskille i nyere norsk utdanningspolitikk. Det utvalget som hadde utarbeidet innstillingen, ble kalt universitets- og høyskoleutvalget, for mandatet sentrerte seg om en vurdering av de høyere utdanningsinstitusjoners fremtidige oppgaver i utdanning og forskning, og det ansvar de burde ha for å vedlikeholde, utvikle og formidle kunnskap. Men under sin analyse av rekrutteringen til disse institusjonene, viet utvalget et helt kapittel til grunnskolen, den videregående skole og lærerutdanningen.*»

«*Ráiddus Norgga álmolaš čilgehusain almmuhuvvui 1988 čavčča evttohus maid eahpitkeahhtá sáhtta dadjat diediha earu oddaset norgga oahpahuspolitihkas. Lávdegoddi, mii lei ráhkadan evttohusa, gohčoduvvui universitehta- ja allaskuvlálávdegoddiin, go dán mandáhta guovddázis lei árvvoštallat alit oahpahusasahusaid boahttevaš bargguid oahpahusas ja dutkamis, ja ovddasvástádusa mii dain berre leat doalahit, ovddidit ja gaskkustit máhtu. Muhto guorahalladettiin bestema dáidda ásašusaide, geavahii lávdegoddi olles kapihtala vuoddoskuvlii, joatkkaskuvlii ja oahpaheaddjiohppui.*»

¹⁸⁵ «*fágaplánat vuoddoskuvlla fágain, mat leat dárkileabbot go otná bagadalli rámmaaplánat Minsttarplánas*» Med viten og vilje

¹⁸⁶ «*Rávesolbmuidoahpahusa ulbmil lea veahkehit eaŋkilolbmoo eambbo mávssolaš eallimii.*» Lov om voksenopplæring, §1

¹⁸⁷ «*Norgga máhttopolitihka hástalus lea ahte riika ii oaččo doarvái gelbbolašvuoda álbmoga attáldagain.*»

¹⁸⁸ The National Commission on Excellence in Education: A Nation at risk, 1983

Vuogádat galggai leat gollobeaktil. Vuolggasadjin odastusat eai galgan mielddisbuktit liigegoluid. Vaikko lei dárbbášlaš viiddidit vuoddoskuvllaid addin dihte saji odda 6-jahkásaččaide, sesttii seammás goluid mánáidgárddiide. Ohppiidlohku luohkáin lassihuvvui, sihke dainna go bajimus oahppilohku bajiduvvui ja dainna go iežálágán fidnofágalaš suorggit sáhtte biddjot oktii oppalašfágain, nu ahte dás maiddá ožžo joavkkuid main ledje gitta 30 oahppi rádjái. Čadaheapmi bodii ovddabeallái ahte muhtin oahppit dárbbášedje guhkit áiggi láddamii ja ovdánahttimii.

Ulbmilstivren ja dárkkisteapmi

1980-logu mielde čadahuvvui ulbmilstivrenprinsihppa stáhtahálddahusas.¹⁸⁹ Prinsihppa lea álgovudolaččat ovdánahtton priváhta fitnodagaid várás ja maŋŋil sirdojuvvon almmolaš sektorii.

Mii bat ulbmilstivren lea? Muhtin girji skuvlla ulbmilstivrema birra definere dan ná:

«*En ledelsesform der ansvarlige, besluttende og ledende part definerer overordnede mål, og*

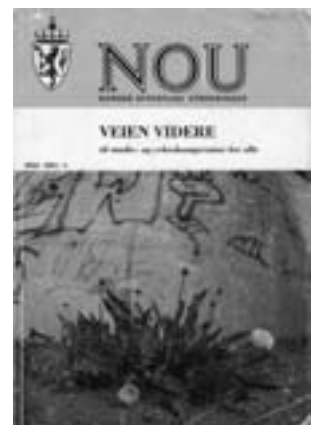
- gir medarbeiderne mulighet å vere med på å definere og konkretisere målene og måten mål kan nås på,
- gir dem som skal realisere mål relativt stor frihet til å finne den beste måte å nå mål på,
- kopler innsats, ikke minst prioriteringer av delmål, med budsjett
- evaluerer resultatet»¹⁹⁰

Ulbmilstivrema álggaheapmi stáhtahálddahusas lea čadnon gielddaid ja fylkkagielddaid odda sisa-boahtovuogádahkii 1980-logu gaskamuttus. Dat dagahii ee. ahte gielddat ja fylkkagielddat eai šat ožžon ovdalgihtii ráddjejuvvon stáhtadoarjaga skuvllaide, muhto fertejedje ieža vuoruhit skuvlla eará doaimmaid ektui. Seamma guvlui čujuhedje rievdadusat gielddalágas, mat valde eret geatnegahtton skuvlastivrra ja skuvlahoavdda gielda- ja fylkadásis.

80-logu mielde šattai eambbo sáhka ulbmilstivremis maiddá skuvllas ja Stuoradiggediedáhusas 37, 1990–91, «Om organisering og styring i utdanningssektoren», celkojuvvo ahte ulbmilstivren galgá leat skuvladoaimmahaga bajit stivrenprinsihpa.

Dáid rievdadusaid márkanfievrridedje lávdadeapmin. Formálalaččat sirdojuvvojedje muhtin mearrádusat báikkálaš dássái, ovdamearkka dihtii gieldda skuvlabušehta sturrodat ja vuohki organiseret gielddalaš skuvlahálddahusa. Duohtavuodas šadde skuvlla doaimmaid rámmat nu gáržžit, sihke dan dihte go ulbmilat definerejuvvojedje čielgaseappot ja šadde eambbo geatnegahtti ja dainna go bearráigeahččanvuogádat nannejuvvui. Bearráigeahčču lei sihke buot dásiid raporterema bokte ja stáhtalaš oahpahushálddahusa nannema bokte, go juohke fylkii vuododuvvui Stáhta Oahppokántuvrra.

Oahppoplánaide ulbmilstivrenprinsihppa mearkkašii ulbmil–gaskaoapmi-málle sisabuktima (geahča 3. kap.). Buot oahppoplánat 90-logus ledje ráhkaduvvon ulbmiliid vuodul main bohte ovdan maid oahppit galge máhttit. 1997 šadde oahppoplánat lánkanjuolggadussan (forskrift), nu ahte juridihkalaččat geatnegahtte oahpaheaddji ja skuvlla čuovvut daid. Bearráigeahččan dihte dan, álggahii departemeanta oahpahusgirjji joatkkaskuvllas, mii mielddisbuvttii ahte oahppit galge dárkkistit ahte oahpaheaddjit čuvvo oahppoplána. Oahpaheddjiid ja oahpaheaddjiorganisašuvnnaid gaskkas lei stuora vuosteháhku oahpahusgirjái ja belohahkii dan vuostá ahte oahppoplánat galge lánka-

Dát čilgehus bijai vuodu Odastus 94:ii ja lei okta dan mánga almmolaš oahppodokumeanttain mat «ledje vajálduhttan ahte orrot sámít Norggas».

¹⁸⁹ Eambbo ulbmilstivrema birra norgga skuvllas sáhtta lohkat dán pedagogalaš váldofágabarggus: Olsen, Frank: Kan mål styre? 1993.

¹⁹⁰ «*Jodihanhápmi mas ovddasvástideaddji, mearrideaddji ja jodiheaddji bealli definere bajit ulbmiliid, ja*

– *addá mielbarggiide vejolašvuoda leat mielde defineret ja konkretiseret ulbmiliid ja vuogi mainna sáhtta ollašit ulbmiliid*

– *addá sidjiide geat galget duohtandahkat ulbmiliid oalle stuora friddjavuoda gávdnat buoremus lági ollašuvvat ulbmiliid*

– *čatná árjja, goit unnimusat oasseulbmiliid vuoruheami, bušehtain*

– *árvvoštallá bohtosa»* Eiliv Grue: Ledelse og målstyring i skolen, 1988, s. 1

njuolggadussan. Muhto dát vuosteháhu lei dušše muhtin muddui prinsihpalaš kritihkka ulbmilstivren-prinsihpa vuostá. Oahpahusgirji bodii vuos 1996:s, muhto oahpaheaddjisearvvit boikohttejedje dan. 1997 mearridii Stueradiggi ahte oahpahusgirji ii galgan guoskat oppalašfágalaš suorgái. GOD deattuhii dattetge ahte buot eará suorggit galge geavahit oahpahusgirji buot fágain. 1997 ráddehusmolsuma manjil dagahii odda ráddehus ahte oahpahusgirjegáibáduš ii šaddan mielde oahpahuslága njuolggadusain.

13-jagáš oktasašskuvla

Oktasašskuvlla (enhetsskole/einskapsskole)¹⁹¹ ovdánahttin ja viiddideapmi lea leamaš váldolinjá Norgga skuvlapolitihkas. Dan rájes go 1800-logu gaskamuttus ledje golbma parallealla skuvlamanu vuosttaš luohká rájes, lea skuvla ovdánahttojuvvon ceškiid mielde dassái go šattai 5-, 7- ja 9-jagáš oktasaš skuvla buohkaide. 90-logu ođastusaiguin sáhtta dadjat ahte oktasašskuvla lea viiddiduvvon 13 jahkái, dan bokte go vuoddoskuvla šattai 10 jagi, ja go šattai oktasaš lánha vuoddoskuvlla ja joatkkaoahpahusa várás ja sihke oppalaš oahppoplána ja vuoigatvuohta joatkkaoahpahussii šattai lánhanjuolggadussan.

Oktasašskuvla lea doaba maid sáhtta dulkot mánggaláhkái. Vuosttaš lea ahte buot oahppit seamma luohkkádásis galge vázzit seamma skuvlla, beroškeahhtá servodatseaduš ja sohka bealis. Oktasašskuvla viiddiduvvon ipmárdusas galget buohkat oažžut oahpahusa seamma oahppoplánaid bokte, dahje ahte iešgudetge surggiin galget buore muddui lohkat oktasaš lohkanmeriid. 90-logu ođastusat nannejedje maiddái oktasašskuvlla viiddiduvvon ipmárdusas. Sihke vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvllas šadde oahppoplánat eambo bienalaččat ja geatnegahtti, sihkarastin dihte ahte buot riikka oahppit galge oažžut nu ovtálágán oahpahusa go vejolaš. Joatkkaskuvllas ollášuvvui skuvlašlájaid oktiibidjan, mii álggahuvvui 70-logus, dainna go dál ožžo oktasaš oahppoplánaid buot oppalaš fágain.

Oktasašskuvladoahpaga goalmát dulkon lea ahte buot riikka oahppit galget sihkarastojuvvon seamma resurssaid skuvlavázzimii. Dát dulkon ii leat leamaš guovddáš 90-logu ođastusain. Baicce nuppi lánhá lea skuvlii merkejuvvon ruđaid heattiheapmi dagahan ahte skuvlaviesuid ja neavvuid kvalitehta dál lea šaddán gieldda/fylkkagieldda vuoroheami ja ekonomii ja duohken. Dáinna lea oktasašskuvla dán mearkkašumis baicce geanohuvvon manimus jagiid, statistihkka čájeha ahte riggámuš gielddat geavahit badjel guovtte gearde eanet ruđa juohke oahppi nammii go geafimus gielddat.

Norsk Standard

Muhtin skuvlapolitihkalaš prográmmalogaldallamis celkkii Gudmund Hernes 1992:s mo oahppoplánat galget sihkarastit ahte buohkat jurddašit seammaláhkái: «... *Det er tankene som må løftes og uniformeres om nasjonen skal holde sammen. ... Skal vi sikre den rette tro, må læren være ens. Altså trenger vi læreplaner.*»¹⁹²

Našuvnnalaš oktasašávdnasiid deattuheapmi lea olles ođastusproseassa dovdomearka: «*Hovedtendensen i læreplanverket er sterkere betoning av felles lærestoff og nasjonal identitet.*»¹⁹³

Muhtin Hernesa dovddus bástilis cealkámušain son logai ahte jus muhtin oahppi gasku skuvlajagis fárrii, galgai sáhttit mannat njuolga odda luohkkái Stavangeris ja joatkit juste seamma ávdnasiin maid gudii Girkonjarggas beavvi ovdal. «Šaddi mobilitehta» geavahuvvui ággan ahte fertejedje leat oktasaš našuvnnalaš oahppanávdnasat, seammás go skuvlla rievdadeamit galge ovddidit dan mobilitehta.

Oktasaš oppalaš oahppoplánas deattuhuvvo našuvnnalaš oahppánávnas eambo go guhkes áigái: «*Lea diehttelas ahte ipmárdusa ja dulkoma čujuhusrámmat fertejit álbmoga váste leat oktasaččat — fertejit leat oassin dábálaš oahppamis — ....*»¹⁹⁴

¹⁹¹ Oktasašskuvlla historjá ja dan doahpaga dulkoma birra sáhtta lohkat eambo dán girjiin:

Anne K. Bryne: Et søkelys på likhetsbegrepet og enhetsskoletanken i planprosessen til L97 og L97 Samisk, 1999

Nils Eckhoff: Einskapskolens historie i Norge, 2001

¹⁹² «... *Leat jurdagat maid ferte bajihit ja seamma lánhá gárvvohit jus našuvdna galgá bissut čeahkis. ... Jus mii galgat sihkarastit rievttis oskku, ferte oahpa leat oktasaš. Nappo dárbbášit mii oahppoplánaid.*» Koritzinsky 2000, s. 76

¹⁹³ «*Oahppoplánadoaimma váldotendeansa lea oktasaš oahppánávdnasa ja našuvnnalaš identitehta deattuheapmi.*» Egil Frøyland: Hernes og hans tjenere, s. 2

¹⁹⁴ Oahppoplána vuoddoskuvlii, joatkkaoahpahussii, rávesolbmuidoahpahussii - obbalaš oassi 1993, s. 26

Dat lea čielga prográmmacealkámuš: Áigumuš lea hukset našunaldovddu, identifiserema dáža kultuvrrain, dan stáhtaautoriserejuvvon konstrukšuvnnas.

Dát ferte diedusge mannat báikkálaš sisdoalu ovdii, ja dat lei maiddá mielevttot. Čatnašupmi báikkálaš identitehtas ja kultuvrras ii lean seamma árvvus go riikkaidentitehta ja riikkakultuvra. Baicce nuppe láhkái. Báikkálaš čatnašupmi lei hehttehussan dasa ahte olbmot šaddet «mobilan» ja sirdašuvvet dohko gosa lea eanemus gánnehahti bidjat bargosajiid.

Fallehedje báikkálaš oahppoplánabarggu, mii lei guovddášis easkka álggahuvvon M87:is. Nugo oaidnit maŋŋil, dat maiddá mielddisbukte rievdademiid sámi oahpahusa ovdii.

5.2 Váikkuhusat sámi oahpahussii

Vaikko guovddáš odastus- ja oahppoplánabargu ii namuhivčče sámiid sániin ge, šattašedje oppalaš njuolggadusat váikkuhit sámi fágaide ja skuvllaide ja máŋgga láhkái váikkuhit sámi oahpahusa eavttuide. Našuvnnalaš, ovtastuvvon ja guovddášuvvon skuvla attášii unnit saji sámi áššiide go báikkálaš/regiuvnnalaš vuodđoduvvon, pluralistalaš, lávdaduvvon skuvla. Fidnodidáktalaš oahppanvuohki, man vuoddu lea oahppan barggu bokte, šattašii lagabui sámi oahppoárbevieruid go akademalaš oahppanvuohki.

1988 sámi oahppoplánat ledje M87 boadus, «ovddit buolvva» maŋimus oahppoodastus. Ovttas čilgehusain mat dalle aiddo ledje gárvvistuvvon sihke joatkkaoahpahusa ja alit oahpu birra sámiid várás¹⁹⁵, dahke dát alimus oláhusa eiseválddiid buoredáhtus sámegiela ja kultuvrra ektui. 90-logu oahppo-odastusat leat baicce mielddisbuktán eanet našuvnnalaš ovttaštittima.

Bálddallas našuvnnalaš odastusaiguin lea leamaš bargu ovdánahttit sámi oahpahusa viiddáseappot dáid njuolggadusaid mielde mat ledje mearriduvvon 80-logu loahpas. Našuvnnalaš dásis ledje ovddit mearrádusat válđoáššálaččat čadahuvvon ja sajáiduvvon iešgudege skuvlašlájasa ovdal go odda odastusbárru bodii. Sámi oahpahus ii lean báŋjo ollen guhkeliid go čujuhit man háltái mannat, ovdal go odda odastusat seahkánedje ja adde odda rámmaeavttuid. Dat dagahii ahte stuora oasi plánejuvvon doaimmain ii lean vejolaš čadahit dan hámis go álggos lei jurddašuvvon.

5.3 Mánáidgárdi

1995 rievdaduvvui 1975 mánáidgárdeláhka, ee. galggai dan maŋŋil leat rámmaplána mánáidgárdiid várás. Rámmaplánas lea njuolggadus (forskrift) ja lea fámus 1996 rájes. Mánáidgárdiid rámmat čavge dainna. Sáhtta dadjat ahte rámmaplána lea mánáidgárdi oahppoplána, ja ahte oahppoplánavuogádat dan bokte lea viiddiduvvon vulos ovdaskuvlamánáide.

Juosgo ovddit lánka ii cealkán maidege sámi mánáidgárdiid birra, cealká 1995 lánka, § 7: «*Barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal bygge på samisk språk og kultur*».¹⁹⁶

Rámmaplánas lea sierra kapihtal sámegiela ja kultuvrra birra. Plána čujuha Sámelága sápmelašdefinišuvdnii sámi álbmotlogu oktavuodas, ja definere sámi mánáid ná: «*Buot mánát, geain nubbi dahje goappašat vánhemat leat sápmelaččat, čilgejuvvojit rámmaplánas sámi mánán.*» Viidáset cealká ahte «*Sámi vánhemat sáhttet válljet ohcat mánáidasaset saji juogo sámi dahje dárui mánáidgárdái*».¹⁹⁷

Rámmaplána deattuha dasa lassin ahte máiddái dáža mánát galget deaivvadit sámi kultuvrra vuoddo-emeanttaid, dan dihte go dat lea oassin min oktasaš kulturárbbis.

Sámi mánáidgárdit ožžot dábálaš doaibmadoarjaga lassin erenoamáš doarjaga mii galgá gokčat sámi fáldadaga liigegoluid. Doppe gos leat sámegiela mánát dáža mánáidgárdiin, sáhtta ohcat doarjaga guovttegiela veahkkái. Dalle go bodii erenoamáš doarjja sámi mánáidgárdiid várás (1985), lei riidu

¹⁹⁵ Doaibmaplána sámi nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái (NOU 1987:20), Samisk kultur og utdanning (NOU 1985:14 ja NOU 1987:34)

¹⁹⁶ «*Mánáidgárdit sámi mánáid várás sámi guovlluin galge hukset sámi giela ja kultuvrra ala*».

¹⁹⁷ Mánáidgárdi rámmaplána, s. 27

sámi mánáidgárddi definišuvnna birra. Galggai go dušše guoskat sámegielat mánáidgárddiide, dahje maiddá mánáidgárddiide main lea sámi ulbmil, muhto gos mánát leat dárogielagat? Čielggadeapmi bodii rámmaoplánain: «*Sámi mánáidgárddi lea mánáidgárddi gos leat sámi soga mánát — sámít. Mánáidgárddi ulbmil lea nannet mánáid sámi identitehta ovddidettiin sámegiela geavaheami ja gaskkustettiin sámi kultuvrra. Mánáidgárddi jodihit sámi pedagogalaš bargit.*»¹⁹⁸

Rámmaoplána čuovvumuš lea ahte ovdaskuvla oahpaheaddjioahpahus ferte ráhkkanahhtit ovdaskuvla oahpaheddjiid bargat sámi mánáiguin ja sámi kultuvrrain.

2001 rájes lea Sámediggi váldán badjelassas doarjjajuohkima sámi mánáidgárddiide, ja 2002 rájes dat dahkko njuolggadusaid mielde maid Sámediggi ieš lea mearridan.

5.4 Oktasaš láhka ja oahppoplána

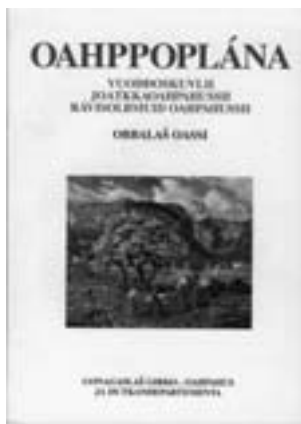
90-logu mielde lea oahpahusláhkadoaimmahat ollu álkiduvvon. Álggos ožžo allaskuvllat ja universitehtat oktasaš lága 1995. Maŋŋil ožžo vuoddoskuvllat ja joatkkaskuvllat oktasaš láhkavuodu. Lei oalle ollu riidu oahpahuslága birra ja dat mearriduvvui loahpalaččat easka 1998:s, maŋŋil go moddii lei maŋiduvvon.

Vuoddoskuvla, joatkkaskuvla ja rávesolbmuidoahpahus leat maiddá ožžon oktasaš oppalaš oahppoplána. Dat dáhpáhuvai 1993 ja dát oahppoplána lei sihke Ođastus 94 ja 97 vuoddun. Muhtin láchkái bohte rievdadusat boastu ortnetvuorus. Vuos bodii oktasaš oahppoplána, dan maŋŋil oktasaš láhka.

Oahppoplána — oppalaš oassi

«*Med viten og vilje*» bálddas lea jáhkkmis «*Oahppoplána vuoddoskuvllii, joatkkaoahpahussii, rávesolbmuidoahpahussii — obbalaš oassi*» dokumeanta mii njuolggasepmosit lea báidnon Gudmund Hernesa višuvnnain. Dálvvi 1991/92 álggahii departemeanta barggu ráhkadit oppalaš oahppoplána gulaskuddanevttohusa. Dán barggus rihkko muhtun láchkái oahppoplánabarggu árbevieruid.

Evttohus ii ráhkaduvvon lávdegoddebarggu bokte, masa bargoeallima bealit ja skuvlaolbmot serve, muhto departemeanttas. Buorre muddui lei stáhtaráddi gii ieš čálii dan. Referansajoavkkus, maid GOD nammadii čuovvut dan barggu, ii lean báljo oktage geas lei njuolga oktavuohta skuvllain. Oahpaheaddjiservviin eai ge lean formálalaččat áirasat dan joavkkus. Dát lei čielga signála dasa ahte Hernes háliidii unnidit oahpaheddjiid ja fága-pedagogaid váikkuhusa oahppoplánabargui. Ovddit oahppoplánarievdamiid ektui, oahpaheaddjisearvvit eai bovdejuvvon searvat odđa oahppoplánaid ráhkadeapmái 1990-logus.

Vuoddoskuvlla, joatkka-oahpahusa ja rávesolbmuidoahpahusa oppalaš oahppoplána lea jorgaluvvon sámegillii — muhto lea go sisdoallu heivehuvvon sámi diliid ektui?

Ulbmilstivren, mii galggai šaddat odđa oahppoplánadoaimmahaga gálvomearkan, bodii ovdan das ahte váldoulbmilat celkojuvvojedje ovdanbuktimin makkár olbmuid skuvla galggai hábmet: **Morálalaš olmmoš** (maŋŋil rievdaduvvon **dárkkuhusa ozadeaddji olmmožin**), **hutkiás olmmoš**, **bargi olmmoš**, **dábálaš oahppan olmmoš**, **ovttasbargi olmmoš**, **olmmoš luonddus** (maŋŋil rievdaduvvon **birasdihtomielalaš olmmožin**) ja **heivehuvvon olmmoš**. Ii han oktage sáhte leat vuostemielas dáid ideálaid ektui. Muhto makkár iešvuodaid vuoruhit ovdánahttit skuvllas oaidná buoremusat jus jearrá makkár olmmošslájat **eai** leat mielde. Dás váilo **demokráhtalaš olmmoš**, **kritihkalaš olmmoš** ja **solidáralaš olmmoš**. Jus geahčá ollislaččat oahppoplánadoaimmahaga ja ođastusproseassa dát váilevašvuolta gal ii leat sahtedohko, muhto oalle logalaš. Dát iešvuodat eai lean árvvus ođastusráhka-deddjiid gaskkas.

¹⁹⁸ Mánáidgárddi rámmaoplána, s. 28

Plána deattuha garrasit oktasáš našuvnnalaš kultuvra- ja máhttovuodu, ja «*avviser den reformpedagogiske progressivismens prinsip om å orientere elevenes læring ut fra deres livssituasjon og grunnleggende problemer/interesser*».¹⁹⁹

Evttohus ii ožžon beare buori vuostáiváldima. Kritihkka lei ee. ahte lei dušše bures birgejeaddji oahppi gii heivii dan gova sisa, ja ahte báikkálaš perspektiiva lei goariduvvon, M87 ektui. Bastileamus kritihkariid gaskkas lei Inge Moslett, guhte čálii:

«*I planens generaliserte samfunnsbilde trer lokalsamfunnet, lokalkulturen og lokalorienteringa bare fram i et bitte lite hjørne. Dette må være bortimot fornærmende for den hær av grunnskolelærere, som har brukt lokalsamfunnet som læringsarena og kulturelt forankringspunkt — og som i skolehverdagen, på kveldene og i helgene har arbeidet for at skole og lokalsamfunn skal inngå i et kulturelt og språklig utvekslingsforhold.*»²⁰⁰

Maiddái eurohpalaš ja globála dimenšuvnna giedahallan deaivvai bastilis kritihka, ee. Johan Galtungas: «*.. fulle av ord om det europeisk-kristent-humanistiske, av euro-propaganda, uten å stå åpent og ærlig fram med hva dette er for en sivilisasjon. ... Inkvisisjon, slaveri, kolonialisme, arbeider-, kvinne-, og naturundertrykkelse; alle disse troll fares over med en harelabb...*»²⁰¹

Kritihkka ii váikkuhan ollus loahpalaš oahppoplánii. Heivehuvvon oahpahas ja báikkálašservodaga mearkkašupmi oahpahasas deattuhuvvui eanebuš, muhto váldotendeansa ii rievdan. Stuoradiggi mearridii dán nuppi evttohusa ovttaijenalaččat, muhto deattuhii seammás ahte «*De positive erfaringene med lokale læreplaner ut fra M87 må i denne sammenheng understrekes*».²⁰² Dán sáhtta dulkot nu ahte ii lean velá ovttaimielalašvuohta, aiddo báikkálaš oahppoplánabargu lei daid ádaid gaskkas M87-plánas maid Hernes eanemusat háliidii jávkadit.

Oahpahusláhka

Oahpahuslága vuoddu lei Smith-lávdegotti evttohus, NOU 1995:18 Ny lov om opplæring. Das ledje dievva riidogažaldagat, ja sihke oahpaheaddjisearvvit, politiikalaš bellodagat, sámi ásašusat ja searvvit vuostaldedje osiid evttohusas. Manai badjel njeallje jagi dan rájes go evttohus bodii dassái go láhka viimmat bodii fápmui. Vuos bodii Odeldiggeproposišuvdna 36 (1996–97), mas Oahpahusdepartemeanta evttohii oalle ollu rievdademiid Smith-lávdegotti ektui. Dat proposišuvdna ii goassege ollen Stuoradiggegiedahallamii, sihke riiddu geažil lága sisdoalu birra ja ráddehusmolsuma geažil. Dan sadjái bodii odda proposišuvdna, Ot.prp. 46 (1997–98), mii lei vuoddun go Oahpahusláhka mearriduvvui Odeldikkis 9.6.98. Láhka bodii fápmui 1.8.99.

Dan guhkes giedahallanproseassas jávke muhtin Smith-lávdegotti kontroversiella evttohusain, nugo ahte oahpaheaddjit galge sáhttit oažžut bistevas virggi dohkkehuvvon oahpahusa haga. Loahpas šattai oahpahusláhka váldoáššálaččat formaliseren ja legaliseren das mii juo lei čadahuvvon oppalaš oahppoplána ja odastusaid 94 ja 97 bokte.

¹⁹⁹ «*hilgu odastuspedagogalaš progressivismma prinsihpa orienteret ohppiid oahppama iežaset eallindili ja vudolaš čuoččat/beroštumiid mielde*». Telhaug, 1997, s. 141

²⁰⁰ «*Plána generaliserejuvnon servodatgovas bohtet báikkálašservodat, báikkálaškultuvra ja báikkálašhálttáštuš dušše ovdan unna binná čiegažis . Dát ferte leat measta eaddidahtti vuoddoskuvlaoahpaheaddjivehkii, mii lea geavahan báikkálašservodaga oahppanarenan og kultuvrralaš áhkkorastinčuokkis - ja mii skuvlaárgabeaivvis, eahkedis ja vahkkoloahpas lea bargan dan ovddas ahte skuvla ja báikkálašservodat galgá doaibmat kultuvrralaš ja gielalaš lonuhusdilis*» Moslett: Målstyrt skrivepedagogikk, bájudan Telhaug mielde, 1997, s. 136.

²⁰¹ «*.. dievva sániiguin eurohpalaš-risttalaš-humanisttalaš vieru birra, euro-propagandas, almmá čuoččat ovdan ja rehálaččat muitalit makkár sivilisašuvdna dát lea. ... Inkvisišuvdna, slávavuohta, kolonialisma, bargi-, nisson-, ja luondduvealaheapmi; buot dát stálat guoskkahuvvet geahppasit...*» Johan Galtung: Høringsutkast til læreplan: Om å lese det uskrevene. Norsk ped. tidsskrift. 1-1993, s.44

²⁰² «*Positiiva vásihusat báikkálaš oahppoplánaiguin M87 bokte fertejit dán oktavuodas deattuhuvvot*». Innst S nr 234 (1992-93), Telhaug, 1997, s. 137

Oktasaš oahppoplána ja oahpahuslága sámi sisdoallu

Oahppoplána — oppalaš oassi

Oppalaš oahppoplána referansajoavkkus lei okta sámi oasseváldi²⁰³. Muhto sihke sus ja earáin dan joavkkus lei hui unnán vejolašvuohta váikkuhit evttohussii, mii čállojuvvui departemeanttas²⁰⁴. Das lei sámi áššiide hui unnán sadji. Man bajás sámi oahpahus vuoruhuvvui oidno das go evttohus sáddejuvvui gulaskuddamii, ii lean Sámediggi gulaskuddanásahussan ge.

Dalle go GOD ovdanbuvttii nuppi evttohusa Stuoradiggái 1993, namuhedje rievdadusaid gaskkas: «*Samisk er løftet mer fram og språklige minoriteter er synliggjort bedre.*»²⁰⁵

Mii bat de lea čállon sámi áššiid birra oppalaš oahppoplánas? Dat ii leat eanet go ahte lea buorre sadji dás bájuhit visot: «*Sámegiella ja kultuvra lea oassin dán oktasaš árbbis. Norggas ja Davviriikkain lea erenoamáš ovddasvástádus sámegiella ja kultuvrra várjalit. Dát árbi galgá beassat ovdánit skuvllain gos leat sámi oahppit, vai nanne sámiid identitehta ja min oktasaš máhtu sámi kultuvrra birra.*»²⁰⁶

Dat lei visot. Dása celkkii Sámediggepresideanta: «*Nei, Hernes, for samiske elever skal samisk språk og kultur være selve basisen, ikke bare «gis rom for».*»²⁰⁷

Oahpahusláhka

1990 rievdaduvvui vuoddoskuvlalahka ja § 40a šattai ná:

1 *Born i samisk distrikt har rett å få opplæring i eller på samisk. Frå og med sjuande klassesteg er det elevane sjølve som tek avgjerd. Elevar med opplæring i eller på samisk blir fritekne for opplæring i ei av de norske målformene på 8. og 9. klassesteg.*

3 *Opplæring i eller på samisk kan og bli gitt elevar med samisk bakgrunn utanom samisk distrikt. Dersom det er minst tre elevar med samisk talemål ved ein skole, kan dei krevje opplæring i samisk.*

Dalle go dát láhkarietvadás bodii, dat mearkkašii vissis ovdáneami sámi oahpahussii. Dattetge leat mánggas sámi skuvlabirrasis duhtameahttumat go rievadás ii lean viidát ja ahte láhkateaksta lea eahpečielgasit hábmjuvnon. Ii gávdnon definišuvdna mii sámi guovlu lea ii ge mo galgá dulkot ahte muhtin oahppis lei «samisk talemål». Danin bohte mánga riiddu gaskal váhnemiid, geat gáibidedje sámegiella-oahpahusa ja gielddaid, mat eai háliidan addit dan.

Vuoddoskuvlalahka oaččui maiddái lasáhusa sámelága giellanjuolggadusaid oktavuodas: § 40.7 «*Samisk kan gjøres til obligatorisk fag i grunnskolen, dersom kommunestyret bestemmer det.*» Dan láhkarietvadásu maŋŋil mearridedje moadde gielddastivrra sámegiella hálddašanguovllus dahkat sámegielloahpahusa geatnegahtton.

Ná lei dilli dalle go riidu oahpahuslága birra álggii.

Dalle go oahpahusláhkalávdegoddi nammaduvvui háliidii Sámediggi searvat lávdegoddái, muhto departemeanta ii suovvan sin fárrui. Dattetge barge sámi skuvlaorgánat viššalit váikkuhit lávdegottibargui. Sámi oahpahusráddi mearridii 1994 sierra cealkámuša láhkalávdegoddái, mas ee. evttohii:

- lága bokte vuoigatvuohta oažžut oahpponeavvuid sámegillii seammalahkáii go ođdadárogillii ja girjedárogillii
- oktagaslaš vuoigatvuohta oahpahussii **sámegiella ja sámegillii**
- vuoigatvuohta sámi ohppiide oažžut oahpahusa «sámi lágán fágain»
- Sámediggi nammada Sámi joatkaskuvllaid stivrra

²⁰³ Sámi allaskuvlla dalá rektor, Jan Henry Keskitalo.

²⁰⁴ «Referansegruppá betød svært lite for disposisjon og utforming av generell del. Jeg oppfattet og oppfatter høringsutkastet nesten helt ut som Hernes' verk.»

«Referansajoavku mearkkašii hui unnán oppalaš oasi disposišuvdnii ja hábmemii. Mun ipmirdin ja ipmirdan gulaskuddanevttohusa measta ollásit Hernesa dahkosin.» Alfred Oftedal Telhaug, girjji: Koritzinsky, 2000, s. 117.

²⁰⁵ «Sámi áššiit leat loktejuvnon eambo ovdan ja gielalaš unnitlogut leat buorebut dahkon oidnosii.» Stortingsmelding 40 (1992-93) Vi små en alen lange

²⁰⁶ Oahppoplána vuoddoskuvllii.....Obbalaš oassi, s. 9

²⁰⁷ «Li fal, Hernes, sámi ohppiide galgá sámegiella ja sámi kultuvrra leat vuoddun, ii dušše «addojuvvot sadji». Magga, 1994, s.10

Oahpahusláhkalávdegoddi doarjjui muhtin dáin evttohusain, ee. oktagaslaš vuoigatvuoda oahpahus **sámegiela** ja ahte Sámediggi galggai nammadit Sámi joatkkaskuvllaid stivrra ja mearridit sámi oahppoplánaid ja oahppoplánalasáhusaid. Baicce velttii lávdegoddi eará evttohusaid, nugo vuoigatvuolta sámegiela oahppogirjiide. Kapihtal sámi oahpahusa birra galggai šaddat daid áššiid gaskkas, man birra lei eanemus riidu dan golbma jagi guhkes digaštallamis mii lei ovdal go láhka viimmat mearriduvvui. Digaštallan guoskkai eanemusat vuoigatvuhtii oažžut oahpahusa sámegiela ja sámegillii ja man stuora válde Sámedikkis galggai leat oahpahusgažaldagain.

Sámi joatkkaskuvllaid stivra moittii guláskuddancelkamušastis ulbmilparagráfa oktasaš máhtto-, kultur- ja árvovuodu birra ja bivddii ahte celkojuvvo «*Samisk språk, kultur og verdysyn skal danne grunnlag for opplæringen av samer*».²⁰⁸ Stivra evttohui maiddái: «*Elevene ved de samiske videregående skolene skal ha rett å få sin opplæring på samisk*».²⁰⁹

Sámediggi bivddii oažžut válde gažaldagain mat gusket sámi oahppoplánaide ja sámi oahpahusa viiddisvuhtii.

Dalle go Ot.prp. 36 bodii 1997, lei kapihtal sámi oahpahusa birra rievdaduvvon golmma áššis:

- Lávdegoddi lei evttohan ahte buohkain, geain lea leamaš sámegiella vuoddoskuvllas, galgá leat vuoigatvuolta joatkit fágain joatkkaskuvllas. Dása evttohui GOD ahte buot sámít galget oažžut dán vuoigatvuoda joatkkaskuvllas. Dat mearkkašivčče nuppi bealde viiddideami sámiide geain ii lean leamaš sámegieloahpahus vuoddoskuvllas. Nuppi bealde fas masse dážat geat ledje lohkan sámegiela vuoddoskuvllas dan vuoigatvuoda.
- Lávdegoddi háliidii ahte Sámedikkis galggai leat válde mearridit sámi oahppoplánaid ja oahppoplánalasáhusaid, ja addit njuolgadusaid sámi oahpahusa bajit ulbmiliidda ja prinsihpaide. GOD áiggui ráddjet dán vuoigatvuoda sámegielfágii ja «erenoamáš sámi fágaide joatkkaoahpahusas». Dasa lassin galggai Sámediggi beassat mearridit sámi sisdoalu našuvnnalaš oahppoplánain, nu gohčoduvvon «sámi stoalpput». Departemeanta dáhtui ges ieš mearridit sámi oahppoplánaid sisdoalu fágain mat eará ohppiide maid gusto.
- Lávdegotti evttohus bidjat sámi joatkkaskuvllaid Sámedikki vuollái lei dál rievdaduvvon, Finnmarkku fylkkagieldda politihkkariid lobbydoaimma maŋnil.
- Fylkkas ledje olbmot geat guhká ledje bargan dan ala ahte bidjat dáid skuvllaid fylkka vuollái.²¹⁰ GOD:a evttohusas čállui dál: «*Departementet er ikkje samd i framlegget frå opplæringslovutvalet om at Sametinget skal få rett til å oppnemne styre for dei statlige samiske vidaregåande skolane. Departementet har her lagt vekt på at ein tek sikte på å setje i gang arbeid for å vurdere om ansvaret for desse skulane etter kvart bør overførast fylkeskommunen, som er det forvaltningsnivået som elles har ansvaret for vidaregåande opplæring*».²¹¹

Odeldiggeproposišuvnnas 46 (1997–98) leat minimála duohta rievdadusat kapihtalis sámi oahpahusa birra. Dát evttohusat mearriduvvojedje Stuoradikkis rievdatkeahttá. Láhka cealká ahte sámiin joatkkaoahpahusas lea vuoigatvuolta oažžut oahpahusa sámegiela ja ahte departemeanta sáhtta ásahit muhtin skuvllaid addit oahpahusa sámegiela, sámegillii ja erenoamáš sámi fágain. Sámi joatkkaskuvllat eai namuhuvvon erenoamážit, ja sin boahpteáigi lei ain eahpesihkar.

Oahpahusláhkaevttohusa kapihtal sámi oahpahusa birra almmuhuvvui sierra girjjázin sámegillii.

²⁰⁸ «Sámegiella, sámi kultuvra ja árvooaidnu galgá hábmēt sámiid oahpahusa vuodu.»

²⁰⁹ «Sámi joatkkaskuvllaid ohppiin galgá leat vuoigatvuoda oažžut oahpahusaset sámegillii.»

²¹⁰ Guovddáš dán bargus lei fylkkavárresátnejodiheaddji Arne Pedersen, gii muhtin áiggi lei Sámi joatkkaskuvllaid stivrras. Maŋgil go oahppolávdegotti evttohus bodii, son geassádii stivralahtun. Dan láhkaí son sáhtti bargat stivrra vuostá departemeantta ektui.

²¹¹ «Departemeanta ii leat ovttá oahppoláhkalávdegotti evttohusain ahte Sámediggi galgá oažžut vuoigatvuoda nammadit sámi joatkkaskuvllaid stivrra. Departemeanta lea dás deattuhan ahte áigu álggahit bargu árvvoštallat berre go ovddasvástádus dáid skuvllaid ovddas dadistaga sirdojuvvot fylkkagieldii, mii lea hálldahusdassi mas muduid lea ovddasvástádus joatkkaoahpahussii.»

Oahpahusláhka sihkarastá vuogatvuoda oažžut oahpahusa **sámegillii** sámegiela hálddašanguovllus. Dán guovllu olggobealde lea sámi ohppiin dušše vuogatvuolta oažžut oahpahusa **sámegielas**. Eai ge oahppit geain lea sámegiella vuosttašgiellan sáhte dás, lága giedas, gáibidit oahpahusa sámegillii eará fágain go sámegielfágas. Dat dagaha ahte illá lea vejolaš ollášuhttit sámegielfága oahppoplánaid, main sihke vuosttaš- ja nubbigielplánas lea čállon ahte sámegiella galgá leat neavvofága, dat mearkkaša ahte giella galgá geavahuvvot maiddái go oahppá eará fáttáid ja fágaid.

5.5 Vuoddoskuvla

1991 nammadii GOD lávdegotti mii galggai guorahallat skuvlaálggu 6-jahkásaččaide ja makkár váikkuhusaid dat mielddisbuvttášii skuvlamannui. Lávdegoddi bijai ovdan golbma molssaeavttu:

- 13-jagáš mannu lohkan/fidnogealbui, das 10 jagi geatnegahtton
- 12-jagáš mannu, das 9 jagi geatnegahtton
- 12-jagáš mannu, das 10 jagi geatnegahtton

GOD doarjjui jodánit vuosttaš molssaeavttu, muhto dát ii mannan áibbas álki Stuoradikkis. Lei ollu vuosteháhu dasa ahte 6-jahkásaččat galge álgit skuvlii, muhtin bellodagaide, váhnemiid, oahpaheddjiid ja mánáidgárdebargiid gaskkas. Dattetge mearridii Stuoradiggi 1993: «*Det innføres obligatorisk skolestart fra det kalenderåret barn fyller 6 år, med virkning fra skoleåret 1997–98*».²¹² Dáinna lei vuoddogeadgi biddjojuvvon dasa mii manñil gohčoduvvui Odastus 97. Ii lean seammás eanetlohku Stuoradikkis viiddidit skuvlageatnegasvuoda 10 jahkái. Dát mearriduvvui easkka jagi manñil, dan láhkái ahte ráddehus dorvvastii daid bellodagaide mat álggos ledje dan vuostá ahte 6-jahkásaččat galge álgit skuvlii. Dan láhkái oaččui ráddehus, molsašuddi lihtuid bokte, dattege juste dan 10-jagáš geatnegahtton vuoddoskuvlla maid háliidii.

1994 ovdanbuvttii Gudmund Hernes gulaskuddanevttohusa «*Prinsipper og retningslinjer for den 10-årige grunnskolenes oppbygging, organisering ja innhold*», (*Prinsihpat ja njuolggadusat 10-jagáš vuoddoskuvlla huksehusa, organiserema ja sisdoalu várás*), nu gohčoduvvon «Broen». Seammaláhkái go oppalaš oahppoplána lei dát dokumeanta ráhkaduvvon departemeanttas, ministara čavga jodiheami vuolde. Das nannejuvvojit prinsihpat man ala vuoddoskuvla ja fágaid oahppoplánat galge huksejuvvot, ee. risttalaš ja humanistalaš árvvut, nana progrešuvdna ja čielga fágajuohkin, geatnegahtton prošeaktabargu, našuvnnalaš oktasáš kultur- ja máhttovuoddu. Báikkálaš oahppanávdnasa rolla unniduvvui gáldun mii sáhtii čuvgehit našuvnnalaš oahppanávdnasa. Teoriija galggai nannejuvvot geavatalaš fágaid ovddabeallái. Oahppoplána galgá aiddostahttit maid oahppit berrejit oahppat, goas ja mo sii galget oahppat dan: «*Opplæringen skal organiseres slik at skoleløpet fremstår som en tydelig vei med merkestier og milepæler, så både elever, foreldre og lærere kan være godt orientert om hva de vil møte når*».²¹³

Fas čájehii Hernes ahte son dáhtui ráhkadahttit oahppoplánaid nu guhkás go vejolaš fágalaš ekspertisa seaguhusa haga. Bođii ollu kritihkka gulaskuddanevttohusa vuostá. Muhtin universitehtat ja allaskuvllat váidaledje go fágaoibmot eai lean váldon mielde dán bargui, muhtumat celke ahte evttohus čájehii «váilevaš árvvusatnima pedagogaš profešuvdnii».²¹⁴

«Broen» galggai leat šaldi oppalaš oahppoplánas fágaid oahppoplánaide. Gulaskuddanevttohusa álgosánis čálii GOD: «*Etter at dette dokumentet har vært ute høring, vil departementet iverksette arbeidet med å formulere læreplaner for de enkelte fag*».²¹⁵ Duohta dilis dáhpáhuvai áibbas eará; oahppoplánajoavkkut eai fal dušše álggahuvvon ovdal go šaldi mearriduvvui, dat fertejedje addit sisa gulaskuddanevttohusaideaset olles vihtta mánu **ovdal go** Stuoradiggi giedahalai dokumeantta mii galggai

²¹² «Čadahuvvo geatnegahtton skuvlaálgin dan kalendarjagis go mánná deavdá 6 jagi, dat galgá doaibmat skuvlajagi 1997-98 rajes.»

²¹³ «Oahpahus galgá organiserejuvvot nu ahte skuvlamannu boahtá ovdan čielga luodan, merkejuvvon bálgáiguin ja oláhusmearkkaiguin, nu ahte sihke oahppit, váhnemat ja oahpaheaddjit sáhttet diehtit maid sii galget deaivat goas.» Høringsutkast til prinsipp og retningslinjer, s.17.

²¹⁴ Roanddima universitehta Pedagogalaš instituhta cealkámuš. Koritzinsky, 2000, s.124

²¹⁵ «Manñil go dát dokumeanta lea leamaš gulaskuddamis, vuolgga departemeanta barggu hábmēt oahppoplánaide iešgudetge fágain.» Koritzinsky, 2000, s. 79

leat vuoddun sin bargui. Maiddái Stuoradikki oahpahuslávdegotti dalá jodiheaddji, Jon Lilletun, mearkkašii dán: «*All god politikk og forvaltningspraksis tilsier at overordnede prinsipper klargjøres for underordnede dokumenter lages. Dette ble det konsekvent syndet mot i denne prosessen.*»²¹⁶

Ovdal go Stuoradiggi giedahalai «Broen» bodii stuoradiggediedáhus dan ášši birra, St.meld. 29 (1994–95). Dás deattuhuvvui veahá eambbo heaiveheapmi ohppiid návccaid ektui ja maiddái geavatlaš bargu. Muhto válđoáššálaččat mearriduvvojedje gulaskuddanevttohusa prinsihpat. Boadus hoahppogiedahallamis ja heajus ovttahttimis lea ahte vuoddoskuvlla oahppoplánadoaimmahaga golbma válđoosi leat funet oktii čadnon ja leat belohakkii vuostálasti. Dattetge mearriduvvui olles plána-doaimma lánhanjuolggadussan, unnimus bienaid rádjái.

Departemeanta stivrii ollásit geat galge beassat searvat fágaid oahppoplánajovkkuide. Dát ii ge sáhtán eastadit ahte šadde stuora riiddut. Muhtin fágaid oahppoplánajoavkkuin lei riidu iežas fágabirrašiguin, earát fas riidaledje departemeanttain. Dát čájeha ahte lei oalle stuora gaska skuvllaid fágabirrašiid oaiviliid ja departemeantta gáibádusaid gaskkas.

Dalle go oahppoplánajoavkkut eai lean čállán nugo departemeanta háliidii, rievdadii departemeanta evttohusaid ovdal go sáddii daid gulaskuddamii. Bohte mánga reakšuvnna ja GOD gesii daid ieš čoaikkái ná: «*En gjennomgående og sterk innvending er at stoffmengden og detaljeringsgraden av stoffet er for stor. Det uttrykkes at fagplanene er overlesset med stoff. Dette er uttalt av så godt som alle høringsinstanser....*»²¹⁷ Vaikko bodii dakkar čielga diedáhus, de ávnnashivvodat ii unniduvvon, baicce nuppi láhkái. Boadus lei ahte ovttaskas oahpaheaddjái ja skuvlii gáržžiduvvui doaimmavejolašvuohta.

Eará odastusa dehálaš sárgosat ledje

- Vuoddoskuvla juhkkjuvvui golmma válđodássi: mánáiddássi (1–4), gaskadássi (5–7) ja nuoraiddássi (8–10).
- Stoahkamis ja smávvmánáidpedagogihkas galgá leat dehálaš rolla, ii fal dušše odđa vuosttašluohkás, muhto olles dásis 1–4. Ovdaskuvlaoahpaheaddjit galget sáhttit oahpahit gitta 4. luohká rádjái maŋnil go leat ožžon jagi lasseoahpu.
- Fágat risttalašvuodamáhttu ja eallinoaidnočuvgehus buhhtestuvvojedje oktasaš fágan; risttalašvuohta, osku ja eallinoaidnu, man ektui ohppiin ii lean várrenvuoigatvuohta.
- Ovddit čohkkejuvvon fágat juhkkjuvvojedje dál osiide. Orienterenfága šattai servodatfága ja luonddufága.
- Skuvlafágat galge dál deavdit buot diimmuid. Diimmut geavatlaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš bargui jávke.
- Skuvlaastoáiggeortnet šattai vuosttaš háve integrerejuvvon oassin skuvllas ja namahuvvo oahpahuslágas.
- Odđa oahppoplánadoaimmahat čadahuvvui cehkiid mielde golmma jagis, nu ahte skuvlajagi 1999/2000 rájes ožžo buot oahppit oahpahusa odđa oahppoplánaid mielde.

Gielalaš unnitloguide lei Ođastus 97 čielga lávki maŋosguvlui. M87:s lei doaimmi guovttegielatvuohta ulbmilin gielalaš unnitloguid várás, muhto dat jávkka dál.

Kamil Øzerk govvida odđa politihka ná: «*KUFs politikk som resulterte i L97, valgte derimot en anti-tospråklighetsholdning, som i praksis signaliserer et ønske om en subtraktiv tospråklig utvikling hos minoriteter: At man anser førstespråket som et hindring for utviklingen av andrespråket, norsken.*»²¹⁸

²¹⁶ «Buot buorre politihka ja hálddašeapmi mearkaša ahte bajit prinsihpat čilgejuvvojit ovdal go vuolit dokumeanttat ráhkaduvvojit. Dan vuostá lea konsekveanta sudduvvon dán proseassas.» Koritzinsky, 2000, s. 79

²¹⁷ «Dábálaš ja nana vuosttaldus lea ahte ávnnashivvodat lea beare stuoris ja oahppanávnas lea beare bienalaččat mearriduvvon. Celkojuvvo ahte fágaplánain leat beare ollu fáttát. Dán celket measta buot gulaskuddanasahusat....»

²¹⁸ «GOD' politihka, man boadus lei O97, válljii baicce anti-guovttegielatvuodaoainnu, mii duohtavuodas signalisere sávaldaga oažžut subtraktiiva guovttegielatovdánahttima unnitloguide: Ahte oaidná vuosttašgiela hehttehussan ovddidit nuppi giela, dárogiela.» Kamil Øzerk: Opplæringsteori og læreplanforståelse, 1999, s.259

Odastus 97 árvvoštallan

Leat čállon mánnga girjji Odastus 97 birra, vuosttažettiin kritihkalaš fágapedagogaid bokte.²¹⁹ Dain gávdná ollu dieduid mo odastusproseassa dáhpáhuvai ja makkár riiddut ledje. Almmolaš árvvoštallamis lea eará vuolggasadji, nammalassii iskat mo odastus lea čadahuvvon skuvllas:

«*Evalueringens hovedpørsmål er:*

- *i hvilken grad reformen gjennomføres i tråd med mål og intensjoner*
- *hvordan skolen skal forbedres og videreutvikles i tråd med reformens intensjoner*»²²⁰

Odastus 97 árvvoštallama lea Norgga dutkanráddi ovttahttime GOD' gohččuma mielde. Das leat 25 oasseárvvoštallama, maid iešgudetge allaskuvllat, universitehtat ja dutkanásahusat čadahit. Árvvoštallama áigodat lea 2000–03. Vuosttaš prošeavttat, fága risttalašvuohta, osku ja eallinoaidnu árvvoštallan, bodii juo 2000. Muhtin oasseraporttat bohte 2001 čavčča ja sii geat háliidit lohkat daid ja raporttaid mat bohtet dađistaga, sáhttet dahkat dan prošeavtta fierpmádatsiiduin.²²¹

Dakkár mánnggaidvuodain galggašii jáhkkit ahte buot dehálaš gažaldagat gokčojuvvojit. Muhto go rámma lea oahppoplána O97 ja ii galgga bidjat gažaldagaid olggobeallái rámma, báhcet dehálaš gažaldagat maidda eat oaččo vástádusa. Ii gávdno oktage prošeakta mii galgá árvvoštallat O97 M87 ektui. Ii ge leat oktage prošeakta mii galgá árvvoštallat O97 oahppoplánaprinsihpaid eará vejolaš oahppoplánaprinsihpaid ektui. Lea danin vástitkeahtes gažaldat sáhtá go árvvoštallamiin oažžut oidnosii man guvlui Odastus 97 lea doalvon Norgga vuoddoskuvlla. Nugo mii leat čájehan dás, deattuhii M87 báikkálašservodaga, muhto válđojurdda O97 duohken lea aiddo geahnahahttit báikkálaš ja nannet našuvnnalaš perspektiivva. Danin ii leat mu mielas nugo muhtin prošeaktačilgehusas čállojuvvo: «*I L97 er bruk av lokalt stoff og prosjekt-/temaarbeid viktige tilnærmingar for at elever av ulik sosial, kulturell, geografisk og etnisk bakgrunn skal få ei tilpassa opplæring og med det ein meir likeverdig skole.*»²²²

Odastus 97 sámi sisdoallu

Okta Hernesa válđojurdagiin lei ahte galget leat oktasaš oahppoplánat buohkaide, juoga mii ii addán sáji sámi oahppoplánaide. Danin ii álggahuvvon makkárge bargu sámi oahppoplánaiguin O97 oktavuodas. Áidna spiehkastat lei sámegeiella vuosttaš- ja nubbingiellan ja dárogeiella nubbingiellan sámi ohppiide.

Gulaskuddanevttohusas «*Prinsipper og retningslinjer for den 10-årige grunnskolens oppbygging, organisering og innhold*», mii bodii 1994 suoidnemánu, namahuvvui oktasaš oahppanhivvodaga nannejupmi odastusa válđosárgosiid gaskkas. Oktavuokta ja oktasašskuvla báidná olles dokumeantta, maiddá teakstaosi sámegeiella ja kultuvrra birra: «*Det felles nasjonale lærestoffet sikrer elever med samisk som førstespråk en kompetanse likeverdig med elever med norsk som førstespråk etter fullført grunnskole.*»²²³ Departemeantta jurddašanduogi mielde lea dásseárvu ollášuhtton go sámegeielat ja dárogeielat norgalaččain leat seamma našuvnnalaš oahppanávdnasat. GOD dohkkeha ahte sámi kultuvra oažžu vassis sáji skuvllas, muhto geahččala ráddjet dan. Vuohččan cealká ahte «*Samisk språk er en del av denne*

²¹⁹ Dáid gaskkas sáhtá namuhit Sylvi Stenersen Hovdenak doavttirgrádbarggu Pedagogisk diskurs i 90-års utdanningsreformer, 1999, antologijja maid son lea doaimmahan: Perspektiv på Reform 97, 2001 ja Theo Koritzinsky: Pedagogikk og politikk i L97, 2000.

²²⁰ «Árvvoštallama válđogažaldagat leat: * man muddui čadahuvvo odastus ulbmiliid ja áigumušaid mielde; * mo sáhtá buoriduvvot ja ovdánahttojuvvo viiddáseappot odastusa áigumušaid mielde» <http://program.forskningsradet.no/reform97/om>

²²¹ <http://program.forskningsradet.no/reform97> ja <http://www.hihm.no/r97evaluering>

²²² «O97:s leat báikkálaš hivvodaga geavaheapmi ja prošeakta-/fáddábargu dehálaš heiveheamit vai oahppit iešgudetge sosiálalaš, kultuvrralaš, geografalaš ja čearddalaš duogázis galget oažžut heivehuvvon oahpahusa ja dainna eambbo dásseárvvosaš skuvlla.» <http://www.hihm.no/r97evaluering/katalog.htm#8>

²²³ «Oktasaš našuvnnalaš oahppohivvodat sihkarastá ohppiide geain lea sámegeiella vuosttašgiellan dásseárvvosaš gelbbolašvuoda manjil vuoddoskuvlla ohppiiguin geain lea dárogeiella vuosttašgiellan.» Høringsutkast til «Prinsipper og retningslinjer for den 10-årige grunnskolens oppbygging, organisering og innhold», s. 11.

felles arv som det er et særskilt ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever». Vuolábealde teavsttas boahotá ovdan ahte eai leat buot sámii oahppit geat galge beassat návddašit dan árvvu: **«I det samiske forvaltningsområdet og i samiske skoler skal elevene møte stoff og arbeidsmåter som gir fordypning i samisk språk og kultur.»**²²⁴

Sámediggi moittii dan 1994 skábmamánu ja celkkii ahte jus Norga galgá ollášuhttit ILO-konvenšuvna álgoálbmogiid hárrái, lea eaktu ahte šaddet sierra sámii oahppoplánat, ja ahte Sámediggi oažžu válldi mearridit daid. Sámi oahpahusráđi ja Sámedikki gáibádusat, ovtta 1995 stáhtarádimolsumiin²²⁵ dagahedje ahte dattetge šadde sierra sámii oahppoplánat. Sámi oahppoplánat leat unnit dahje eanet earálágánat go našuvnnalaš plánat fágain: dárogiella, engelasgiella, servodatfága, luonddu- ja birasfága, risttalašvuohta, duodji/kunst og handverk, musihkka ja ruovttumáhttu. Dasa lassin leat sámegiellplánat golmma dásis.

Muhto vaikko GOD lei miedihan ráhkadahttit sámii oahppoplánaid, fertejedje dát ráhkaduuvot našuvnnalaš šalddi rámma siskkobealde, ja našuvnnalaš oahppoplánaiguin mállen. Ovdal go prinsihppalaččat mearriduuvui ráhkadit sámii oahppoplánaid, lei bargu našuvnnalaš oahppoplánaiguin measta loahpahuvvon. Sámi oahpahusráđi (SOR) jodihii dan oahppoplánabarggu, departemeantta rámmaid siste. Dan barggu várás lei oktasaš ekspeartajoavku ja stivrenjoavku ja guokte referansajoavku, main ledje beali fágain goappásge. Oahppoplánajoavkkuin ledje maiddái olbmot mielde geain lei eahpeformálalaš gealbu. Dat lei juoga mii ii lean dáhpuhuvvan ovdal, ja SOR govvidii ieš dan dehálaš ovddasmannibargun.

Miššoneara ja lullisápmelaččat. Dát govva, maid Ingunn Utsi lea ráhkadan, geavahuvvui 1997 illustrašuvdnan vuoddoskuvlla sámii oahppoplánas.

Dalle go Sámediggi 1996 gida digaštalai sámii oahppoplánadoaimmahaga, bodii ovdan bastilis kritihkka oahppoplánaid vuostá. Kritihkka ii lean vuosttažettiin Sámi oahpahusráđi dahje oahppoplánajoavkkuid barggu vuostá, muhto daid rámmaid vuostá man siste GOD bággii sin bargat. Sámedikkis ledje áirasat geat árvvoštalle hilgut oahppoplánaid ollislaččat. Čoavddus šattai baicce gáibidit sierra sámii šalddi, seammás go deattuhedje ahte odđa oahppoplánat fertejedje dušše leat gaskaboddosaččat. GOD dohkkehii 1996 čavčča ahte galggai ráhkaduuvot sierra sámii šalddi. Dál lei oanehis áigi dan rádjái go odđa oahppoplánat galge váldot atnui, ja Sámi oahpahusráđi oaččui dušše moadde mánu šalddi huksemii. Boadus vuoddoskuvlii šattai nappo ahte sámii nagodedje oažžut ollu eambbo saji sámii sisdoallui skuvlii go lei sávvahatti GOD:as.

Loahpas šadde guokte parallealla oahppoplánadoaimma, O97 ja O97Sámii. Sámi oahppoplánadoaimmahagas lea ovdasátni, mii ee. čilge sámii oahpaha juridihkalaš vuodu. Muđui leat goappašiid oahppoplánadoaimmahagas golbma oasi:

- 1 Oppalaš oasi (vuoddoskuvla, joatkkaskuvla, rávesolbmuidoahppu)
- 2 «Šalddi» (Prinsihpat ja njuolggadusat)
- 3 Fágaid oahppoplánat

²²⁴ «Sámegiella ja kultuvra leat oassin dán oktasaš árbbis. Norggas ja Davviriikkain lea erenoamáš ovddasvástádus sámegiella ja kultuvrra várjalit. Dát árbi galgá beassat ovdánit skuvllain gos leat sámii oahppit.» ... «Sámii hálldašanguovllus ja sámii skuvllain galget oahppit deaivat hivvodagaid ja bargovugiid mat addet čiekŋudeami sámigiella ja sámii kultuvrras.» Høringsutkast til «Prinsippet og retningslinjer», s. 11.

²²⁵ Sámi ovddasteaddjit geain lea leamaš ollu oktavuotta GOD:in deattuhit ahte odđa oahpahusminister Reidar Sandalis lei ollu buoret guoddu sámii áššiide go Hernes. Ole Henrik Magga čilge, jearahallamis muinna 14.6.99, Hernes ja Sandal dego «idja ja beaivi».

10-jagáš vuoddoskuvlla sámi oahppolána lea dehálaš dokumeanta, muhto man muddui das lea sámi sisdoallu?

Duodjifágas galget oahppit geat čuvvot sámi oahppolána oahppat báikkálaš duodjeárbevieruid. Dás ohppet Gáivuona oahppit ratnogoddima. (Govva: Siri Broch Johansen)

Guokte manimus oasi leat erenoamáš sámi oahppoplánadoaimmahagas. Muhto lea paradoksa ahte sámi oahppoplánat fágaid várás eai leat čállojuvvon sámi šalddi vuodul, muhto našuvnnalaš šalddi vuodul. Go našuvnnalaš oahppoplánat maiddá ledje gárvásit čállojuvvon, dát sáhtta leat dagahan ahte sámi oahppoplánain lea unnit sámi sisdoallu go sámi skuvlabiras lei sávvan.

Juosgo našuvnnalaš oahppoplánat ledje gárvásat 1996 čavčča, deaddiluvvojedje sámi oahppoplánat easka 1997 giddageasi. Moadde mánu ovdal go galge váldot atnui, ii lean vel čilgejuvvon gosa dat galge gustot. Gula-skuddanreive oahppolána njuolggadusaid birra 13.2.97 evttohii GOD ahte «*Det samisk læreplanverket for den 10-årige grunnskolen skal gjelde for elever i samisk distrikt som har opplæring i eller på samisk*»²²⁶. Sámediggi háliidii vuosttažettiin ahte sámi oahppoplánat galge guoskat buot sámi ohppiide Norggas. Go ipmirdedje ahte ii lean vejolaš oažžut eiseválddiid dohkkehit dan, sii evttohedje ahte oahppoplánat galge guoskat buot hálddašanguovllu ohppiide.²²⁷ Dan han GOD dohkkehii, ja loahpalaš njuolggadusain, mat bohte 16.7.97 čállojuvvo: «*Elever i*

forvaltningsområdet for samisk språk, jf. samelova § 3-1 nr. 1, skal ha opplæring i samsvar med Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Det same gjeld elever i særskilde samisk krinsar oppretta i samsvar med grunsskolelova § 3 nr. 5 tredje ledd.»²²⁸

Mearrádus gosa sámi oahppoplánat galge gustot dahkkojuvvui nappo dušše mánu ovdal go skuvllat galge váldit daid atnui. Eai lean oahpaheaddjit, oahppit eai ge váhnemat ráhkkanan dasa. Oahppolána lei gieskat deaddiluvvon, ja unnán olbmot dihte mii lei čállon dasa. Dát han fertii buktit reakšuvnnaid váhnemiin ja oahpaheddjiin. Sámegiela ja kultuvrra vuostálasttit sáhtte ávkkestallat ipmir-dahtti reakšuvnna áššemeannudeapmái ja váilevaš diehtujuohkimii. Vuostálasttit darvánedje erenoamážit muhtin sámi šalddi cealkagiidda, ee. ahte skuvla galgai ovddidit sámi identitehta ja doarjut ruovttu odđa sámi buolvva bajásšaddimis. Dát dulkojuvvui nu ahte sámi oahppolána áiggui dahkat maiddái dáža ohppiid sápmelažžan.

Giellahálddašanguovllu ja oahppolána oktii-bidjan dagahii odđa prinsihpa. Sámeláhka, giellanjuolggadusaiguin, lea vuosttažettiin vuoigatvuodaláhka, dat sihkarastá vuoigatvuoda geavahit sámegiela almmolaš oktavuodas ja sihkarastá gielladaid ekonomalaš buhtádusa go hálddašit guovtti gillii. Muhto láhka ii gáibit maidege

²²⁶ «10-jagáš vuoddoskuvlla sámi oahppoplánat galget gustot ohppiide sámi guovllus geain lea oahpahus sámegielas dahje sámegillii»

²²⁷ Ole Henrik Magga: Den samiske læreplanen for grunnskolen -en arbeidsulykke? s. 145-146.

²²⁸ «Ohppiin sámegiela hálldašanguovllus, vrd. sámelága §3-1 nr.1, galgá leat oahpahus 10-jagáš vuoddoskuvlla sámi oahppolánaid mielde. Dát guoská maiddái ohppiide erenoamáš sámi biiriin, mat leat vuoddoduvvon vuoddoskuvlalága §3 nr. 5 goalmát laddasa mielde.»

eaŋkilolbmui. Go de buohkat geatnegahttojit váldit atnui sámi oahppoplána dán guovllus, lea orrun hálddašanguovllus ožžon odda ja viiddiduvvon mearkkašumi. Dalle go hálddašanguovlu vuoddoduvvui, lei vuosteháhkku dán vuostá golmma dain guda gielddas, muhto dat vuosteháhkku lei váidun go sámi oahppoplánat bohte. Boadus dán laktimis lei ahte fas bohte gáibádusat diedihit gielddaid olggos hálddašanguovllus.

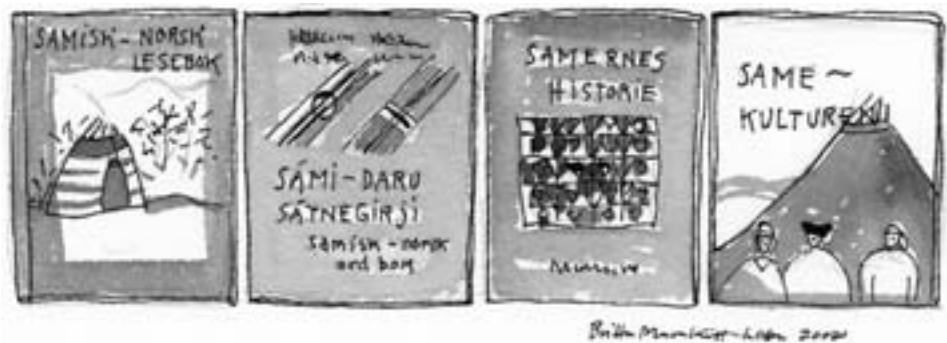
Riidu sámi oahppoplána birra šattai erenoamáš garas Deanus, gos váhnemat válde ohppiid skuvla-streikii. Geahččalan dihte čoavdit čuoľmmaid mearridii GOD rievdadit muhtin sámi šalddi eanemusat riidovuloš cealkagiid, muhto dat ii ge jaskodahtán vuostálasttiid. Bodii dalle čielgasit oidnosii ahte eai lean dát cealkagat mat ráhkadedje riiddu. Sii geat ledje njunnosis sámi oahppoplána vuostá ledje duohta-vuodas dan vuostá ahte oppanassiige galgai gávdnot sámi sisdoallu oahpahusas. Maŋŋil álggahedje muhtin váhnemat priváhta skuvlla vealtin dihte sámi oahppoplánaid.

Maŋŋil leat leamaš máŋga oaivila dáid čuoľmmaid sivaide. 2000 celkkii Ole Henrik Magga: «plána doaibmaviidodat mearriduvvui guorahalakeahhtá movt plána lea ráhkaduvvon — ja dagahii stuora ja dárbbášmeahttun soahpameahttunvuodaid.»²²⁹ Dás son čujuhii guovddáš čulbmii. Dat man birra son dalle ii dadjan maidege, lea ahte Sámediggi dat gáibidii dán doaibmaguovllu, vaikko bures didii mo plána lei ráhkaduvvon.

4. kapihtalis čállen oahppieavttuid birra: *Ohppiid eavttut leat vuoddun sámi skuvlii. Ovdal go bidjá ulbmiliid, sisdoalu ja bargovugiid, ferte dovdat ohppiid vuodu oahppat. Skuvlahistorijás lea beare álki gávdnat ovdamearkkaid dasa ahte skuvla ii leat bidjan ohppiid eavttuid vuoddun. Sámi oahpahusas mii gávdnat ohppiid main lea hui iešgudetlágan gielalaš ja čearddalaš duogáš.*

Dalle jurddašin vuostazettiin dan birra, mo Norgga eiseválddit ja dáža skuvllat eai leat váldán sámi ohppiid eavttuid vuoddun. Muhto dál ferte jearrat, sáhttet go sámi oahppoplánat šaddat «Sámi Standard» maiddá ohppiide geaidda dat eai heive?

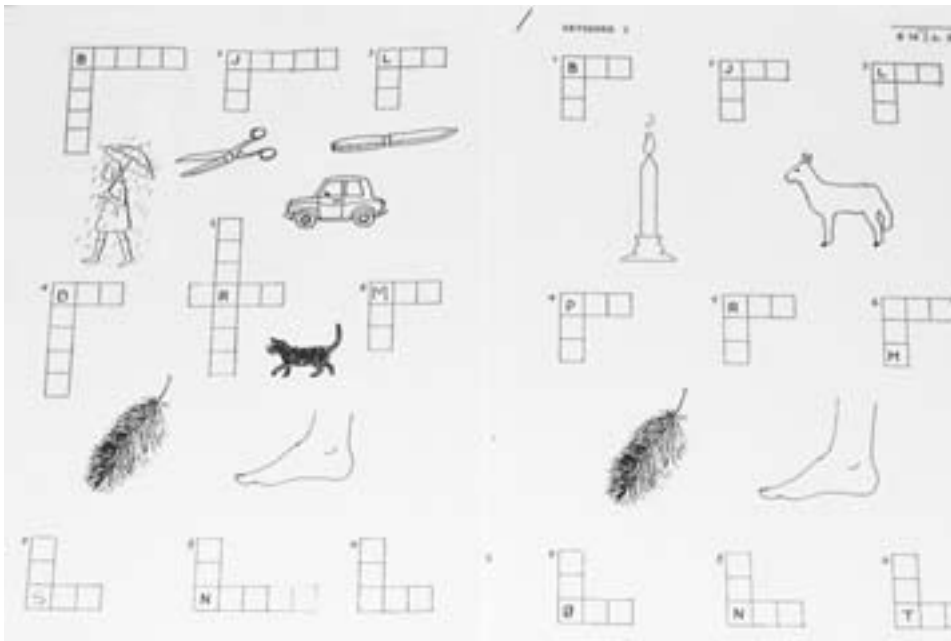
Odda oahppoplánat mielddisbukte ahte máŋga oahpponeavvo fertejedje molsojuvvot, dasgo boares oahpponeavvut eai šat heiven oktii oahppoplánaiguin. Leat almmuhuvvon máŋga odda oahpponeavvu, erenoamážit sámegielfágas, muhto eará fágain lei oahpponeavvovátni stuorit

1990-jagiin bohte ollu odda sámi oahpponeavvut — muhto ollu váilu ain. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

maŋŋil go ovdal odastusa, go eai ollen nu jođánit lonuhit boares oahppogirjjiid mat eai šat dohkkehuvvon odda oahppoplánaid mielde. Dát guokte oahppoplánadoaimma, O97 ja O97S, galget lága mielde leat ovtadássásaččat, muhto nu guhká go nuppis leat ollu unnit veahkkeneavvut, de dat eai leat duohta dilis ovttá dásis. Sámi oahppoplána gusto buot vuoddoskuvlaoahpahussii sámegiela hálddašanguovllus, maiddá luohkáide main lea dárogiella oahpahusgiellan. Sámi oahppoplána mielde leat čállon oalle máŋga girjji sámegillii, muhto gávdnojit hui unnán oahppogirjjiid dárogiellii sámi oahppoplána mielde. Danin lea ollu liigebargu oahpaheddjiide jus galget addit buori oahpahusa sámi oahppoplána mielde. Ovdal leat oahpaheaddjit ožžon konverterejuvvon áiggi buhtadussan váilevaš sámegiell oahpponeavvuid dihte, muhto dan lea stáhta váldán eret, álggos joatkkaskuvllas ja maŋŋil maiddá vuoddoskuvllas.

²²⁹ Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas. Konferánsa 28.-29.11.2000. Sámediggi 2001, s. 12

Sámi oahpponeavvuid ovdánahttin lea mealgat maŋgelis vástideaddji dárogiel oahpponeavvoovdánahttima. Dá lea sámegielaohpaheaddji dárogiel girjjáža vuodul čállán, čuoŋpan, liibmen ja mángen vai oahppit ožžot sullásaš sámegillii. Muhtin sámi oahpaheaddji, gii ieš lea searvan oahpponeavvoovdánahttinbargui, govvida sámi oahpponeavvuid «4H:an»: *Hoahpus, Hálbi, Hámeheapme ja Headju*. (Govva: SL)

Fuolakeahtta buot váilevašvuodaid leat sámi oahpaheaddjit čavlát sámi oahppoplánain. Dat lea čappa girji govaiguin, maid maiddái sáhtta geavahit oahpa-husas. Ja vaikko oahppoplána dušše gusto hálddašanguovllu 6 gielddaide ja erenoamáš sámi skuvlabiiride, dat doaibmá «*som ein kunnskapsbase og idebok for store område som elles følger den nasjonale planen*».²³⁰

Oppalaš oahppoplána cealká ahte sámi kultuvra lea oassi oktasaš árbbis, mas Norggas lea erenoamáš ovddasvástádus várjalit. Danin

galgá máhttu sámi diliid birra leat integrerejuvvon oassin iedgudetge fágaid oahppoplánain, maiddái sidjiide geat čuvvot našuvnnalaš oahppoplánaid.

Oahppoplánajoavkkut, maid GOD nammadii, ožžo oassin mandáhtas integreret máhtu sámi diliid birra. Muhto dasgo sis lei unnán gealbu dás, šattai boadus vuosttaš háve nu heitot ahte ášši sáddejuvvui Sámi oahpahusráddái. SOR evttohii čuoggáid mat sin mielas berrejedje leat mielde ja GOD čanai daid plánaide. Dat leat maŋgil gohčoduvvon sámi fáddán dahje sámi stoalpun, ja dás moadde ovdamearkka luonddu- ja birasfága oahppoplánas:

8. luohkká: «– *arbeide med dømme på tradisjonell folkemedisin, mellom anna den samiske*»

9. luohkká: «– *bli kjende med korleis folk og spesielt samar har nytta og nyttar naturressursane*»

10. luohkká: «– *arbeide med spørsmål knytte til nordlys og ulike segner i samband med dette, mellom anna samiske*».²³¹

Dát leat sámi fáttát luonddu- ja birasfágas ja dat lea visot mii lea oahppoplánas fágas mii buot ohppiin galgá leat logi jagi. Sámi oahppit, geat čuvvot našuvnnalaš oahppoplánaid, fertejit danin vuordit 7–8 jagi ovdal go ožžot maidege iežaset birra fágas mii lea sámi kultuvrii ja eallinláhkái nu guovddážiis.

Oahpahuslágas lea mearriduvvon ahte Sámedikkis galgá leat váldi mearridit našuvnnalaš oahppoplánaid sámi fáttáid. Muhto dan dihte go plánat mearriduvvojedje ovdal lága, dat ii mearkkaš maidege ovdal boahte oahppoplánarievdadeami.

Ođastus 97 sámi sisdoalu árvvoštallan

Dan ektui mii dáhpáhuvai Ođastus 94 árvvoštallamis moadde jagi ovdal, ledje Ođastus 97 váikkuhusat sámi oahpahussii álgu rájes mielde dan árvvoštallamis. Árvvoštallanbarggu oaččui Sámi allaskuvla. Olles 10 allaskuvlaoahpaheaddji servet prošehtii «Sámegiela ja sámi áddejumi fievrreapmi sámi skuvlii», mii

²³⁰ «*máhtovuorkán ja jurddagirjin viiddis guovlluide mat muđui čuvvot našuvnnalaš plána*». SOR' dalá jodiheaddji, Asbjørg Skåden, Klassekampen 09.10.97

²³¹ 8. luohkká: «– bargat árbevirolaš álbmotdálkkodeami ovdamearkkaiguin, ee. sámi.»

9. luohkká: «– oahpásmuvvat dainna mo olbmot, ja erenoamážit sámít, leat ávkkástallan ja ávkkástallet luondduriggodagaid»

10. luohkká: «– bargat áššiiguin čadnon guovssahassii ja cukcasiiguin čadnon dasa, ee. sámi»

lea stuorimus buot árvvoštallansprošeavttaid gaskkas. Nugo našuvnnalaš árvvoštallan lea vuolggasadji árvvoštallat oahppoplánaid čadaheami, ii fal jearrat huksema ja sisdoalu birra. Váilu O97 ja M87 veardideapmi ja árvvoštallan mo odastusa ja oahppoplánaid bajit prinsihpat heivejit sámi oahpahussii.

Árvvoštallama prošeavttat leat:

- 1.1 *Sámi oahpaheaddjiid jurddašeapmi sámi skuvlla birra*
- 1.2 *Luohkkálatnjadutkan: Sámi oahpaheaddjiid bargovugiid dutkan*
- 2.1 *Sámi skuvlla ovddideapmi O97 S vuodul ja oahppoplána báikkálaš heiveheapmi*
- 2.2 *Sápmelašvuohta ja sámi skuvla*
- 3.1 *Sámegiella vuosttašgiellan vuoddoskuvllas*
- 3.2 *Sámegiella lohkan- ja čállinoahpahus*
- 3.3 *Vásáhusat sámi-dáru guovttegielatvuoda mihttomeriin*
- 4.1 *Makkár lea oahpponeavvodilálašvuohta sámi skuvllain*
- 4.2 *Luondufágaid sadi oahppoplánas ja plána ulbmiliid čadaheapmi*
- 4.3 *Árbevirolaš sámi máhttu*

Čálidettiin dán eai leat vel árvvoštallama bohtosat gárvásat, muhto dat galget almmuhuvvot dadistaga Sámi allaskuvlla fierpmádatsiiduin: <http://www.samiskhs.no>

5.6 Joatkkaoahpahus

Mánja skuvlašlájaid oktiibidjan joatkkaskuvlan 1970-logus lei vuosttažettiin vuogádatlaš oktiibidjan. Skuvlašlájaid čogge ovttá robi vuollái, muhto buore muddui surggiid erenoamášvuodat báhce. Vaikko muhtin fidnofágalaš vuoddokurssaid bidje oktii 70-logu loahpas, ledje ain badjel 100 iešgudetlágán vuoddokurssa 90-logu álggos. Oktiibuot gávnojedje 500 iešgudetlágán joatkkaskuvlakurssa. Dain kurssain ledje iešgudetge oahppoplánat, ii fal dušše suorgefágain, muhto maiddá buorre muddui oppalašfágain nugo matematihkas ja luondufágas. Lei váttis oázžut dohkkehuvvot muhtin suorggis dan maid lei oahppan nuppi suorggis. Oahppit geat háliidedje molsut suorggi fertejedje, jus oppanassiige ožžo lobi, álgit oddasit buot fágain. Seammás lei fidnofágalaš surggiin unnán čadagolgan, nu ahte lei oalle unna oasáš sis, geat álge fidnofágalaš oahpu, geat ožžo fága- dahje sveinnareivve. Čorget dan lea okta deháleamus vuodustusain álggahit odda skuvlaodastusa.

Odastus 94 váldosárgosat

GOD nammadii juo 1989 lávdegotti guorahallat joatkkaoahpahus. Blegen-lávdegotti evttohusas, «*Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle*», ledje buot váldooasit das mii galggai šaddat Odastus 94.

Odastus lea gohčoduvvon vuoigatvuohtaodastussan, struktuvraodastussan ja sisdoalloodastussan:

Vuoigatvuohtaodastus

- Buot nuorain gaskal 16 ja 19 jagi lea vuoigatvuohta oázžut golbma jagi oahpahusa mii sáhtta addit lohkegealbba, fidnogealbba dahje oassegealbba. Vuoigatvuoda ferte dábálaččat geavahit ovdal go lea mannan njeallje jagi dan rájes go oahppi lea guoddán vuoddoskuvlla. Nuorain, geain lea vuoigatvuohta joatkkaoahpahussii, lea maiddá vuoigatvuohta oázžut saji ovttá golmma vuorohuvvon vuoddokurssas.
- Čuovvulanbálvalus galgá sihkkarástit oahpahusa dahje barggu nuoraide geain lea vuoigatvuohta joatkkaoahpahussii, muhto geat eai leat dábálaš skuvllas eai ge barggus.

Struktuvraodastus

- Badjel 100 vuoddokurssa leat unniduvvon 13 kursan, ja joatkkakurssaid lohku lea maiddá mealgat unniduvvon.
- Buot oppalaš fágain leat oktasaš oahppoplánat beroškeahhtá suorggis.
- Fidnoahpahusa váldomálla lea 2 jagi skuvllas ja 2 jagi fitnodagas.
- Fidnofágaoahppit sáhttet ovttain liigejagiin oázžut lohkegealbba.

Sisdoalloodastus

- Buot oahppoplánat leat ulbmilstivrejuvvo.
- Oahppit galget searvat oahppoplánemii ja sis galgá leat ovddasvástádus iežaset oahppamii.
- Prošeaktabargu ja fágaidgaskasaš ovttasbargu geatnegahttojuvvo.
- Dihtorteknologiija buot ohppiide.

Dát prinsihpat ledje oahppoplánaid hábmena vuoddun:

- Okta oahppoplána guđege fágas, beroškeahhtá gos oahppan dáhpáhuvvá dahje makkár joavku oažžu dan oahpu.
- Oahppoplánat juhkkajuvojit modulaide.
- Oahppoplánat galget govvidit oláhuvvon gealbbu čadahuvvon oahpahusa maŋŋil.

Oahppoplánaid lassin, galge buot fágaide ja muhtin fágaidgaskasaš fáttáide ráhkaduvvot metodalaš bagadusat oahpaheddiid várás. Oahppit ožžo iežaset giehtagirjji, Ofelaš (Veiviseren), mii attii ohppiide bagadusa mo berrejit bargat skuvllas Odastus 94 mielde.

Fidnofágaoahpahussii lei Odastus 94 čielga lávki eret fidnopedagogalaš árbevierus, akademalaš oahpahusa guvlu. Dan cealká maiddá Odastus 94 árvvoštallama čuovvulanjoavkku jodiheadji: «... *bryter reformen for øvrigt også med den etablerte håndverkstanken i vår fagopplæringstradisjon, hvor praksis og arbeidserfaring var bakgrunnen for den teoretiske opplæringen i et fag.*»²³²

Odastus 94 lea maiddá čielga lávki oktasaš našuvnnalaš oahpahusa nannejupmái báikkálaš oahpahusa ovdii: «*Hensynet til nasjonal styring er et overordnet prinsipp for utformingen av læreplanene, men det må også gis et visst rom for lokale vektlegginger innenfor læreplanens ramme.*»²³³

Jus ohcá odastusa pedagogalaš tendearssa, lea čielgasit ulbmil–gaskaoapmi–didaktihkka ja oahppoplánamálle mii hálddaša. Seammás sáhtta oaidnit vassis váikkuhusa eará didáktalaš hálttiin mii guoská bargovugiide. Lea gažaldat eai go evttohuvvon bargovuogit, nugo omd. fágaidgaskasaš prošeavttat, sáhttet boahtit vuostálasvuhtii dainna go ferte čuovvut buot fágaid oahppoplánaid. Seammaláhkái sáhtta fágaid oahppoplánaid čavga čuovvuleapmi dahkat váttisin ollášuhttit oppalaš oahppoplána ulbmiliid.

Odastus 94 našuvnnalaš árvvoštallan

Odastus 94 árvvoštallan lei stuorámuš skuvlaárvvoštallan mii lea čadahuvvon Norggas dan rádjái. Árvvoštallan lei nu gohčoduvvon jodusárvvoštallan, maid Hernes persovnnalaččat álggahii. Konferánssas gos árvvoštallan álggahuvvui son attii dutkiide čielga gohččuma maid sii galge ja maid eai galgan dahkat. Árvvoštallan galggai čadahuvvot 4-jagi áigodagas, muhto dutkanásahusat ožžo dušše kontrávtta jahkái ain hávil. Dan láhkái sihkkarasttii departemeanta ahte sáhtii doallat disipliinna ja hilsket daid geat šadde beare birgetmeahtumat. Lei okta ášahus mii ii beassan joatkit vuosttaš jagi maŋŋil, Akershusa allaskuvla. Go ii oktage eará ášahusain lean erenoamážit čadnon fidnofágaide, sihkkarasttii GOD ahte eai boahtán beare ollu moaitámušat dan vuostá mo odastus váikkuhii fidnofágaoahpahussii.

Riidu dutkkiid ja departemeantta gaskkas bohtet dattetge oidnosii muhtin raporttain:

«*Departementet ønsker å bruke forskning for å sikre legitimitet for sin videre styring av gjennomføringen og utformingen av reformen. ... blir det et hovedspørsmål for Oppfølgingsgruppas diskusjoner om og hvordan Departementets behov for kunnskap om Reform 94, skal sette rammer for*

²³² «... rihkku odastus mudui maiddá ášahuvvon giehtaduodjejurda min fágaoahppoárbevierus, mas hárhjhallan ja bargovásáhus lei fága teorehtalaš oahpahusa duogáš.» Kristin Ternes: Følgeforskning - et eksperiment i kommunikasjon. Girjji: Blichfeldt m.fl.: Utdanning for alle, 1996, s. 27.

²³³ «*Našuvnnalaš stivema vuhtiiváldin lea bajit prinsihppa oahppoplánaid hábmemii, muhto ferte maiddá muhtin muddui addit saji báikkálaš deattuhemiide oahppoplánaid rámmaid siskkobealde.*» Retningslinjer for utarbeiding av fagplaner for videregående opplæring, 1993.

arbeidet i gruppa. Med andre ord: hvor styrende er forvaltningenes interesser i reformen for de rådene som gis.»²³⁴ Departemeanta sávai vassis dieduid árvvoštallamis. Eará diedut eai lean sávahahtti.

GOD nammadii čuovvulanjoavkku čuovvut árvvoštallama ja addit rádiid. Joavkku mandáhtas čállojuvvui: «*Departementet er opptatt av at innføringen av den nye reformen skjer på en slik måte at det skal være mulig å justere og korrigere kursen underveis.*»²³⁵

Oktiibuot leat boah tán sullii 60 raportta. Daid vuodul čállojuvvojedje 1998:s 8 girjjáža loahppaárvvoštallamin. Čuovvulanjoavku bijai de ovdan sin árvvoštallamiid ja rievdadusevttohusaid. Dan vuodul ges čálii GOD Stuoradiggediedáhus 32 (1998–99). Stuoradiggesdiedáhus evttohii mán ga rievdadeami, muhto giedahalai guhkkín eret buot Čuovvulanjoavkku evttohusaid.

Dain 60 raporttas lea hui ollu diedut joatkkaoahpahusa birra. Dattetge lea ollu mii váilu. Guovddáš gažaldagaid gaskkas, mat eai digaštallojuvvon, leat vásáhusat oktasaš oahppoplánaiguin buot surggiin oppalaš fágain.

Garra kritihka ektui mii lea boah tán, leat dán rádjái dáhphuvvan hui unnán rievdadusažat. Joatkkakursastruktuva lea veahá rievdaduvvon muhtin fidnofágain, guokte odda vuoddokurssa leat boah tán (vuovdin/bálvalus ja media/gulahallan), ja áigi mii ohppiin lea ávkkástallat vuoigatvuoda joatkkaoahpahussii lea viiddiduvvon 4 jagis 5 jahkái.

Odastus 94 váikkuhusat sámi oahpahussii

Guovddáš odastusplánen čadahuvvui árvvoštallakeahtta váikkuhusaid sámi oahpahussii. Sámi skuvllat ja sámi ása husat eai beassan cealkit oaivviliiddis ovdalgihtii, muhto ožžo našuvnnalaš plánaid ja fertedje dalle álggahit bealuštusriiddu vai sámi sisdoallu ii galgan oalát jávkat.

Odastusa mielde galge luonddudoalu ja hábmenfága vuoddokurssat leat vuoddun boazodoallo- ja duodjeoahpahussii. Muhto vuoddokursaid oahppoplánajoavkuin ii lean oktage sápmelaš ii ge eará geas lei erenoamáš máhttu sámi áššiin.

Vassis sámi fágain (sámegiella, dárogiella ohppiide geain lea sámegiella, duodji JK1, boazodoallo JK1 ja JK2) ledje sierra oahppoplánajoavkkut sámi birasis. Muhto dáid joavkuid evttohusaid rievdađii Departemeanta buore muddui ovdal go sáđđii daid gulaskuddamii.

Odastus 94 čuzii duodjefágii garrasit. Dát govva lea Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvlla duodjeossodagas ovdal odastusa. (Govva: SL)

²³⁴ «Departemeanta háliida geavahit dutkama sihkarastit legitimatehta iežaset viiddáset stivremii odastusa čadaheapmái ja hábmemii. ... šaddá Čuovvulanjoavkku digáštallamiid váldogažaldat jus ja mo Departemeantta dár bu oažžut máhtu Odastus 94 birra, galgá bidjat joavkku bargui rámmaid. Earáin sániiguin: man stivrejeaddji leat hálldahusa beroštumit odastusas daid rádiid ektui mat addojuvvojit.» Blichfeldt m.fl.: Utdanning for alle?, 1996, s. 24

²³⁵ «Departemeanta berošta das ahte odda odastusa čadaheapmi dáhphuvvá dan láhkái ahte galgá leat vejolaš dárkkistit ja divvut háliti jodedettiin.»

Odastus miellddisbuvttii mánga rievdadusa sámi joatkkaoahpahussii:

- Erohus sáme giela vuosttašgiela ja nuppingiela gaskkas šattai unnit go ovdal. Šattai dál seamma diibmolohku dárogielas ja sáme gielas ja oktasaš oahppoplána dárogielas, «Dárogiella ohppiide geain lea sáme giella». Sáme giela nubbingiela mihttomearit šadde ollu alit go ovdal. Fidnofágasurggiin lassánii diibmolohku sáme gielas. Ovdal eai lean go guokte diimmu vuoddokurssas, dál fidnofágat ožžo 3 + 2 (+ 2). Šattai oktasaš oahppoplána fidnofágaide ja oppalašfágaide, ja eai dahkkon makkárge doaimmat heivehit sáme gieloahpahusa fidnofágaide.
- Odda vuoddokursastruktuorra dagahii ahte duoji vuoddokursa jávkka, ja dan sadii bodii hábmenfága vuoddokursa. Hábmenfága oahppoplána bidjá dáža kultuvrra vuoddun, ja giedahallá sámi kultuvrra dušše «eará čearddaid kultuvrraid» vuolde. Dat mearkkaša ahte sámi oahppit ja sámi duodji ii oppanassiige oidnon ulbmiljoavkun dán oahppoplánas. Dakko bokte ii leat vejolaš hukset oahpahusa sámi vuodu ala ja seammás ollášit oahppoplána. Seammás sirdojuvvui duoji nuppi joatkkakursa skuvllas fitnodatoahpahussii, ja Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla golbma-jagáš duodjioahpahus lei dainna unniduvvon dušše oktan jahkin skuvllas.
- B-/C-giella geatnegahtui oppalašfágalaš suorggis, maiddái ohppiide geain lei sáme giella vuosttaš-dahje nubbingiellan. Dát oahppit fertejedje dainna máhttit njeallje giela oazžun dihte lohkan-gealbbu, juosgo eará oahppit eai dárbbas go golbma. Danin ožžo oahppit geain lei sáme giella vuosttaš-dahje nubbingiellan ollu unnit diimmuid suorgefágaide.
- Ii lean šat vejolaš doalahit guokte erenoamáš sámi fáldadaga Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvllas; oppalašfága mas lei boazodoallo-dahje duodjefága suorgefágan ja sierra sámi variánta gávpe- ja kántorsuorggis giella ja áššegiedahallan. Odastusa maŋŋil ledje oppalaš, ekonomalaš ja hálldahuslaš fágain dušše dábalas našuvnnalaš suorgefágat.
- Odastusa maŋŋil heahtihuvvui ortnet ahte muhtin fágain lei váldohivvodat ja lassehivvodat, mii lei addán buori sámi báikkálaš dahje sámi heiveheapmái. Dál devde oahppoplána ulbmilat buot áiggi ja eambbo vel.
- Sámi joatkkaskuvllaid stivra beasai stivret unnit oasi sámi joatkkaoahpahusas go ovdal, go duodji VK2 šattai fitnodatoahpahussan ja dainna fylkkagielladidat vuollái, ja stivra ii ge beassan jodihit sámi joatkkaskuvllaid guossoheaddjegielladidat čuovvulanbálvalusa.
- Go galge ráhkaduvvot odda oahpponeavvut odastusa mielde, ráhkaduvvui vuosttaš háve sámi oahpponeavvoplána joatkkaskuvlla várás.

Oahpponeavvoplána ja sáme giela diibmologu lasiheapmi fidnofágalaš suorggis ledje spiehkastagat. Buot eará rievdadusat mat dáhpáhuvve sámi joatkkaoahpahusas Odastus 94 dihte, geahnohahttejedje sámi sisdoalu. Maŋŋil fertet jearrat mo dát sáhtii dáhpáhuvvat.

Dan rájes go vuosttaš plánat bohte oahpahusdepartemeanttas, geahččaledje sámi joatkkaskuvllat bealuštit sámi sisdoalu. Nagodedje eastadit geahččaleami heahtihit maiddái boazodoalu JK1, muhto eai nagodan doalahit duoji vuoddokurssa.

Maŋŋil leat bohtán moadde rievdadeami mat leat dahkan vejolažžan fas nannet sámi sisdoalu veahá. B-/C-giella ii leat šat geatnegahtton ja sámi kulturmáhttu lea dohkkehuvvon suorgefágan ja válljenfágan.

Odastus 94:in dáhtui GOD jávkádit boazodoalu JK1 ja bidjat dan eanandoalu vuollái. Muhto oahppit ja oahpaheadjit vuostálaste dan garrasit ja sii nagodedje eastadit boazodoalloahpahusa jávkamis. (Gáldu: Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvlla máinnusgihtta)

Ođastus 94 árvvoštallan sámi joatkkaoahpahusa hárrái

Našuvnnalaš árvvoštallama 60 raporttat eai namuhan sámi áššiid oppanassiige. Dalle go sámi joatkkaskuvllat ja Sámi oahpahusráddi fuomášedje ahte árvvoštallan lei jodus, muhto ii guoskan sidjiide, gáibidedje sierra árvvoštallama Ođastus 94 ja sámi oahpahusa birra. GOD hilggui dan álggus, ja Sámi joatkkaskuvllaid stivra fertii bidjat ovdan vuđolaš dokumentašuvnna ovdal go GOD juolludii unna ruhtasupmáža árvvoštallamii. Álggos ráhkadedje sámi joatkkaskuvllaid rektorat ovtas stivrajodiheddjiin olles leavttuin gaskaboddosaš árvvoštallama²³⁶, vai beassat mielde Stuoradiggediedáhussii joatkkaoahpahusa birra²³⁷. Maŋŋil čadahedje Sámi Instituhtta (NSI) ja Norsk institutt for by- ja regionforskning (NIBR) stuorit árvvoštallama. Árvvoštallan álggahuvvui 1999 álggus ja raporttat geigejuvvojedje GOD:ii 2000 geassemánu. Mandáhta ii lean dán háve addon departemeanttas, muhto Sámi oahpahusráddi beasai hábmet dan ovtasrádiin dutkanásahusaiguin. Dát dagahii ahte árvvoštallamis ledje eanet vejolašvuodát moaitit ođastusa vuđolaš sárgosiid go našuvnnalaš árvvoštallamis lei. Sáhtii maiddá čájehit eará čuoimmaid sámi joatkkaoahpahasas, mat eai lean dušše ođastusa geažil.

Árvvoštallanraporttat čájehedje ahte Ođastus 94 lea mieldebbuktán sámi sisdoalu geanuhahttima joatkkaoahpahasas. Evttohedje mánŋa doaimma buoridit dili, ee. ođdasit fas álggahit duodji vuoddokurssa, sierra sámi oahppoplánaid ja/dahje metodalaš bagadusaid iedgudetge fágain ja oktasaš oahppoplánaosi sámi joatkkaoahpahusa várás, mii vástida vuoddoskuvlla sámi šaldái.

Go Ođastus 94 geahnahahttii sámi oahpahusa, dat han lei áibbas Hernesa ođastuspolitihka mielde. Jus departemeantta evttohusat eai livčče deaivan vuostehágu, livččii boadus leamaš vel vearrát. Gažaldat lea manne vuostálastin ii lean stuorit. Stuorimus beroštupmi lei sámi joatkkaskuvllain ja skuvllaid stivrras. Baicce čájehedje Sámi oahpahusráddi ja erenoamážit Sámediggi ollu unnit beroštumi ođastussii. Sámedikki ii leat 1991 rájes dievasčoahkkimis dahkan makkárge mearrádusa erenoamážit joatkkaoahpahusa ektui.

Ođastus 94 maŋŋil lonuhuvvui duoji vuoddokursa hábmenfágain. Go ii beasa šat vuoddokurssas addit duodjeoahpahusa ferte geahččalit nu bures go vejolaš sibiidit veahá sámi sisdoalu hábmenfágaoahpahussii. Dás ráhkadit hábmenfága vuoddokurssaoahppit sámegeahppirid muohttagis. (Govva: SL)

²³⁶ Evaluering av Reform 94 for Sámi videregående opplæring. Fase 1. 1.12.98

²³⁷ St.meld. 32 (1998-99)

5.7 Rávesolbmuidoahppu

1980-logu mielde unniduvvui rávesolbmuidoahpahas sakka, sihke relatiivalaččat ja absoluhttalaččat. NOU 1986:23, «*Livslang læring*» čájehii ahte dušše 3 % Norgga oahppogoluin geavahuvvojedje rávesolbmuidoahpahussii, ja ahte Norga vuoruhii rávesolbmuidoahpahas unnit go eará davviriikkat. Dán guorahallamis evttohuvvui lasihit juollodemiid rávesolbmuidoahpahussii ja doaimmaid mat galge dahkat álkibun rávesolbmuid gazzat oahpu, nugo vuoigatvuohta lohkanvirgelohppái ja buoret stipeandaortnegat. Evttohusat čadahuvvojedje unnán muddui dan vuorus.

1993 oppalaš oahppoplána guoskkai maiddái rávesolbmuidoahpahussii, ja 1994 joatkkaoahpahas oahppoplánat galge maiddái geavahuvvot dán dási rávesolbmuidoahpahas várás. Dát dagahii ahte stuora oassi rávesolbmuidoahpahas eambbo sulástahtii vuoddooahpu. Buorre muddui hilgojuvvui erenoamáš oahppoplánat rávesolbmuidoahpahas várás. Eanaš oassi rávesolbmuidoahpahas galggai dál šaddat joatkkaoahpahas oahppoplánaid modulan.

Stuora rávesolbmuidoahppoodastus 1990-logus, «gealboodastus», álggii guorahallamiin NOU 1997:25, «*Ny kompetanse — Grunnlag for en helhetlig etter- og videreutdanningspolitikk*». Ulbmil lei sihkarastit vuoigatvuoda rávesolbmuidoahpahussii buohkaide, sihke sidjiide geat leat barggus ja barggohemiide.

Muhtin váldosárgosat evttohusas ledje:

- Ovddidit vuogádaga realgealbba duodašteapmái — ráddeaddi gealbolávdegoddi fylkadásis joatkkaoahpahas várás ja guovddázis alit oahpu várás. Rávesolbmui geain váilu formálagealbu sáhttet beassat joatkkaskuvlii ja alit oahpahussii oktagaslaš realgealboárvvoštallama vuodul.
- Rávesolbmui galgá leat láhkavuodustuvvon vuoigatvuohta vuoddoskuvla- ja joatkkaoahpahussii.
- Láhkavuodustuvvon vuoigatvuohta oahppovirgelohppái, muhto bálkká haga. Eanet njuolggadusat galget šiehttojuvvot bargoeallima beliid gaskkas.
- Stáhta galgá gokčat rávesolbmuid goluid váldit vuoddoskuvla- ja joatkkaoahpahas
- Tariffašiehtadallamiin várrejuvvo ruhta lassi- ja joatkkaoahpahussii.
- Loatnakássa njuolggadusat rievdaduvvojit rávesolbmuid hárrái.
- Vearronjuolggadusat heivehuvvojit nu ahte buot oahpahas giedahallo seammaláhkái.
- Doarjja ovdánahttit oahpahasfálaldagaid ja bargovugiid.
- Fitnodagat sáhttet oažžut doarjaga siskkaldas gealboovdánahttinprográmmaide.
- Ovdánahttinprográmma gáiddusoahpahas diehtajuohkinteknologiija várás.
- Vuoddudit ovdánahttinčállingotti lassi- ja joatkkaoahpahas várás.

Dalle go Stuoradiggi giedahalai odastusa 1999, dagai hui oanehis mearrádusa ja bivddii ráddehusa buktit eanet evttohusaid. Girko- ja oahpahaslávdegotti evttohus láhkavuodustit rávesolbmuid vuoigatvuoda joatkkaoahpahussii ii ožžon eanetlogu, ja mearriduvvui easka guokte jagi manjil.

Juosgo eará stuora odastusat 90-logus čadahuvvojedje hui jođánit, galgá gealboodastus čadahuvvot áiggi mielde. Guorahallamis «*Ny kompetanse*» lea dušše čállon «*innenfor en relativt kort tidsperiode*» (oalle oanehis áigodagas). Lea maiddái plána ahte odastusa čadaheapmi ii báljo galgga mearkkašit goluid norgga stáhtii. Áigo baicce hoigat goluid bargoeallima beliide ja studeanttaide dainna go allaskuvllat ja universitehtat galget beassat gáibidit mávssu studeanttain. Dan dihte go ruhtadeapmi buorre muddui lea bargoeallima beliid duohken, lea eahpesihkáruohta man jođánit ja man muddui odastus čadahuvvo. Dán rádjái ii leat NHO ii ge stáhta háliidan máksit dan mii dárbbasuvvo ollášuhttit dáid gudneángeris plánaid.

Deháleamus boadus dán odastusas dán rádjái lea várra ahte lea vuoddoduvvon vuogádat árvvoštallat realgealbba, sihke joatkkaoahpahas ja alit oahpu ektui.

Sámi rávesolbmuidoadpahus

Almmolaš dokumenttain lassi- ja joatkkaoahpahusodastusii²³⁸ čállo hui unnán sámi áššiid birra. Guorahallamis NOU 1997:25, *Ny kompetanse*, gávdno sátni «*samisk*» golmma geardde, buot gusket vuoddoskuvlaoahpahussii rávesolbmuid várás. Namuhuvvo ahte sáhtta váldit vuoddoskuvlaoahpahusa juogo oahppoplána O97 dahje O97Sámi mielde, ja ahte lea vejolaš váldit sámegiela fágan. Kap 6, Rávesolbmuid vuoddoskuvlaoahpofálaldagaid ruhtadeami birra, lea áidna sadji gos namuhuvvo ahte sáhttet dahkkot erenoamáš doaimmat sámiid várás:

«*Tilskuddsordningen kan også legges rette for å finansiere tiltak overfor spesielle grupper, f eks de i den samiske befolkningen som mangler grunnskolekompetanse i sitt eget morsmål.*»²³⁹ Muhto dát cealkámuš lea hui unnán geatnegahtti.

Evttohusa mielddusin lea Hamburg-julggaštus rávesolbmuidoadpahusa birra, 1997 UNESCO riikkaidgaskasaš rávesolbmuidoadppokonferánsas. Julggaštus namuha álgoálbmogiid erenoamážit olles 7 geardde, muhto muhto dát ii oro naga ge berostahttan norgga skuvlapolitihkariid. Ii han dat leat ožžon makkárge váikkuhusaid dán guorahallamii, ja álgoálbmogat eai ge leat namahuvvon GOD:a stuora raporttas dán konferánsas.²⁴⁰

Gulaskuddamis NOU 1997:25 ektui celkkii Sámi oahpahusráddi ee.:

«*Čilgehusas livččii galgan leat sierra kapihttal mii guoskkaha sámi álbmoga oahpahusdárbbuid ja oahppofálaldagaid. Livččii galgan guoskkahuvvot makkár dárbbut leat boahhtedigge sámi servodagas ja makkár fálaldagaid livččii dárbbaslaš bidjat johtui*

Go ii leat dahkkon dákkár iskkadeapmi, de livččii dárbbaslaš ahte dahkko, vaikko dán čilgehussii čuovusin. ...

Sámi oahpahusráddi evttoha nammadit joavkku mii čilge oahpahusdárbbuid iešgudet ge sámi servodagain ja mii evttoha doaimmaid daid vuodul.»²⁴¹

Sámediggi doarjjui Sámi oahpahusrádi cealkámuša, muhto das ii oro leamaš makkárge váikkuhus giedahallanprosessii.

Stuoradiggediedáhusas 42 (1997–98) čállo: «*Omstillingene i de samiske samfunnene stiller krav økt kompetanse og etteropplæring. I oppfølgingen av stortingsmeldingen må dette området vies spesiell oppmerksomhet.*»²⁴²

3–4 jagi maŋŋil go stuoradiggediedáhus bodii ii leat vel mihkkege mii čujuha dasa ahte dát oažžu «*spesiell oppmerksomhet*» guovddáš eiseválddiin. Orru mudui dušše leame nuppástuhttimat mat galget «*vies spesiell oppmerksomhet*». Ii daddjo mihkkege buot eará dárbbuid birra, masa SOR/Sámediggi lea čujuhan.

Boahhte áššedokumeanttas, Innst S. 78-1998/99 váilojit sámi áššit ollásit, eai ge namuhan oktiige sámiid dárbbuid stuoradiggedigaštallamis.

Namuhuvvon rávesolbmuidoadppokonferánsa maŋŋil álggahii UNESCO iskkadeami mo rávesolbmuidoadpahus lea álgoálbmogiid várás miehtá máilmmi. Sámi Instituhtta searvvai iskkadeapmái ja sáddii dalle reivve mánga áсахussii ja jearai dain rávesolbmuidoadpahusa sámiid várás. GOD vástidii ee.: *Departementet er for tiden i gang med å forberede en større reform for etter- og videreutdanning, den s.k. kompetansereformen. Innenfor rammen av denne reformen er det heller ikke foreslått særskilte tiltak for den samiske befolkningen. Reformen er imidlertid ment å skulle omfatte alle voksne, og vil derfor også ha betydning for den samiske befolkningen.*²⁴³ Gažaldahkii maid GOD lea jurddašan

²³⁸ NOU 1997:25, St.meld. 42 (1987-98), Innst. S 78 (1998-99)

²³⁹ «*Doarjaorntet sáhtta maiddá heivehuvvot ruhtadit doaimmaid erenoamáš joavkkuid várás, omd. sin várás sámi álbmogis geain váilo vuoddoskuvlagealbu iežasat eatnigielas.*»

²⁴⁰ KUF: CONFINTEA - Rapport frå den norske delegasjonen, 1997

²⁴¹ Sámi oahpahusráddi bargolávdegoddi Čoahkkin B8/97, 22.12.1997

²⁴² «*Nuppástuhttimat sámi servodagain gáibidit eanet gealbbu ja lassioahpu. Stuoradiggediedáhusa čuovvuleamis ferte vuhtiiváldit erenoamážit dán oasi.*»

²⁴³ Departemeanta lea dán áiggi ráhkkanahhtime stuora odastusa lassi- ja joatkkaoahpahusa várás, nu gohčoduvvon gealbodastus. *Dán odastusa rámmaid siskkobealde eai leat ge evttohuvvon erenoamáš doaimmat sámi álbmoga várás. Odastus han lea oaivvilduvvon gokčat buot rávesolbmuid, ja šaddá danin maiddá mearkkašit juoidá sámi álbmogii. Reive GOD:s Sámi Instituhttii 16.02.1999*

dahkat SOR ja Sámedikki gáibádusaid ektui²⁴⁴, vástida GOD ahte departemeantta politihka gealbo-odastusain lea ollet ollusiidda, erenoamážit sidjiide geain lea unnán oahppu. Oaivildit dainna ahte deaivvadit sámiid erenoamážit bures, danin go sis lea unnit oahppu go gaskamearis. GOD áigu geavahit oppalaš doaimmaid mat gusket sámiide dan muddui go sis lea vuollegis oahppu, ii ge dan dihte go sii leat sámit. SOR:a evttohusaid ektui ii leat dahkkon mihkkege, muhto eai leat hilgojuvvon ge, go ii leat dahkkon makkárge mearrádus daid ektui. Mudui sii čujuhit dasa ahte odastus addá oktagaslaš vuoigatvuoda vuoddoskuvlaoahpahussii rávesolbmuide.

Mañimus stuoradiggediedáhusas sámedipolitiikka birra, 55 (2000–01), ii báljo namuhuvvo rávesolbmuid-oahppu, ii ge čujuhuvvo makkárge plánejuvvon doaimmaide.

Dataoahpahus lea dehálemus fágaguovlluid gaskkas sámi rávesolbmuid-oahpahusas. Muhto dát oahpahus lea dán rádjái leamaš dárogiel oahpponeavvuiguin, buorre muddui dárogiel oahpaheddjiiguin ja unnán muddui lea oahpahuvvon mo sáhtta vuoitit váttisvuodaid badjel mat leat go galgá geavahit sámegiela diehtajuohkinteknologiijas. (Sárggastus: Britta Marakatt-Labba)

Vaikko guovddáš skuvlaeiseválddit leat čájehan minimála beroštumi dahkat juoidá dán áššis, lea dáhpáhuvvon ollu regiuvnnalaš ja báikkálaš dásis. Leat hui ollu ásašusat mat barget rávesolbmuid-oahpuin sámiid várás ja sámi fáttáin: Fylkka-gielddalaš ja gielddalaš skuvlaeiseválddit, sámi joatkkaskuvllat, oahpposearvvit, gielddalaš ja gielddaidgaskasaš giellaguovddášat jna. Čuolbma lea ahte ii gávdno makkárge oktasaš plána eai ge njuolggadusat mat sihkarastet sámegielagiidda vuoigatvuoda rávesolbmuid-oahpahussii iežaset gillii dahje sihkarastet sámiide, geat eai leat ožžon sámegiel-oahpahusa vuoddoskuvllas, vuoigatvuoda oažžut dan rávesolmmožin. Dát ii čilgejuvvon go rávesolbmuid vuoigatvuodta vuoddoskuvlaoahpahussii čállojuvvui oahpahusláhkii. Stáhta oahppakántuvra Finnmarkkus ohcalii čielggadeami ovdal go dát vuoigatvuodta bodii fápmui 2002 čavčča.

Ii leat goassege dahkkon makkárge oktasaš guorahallan man stuoris lea sámiid dárbu rávesolbmuid-oahppui, muhto muhtin gielddat leat mañimus jagiid guorahallagohtán dan báikkálaččat. Dan maid sáhtta dadjat vissásit lea ahte lea stuora dárbu erenoamážit dán fáttáin: sámegiella buot dásiin, lohkan-gealbu, fidnofágat (fágareive) ja dihtorteknologiija.²⁴⁵

Sámi joatkkaskuvllaid stivra mearridii 2001 álggahit iežas rávesolbmuid-oahppoplána ja seammás gaibidii ahte ráhkaduvvo oktasaš plána sámi rávesolbmuid-oahpahusa várás.

5.8 Alit oahppu

Allaskuvla- ja universitehtaodastusat

Odastuslogijagi sihke álggii ja loahpahuvvui allaskuvlaodastusaiguin. Vuosttaš odastusčilgehus, Herneslávdegoddi, mieldeidbuvttii buot Norgga alit oahpu ovttahttima. Vuos bodii 1989:s láhka universitehta ja diedalaš allaskuvllaid birra. 1995:s šadde buot allaskuvllat mielde oktasaš lágas. Buot alit oahppu oaččui oktasaš ulbmiliid, stivrenortnegiid ja árvvoštallanortnegiid. Gaskaáiggis ledje 98 regiuvnnalaš allaskuvlla biddjon oktii 26 allaskuvlan. Seammás vuododuvvui Norggafierpmádat (Norgesnettet), mii galggai ovttahttit buot universitehtaid ja allaskuvllaid ja addit daidda iešguhtege guovddášdoaimmaid iešgudet fáttain ja fágáin oahpahusas ja dutkamis.

²⁴⁴ Rávesolbmuid-oahpahusa ráddeáddi, Dag Johnsen, telefonságastallamis muinna, 1999 njukčamánu.

²⁴⁵ Dán dárbbu birra lean čilgen eambo raporttas UNESCO várás: Vaksenopplæring for samar. 2000.

Sullii oktanaga Herneslávdegottiin lei eará lávdegoddi barggus, mii galggái guorahallat oahpaheaddji-oahpu²⁴⁶. Dán guovtti lávdegottis ledje iešgudetge oaidnu dehálaš áššiin, ja oahpaheaddjit ja sin searvvit eai ge lean ovttá oavilis mo oahpaheaddjioahpus berrešii leat:

- Galgá go dábálašoahpaheaddjioahpus addit gealbbu oahpahit buot vuoddoskuvlla fágaid ja dásiid? Dahje galgá go juohkit nu ahte šaddá sierra oahpus gudege váldodási várás ja/dahje gáibidit jahkeovttadaga fágain maid galgá oahpahit nuoraiddásis?
- Galgá go vuosttažettiin deattuhit pedagogihka vai fága?
- Galget go buot oahpaheaddjiallaskuvllat čuovvut ovttá málle vai galgá go leat vejolaš báikkálaččat heivehit?

1992 rájes viiddiduvvui oahpaheaddjioahppu 4 jahkái ja geavatláš pedagogalaš oahppu šattai jahkeovttadat. Dábálašoahpaheaddjioahpus manai olles áigelassáneapmi vuoddoskuvlafágaide, pedagogihka oassi oahpus šattai danin unnit go ovdal. Goappašat pedagogalaš oahpuid oahppoplánat šadde miedáhusat gaskal Hernesa sávdaga ráhkadit standardiserejuvvon oahpaheaddjioahpu mas vuosttažettiin deattuhuvvui konkrehta fágamáhttu ja erenoamážit fágapedagogaid sávdaga deattuhit pedagogihka ja skuvlla fuolahusbargguid ja addit iešgudetge allaskuvllii eambbo friddjavuoda hábmet oahpaheaddjioahpu.

Manñil go Hernes lei odastan joatkkaoahpahusa ja vuoddoskuvlla, šattai fas oahpaheaddjioahpu vuorru. Dál dat galggai heivehuvvot odastusaide O94 ja O97. Hernesa manimus daguid gaskkas, oahpusministtarin, 1995 lei nammadit Hille-Valla-lávdegotti, mii galggai revideret oahpaheaddjioahpu. Lávdegoddi oáččui hui čavga mandáhta, mii dagahii ahte buot váldolinját ledje mearriduvvon ovdal go lávdegoddi bargagodii²⁴⁷. Odastus čadahuvvui 1998 rájes ja gohčoduvvui LU98. Dát odastus ollášuhtii dan maid Hernes ii nagodan 1992. Dál nannejuvvui našuvnnalaš stivren, ja sihke allaskuvllat ja studeanttat ožžo unnit válljenvejolašvuoda. Geatnegahtton fágat lassánedje 50 čuoggás 60 čuoggái.

Stuorámus rievdadus maid Hille-Valla-lávdegoddi evttohii guoskkai fidnofágaoahpaheaddjioahppui. Galggai ráhkaduvvot odda golbma jagáš oahppu joatkkaoahpahusa fidnofágaoahpaheddjiid várás. Dát oahpus galggai buhttet sihke geavatláš pedagogalaš oahpu ja fidnoteorehtalaš oahpu nugo tehnikkalaš fágaskuvlla dahje sullásačča. Lohkanáiggis galge studeanttat oážžut organiserejuvvon hárjehallama sihke fágabarggus ja oahpaheaddjin, galge oahpásnuvvat olles fágasurggiin (mii sáhtta gokčat ovttá joatkasuvlla vuoddokurssa, omd. hábmenfága) ja sii galge beassat čiekŋudit dan fágas mas sis alddis lei fágareive dahje sveinnareive. Odda golmmajagáš fitnofágaoahpaheaddjioahpu vuosttaš buolva álggii 2001.

2001 mearridii Stuoradiggi stuora odastusa alit oahpus, Mjøs-lávdegotti evttohusa mielde. Odastus gohčoduvvo kvalitehtaodastussan, muhto váldoášši lea lohkamiid effektiviseren ja čavgen. 1900-logu álggu rájes lea universitehtain leamaš dálá gráduvuođadat, mas leat vuoddofága, gaskafága ja váldofága ja grádat nugo cand.mag. ja cand.real. Dan sadjái galget dál šaddat riikkaidgaskasaš grádat Bachelor (BA) ja Master (MA). Mánngaid lohkamiidda mearkkaša dát oanehit lohkanáiggi, go Bachelorgráda galgá leat 3 jagi ja Master 5 jagi. Universitehtaoahpus galgá eambbo sulástahttit allaskuvllaid profesuvdnaoahpuid dahje joatkkaoahpahusa, oahpusásahusat galget dássidit čuovvut studeanttaid. Galget ráhkaduvvot lohkanšiehtadusat gaskal studeantta ja lohkansaji. Jodusárvoštallan galgá belohahkii buhttet stuora loahppaeksámeniid. Alit oahppu heivehuvvo riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Riikkaidgaskasaš grádaide lassin, galgá čadahuvvot ECTS (European credit transfer system) árvosániide ja lohkančuoggáid rehkenastimii. Seammás galgá engelasgiella stuorit muddui šaddat lohkeangellan. Šaddet čavgadit gáibádusat čuovvut lohkanprogrešuvnna ja váikkuhangaskaoapmi lea ahte buot lohkanruhtadeapmi máksojuvvo loatnan. Easka go studeanta lea ceavzán eksámena, konverterejuvvo vissis oassi loanas stipeandan.

Odastus váikkuha mealgadit alit oahpu organiseremii ja ruhtadeapmái. Oahppoásahusaid stivrrain nannejuvvo olgguldas representašuvdna ja vuoddoduvvo sorjjasmeahttun bearráigeahččanorgána. Ruhtadeapmi galgá beaktivuoda duohken, dat mearkkaša galle eksámenat leat váldon.

Oasit odastusas čadahuvvojedje 2002. 2003 mielde galgá visot doaibmat odda njuolggadusaid mielde.

²⁴⁶ Jahr/Johannesenutvalet, NOU 1988:32 For et lærerrikt samfunn.

²⁴⁷ Hille-Valla-utvalet, NOU 1996:22 Lærerutdanning. Mellom krav og ideal

Alit oahpu sámi sisdoallu

Sámi allaskuvla álggahuvvui 1989, go sámi oahpaheaddjioahppu sirdojuvvui Finnmarkku allaskuvllas. Sámi allaskuvla beasai stuora allaskuvlaovttastahttimis 90-logu álggus, ja sáhtii joatkit sierra áсахussan. Oahpaheaddjioahppu lea olles áiggi leamaš allaskuvlla váldosuorgi; dábálašoahpaheaddji- ja ovda-skuvlaoahpaheaddjioahppu ja joatkkaoahppokurssat pedagogihkas ja sámegielas. Álggu rájes dáhtui skuvla viiddidit fálašdaga eará surggiide, muhto departemeanta lea leamaš hui hánis sihke formálalaš dohkkehemiid ja juolludemiid hárrái. Sámi allaskuvlla studeantalohku bisánii áigodagas 1992–99, dan botta go eanaš eará allaskuvllain goarknui studeantalohku sakka. Lea čielga oktavuoha dainna go oahpahusdepartemeanta lea biehttan allaskuvlla álggahit eanas fálašdagaid maid skuvla lea plánen. 2000 beasai allaskuvla, jagiid vuordima manjá, viimmat álggahit sámi journalistaoahpu, muhto eará fálašdagat, nugo luondduhálddašepmi ja dáidaoahppu, ii vel leat ollen guhkelii go plánendássi.

Sámi allaskuvla lea huksen alla gealbba guovttegielatvuodas ja lea huksen riikkaidgaskasaš okta-vuoda eará álgoálbmogiiguin ja unnitlogiiguin. Allaskuvla lea hukseme fápmoguovddáša sámi máhtu geavahemiin skuvllas. Lea álggahuvvon professoráhta sámi máhtus ja ipmárdusas ja álggahuvvon prošeakta mo skuvllas sáhtá ávkkástallat vuoras olbmuid eahpeformálalaš máhtu.

Lassin Sámi allaskuvlii, leat erenoamážit allaskuvllat Nordlándas ja Trøndelagas main leat oahppo-fálašdagat main lea sámi sisdoallu. Nordlándas allaskuvla (Bodeaju) fállá julevsámegiela, duoji ja servodatefága, mas sámi dillet deattuhuvvojat. Lullisámegiella lea áigodagain oahpahuvvon Davvi-Trøndelaga allaskuvllas ja Nesna allaskuvllas. Finnmarkku allaskuvllas leat baicca hui unnán muddui leamaš fálašdagat main lea sámi sisdoallu manjit go Sámi allaskuvla álggahuvvui.

Jan Henry Keskitalo lei Sámi allaskuvlla vuosttaš rektor.
(Govva: SL)

Norgga universitehtaid gaskkas lea vuosttažettiin Romssa universitehtas sámegiella, kultuvra, historjá ja servodateallin fáddán. Dohko vuoddoduvvui Sámi dutkamiid guovddáš 1990. Ulbmil lea miehtá universitehta nannet ja ovttahttit lohkamiid ja dutkama main lea sámi sisdoallu. 2000 ráhkadii guovddáš «Romssa universitehta sámi strategiija-plána». Dás boahtá ovdan ahte mángga fágas leat sámi fáttat oassin oahpahusas ja dutkamis. Muhto seammás gávdnojit ain fágat gos ollásit hilgot makkárge ovddasvástádusa sámi fáttáide. Dát guoská omd. fágaide psykologiija, dárogiella ja guolástusfága. Romssa universitehta pedagogihkaoahpahus lea ovdal hui unnán beroštan sámi áššiin. Nu manjit go 1998 universitehta ii sáhtán fállat fágadidaktihka sámegielas. 1998 rájes lea Romssa universitehta fállan sámi kulturmáhtu lohkanbadjin.

Oslo universitehta sámegieloahpahus bissehuvvui birrasit 1990, ja 2000 dat formálalaččat heaittihuvvui, manjit go sámegiella doppe lea oahpahuvvon 1800-logu gaskamuttu rájes.

1996 guorahallan oahpaheaddjioahpu birra oaččui garra moaitámušaid sámi oahpaheaddjioahpu giedahallama dihte. Málle mii bodii dán evttohusas, ja mii čadahuvvui 1998 rájes, lei dan made standardiserejuvvon ahte sámi oahpaheaddjioahppu ii čáhkkan dasa. Oažžun dihte saji sámegielfágii fertešii heaittihit buot sámi oahpaheaddjistudenttaid válljenvejolašvuodaid. Boadus moaitámušas lei ahte nammaduvvui sierra lágdegoddi sámi oahpaheaddjioahpu guorahallamii, ja Sámi allaskuvla oaččui dispensašuvnna bargat boares plánaid mielde dassáži ođđa guorahallan giedahallojuvvo. Dát guorahallan²⁴⁸ bodii 2000, ja oaidná ovtta buot oahpaheaddjioahpu sámi oahpahusa várás. Das

²⁴⁸ NOU 2000:3 Samisk lærerutdanning

evttohuvvo ee. álggahit sierra sámi fidnofágaoahpaheaddjioahpu, ja ahte šaddet sierra rámmaaplánat sámi ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpu, dábálašoahpaheaddjioahpu ja geavatláš-pedagogalaš oahpu várás. Lávdegoddi deattuha maidái lassi- ja joatkkaoahpahusa oahpaheddjiid várás sámi oahpahusas.

Go «Kvalitehtaodastus» buktá odda grádastruktuvrra ja oanehit lohkanáiggi, sáhtta boadus leat ahte studeanttat lohket dušše našuvnnalaš váldohivvodaga, ja gáržžidit eavttuid sámi sisdollui lohkamiin. Studeanttain, geat lohket sámegiela universitehtain ja allaskuvllain, lea dávjá heajut vuoddu sámegielas vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvllas go dáža studeanttain lea dárogielas. Danin lea sámegielfágas oalle stuora proseanta studeanttain geat geavahit guhkit áiggi ovdal go geahččalit ge váldit eksámena ja/dahje eai ceavzze vuosttaš háve. Odda lohkanruhtadeapmi sáhtta danin dahkat sámegiellohkama eavttuid váddásin. Universitehtaid ja allaskuvllaid ruhtadeapmi studeantalogu mielde sáhtta maidai dahkat liigečuolmmaid sámi oahpahussii, mas dávjá leat unna studeantajoavkkut ja danin stuorit golut studeantta nammii. Departemeanta lea lohpidan sierra guorahallama sámi oahpahusa ja dutkama birra, muhto lea balahahtti ahte ovdal go dat boahtá lea juo sámi alit oahppu biddjon ruovttoluotta odastusa oppalaš váikkuhusaid geažil.

Odastusas lohpiduvvo oahpahusasahusaide stuorat friddjavuohta ieža álggahit oahppofálaldagaid. Muhto allaskuvllaide galgá dát guoskat dušše oanehat oahpuide, ja Sámi allaskuvla ii sáhte vel álggahit plánejuvvon 3-jagáš fálaldagaid departemeanta dohkkeheami haga.

Gida 2000 bodii Stuoradiggediedáhus 34 (2002–02), alit sámi oahpu ja dutkama birra. Dát bodii easka maŋgil go Stuoradiggi lei gohččon departemeanta buktit stuoradiggediedáhusa. Diedáhus unnán muddui čuovvolii konkrehta evttohusaid mat ledje bohtán Nergård-lávdegottis (sámi oahpaheaddji-oahpahusa birra) ja Mjøs-lávdegottis. Das ii lean plána mo ovdánahttit Sámi allaskuvlla diedalaš allaskuvlan ii ge mo bestet studeanttaid sámegielkurssaid bokte. Departemeanta ii ge hálit sierra sámi oahppolánaid oahpaheaddjioahpahusas.

5.9 Oahpposuorggi organiseren

Nugo namuhuvvon kapihtalis 5.1. čadahuvvui dan áigodagas ulbmilstivrenprinsihppa ollásit skuvllas. Dat lea mielddisbuktán rievdadusaid measta buot dásiin skuvlahálddahasas. Dán kapihtalis giedahallat dušše almmolaš skuvllaid. Priváhta skuvllat bohtet bohte kapihtalis.

Skuvladássi

Oahpaheaddjiráddi ii leat šat lága bokte geatnegahtton orgána vuoddoskuvllas ii ge joatkkaskuvllas, ja duohtavuodas lea oahpaheaddjiráddi heittihuvvon eanaš skuvllain. Rektor lea ollu čielgasit go ovdal ožžon doaimma bargoadi ovddasteaddjin ohppiid, oahpaheddjiid ja eará bargiid ektui.

Stáhta, fylka ja gielda

Norggas lea almmolaš oahpahussuorggi ovddasvástádus 70-logu rájes leamaš juhkkjuvvon golmma váldooassái, ja dát juohkin bázi ja nannejuvvui odastusáigodagas: Moatti spiehkastemiin lea mánáidgárdi ja vuoddoskuvla gielddaid ovddasvástádus, joatkkaoahpahus lea fylkkagielddaid ovddasvástádus, ja stáhtas lea ovddasvástádus alit oahppui. Masá buot ovddit stáhtalaš skuvllat joatkkadásis leat dál sirdojuvvon fylkkagielddaide. Deháleamus spiehkastat lea ahte stáhtas lea ovddasvástádus guovtti sámi joatkkaskuvlla ja guovtti sámi vuoddoskuvlla (Romssa ja Aarborte) ovddas.

Dán vuogádaga siskkobeaalde leat dáhpuhuvvan stuora rievdadusat skuvlahálddahusa organiseremis, erenoamážit gaskavuodas álbmotválljejuvvon orgánaid ja byrokratiija gaskkas ja stáhta bearráigeahččan- ja stivrenapparáhtas fylkkagielddalaš ja gielddalaš dásis. Dáid rievdadusaid gaskkas sáhtta namuhit odda gielddalága, mii heaittihii gáibádusa ahte galggai leat skuvlastivra juohke gielddas ja fylkaskuvlastivra juohke fylkkas, ja Stáhta oahppakántuvrra vuoddodeami buot fylkkain.

Maŋŋil go stáhta 2001 válddii fylkkagielddain ovddasvástádusa buohcciviesuid ovddas, lea fylkkagielddaid ovddasvástádus mealgat unniduvvon. Boahhte lávki sáhttá šaddat ahte olles fylkesgieldda heaittihuvvo, mii bággehivččii ovdan joatkkaoahpahusa ođdasit organiserema. Stáhta lea juo rahpan vejolašvuoda ahte gielddat sáhttet oamastit joatkkaskuvllaid.

Guovddáš oahpahushálddahusas lei ovdal Vuoddoskuvlarádis, Joatkkaoahpporádis ja Oahpaheaddji-oahpahusrádis dehálaš rolla. Dáid rádiid bokte ledje vuosttažettiin doaimmalaš oahpaheddjiin, oahpaheddjiid luohhtámušolbmui ja fágapedagogain stuora váikkuhusat skuvlaovdánahttimii. 1990-logu mielde heaittihuvvojedje buot dát rádit, ja fápmu čohkkejuvvui Oahpahusdepartementii.

Sámi oahpahussuorgi

Sámediggeráddi nammadii 1993 lávdegotti guorahallat sámi oahpahussuorggi organiserema. Lávdegotti váldokonklusuvdna lei ahte Sámediggi fertii oažžut ovddasvástádusa sámi oahpahussii, mihá stuorát ovddasvástádusguovlluin go Sámi oahpahusrádis lei leamaš dán rádjái. Sámediggi mearridii 1994 evttohit dán organisašuvdnamáile:

- 1 *Sámediggi mearrida fágaplánaid sisdoalu ja das lea njuolggo stivrenovddasvástádus oassái sámi oahpahussuorggis, ja lassin lea viiddis ráđdeaddin- ja ovddidanovddasvástádus.*
- 2 *Bearráigeahččan ja váidalusmeannudeami organisere Sámediggi ieš.*
- 3 *Departemeantta stivrendoaibma čadno mearridit uhccimusstandáridaid ovttasrádiid Sámedikkiin.*
- 4 *Oahpahusásahusat main lea ovddasvástádus sámi oahpahussii sierra regiuvnnain biddjojit Sámedikki bearráigeahču vuollái.*
- 5 *Sámediggái biddjojit dárbblaš resurssat váldesirdima viidodaga ektui maŋŋá go lea lagabuidda guorahallon eiseválddiiguin.*²⁴⁹

Oahpahuslágas sirdojuvvojit muhtin suorggit prinsihpalaččat Sámediggái, muhto ollu unnit go lávdegoddi ja Sámediggi lei evttohan. Sámi oahpahusráddi heaittihuvvui jahkemolsumis 1999/2000 ja ovddasvástádus sirdojuvvui Sámediggái. Oahpahusrádi čállingoddi šattai Sámedikki oahpahusossodahkan. Oahpahusossodat ii leat ožžon juolludemiid mat vástidit ovddasvástádussii ja bargui, ja lea váldoáššálaččat fertenvuoruhit fámuidis vuoddoskuvlii ja mánáidgárdái. Sámedikkis leat dál (2002) hui unnán návccat bargat joatkkaoahpahusain, rávesolbmuidoahpahusain ja alit oahpuin. Daid bargguide lassin, mat Sámi oahpahusrádis ledje, galgá oahpahusossodat leat Sámedikki politihkkáriid čállingoddi oahpahusáššiin ja nie leat mielde ovdánahttime iešrádalaš sámi oahpahuspolitihka.

Ellen Inga O. Hætta lei Sámi oahpahusrádi maŋimus ja Sámedikki oahpahusossodaga vuosttaš direktvra. Dá son čájeha oahpahusossodaga oahpponeavvočájáhusa. (Govva: Heaika Skum)

Lea leamaš ollu riidu sámi joatkkaskuvllaid organiseremis. Juo 1991 evttohi departemeantaidgas-kasaš bargojoavku ahte Sámediggi galgá nammadit Sámi joatkkaskuvllaid stivrra.²⁵⁰ Maŋŋil go oahpahuslága giedahallanproseassas ledje evttohusat sihke bidjat skuvllaid Sámedikki vuollái ja Finn-márkku fylkkagieldda vuollái, šattai boadus vuosttaš vuorus ahte skuvllat báhce GOD vuollái. 2001:s nammadii GOD lávdegotti mii galgai árvvoštallat sámi joatkkaskuvllaid boahttevaš organiserema, ja dát evttohi 2002:s bidjat daid Sámedikki vuollái.

²⁴⁹ Sámedikki mearrádus, 20.–23.9.1994

²⁵⁰ Overføring av oppgaver og myndighet til Sametinget. Tilrådning fra en interdepartemental arbeidsgruppe. 1991

5.10 Almmolaš vai priváhta?

Norggas lea skuvla álo válđoáššálaččat leamaš almmolaš ovddasvástádus. Seammás leat álo leamaš muhtin priváhta skuvllat. 2000-logu álggos lea oahpahusa privatiseren ja kommersialiseren eambo áigeguovdil go goassege ovdal. Gážaldagat leat erenoamáš guovddážiis maŋŋil 2001 ráđdehusmolsuma.

Áigut dás oanehaččat geahččat makkár priváhta oahpahusášahusat gávdnojit Norggas ja man muddui dat leat áigeguovdilat sámi oahpahusa oktavuodas.

Mánáidgárđi

Gielddalaš mánáidgárddiide lássin gávdnojit sullii seamma ollu priváhta mánáidgárddit. Oamasteaddjit sáhttet leat váhnenjoavkkut, oskkolaš dahje politihkalaš organisašuvnnat. Muhtin fitnodagain leat mánáidgárddit iežaset bargiid mánáid várás. Muhtin kommersiala fitnodagat jodihit maidái mánáidgárddiid dietnasa dihte. Priváhta mánáidgárddit ožžot vissis máde stáhtadoarjaga, muhto dábálaččat dat leat divraset váhnemiidda go gielddalaš mánáidgárddit. Muhtin gielddat leat hoigan ovddasvástádusa mánáidgárddiid ovddas priváhta márkanii.

Muhtin sámi mánáidgárddiid leat sámesearvvit dahje váhnenjoavkkut álggahan. Dát eai leat álggahuvvon dan dihte go sávve priváhta čovdosa, muhto go gielddat eai leat addán sámi mánáidgárdefálaldaga. Jagis 2002 gávdnojit 43 sámi mánáidgárddi dahje mánáidgárddi main leat sámi ossodagat. Dáid gaskkas leat 12 priváhta.

Vuoddoskuvla

Dušše 1,7 % norgga vuoddoskuvlaohppiin vázze 2000/2001 priváhta skuvllain, muhto oassi lea duppálaston 15 jagis ja beroštupmi lea stuorit go goassege ovdal. Iskkadeapmi, maid NHO lei álggahan 2002, čájeha ahte 28 % váhnemiin sáhtte jurddašit sáddet mánáideaset priváhta vuoddoskuvlii. 2002 rádjái lea dušše leamaš vejolaš álggahit priváhta skuvllaid oskkolaš dahje pedagogalaš vuodus, muhto dál áigu oahpahusdepartemeanta dohkkehit maidái priváhta skuvllaid dákkár vuodu haga. Muhtin risttalaš joavkkuin leat sierra vuoddoskuvllat ja gieskat lea álggahuvvon musliimalaš vuoddoskuvla Oslos.

Eai leat goassege leamaš priváhta sámi vuoddoskuvllat. Priváhta vuoddoskuvllat sámi guovlluin leat Montessoriskuvla Deanus, mii álggahuvvui sámi oahppoplána vuostalástimin, ja moadde oskkolaš skuvlla main ii leat sámi sisdoallu.

Joatkkaoahppu

Sullii 5 % joatkkaskuvlaohppiin vázzet priváhta skuvllain, ja dát proseanta lea leamaš oalle bissovaš maŋimus 15 jagi.

Priváhta joatkkaskuvllaid gaskkas gávdnojit 3 válđošlájá:

- 1 Oskkolaš skuvllat, nugo Kristelig gymnas ja musliimalaš Urtehaven friskole.
- 2 Kommersiála skuvllat, mat dábálaččat addet lohangelbbolašvuoda dahje gávpeoahpahusa oanehat áiggis. Dáid skuvllaid ulbmil lea ahte oahppit galget jodánepmosiid ceavzit eksámena buriid árvo-sániiguin.
- 3 Fitnodat- ja ealáhussuorgeskuvllat. Mánŋga stuora fitnodagas leat leamaš sierra skuvllat iežaset bargiid várás, okta stuorimusain lei Bedriftsskolen, Norsk Hydro. Dakkar skuvllat sáhtte addit fidnooahpahusa fágabargidássái, mii dávjá ollášuvvui fitnodatsiskaldas fágareivviin.

Oahpahalliortnega vuoddu lea álo leamaš ovttasbargu almmolaš orgánaid ja priváhta fitnodagaid gaskkas.

Sámi oahpahusas ii leat vel leamaš sáhka álggahit priváhta joatkkaskuvllaid. Eai ge gávdno priváhta joatkkaskuvllat sámi guovlluin.

Álbmotallaskuvllat leat olggobealde joatkkaskuvlavuogádaga. Eanaš álbmotallaskuvllat (87 %) leat priváhta. Nu lei maiddái áidná sámi álbmotallaskuvla. 2002:s ii gávdno sámi álbmotallaskuvlafálaldat.

Rávesolbmuidohppu

Rávesolbmuidohpahusas lea álo priváhta beroštumiin leamaš guovddáš rolla. Dat guoská sihke oahppoorganisašuvnnaide ja fitnodagaide. Rávesolbmuidohpahus lea dál šaddán márkanin, masa stuora fitnodagat investerejit rudaid. Lea rehkenastton ahte gealboodastus sáhtá addit 50 millijárda ruvno sturrosaš rávesolbmuidohpahusmárkana Norggas. Ollu rávesolbmuidohpahus dáhpáhuvá almmolaš orgánain ja priváhta fitnodagaid/organisašuvnnaid ovttasbarggus.

Stuorámuš oassi sámi rávesolbmuidohpahusas lea almmolaččat organiserejuvvon, priváhta oassi leat eanaš kurssat mat eai atte gelbbolašvuoda ja maid oahppoorganisašuvnnat čadahit.

Alit oahppu

Jahkeduhátmolsumis vázze 12,7 % norgga studeanttain priváhta allaskuvllain. 1980-logu gaskamuttu rájes lea studentalohku priváhta skuvllain leamaš oalle bissovaš, juosgo almmolaš oahpahusa studeantalohku lea laskan. Muhto manimus jagiid lea priváhta skuvllaid studeantalohku laskan sihke absoluhtalaččat ja relatiivvalaččat. Stuorimus priváhta oahppoásahus Norggas lea Bedriftsøkonomisk institutt (BI), mas leat filiálat miehtá Norgga ja golmma geardde eanet studeanttat go Romssa Universitehtas.

Sámi alit oahpus eai leat vel leamaš priváhta allaskuvllat, muhto jagi 2002 leat almmuhuvvon plánat álggahit priváhta sámi dáiddaskuvlla. Sivva dasa ahte dát álggahuvvo priváhtaskuvlan lea ahte vaikko leat ráhčan mánggaid jagiid eai leat nagodan oazžut dakkár oahpahusa stáhtalaš allaskuvlavuogádaga siskkobealde.

Prinsihpas lea erohus almmolaš ja priváhta oahpahusa gaskkas:

Almmolaš oahpahus lea nuvtá oahppái/studentii ja oahpahus doaibmá njuolggadusaid mielde, maid álbmotválljejuvvon orgánat leat mearridan. Kommersiála beroštumiin ii galgga leat makkárge rolla dán skuvllas.

Priváhta oahpahusa fertejit oahppit/studeanttat/váhnemat ieža máksit ja skuvlaoamasteaddji mearrida ieš skuvlla ulbmilid ja oahpahusa njuolggadusaid. Ulbmil sáhtá leat ideologalaš/oskkolaš/pedagogaš/kommersiála dahje priváhta oahpahus sáhtá leat álggahuvvon dan dihte go almmolaš skuvllain ii leat fálaldat mii dárbbášuvvo fágas dahje báikkis.

Duohtavuodas erohus ii leat nu čielggas, dat lea dál unniduvvome goappašagaid bealde. Kommersiála beroštumit besset eambbo ja eambbo sisa almmolaš skuvlii. Almmolaš joatkkaskuvllat ja allaskuvllat bággehuvvojit maiddái háhkat oasi sisaboadus das ahte vuvdet kurssaid priváhta márkanis. Máinnusruhtaduvvon oahppogirjjit leat dál boadi-boadi. Nuppi bealis ges máksá stáhta ain stuorát oasi priváhta skuvllaid bušehtas, seammás go stáhta lágaid ja njuolggadusaid bokte stivrejit priváhta skuvllaid doaimma.

Leat go priváhtaskuvllat molssaeaktu sámi oahpahussii? Odeldiggeproposišuvdna oahpahuslága birra²⁵¹, ákkastallá oahpahusdepartemeanta ahte galgá leat vuoigatvuohta álggahit priváhta sámi skuvllaid ja ahte stáhtas lea geatnegasvuohta subsidieret daid. Dán rádjái ii oro leame stuora beroštupmi sámiid gaskkas álggahit priváhta skuvllaid. Vuosttažettin oaivildit ahte sámi oahpahus lea almmolaš ovddasvástádus. Dasa lassin livččii ekonomalaččat váttis álggahit sámi priváhtaskuvlla. Jus privahtiserešii sámi skuvlla, de seammás beasahivččii stáhta ovddasvástádusastis. Danne livččii dat dušše fal heahtečovddus jus stáhta fas ollásit álggahivččii dáruiduhttinpolitihka.

Mo sáhtá almmolaš skuvllaid kommersialiseren váikkuhit sámi oahpahussii? Jus dál bohtet oahppogirjjit joatkkaskuvlla várás ruhtaduvvon máidnosiin, sáhtá dat bidjat sámi joatkkaoahpahusa maŋos fas. Lea álki árvidit ahte dakkarat bohtet dušše fal dárogillii. Jus gávdno sámi oahppogirji, gártet oahppit ja oahpaheaddjit dalle válljet gaskal dárogiel oahppogirjii, mii lea nuvtá ja sámegiel oahppogirjii maid ferte máksit.

²⁵¹ Ot.prp. 36 -1996/97, s.161

5.11 Jorgala go ovdáneapmi fas?

Dassái go Gudmund Hernes gudii oahpahusministtarvirggi 1995 loahpas, manai Norgga skuvladoaimma ovddideapmi čielgasit standardiserema ja ovttageardima guvlui. Vuosttaš botken standardiserenlinjáiin bodii dalle go GOD jagi maŋŋil attii vejolašvuoda ráhkadit sámi oahppoplánaid. Earretgo dan, jotke odastusat seamma guvlui nu guhká go Barggiidbellodagas lei ráddehusfápmu. Dalle go Jon Lilletun šattai oahpahusministtarin 1997, sáhtii dađistaga vuohttit várrogas oddasisjurddašeami. Deháleamus boadus lei ahte GOD 1999 oaččui Stuoradikki mielde dibmet vuoddoskuvlla oahppoplánanjuolgga-dusaid. Fágaid váldomomeanttat eai galgan šat leat čadnon jahkedásiide. Fáddá- ja prošeaktabarggu prosentamearri ii galgan šat leat geatnegahtton, muhto rávvejeaddji mearrin.

2000 sihkkjuuvvui gáibádus ahte buot oahppogirjiit galge almmolaččat dohkkehuvvot. Gažaldat lea addá go dat eambbo friddjavuoda oahpaheddiide, ohppiide ja skuvllaide. Oahppogirjiit čállojuvvot ain oahppoplánaid mielde, ja departemeantta ja Sámi oahpahusráđi/Sámedikki oahpahusossodaga sajis leat dál lágádusat main lea ovddasvástádus bearráigeahččat oktavuoda oahppogirjiin ja oahppoplánain. Danin sáhtá dadjat ahte dohkkehanortnet ii leat heittihuvvon, muhto privatiserejuvvon.

Ođastus 94 árvvoštallamiin bodii ovdan ahte máŋggas háliidedje eanet variašuvnna ja ložžet njuolgga-dusaid ja standardiserema. Muhto eise-válddit leat hui unnán muddui čuovvolan árvvoštallama bohtosiid. Leat boahtán guokte odđa vuoddokurssa ja oahppit leat ožžon jagi eambbo ávkkástallat vuoigatvuodain joatkkaoahpahussii.

Earretgo dát unna rievdadusažat lea oahpahus-departemeantta joatkán seamma váldolinjá mielde. Joatkkaskuvllas plánejuvvojit odđa stuora oktiibi-djamat JK1-dásis. Alit oahpus lea vel eambbo standardiseren jodus, go buot lohkat galget bággejuvvot 3-jagáš dahje 5-jagáš minsttara sisa.

Sámi oahpahusas leat dáhpáhuvvan hui unnán de-hálaš rievdadusat maŋŋil go mearridedje ráhkadit sámi oahppoplánaid vuoddoskuvlla várás. Joatkkaoahpahusas lea deháleamus rievdadus ahte sámi kulturmáhttu lea dohkkehuvvon fágan. Ođastus 94 árvvoštallan sámi joatkkaoahpahusa hárrái ii leat vel 2001 loahpas miellddisbuktán ovttage doaimma, muhto departemeantta lea bivdán Sámedikki álggahit barggu čuovvolit árvvoštallama 2002. Golggohtmánu loahpas dát bargu ii lean vel álgga-huvvon.

Makkár ulbmilat leat oahpahusas sámiid várás? Máŋggaid jagiid lei stáhta ulbmil dáruiduhttin, muhto mii bat lea ulbmil odne? (Sárggastus: Arvid Sveen)

5.12 Ovddos vai maŋos?

1990-logu ođastusproseassa lea leamaš báidnon nu gohčoduvvon «restauratiiva pedagogihkas». Lea leamaš sávaldat restaureret dahje mannat ruovttoluotta boares skuvlii, mas vuosttažettiin deattuhuvvo konkrehta dárkkistahtti máhtu oahppan, oktasáš pensum, árvosátneárvvoštallan ja eksámen. Ođastu-said strategat leat buore muddui hilgon ođastuspedagogalaš jurdagiid, mat ovdánahttojuvvojedje 1900-logu álggu rájes ja mat dađistaga ožžo stuorit saji Norgga skuvladoaimmas 1939 normalplánaid

rájes. Dat vástida tendeanssaiguin riikkain mat ollu leat váikkuhan Norgii, vuosttažettiin USA:s ja Stuorabrittannias. Engelasgielat riikkain lea restauratiiva pedagogihka gohčoduvvon «back to basic». Klassihkalaš ideálat boares Greikkas ja Romariikkas gudnejahttojuvvojit fas. Hernes gohčodii departemeantta skuvlaáigečállaga greikkagiel namain Schola ja álggahii fas joatkkaskuvlii oahppoplána latiinnagielas ja greikkagielas C-giellan. Muhto seammás go odastusstrategat ledje inspirerejuvvon USA:s ja EU:s, manne mángga láhkái guhkit go ovdagovat, erenoamážit našuvnnalaš ovttageardánis oahppoplánaiguin.

Dát ovdáneapmi lea mángga láhkái leamaš oahpaheddjiid ja fágapedagogaid oinnuid vuostá. Go departemeanta galggai čadahit odastusaid, lei oassi strategijias unnidit oahpaheddjiid ja fágapedagogaid váikkuhusa skuvlii. Boadus lea ahte go oahpaheaddjit galget čadahit odastusaid sii vásihit gáibádusaid skuvlahálddahušas ja oahppoplánain mat leat daid oainnuid vuostá maid leat oahppan iežaset pedagogalaš oahpus.

Go guorahallá sámii oahpahusa ovdánahttima buriid ja baháid sárgosiid 1990-logus, ferte earuhit mearrádusaid ja prosessaid iešgudetge dásis:

Prinsihpalaš dásis lea Stuoradiggi dán áigodagas dahkan hui dehálaš mearrádusaid. Dan mielde galggai sámii oahpahus nannejuvvot ja šaddat eambo iešrádálaš. Deháleamus lea álgoálbmogiid ILO-konvenšuvnna ratifiseren. Maiddái sámelága giellanjuolggadusaid, oahpahuslága ja Sámediggái ovddasvástádussirdima bokte lea Stuoradiggi addán dehálaš signálaid ahte háliida nannet sámii oahpu.

Sámii skuvladásis, dan oasis skuvladoaimmas, masa sámii skuvlaolbmot njuolga sáhttet váikkuhit, lea maiddái leamaš dehálaš ovdánahttin. Sámii oahpahusrádi jodiheami vuolde leat ovdánahtton mánga sámii oahpponeavvu ja veahkkeneavvu. Muhtin fágain lea leamaš terminologijabargu jodus. Sámii allaskuvla lea leamaš njunnožis ovdánahttit sámii pedagogihka, mas erenoamážit deattuhuvvo árbevierromáhtu geavaheapmi skuvllas.

Sáhtášii danin leat oalle ovttageardánis positiiva ovdánahttin, jus ii livčče leamaš goalmát dásis, sámii skuvlabirrassa ja Stuoradikki gaskkas. Dan mii sáhttit gohčodit odastusdásis, oahppoplánadásis dahje departemeantadásis. Dáppe leat hui dávjá sihke evttohusat ja loahpalaš mearrádusat leamaš vuostálasvuodas bajit prinsihpain ja hehttehussan skuvllaid ja sámii skuvlaásahusaid ovdánahttinbargui.

Odastusproseassa váldolinjá; ovttahttin ja álkidahttin, nannoset našuvnnalaš stivren ja eambo oktasaš oahppanávdnasat, lea buore muddui čadahuvvon skuvlla sámii sisdoalu ovdii. Departemeantta ulbmilstivrejuvvon oahppoplánat ja oahppoplánajoavkkuid čavga stivren doaibmá mángga láhkái hehttehussan sámii oahpahussii, maiddái doppe gos gávdnojit sámii oahppoplánat. Joatkkaskuvlii leat stuorámuš vahárat bohtán mearrádusain mas sámii áššit eai namuhuvvon, eai soaitte árvoštallon ge. Konkrehta mearrádusat sámii áššiin leat buoremus lági mielde buhtadan oasi vahágin.

Go eiseválddit leat mearridan áššiid mat čielgasit ja erenoamážit gusket sámii oahpahussii, leat dat iešalddis dávjá nannen sámegeiela ja sámii kultuvra. Oktagaslaš vuoigatvuohta sámegeielloahpahussii lea láhkavuodostuvvon. Sámediggi lea váldán badjelasat Sámii oahpahusrádi barggu. Sámii mánáidgárddit leat ožžon nannosit láhkasuodjalusa ja vuoddoskuvla lea stuorit muddui go ovdal ožžon sámii oahppoplánaid.

Mángga oasis oaidnit ahte oppalaš odastusat ja mearrádusat sámii oahpahusa várás čujuhit goappašiid guvlui. Ii gávdno ollislaš politihkka sámii oahpahusa várás, ja ollu osiin leat sihke njuolggadusat ja čadaheapmi bajit prinsihpaid vuostá. Go oahpahusdepartemeanta hilgu sámii oahppoplánaid joatkkaskuvllas ja mearrida rávesolbmuid oahpahusodastusa guorahalakeahtta sámii áššiid, vuostálastá dat čielgasit sihke Vuoddolága sámeaparagrafa ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid.

Sámii oahpahussii lea 90-logu odastusproseassas leamaš sihke positiiva ja negatiiva bealit. Joatkkaskuvllas lea váldohálti maŋosguvlui, eará skuvlašlájain leat sihke buorit ja heajut bealit. Árvoštallan lea dahkkon dan dili ektui mii sámii oahpahusas lei 80-logu loahpas. Muhto rievtti mielde lea dat boasttu vuolggasadji. Maŋgil go skuvllas čuodenare jagi lei leamaš ulbmilin jávkadit sámegeiela ja sámii kultuvrra, lei 70- ja 80-logus ovdánahttin mas lei oaidnu addit eanet saji sámegeillii ja kultuvrii. Lei ain guhkes gaska ovddosguvlui ja lei ain dárbu rážasteapmái. Dan sadjái šadde 90-logu odastusat baicce nuppeláhkái, buorre ovdáneapmi bissehuvvui dahje bággejuvvui máhccat. Departemeanta háliidii čielgasit reverseret ovdánahttima, ja dušše doaimmalaš rahčan sámiiid bealis lea hehtten odastusbáru šaddat dušše fal lávkin maŋos, Norsk Standard guvlui.

5.13 Gávnojedje go molssaeavttut?

Sihke dan áiggi ja maŋitáiggi leat boahťan ollu moaitámušat dan vuogi vuostá mo odastusat čadahuvvojedje. Dát guoskkai erenoamážit odastusaide maid Gudmund Hernes jodihii. Tom Arne Trippestad govvida odastusgenerála ná: «*Hernes foretrekker å regissere fremfor å diskutere. Han bruker dramaturgi og tar som regel i bruk massemediene og offentligheten strategisk — som akter i velregisserte drama med predeterminerte utfall.*»²⁵²

Odastusbárru márkanasttojuvvui ođasmahttimin, dárbblaš heiveheapmin ovdánahttimii. Vaikko lei gal muhtin vuostálastin, sáhtta maŋgil smiehttat manne bat ii šaddan eambbo digaštallan, mas molssaevttolas linját skulaovdánahttimii biddjojedje vuostálagaid. Muhtin sivat dasa sáhttet leat:

- * Odastusat ovdanbuktojuvvojedje áidna riektan, oahpaheaddjit ja earát geat beroštedje skuvla-politihkas eai goassege ožžon molssaeavttuid.
- * Leaktu, mainna odastusat vuojihuvvojedje, dagahedje ahte olmmoš ii báljo beassan smiehtastit ovdal go lei juo beare maŋjit.
- * Dalle go Odastus 94 váldolinját ovdanbuktojuvvojedje, ledje oahpaheaddjit vuommehuvvon go sin fágasearvvit eanemusat beroštedje fágaserviid oktiibidjanproseassas. Dán oktiibidjamis lei gymnásaoahpaheddjiid searvi, NUFO, mii dominerii. Suorggit mat eanemusat masse dan odastusas ledje fidnofágat ja gávppašeapmi- ja kántorfágat. Dáin ii lean šat jietnaguoddi go sihke Fágaoahpaheaddjisearvi ja Gávpeoahpaheaddjisearvi jávkka. Ođđa Oahpaheaddjilihtu jodiheaddjit geahččaledje hávkadit digaštallama odastusa sisdoalu birra ja doalvvuhedje dan eará gažaldagaide, vuosttažettiin oahpaheddjiid lohkanegatnegasvuhtii ja lassioahpahussii.
- * Fidnoskuvlaohppiid organisašuvdna, YLI, heahtihuvvui dán áiggi ja fidnofágaoahppit manne oktasaš organisašuvdnii Norsk Elevorganisasjon.

Boađus lei ahte dain birrasiin mat ledje sáhttit ovdánahttit molssaevttolas skuvlapolitihka, ii lean makkárge forum mas dahkat dan, ja ii oktage nana ovddasteaddji mannan njunnožii riikkadásis. Olles odastusproseassas lei dušše 6-jahkásaččaid skuvla-álgin mii bovtii stuora digaštallama, váhnemiid rájes Stuoradikki rádjái.

Odastusat duhtadedje buore muddui kritihka maid olgeš bealde bellodagat ledje buktán 80-logus. Olgeš bealis ledje danin unnán vuosttildeamit. Gurut bealde ledje eambbo moaitámušat²⁵³, muhto ii oktage searvi dahje eankilolmmoš čuožžilan ovdan jodiheaddjin oktasaš molssaevttolas skuvlapolitihkain.

Pedagogalaš hálttiid guorahallan 3. kapihtalis čájeha ahte gávnojedje molssaeavttut odastusaid ektui. Dát eai lean dušše fal teorehtalaš molssaeavttut, muhto lea ollu lei čadahuvvon muhtin muddui maidái Norgga skuvllain. Áiggun dás ee. čujuhit oahpahalliortnegii ja fidnoskuvllaid fidnooahpahusárbevrrui ja vuoddoskuvlla bargui báikkálaš oahppoplánaiguin. Norggas leat iešgudetge lágán molssaeavttut pedagogihkas geahččaluvvon almmolaš skuvladoaimma olggobealde, earret eará Geahčča-

YLI lei fidnofágaid ovddasteaddji joatkkaskuvllas, muhto organisašuvdna heahtihuvvui 90-logu álggus. Dá lea muhtin organisašuvnna maŋimus riikkačoahkkimiin. (Govva: SL)

²⁵² «Hernes oida regisserema ovdal ságastallama. Son geavaha dramaturgiija ja váldá dábbalaččat atnui mediaid ja almmolasvuoda strategalaččat - oassin bures regisseriejuvvon dramain, man bohtosat leat mearriduvvon ovdalgihtii.» Rune Slagstad: De nasjonale strateger, 1998, s. 442

²⁵³ Áidná searvi mii, mu diedu mielde, almmuhii prinsihpalaš kritihka muhtin odastusa vuostá dalle go ain lei álgomuttus, lei Rukses Válgalihttu (Raud Valallianse), mii 1994 almmuhii girjjáža «Reform 94 - Skole på kapitalens premisser». Girjjážis lei maidái artihkkal odastusa váikkuhusaid birra sámi oahpahussii.

laddangymnásas ja Steinerskuvllain. Riikkaidgaskasaččat leat ee. Summerhill-skuvllat leamaš dovddus molssaeavttut.

Go olles oahppu, mánáidgárddi rájes doavttirgráda rádjái, dál lea ollislaččat ođastuvvon, lea áigi guorahallat bohtosiid ja čujuhit molssaeavttuide. Boahpte ođastusbárru Norggas ii berre boahtit goržin bajábealde, muhto vuolábealde gáibádusaid boadusin, sis geat dovdet mo duohtá dilli lea.

Orru leamáš oalle unnán oktavuohta sámi skuvlabirrása ja dáža kritihkalaš pedagogalaš birrasiin. Sámi skuvlabiras lea válđoáššálaččat rahčan bealuštit vuđolaš sámi oahppovuoigatvuodaid. Lea leamaš unnán ovttahttin skuvlašlájaid gaskkas ja lea unnán muddui leamaš almmolaš digaštallan molssaeavttolaš politihkas sámi oahpahusa várás. Dás leat stuora hástalusat oahpaheddjiide, fágapedagogaide ja politihkariidda: Lea dál áigi ollet guhkelii go moaitit ođastusaid ja evttohit veahá divvuma dás ja duos. Sihke sámi ja dáža skuvla dárbbáša dál digaštallat molssaeavttuid Norsk Standardii.

Mildosat

M1 Dehálaš dáhpáhusat norgga ja sámi skuvlahistorjjás

800–900	Stáhtahábmen Davviriikkain
1000–30	Norga risttašuvvo — Lulli-Romssa rádjái
1100-logus	Katedrálskuvllat Nidarosas (Roanddimis), Bergenis ja Oslos
12–1300-logus	Girkohuksen Romssa ja Finnmárkku riddui.
13–1400-logus	Norga gartá Danmárkku vuollái
1500-logu rájes	Oahpahallioahpáhus gávpogiin, giehtaduodjegilddaid vuolde
1521	Láhka álbmotseadu oahpahusas
1539	Reformašuvdna
1567	Ruošša-ortodoksa girku huksejuvvo Njávdamii
1601	Christian 4. bivddii báhpaid oahpahit sámemánáid
1619	Vuosttaš girjjit sámegillii Ruotas
1627	Vuosttaš vearkeskuvla Norggas vuoddoduvvon Kongsberga silbavearkkis
1629	Njuolggadus katekismaoahpahusa birra, okta árgabeaivi vahkkus
1630	Examen artium šaddá sisaváldingeahččaleapmi universitehtii
1635	Vuosttaš báhppa virgáibiddjon danskka stáhtas erenoamážit bargui sámiid gaskkas
1690–1730	Girkohuksen sámi vuonaide ja Sis-Finnmárkui
1700-logus	Vuosttaš boargárskuvllat
1714	Miššovdnakollegia vuoddoduvvo
1716	Thomas von Westen lágidišgoahtá miššovna ja skuvlla sámegillii
1723	Vuosttaš skuvla álggahuvvo Guovdageainnus — Ruota eiseválddiid bokte
1727	Thomas von Westen jámii, dáruiduhttin miššonbarggus
1728	Vuosttaš girji sámegillii Norggas: Morten Lunda katekisma
1736	Njuolggadus geatnegahtton konfirmašuvna birra
1739	Vuosttaš njuolggadus geatnegahtton álbmotsehtoskuvla birra boaittoguovlluin
1748	Vuosttaš oahppoplána: «Instruction for Degne, Klockere og Skuvlaholdere paa Landet i Norge»
1748	Vuosttaš sámi grammatihkka (Leem)
1749	Vuosttaš oahpaheaddjiseminára vuoddoduvvo, Bergenis
1751	Sis-Finnmárku Danmárkku–Norgga vuollái
1752	Seminárium Lapponicum vuoddoduvvo
1757	Norgga vuosttaš alit skuvla vuoddoduvvo: Bákteseminára Kongsbergas
1761	Vuosttaš Norgga bealde sápmelaš oahppan báhppa, Anders Porsanger
1767	Vuosttaš sámi áppes (Leem)
1773	Seminarium Lapponicum heaittihuvvo
1800-logus	Vuosttaš oahpahalliskuvllat
1803	Davvi-Norga sierra bismagoddi
1809	Njuolggadus alit skuvllaid birra: earuha «lærde» skuvllaid (latinskuvllaid) ja gaskaskuvllaid gaskkas
1811	Vuosttaš sámi biibbal — ubmisámegiillii Ruotas
1811	Norgga vuosttaš universitehta Oslos
1814	Norga iešmearrideaddji, manjil uniovdna Ruotain
1825	Vuosttaš eanandoalloskuvla
1826	Vuosttaš oahpaheaddjiskuvla Davvi-Norggas, Runáššis (Trondenes, Harstad lahka)
1827	«Lov om Almueskolevæsenet paa Landet», skuvlageatnegasvuohta 7 jagi konfirmašuvdna rádjái, 2–3 mánu jagis. Čállin ja rehkenastin geatnegahtto.
1835	Stockfleth almmuha vuosttaš sámegiel girjji, oktiibuot almmuhii 17 girjji
1848	Thranitterlihkadus — vuosttaš bargiidlihkadus Norggas
1848	Oppalaš skuvlageatnegasvuohta gávpogiin.
1848	Vuosttaš dáruiduhttinmearrádus Stuoradikkis
1850 ?	Vuosttaš fidnoskuvlakursa Christianias
1851	Finnefondet álggahuvvo nannen dihte dáruiduhttima
1852	Guovdageainstuimmit
1853	Mánga gieldda Davvi-Norggas definerejuvvo «overgangsdistrikt».
1860	Boaittoskuvlaláhka: bistevaš skuvla galgá leat dábálaš, skuvla eambo sorjjasmeahttun girkus
1862	Giellainstruksa sirdinguovlluide oahpaheaddjide: Nannet dárogielgeavaheami, muhto oahppit galget maiddái oahppat sámegiela lohkat.
1863–70	Oahpaheaddjiskuvla Álttás
1864	Vuosttaš álbmotallaskuvla Norggas vuoddoduvvon: Sagatun, Hamara lahka
1866	Oslo universitehta professoráhta sámegielas
1869	Láhka alit skuvllaid birra: boargárskuvla ja latinskuvla biddjojuvvot oktii
1870	Giellainstruksa: dárogiella váldogiellan, sámegiella sáhtta geavahuvvot go lea dárbbášlaš.

1880	.....	Stuoradiggi mearridii ahte suopman, ii fal čállingiella galgai leat dáža mánáid oahpaheami vuoddun. Instruksa heaittihuvvon mii celkkii ahte sámi mánát galge oahppat lohkat sámegiela.
1885–86	.....	J.A. Friis almmuha sámegiel sátnegirjji
1888	.....	Sámemiššovdna vuodduduvvon
1889	.....	Álbmotsiehtoskuvla šaddá álbmotskuvla. 7-jagáš skuvla buohkaide. Historjá, geografii ja luonddufága álbmotskuvlii. Oahppogirjjiid guovddáš dohkkeheapmi álggahuvvon
1889	.....	Skuvlastirrat gielddain. Bismain ii leat šat ovddasvástádus skuvlii.
1895	.....	Biibbal almmuhuvvo dávvisámegillii
1896	.....	Láhka alit skuvllaid birra: Gaskaskuvla 4 jagáš, hukse álbmotskuvlla vuosttaš vihtta jagi ala
1898	.....	Giellainstruksa: Nannii ahte sámegiella ii galgga geavahuvvot.
1899	.....	Plána hukset internáhtaid Finnmáarkui
1902	.....	Finnmáarkui sierra skuvladirektevraámmát
1902	.....	Finnmárkku eananláhka: dušše dárogielagat besset oastit eatnama
1904	.....	Romssa oahpaheaddjiskuvlla sámegieloahpahus heaittihuvvo
1905	.....	Norga sorjjasmeahttun Ruotas
1905	.....	Universitehta álggaha váldofágaid ja oalgefágaid
1907	.....	Pedagogalaš seminára universitehtaskandidáhtaide
1910	.....	Internáhtaskuvla lullisámi ohppiid várás Havikas, Namsos lahka
1912	.....	Solhov álbmotallaskuvla, Ivgumuotkkis álggahuvvo, dáruiduhttin ulbmilin
1913	.....	Giehtaduodjeláhka; regulere oahpahallioahpahusa giehtaduodjefágain
1915/1917	.....	Gielddat fertejit lágiidit nuvtá skuvlaávdnasiid álbmotskuvlii
1916	.....	4-jagáš boaittogymnása
1917	.....	Vuosttaš sámeriikkačoahkkin
1917	.....	Otterbeck og Hidle: «Fornorskningen i Finnmark»
1919	.....	Vuosttaš almmolaš čilgehus fidnooahpahusa birra
1920	.....	Buot álbmotskuvlla 7 jagi oktasaš buohkaide
1922–27	.....	Parlamentaralaš skuvlakommiššuvdna
1924	.....	Per Fokstad evttoha sámi skuvlla
1935	.....	Láhka alit oppalašskuvllaid birra, gaskaskuvla šaddá realskuvlan
1936	.....	Sámemiššovdna álggaha sámi álbmotallaskuvlla
1936	.....	Álbmotskuvlalágit, boaittuguovvluid ja gávpogiid várás. Gávpogiin 50 % eambo oahpahus
1936	.....	Buot suomagielaideavaheapmi skuvllas gildojuvvon, maiddá veahkkegiellan
1937	.....	Mañimus johtiskuvla Norggas heaittihuvvo
1939	.....	Normalplánat boaittoálbmotskuvlla ja gávpotálbmotskuvlla várás
1940	.....	Fidnoskuvlaláhka
1940–45	.....	Nubbi máilmmesoahhti. Ollu oahppit ožžot unnán oahpu, erenoamážit Finnmárkkus
1946	.....	Joatkinskuvlaláhka; liiba geatnegahttit 1-jagáš joatkinskuvlla
1946	.....	Barggahatskuvllaid normalplána.
1947–52	.....	Skuvladoaimmahaga ovttahttinlávdegoddi (Samordningsnemnda for skoleverket)
1947	.....	Vuosttaš fidnoskuvla giehtaduoji ja industriija várás Finnmárkkus
1947	.....	Statens lånekasse for opplæring vuoddoduvvo
1948	.....	Oktasaš davvisámegiela čállinvuohki Norggas ja Ruotas (Bergsland-Ruong)
1948	.....	Norgga boazodoallosámiid riikkasearvi vuoddoduvvo
1948	.....	Samordningsnemnda evttohus sámi skuvla- ja čuvgehusáššiid birra
1948	.....	Vuosttaš gymnása Finnmárkkus
1950	.....	Oahpahalliláhka
1951	.....	Erenoamášskuvlaláhka: Doaimmashehttejuvvon mánáin leat vuoigatvuohta oahpahussii, muhto sierra ásaheami
1951	.....	Margarethe Wiiga sámi ABC
1951	.....	Lullisámeskuvla Aarbortes (Hattfjelldal)
1952	.....	Statens heimyrkesskole for samer álggahuvvo Guovdageainnus
1953	.....	Vuosttaš davvirikkalaš sámekonferansa
1953	.....	Romssa oahpaheaddjiskuvlla sámegieloahpahus álggahuvvo fas
1954	.....	Skuvlla geahččaladdanláhka, Geahččaladdanráddi vuoddoduvvo, vejolaš geahččalit 9-jagáš skuvla
1959	.....	Sámelávdegotti evttohus
1959	.....	1898 giellainstruksa heaittihuvvo
1959	.....	Odda álbmotskuvlaláhka, vuosttaš oktasaš gávpogiid ja boaittuguovvluid várás. Rahpá vejolašvuoda atnit sámegiela oahpahusgiellan
1959–65	.....	Boazodoallosuorgi Kárásjoga nuoraidskuvllas
1960	.....	Oahppoplána 9-jagáš skuvlla geahččaleami várás. Álgá kursaplánadifferensieren
1960	.....	«Beassášstuiimmit» Kárásjogas gáibidit ollislaš dáruiduhttima
1963	.....	Davviriikkaid sámeoahpaheaddjičoahkkin Mázes
1965	.....	Vuosttaš ovttaskas árvvoštallan rávesolbmuid oahpahusas
1967	.....	Álgo oahpahus sámegillii ja sámegielas álggahuvvo Guovdageainnus ja Kárásjogas
1967–70	.....	Steen-lávdegoddi: Evttohus oddasit organiseret joatkkaoahpahusa
1968	.....	Lullisámeskuvla Snåases
1968	.....	Universitehta Romssas
1968	.....	Stáhta boazodoalloskuvla álggahuvvo
1969	.....	Vuoddoskuvlaláhka: 9-jagáš skuvla. Lága bokte vuoigatvuohta sámegielat váhnemiidda gáibidit sámegieloahpu
1969	.....	Karasjok gymnasklasser med samisk
1970	.....	Vuosttaš álbma sámi mánáidgárdi: Guovdageainnu johtti mánáidgárdi
1972	.....	Sámegiella nubbingiellan vuoddoskuvllas

1973	Čilgehus oahpaheaddjioahpu birra sámevuovlluid várás. Alta oahpaheaddjiallaskuvla vuoddoduvvo, sámi ossodagain.
1973	Schönberglávdegoddi: fidnofágalaš vuoddokurssat biddjojuvvot oktii
1974	Vuoddoskuvla minsttarplána, M74. Unnimusgáibádusat ja kursaplánat heaittihuvvot.
1974	Joatkkaoahpahláha: Joatkkaskuvlašlájat oktiibiddjojuvvot
1975	Mánáidgárdeláha
1975	Ráddehus mearrida vuoddudit Sámi oahpahusrádi
1975	Čilgehus joatkkaoahpaha birra sámiid várás
1975	Vuoddoskuvlaláha rievdadus: Doaimmashehttejuvvo oahppit galget integrerejuvvot dábaláš vuoddoskuvllaide
1976	Rávesolbmuidaoahpahláha
1978	Odda čállinvuogit davvisámegiela ja lullisámegiela várás
1980	Bargoeallima fágaoahpahláha
1980	Oahpahus julevsámegiela
1983	Allaskuvlaoahpahus julevsámegiela
1983	Julevsámegiel čállinvuohki
1983	Rávesolbmuidaoahppokursa Davvin, mas leat girjiit, kasehtat ja radioprográmmat
1984	Geahččaladdanrádi heaittihuvvo
1985	Vuoddoskuvlaláha: sámegealla stáhtus oahpahusgiellan
1985	Rávesolbmuidaoahppokursa Sámás (čállinoahpahus sámegeallagiidda)
1987	Vuoddoskuvla minsttarplána, M87
1987	Sámeláha mearriduvvo
1987	Doaimmaplána sámi nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái
1988	Herneslávdegotti evttohus, «Med viten ja vilje», álggaha odastusproseassa
1988	Sámeaparagráfa Vuoddolágas
1988	Vuosttaš sámi oahppoplánat vuoddoskuvllas
1988	Sámi joatkkaskuvla, Guovdageaidnu biddjojuvvo oktii Stáhta boazodoallokuvllain
1989	14. sámekonferansa mearrida sámi oahppo- ja skuvlapolitihkalaš prográmma
1989	Vuosttaš Sámediggi válljejuvvo
1989	Sámi allaskuvla álggahuvvo
1990	Vuoddoskuvlaláha rievdaduvvo — nannii vuoigatvuoda lohkat sámegealla
1990	Vuosttaš oahppit geain lei lullisámegiella vuosttašgiellan
1991	Vuosttaš oahppit geain lei julevsámegiella vuosttašgiellan
1993	Oppalaš oahppoplána vuoddoskuvlla, joatkkaoahpaha ja rávesolbmuidaoahpaha várás
1993	Čilgehus sámi oahpahussektuvrra organiserema birra
1994	Odastus 94 joatkkaoahpaha várás
1995	Odda mánáidgárdeláha + rámmaplána
1995	Oktasaš láha allaskuvlla ja universitehta várás
1997	Odastus 97 — 10-jagáš vuoddoskuvla, sierra sámi oahppoplánat
1999	Oahpahláha: Oktasaš láha vuoddoskuvlla ja joatkkaoahpaha várás. Individuála vuoigatvuotta sámegealloahpahussii.
1999	Rávesolbmuidaoahppoodastus; Gealboodastus, sámi sisdoalu haga
1999–2000	Odastus 94 árvvoštallan sámi joatkkaoahpaha hárrái
2000	Sámi oahpahusrádi heaittihuvvo. Sámedikki oahpahusossodat.
2000	Oahppogirjiid guovddáš dohkkeheapmi heaittihuvvo
2000	Odda testameanta julevsámegillii
2001	Mjølávdegotti evttohus — universitehta- ja allaskuvlaodastus
2001	Sámediggi váldá badjelasas juogadit doarjaga sámi mánáidgárdiide
2002	Almmolaš čilgehus sámi alit oahpu birra
2002	«Kvalitehtalávdegoddi» evttoha ee. Stáhta Oahppakántuvrra heittiheami

M2 Gáldut ja eará ávkkalaš girjjálašvuohta

Dán listtus lea, daid gálduid lassin masa lean čujuhan teavsttas, maiddá eará girjjálašvuohta mii sáhtášii leat ávkkalaš sidjiide geat háliidit lohkat eambo dáid áššiid birra.

Go muhtin gáldut gávdnojit sihke sámegillii ja dárogillii, lean dás dušše addán sámegiel tihtaliid. Dárogiel tihtaliid sáhtta dalle gávdnat dán girjji dárogiel veršuvnnas. Go tihtalat dán listtus leat dárogillii, dánskagillii dahje engelasgillii, dat mearkkaša ahte mu dieđu mielde dát gáldut eai gávdno sámegillii.

Aikio, Aimo	Biigán ja reagun oahpahanvuohkin (almukeahtes manus)	Sámi allaskuvla 1999
Aikio, Aimo	Eahpeformála máhttu skuvllas	Sámi allaskuvla 1997
Aikio, Aimo	Rávesolbmuid pedagogihkka mángakultuvrralaš birrasis	Sámi allaskuvla 1999
Aikio, Aimo	Sámi skuvlahistorjá	Sámi allaskuvla 1999
Aikio, Aimo	Sápmelaš resurssat skuvllas	Sámi allaskuvla 1997
Aikio, Samuli	Olbmot ovdal min	Girjegiisá 1992
Andersen, Eyolf	Norsk yrkeopplæring 1890–1940	SYH 1984
Andersen, Kjell	Allmennutdanning og yrkesutdanning i Norge	Høyskoleforlaget 1999
Anti, Aud Scheie	Barn og unges oppvekstbetingelser i en samisk bygd	UIO 1990
Anti, Aud Scheie	Sørsame–skole–samfunn. Gruppeoppgave i sosialpedagogikk	1990
Balto, Asta	Sámi mánáidbajásgeassin nupástuvvá	Gyldendal 1997
Balto, Asta	Samisk skolehistorie — en kort innføring	Guovdageaidnu 1995
Balto, Asta (red.)	Máhttu ja gelbbolašvuohta Sámis	SUFUR/Davvi Girji 1997
Baune, Tove Aarsnes	Den skal tidlig krøkes... Skolen i historisk perspektiv	Cappelen 1995
Baune, Tove Aarsnes	Fra Gjøsteen til Hernes. I: Skole 1997–98 Årbok for norsk utdanningshistorie	Telemarksforskning, Notodden 1997
Befring, Edvard	Læring og skole. Vilkår for eit verdig liv	Samlaget 1994
Beite, Lars (red)	Norske skolefolk, bd. 1	Dreyer, Stavanger 1966
Bergland, Einar	Gelbbolašvuohta ja gelbbolašvuodadárbu Sis-Finnmárkkus	SUFUR 1997
Bergland, Einar	Girjji: Máhttu ja gelbbolašvuohta Sámis	
Bergland, Einar	Kunnskap og kompetanse i Indre Finnmark	Sámi allaskuvla 1993
Bergland, Einar	— Bakgrunn, behov og tiltak	
Bergland, Einar	Reindrift, omstilling og identitet	UIO 1999
Bergland, Einar	Samisk skole og samfunn	Sámi instituhtta 1999
BFD	Mánáidgárddi rámmaplána	BFD 1998
Bjørnsrud, Halvor	Læreplanutvikling og lærersamarbeid	Univ. forl. 1995
Blichfeldt m.fl.	Utdanning for alle? Evaluering av Reform 94	Tano 1996
Boyesen, Einar	Samenes skole- og utdannelsesspørsmål. Girjji: Sámi Ællin	Universitetsforlaget 1958
Bratholm, Berit	— Sami Særvi Jakkigirji 1956–58, s. 22–50	
	Godkjenningsordningen for lærebøker 1889–2001.	
	En historisk gjennomgang	www.bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-05/not5-2001-02.html
Brox, Arthur	Finneskolen i Astafjord.	I: Hålgymminne 1-1956
Bryn, Halfdan	Menneskerasene og deres utviklingshistorie	Norli, 1925
Bryne, Anne Kristin	Et søkelys på likhetsbegrepet og enhetsskoletanken i planprosessen til L97 og L97samisk	Hovedoppg. i ped. UIO 1999
Dahl, Helge	Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814–1905	Universitetsforlaget 1957
Dahl, Tor Edvin	Samene i dag — og i morgen	Gyldendal 1970
Darnell/Hoëm	Taken to Extremes. Education in the Far North	Scandinavian University Press 1996
Det regionale høgskolestyret for Finnmark	Samisk lærerutdanning	1983
Devik, Bjørn Arnfinn	Sameskole i Havika 1910–51	Romsa museum 1980
Dokka, Hans-Jørgen	Reformarbeid i norsk skole 1950-årene — 1980	NKS 1981
Eckhoff, Nils	Einskapskolens historie i Noreg	Samlaget 2001
Edleidsen, Edmund	Den gjenstridige almue	Solum 1989
Eidheim, Harald	Entrepreneurship in politics. Girjji: Barth: The Role of the Entrepreneur in Social Change in Northern Norway	Universitetsforlaget 1972
Einejord, Jon Eldar	«Joatkkaoahpahuš sámiiid várás» rievdá «sámi joatkkaoahppun»	Seminárraporttas «Sámi máhttu ..» SJS 1999
Einejord, Jon Eldar	Videregående opplæring for samer etter Odastus 94	SVS 1997
Elsvatn, Leif	Sameskolen midt i Norge. Gaske-Nørjen Saemienskovle/ Sameskolen for Midt-Norge 1951–2001	Sameskolen, Hattfjelldal 2001
Eriksen, Leif	Sámiid historjá 1850 rádjái	Davvi Girji 1996
Eriksen, Leif (red)	Čehppodat Sámiid Várás — Kunnskap og dyktighet	SJSK 1994
Erke, R/Høgmo, A (doaim)	Identitehta ja eallin	SOR 1995

Figenschau, Tore Fishman, Joshua Forsøksrådet Forsøksrådet for skoleverket Forsøksrådet for skoleverket Freire, Paulo Frøyland, Egil Frøyland, Egil Fulsås, Narve Galtung, Johan: Gaski, Harald Gaski, Harald GOD Grue, Eiliv Gundem, Bjørg Brandtzæg Gundem, Bjørg Brandtzæg Gustavsen, John Gustavsen, John Guttorm/Hætta/Keskitalo Guttorm, Gunvor Hagemann, Gro Hanssen, Arvid Harbo, Torstein Hauge, Siw	Etter Reform 97: Tre ganger mer til samiske læremidler Reversing language shift Samisk skole Undervisning og utdanning i språkblandingsområder Videregående skoler i Nordland, Troms og Finnmark De undertrykkes Pedagogikk Glimt fra yrkeslærerutdanningens historie Hernes og hans tjenere Universitetet i Tromsø 25 år Høringsutkast til læreplan: Om å lese det uskrevene. ...nu gárvis girdilit Med ord skal tyvene fordrives 10-jagáš vuoddoskuvlla sámi oahppoplánat Ledelse og målstyring i skolen Læreplanpraksis og læreplanteori Skolens oppgave og innhold Reform 94 — Styrker ikke samisk identitet Vi kom først: Om samer før og nå Samisk begynneropplæring i skole Ávkástallat eallálan duojáiid čehppodaga skuvllas Skolefolk. Lærernes historie i Norge Ahkidis dálvi. Muitalus Davvi-Norggas 30-jagiin Norsk skole i europeisk perspektiv. (2 bind) Nordnorsk skul og vestlandsk skoleglede? En analyse av holdninger til skolen på 1800-tallet	Norsk Skoleblad, 16-2000 Multiling. matters 1991 Forsøksnytt 1–2, 1984 1974 Forsøk og odastus-23, 1971 Gyldendal 1974 HIAK 1997 HIAK, 1998 UIT 1993 Norsk ped. tidsskrift. 1-93 Davvi Girji 1989 Davvi Media 1987 KUF 1997 Ledelse i skole1988 Universitetsforlaget 1990 Universitetsforlaget 1998 Fidnu 3-93 Davvi Media 1989 Alta lærerallaskole 1975? Sámi allaskuvla 1996 Gyldendal 1992 Jorgaleaddji 1986 Tano Aschehoug 1997
Hauglin, Otto	Evaluering av samisk videregående opplæring under Reform 94. Sammendrag	UIB 1995, http://www.uib.no/hi/hovedfag/haug/siw_t.htm Agenda 2000
Havdal, Olaf Heiervang, S. (red) Helander, Elina (ed.) Helland, Amund Henninen, Terje	Læstadianerne. Fra Nordkalottens kirkehistorie Norges Finnemisjonsselskap Årboken 1931–33 Awakened voice. The Return of Sami Knowledge Topografisk-Statistisk Beskrivelse over Finnmarkens Amt Oversyn over forhistorien til «Samisk–norsk lesebok» og «Lærebok i skriftlig norsk for samebarn» Komitea čielgadiit sámigažaldagaid Fornorskningen i Finmarken Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling Å utdanne profesjonelle yrkesutøvere Árbevierumáhttu ja sámi oahpahušvuogádat Makt og kunnskap Sámemánáid bajásšaddandilli ovdešáiggi Girjji: Erke/Høgmo: Identitehta ja eallin Samisk allmenndanning og Reform 94 Sosialisering Yrkesfelle, sambygding, same eller norsk? Etnopolitikk som skolepolitikk Perspektiv på Reform 97 90-tallsreformene — et instrumentalistisk mistak? Pedagogisk diskurs i 90-års utdanningsreformer ...skuvla ferte rievdaduvvot. Oahppoplánat ja sámi dárbbut. Girjji: Balto(doaim.) Máhttu ja gelbbolašvuohta Sámis Samiske kunnskaper — samisk grunnskole Samisk i skolen Hva er samisk skole — hva bør den være — hvordan komme dit? Seminar «Hva er en samisk skole». Norske idealer og samisk virkelighet Den norske skoles historie Kultur møte som pedagogisk prosess Fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold Dáruiduhttin. Girjji: Solbakk (red): Sápmelaččat Kulturen som språkbråda Tradisjonelle kunnskaper i bevegelse. Om kontinuiteten i reindrifts praksiser Skolen 1997–98 Årbok for norsk utdanningshistorie Samiske skolespørsmål. Særutskrift av møtebok 72/49 Utdanning, styring og marked Utdanning, styring og marked — Norsk utdanningspolitikk i et internasjonalt perspektiv Education and Cultural Policies Dološ sámi giellameaštárat — kommentára	Rune 1977 1934 Diedut 1996:4 Gyldendal 1906 Skoleledelsen i Finnmark, 1976 Sárgat 4&5-60 Lutherstiftelsen, 1917 Universitetsforlaget 1996 Gyldendal 2001 SOR 20-jagi ávvudankonf Inst. for samf.forsk. 1971 SOR 1995
Hoëm, Anton Hoëm, Anton Hoëm, Anton Hoëm, Anton/Tjeldvoll, A Hovdenak, Sylvi S. (red) Hovdenak, Sylvi Stenersen Hovdenak, Sylvi Stenersen Hætta, Johan Daniel	20.08.93 Universitetsforlaget 1978 Universitetsforlaget 1976 Universitetsforlaget 1980 Gyldendal 2001 Gyldendal 2000 UIT 1998 SUFUR 1997	
Hætta, Johan Daniel Hætta, Odd Mathis (red) Høgmo, Asle	UiT 1993 Pedagogen, 3-79 Kárášjohka, 29.–30.3.1995	
Høgmo, Asle Høigård, Einar & Ruge, H Haaland, Øyvind Jensen, Eivind Bråstad Jernsletten, Regnor Jernström, E/Johansson, H Joks, Solveig	Gyldendal 1989 Cappelen 1947 UIO 1977 Nordkalottforlaget 1991 Davvi Girji 1993 Studentlitteratur 1997 UIT 2000	
Jordheim, Knut (red) Karasjok skolestyre Karlsen, Gustav E. Karlsen, Gustav E.	Notodden 1997 05.11.1949 2002 Universitetsforlaget 2002	
Keskitalo, Jan Henry Kjølaas, Per Oskar	Diedut 1-1994 www.samifaga.org/dok/giellam_komm.php	

Koritzinsky, Theo	Pedagogikk og politikk i L97	Universitetsforlaget 2000
Korsvold, Tora	For alle barn! Barnehagens framvekst i velferdsstaten	Abstrakt, 1998
Kristiansen, Eivind	Fra fornem bønn til kamp for lønn	Cappelen, 1992
KUD	Høringsutkast til Mønsterplan for grunnskolen (M85)	Universitetsforlaget 1984
KUD	Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål	KUD 1959
KUD	Minstarplána vuoddoskuvlii. 2. oassi: sámii fágaplánat (M87)	Aschehoug 1989
KUD	Mønsterplan for grunnskolen (M74)	Aschehoug 1974
KUD	Mønsterplan for grunnskolen (M87)	Aschehoug 1987
KUD	Mønsterplan for grunnskolen Midlertidig utgave (M85)	Aschehoug 1986
KUD	Normalplan for landsfolkeskolen (N39)	Aschehoug 1940
KUD	Normalplan for verkstedsskoler og læringskoler	KUD 1965
KUF	Confintea — rapport fra den norske delegasjonen	1997
KUF	Høringsutkast — Prinsippet og retningslinjer for den 10-årige grunnskolen oppbygging, organisering og innhold	KUF 1997
KUF	Kunnskap og kyndighet	St.meld. 33, 1991–92
KUF	Læreplaner for videregående skole	1994–96
KUF	Læreplanverket for den 10-årige grunnskole	NLS 1996
KUF	Metodisk veiledning — samiske forhold	1995
KUF	Obligatorisk B-/C-språk for elever med oppl. i samisk	11.11.96
KUF	Ot. prp. 36 — Opplæringslova	1996–97
KUF	Ot. prp. 46 — Opplæringslova	1997–98
KUF	Reform 94 og videregående opplæring for samer	9.7.94
KUF	Retningslinjer for utarbeiding av læreplaner for videregående opplæring	februar 1993
KUF	Vi små en alen lange	St.meld. 40, 1992–93
KUF	Videregående opplæring	St.meld. 32 (1998–99)
Lavik, Nils Johan	Rasismens intellektuelle røtter	Tano 1998
Lund, Svein	Árbevierus fidnomáhttu — Sámi máhttu fidnofágain	HIAK 2001
Lund, Svein	Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring	HIAK 1999
	Del 1: Fram 1988	
Lund, Svein	Samisk skole eller norsk standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring. Del 2: 1988–99	HIAK 1999
Lund, Svein	Vaksenopplæring for samar	NSI 2000
	Ein rapport for UNESCO.	
Lund, Svein.	Sámi joatkkaskuvlaohppu: Golbma sevdnjes jagi	Min Áigi, 20.11.1998
Lærerforbundet	NOU 1995:18 Ny lovgiving om opplæring — høringssvar	15.11.1995
Lærerforbundet	Reform 94 — Behov for evaluering av virkninger for samisk videregående skoler (Reive KUF)	18.03.1997
Læringssenteret	Fellesskap og tilpasning. En veiledning i det lokale arbeidet med L97 Samisk	Læringssenteret 2001
Magga, Ole Henrik	Den samisk læreplanen for grunnskole – en arbeidsulykke?	Ravnetrykk, UIT 1999
	I: Arntzen m.fl.: Sin neste som seg selv	
Magga, Ole Henrik	En samisk skole	Guovdageaidnu 1994
Meløy, Lydolf Lind	Finnmark — slik eg opplevde landet og folket	1984
Meløy, Lydolf Lind	Finnmark lærerlag gjennom 80 år	Finnmark lærerlag, 1982
Meløy, Lydolf Lind	Frå komitearbeid til svelteaksjon.	Syn og Segn 1-1980
Meløy, Lydolf Lind	Frå strid til samling	Samlaget, 1983
Meløy, Lydolf Lind	Internatliv i Finnmark	Samlaget, 1980
Meløy/Mathiesen/Olsen (red)	Melding om skolene i Finnmark 1945–70	Finnmark fylke, 1972
Mikkelsen, Magnar:	Kautokeinodokumentene	Albatross 1998
Mjelde, Liv	Fra hånd ånd. Om arbeid og læring i yrkesopplæringsperspektiv	HIAK 1988
Nergård, Jens Ivar	Identitet, samfunn og skole	UIT 1977
Nesheim, Asbjørn	Sámikomitea vuoddo-oai'vilat ja ái'gomušat	Sáгат 5-1960
Ness, Einar	Det var en gang — Norsk skole gjennom tidene	Universitetsforlaget 1989
NHO	Kunnskap er makt	1991
Niiranen, Leena (red)	Ymmärys, kom frem!	Landslaget for finsklærere i Norge
Nordby, Ragnar	Kulturskrift om kvenenes språk og skoleforhold	Sámiid dilit 1957
Nordeide, Søren	Praktisk skule for samar i Noreg	Norli 1939
Norgga Sámiid Riikkasearvi	Soga om uppseding og skule	1993
	Joatkkaoahpahus sámiiid várás ja Odastus 94.	
	Riikkačoahkkkinresolušvudna.	
Norsk Lærerlag — OSO	Uttalelse fra OSO om utkast lov om grunnskole og videregående opplæring	1995
Norsk Lærerlag/LO	NOU 1995:18 Ny lovgiving om opplæring — høringssuttalelse fra LO og Norsk Lærerlag	15.11.1995
NOU	Doaibmaplána sámii nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái	1987:20
NOU	For et lærerrikt samfunn	1988: 32
NOU	Frihet med ansvar.	2000:14
NOU	Frihet til mangfold. Om folkehøgskolens rammevilkår	2001:16
NOU	Lærerutdanning. Mellom krav og ideal	1996:22
NOU	Med viten og vilje	1988:28

NOU	Mellom barken og veden — om fagskoleopplæringer	2000:5
NOU	Samisk kultur og utdanning	1985:14
NOU	Samisk kultur og utdanning. De enkelte sektorer. Administrasjon	1987:34
NOU	Samisk lærerutdanning	2000:3
NOU	Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle	1991:4
NOU	Videregående opplæring for samer	1975:37
NSI	Oahpahusáššiid seminára — Møte om samiska utbildningsfrågor	Diedot 1977:2
NSI	Samisk videregående opplæring — rettigheter og innhold.	Diedut 7/2000
	Evaluerings av samisk vgo. under Reform 94	
NUFO	NUFOs program for samisk skole spørsmål	NUFO 1992
Nystø, Nils Jørgen	Høgere utdanning og forskning i det samiske samfunn	Utv. for høgere utd. 2000
Næss	Det var en gang. Norsk skole gjennom tidene	Universitetsforlaget 1989
Oahpaheaddjilihttu	Sámi skuvlaáššiid prográmma	1996, 2000
ODD	Kvalitehttaodastus — Alit sámi oahpahusa ja dutkama birra	St. died. 34 (2001–02)
Olsen, Frank	Kan mål styre? Ei kritisk drøfting av målstyring som overordnet styringsprinsipp i norsk grunnskole	UIT 1993
	Kulturverdier hos Norges finner	Aschehoug 1920
Otterbech, Jens	Tema: Samisk i skole	3-1979
Pedagogen	Norsk for elever med ikke-norskspråklig bakgrunn.	Skoledirektøren i Finnmark
Pedersen, Toralv	Notat frå Lærerkurs for språkblandete distrikt	1973
	Norsk for samiskspråklige elever	KUD 1967
Pedersen, Toralv	Spesialpedagogisk plan for samiske områder	1997
Programmet for Nord-Norge	Sámegiela dála dilli — artihkalaráidu	Min Áigi 1998–99
Rasmussen, Torkel	Vænekað vuosatus samelaččaidi oappat daru	Romsa 1867
Reiersen O. J.	Streif i sørsamenes saga	Rune 1980
Rogstad, Kaare G.	Samisk videregående opplæring under Reform 94	NIBR 2000
Røkenes, Arild	NOU 1995:18 Ny lovgiving om opplæring	Čoahkkingirji 4/95
Sámediggi	Oahpahuspolitihkalaš čilgehus	29.02.2000
Sámediggi	Sámedikki mearrádusat skuvla ja oahpahusáššiin 1989–95	1995
Sámediggi	Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas. Konferánsaraporta	28.–29.11.2000
Sámediggi	Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi Strategalaš plána 2001–05	2000
Sámediggi	Sámi oahppoplánat — guláskuddan	Čoahkkingirji 2/96
Sámediggi	Sámi oahppoplánat, O97 Sámi	Čoahkkingirji 4/96
Sámediggi	Utredning av organisering av den samiske opplæringssektoren	7.10.1993
Sámi allaskuvla	Modell for bruk av tradisjonskunnskap i skolen	
Sámi allaskuvla	Sámi oahpaheaddjiid pedagogalaš forum — Raporta	21.–22.9.2000
Sámi joatkkaskuvllaid stivra	Høring NOU 1995:18 Ny lovgiving om opplæring	Guovdageaidnu 1995
Sámi joatkkaskuvllaid stivra	Reform 94 og videregående opplæring for samer	5.5.1994
Sámi joatkkaskuvllaid stivra	Sámi máhttu — sámi joatkkaoahpahusa vuoddu	Guovdageaidnu 1999
	Seminárraporta 2.–3.12.1998	
Sámi joatkkaskuvllaid stivra	Strategalaš plána 1996–2000	1996
Sámi joatkkaskuvllaid stivra	Videregående opplæring for samer og Reform 94	10.5.1993
Sámi oahpahusráddi	AD-HOC om «opplæringslovene»	SOR 1994
Sámi oahpahusráddi	Buolvvas bulvii — čearddas čerdii	SOR 1993
Sámi oahpahusráddi	Eallju vuoitá goavvelihku.	1995
	Sámi oahpponeavvo-ovdánahttima strat.plána 1996–2000	
Sámi oahpahusráddi	Giellaoahpahusa organiseren Sámi oahppoplánaid vuodul	SUR, 1999
Sámi oahpahusráddi	Metodalaš bagadus — davvisámegiella 1. giellan,	SOR 1999
	sámegiella 2. giellan ja dárogiella ohppiide geain lea sámegiella	
Sámi oahpahusráddi	Sámi oahpahusa DOB Stahtus ja perspektiivvat	1999
Sámi oahpahusráddi	Sámi oahppoplánat — sámi skuvla?	SOR 1999
Sámiráddi	Sámi oahpahus- ja skuvlapolitihkkálaš prográmma	Sámeráddi 1989
Samordningsnemnda for skoleverket	Tilråding om Samiske skole- og opplysningsspørsmål	Brødrene Tengs, 1948
Sandal, Reidar	Kunnskap skal styra Riki og Land..	Kirkenes 07.08.1996
Sanderud, Roar	Fra P.A. Jensen til Nordahl Rolfsen	Gyldendal 1951
Sandvik, Laila Somby/	Barnehager for samiske barn	SOR 1984
Wilhelmsen, Kåre Sara		
Sara, John Isak	Skuvla — lagasbiras sámi birrasiin	Geahččaladdanráddi 1987
Sjøberg, Svein	En ny mønsterplan for grunnskolen blir til. Kampen om M85	Universitetsforlaget 1986
Skinningrud, Tone	Reform 94 som moderniseringsprosjekt.	UIT 1994
	I Lian (red): Mellom tradisjon og modernitet	
Skoledirektøren i Finnmark	Lærerkurs for språkblandete distrikt	1973
Skum, Guri	Mearrasámit	SOR 1991
Slagstad, Rune	De nasjonale strateger	Pax 1998
Slagstad, Rune	Kunnskapens hus	Pax 2000
Solbakk, John T./Aage (red)	— dasto eallin gohčču min soahtái	Čálliidlágádus 1999
Solbakk, Aage	Dološ sámi miellameaštáriid barggut	www.samifaga.org/dok/giellam.php
		Davvi Girji 1994/97
Solbakk, Aage	Sámi historjá 1 & 2	NSI 1990
Solbakk, Aage (red)	Samene — en håndbok	

Solbakk, Aage (red)	Sápmelaččat	Davvi Girji 1993
Somby, Ánde	Rekruttering av samer til høyere utdanning og forskning.	Ravnetrykk, UIT 1999
	I: Arntzen m.fl.: Sin neste som seg selv	
Somby, Liv Inger:	Mediagirji	Davvi Girji 1998
Steinfeld, Torill	På skriftens vilkår	Cappelen 1986
Storjord, Marianne	«Fra nødhjelp til folkehjelp» Opprettelse og utbygging	NTNU 2000
	av samisk barnehager i Norge i 1969–99	
Storjord, Thorbjørn	Samene i Nord-Salten	Blaasvær 1993
Stormo, Rune	Samisk videregående skole i Kautokeino	Forsøksnytt 15, 1984
SU-Finnmark	Hva er en samisk skole. Rapport fra seminar i Karasjok	29.–30.3.1995
Telhaug/Aasen (red)	Både-og. 90-års utdanningsreformer i historisk perspektiv	Cappelen 1999
Telhaug, Alfred Oftedal	Norsk og internasjonal skoleutvikling	Gyldendal 1992
Telhaug, Alfred Oftedal	Utdanningsreformene — Oversikt og analyse	Didakta 1997
The National Commision	A Nation at risk	Cambridge 1983
on Excellence in Education		
Thrane, Randi	Glimt fra Tanas skolehistorie. I: Deatnu–Teno–Tana	Tana historie- og museumslag 1984
Tjelle, Ingjerd	Bortsendt og internert. Møter med internatbarn	Polar lágáduš 2000
Trippestad, Tom Are	Som man reder, ligger man. Gudmund Hernes som maktutreder	Ad notam 1999
	og maktutøver. Girjji: Meyer: Normalitet og identitetsmakt	
Tvete, Bård	Skolebøker for samebarn i Norge	UIO 1955
Tønnesen, Liv Kari B.	Norsk utdanningshistorie	Universitetsforl. 1995
Uhre, Berit M.	Samisk skolehistorieskriving	PFI, UIT, 1984
Vars, Ellen Marie	Kátjá	Davvi Media 198?
Vogt, Nils Collett	Smaa breve fra Finmarken	Aschehoug 1918
Vuolab, Kerttu	Sámi oahpahusa árvuvuoddu. Raporttas: Sámi máhttu	Guovdageaidnu 1999
	— sámi joatkkaoahpahusa vuoddu	
Wasenden, Wilfred	Matematikk og yrkesopplæring fra middelalderen til Reform 94	Ped-Tjenester 1998
Wiig, Margarethe	Samiednamis — I Sameland	Tanum 1970
Wille, Torstein	«Kringsatt av fiender» — Utdanningspolitikk i klemme	UIT 1999
	mellom pedagogiske idealer og næringslivets interesser?	
With, Thor	Samenes skolemuligheter	Samenes venn 39-1964
With, Thor	Samisk skole spørsmål	Prismet 7 1956
Øzerk, Kamil	Opplæringsteori og læreplanforståelse	Oplandske Bokforlag 1999
Øzerk, Kamil/Juuso, Randi	Pedagogas jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárdiide.	SUR 1999
Aarseth, Bjørn	Internatet som sosialt bygdesentrum	08.09.1999
Aarseth, Bjørn	Om utdanning og forskning i det samiske samfunn	?
Aarseth, Bjørn	Reindrifsfag i 9-årig skole.	Universitetsforlaget 1971
	Girjji: Sámi Állin 1967–70, s. 93–104	
Aarseth, Bjørn	Samenes stilling i norsk skoleverk	Norsk skoleblad 47/48-1963
Aarseth, Bjørn (red)	Grenser i Sameland	Samisk samlinger 1989
	Nordisk samelærermøte i Masi 12.–14.8.1965	Nordisk sameråd 1963
	Samene har fått sin yrkeskole i Kautokeino	Norsk landbruk 1960:23
	Sámiid dilit.	Oslo 1957
	Föredrag vid den nordiska samekonferensen Jokkmokk 1953	
	Tilråding om samiske skole- ja opplysningsspørsmål	Vår skole 35 1949
	Udkast til skoleplaner for folkeskolerne, 1890	Selskapet for norsk skolehistorie 1989

M3 Oanádusat

AMO		Bargomárkanoahpahus/ Arbeidsmarkedsopplæring	Stáhtalaš organiserejuvvon rávesolbmuid oahpahus barguhemiid várás
GOD	KUF	Girku-, oahpahus- ja dutkandepartemeanta	90-logus departemeanta mas lei ovddasvástádus buot oahpahussii Norggas. ²⁵⁴
HIAK		Høgskolen i Akershus	Allaskuvla mas lea alit fidnopedagogalaš oahpahus
ILO		International Labour Organisation	Ovttastahtton Našuvnnaid vuolleorganisašuvdna, lea mearridan konvenšuvnna álgoálbmogiid birra
LO		Landsorganisasjonen i Norge	Stuorimus fágalihttu Norggas
MBD	BFD	Mánáid- ja bearášdepartemeanta/ Barne og familiedepartementet	Departementa mas lea ovddasvástádus mánáidgárdiide
NHO		Næringslivets hovedorganisasjon	Stuorimus bargoaddiorganisašuvdna Norggas
NLS		Nasjonalt læremiddelsenter	Stáhtalaš ásahus mii ovdánahtta oahpponeavvuid, dan sadjái bodii jagi 2000 Læringssenteret
NOU		Norges offentlige utredninger	Girjjášráidu, guorahallamat maid departemeanttat leat diŋgon
NSI		Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt	Dutkanásahus Guovdageainnus, maid Davviriikkaid ministtarráddi lea vuoddudan
NSR		Norgga Sámiid Riikkasearvi	Stuorimus sámi riikkasearvi Norggas
NUFO		Norsk undervisningsforbund	Ovddit fágasearvi lektoriida ja adjunktaide, searvvai 1993 Oahpaheaddjilihttui.
SA		Sámi allaskuvla	
SJSK		Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas	
SJSRS		Sámi joatkkaskuvla ja boazodoallosskuvla, Guovdageainnus	
SOL		Sámi oahppolávdegoddi	Sámi studieorganisašuvdna
SOR	SUR	Sámi oahpahusráddi	
SUFUR		Samordningsutvalget for Finnmark utdanningsregion/Ovttastahttinlávdegoddi	Lávdegoddi vuoddoduvvui 1988 go Finnmarku šattai sierra oahpahusregiuvdnan. Heaittihuvvon 2001
		Finnmarkku oahpahusregiuvnna várás	
SYH		Statens yrkespedagogiske høgskole	Fidnopedagogalaš allaskuvla, šattai 1994 Høgskolen i Akershus:a oassin
UIO		Oslo universitehta	
UIT		Romssa universitehta	
UNESCO		United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation	FN-organisašuvdna oahpaha, kultuvrra ja dieda várás
YLI		Yrkesskoleelevenes og lærlingenes interesseorganisasjon	Fidnoskuvlaohppiid ja oahpahalliid beroštusorganisašuvdna 1970–93

²⁵⁴ Departemeanta lea molsun nama ja bargoguovllu molssašuddi ráddehusaid mielde. Guhká gohčoduvvui Girko- ja oahpahusdepartemeanta / Kyrkje- og undervisningsdepartementet (GOD/KUD). Muhtin áiggi lei alit oahpahus Kultuvra- ja diedadepartemeanttas / Kultur- og vitenskapsdepartementet (KDD/KVD), ja vuoddoskuvla ja joatkkaoahpahus fas GOD/KUD:as. 1.1.2002 rájes leat girkoáššiid kulturdepartemeantta vuolde. Oahpahusdepartemeanta gohčoduvvo dál Oahpahus- ja dutkandepartemeantan (ODD)/ Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).